

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

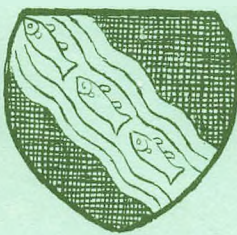
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JANDERUP og BILLUM SOGNE

III

JANDERUP OG BILLUM SOGNE

III

*Udgivet af et udvalg
ved
Knud Jensen og Chr. Simonsen*

EKSPEDITION:
JANDERUP LOKALHISTORISKE ARKIV
BIBLIOTEKET, 6851 JANDERUP

1983

Bogen er sat med 10 punkt Garamond
og trykt hos
Tarm Bogtryk & Offset A/S, 1983.
ISBN 87-980889-4-7

Strudvad

STRUDVAD (5402), MAT. NR. 6a og 7a.

I vore sogne var der flere bebyggelser ved vadesteder. Det gælder også Strudvad. Navnets forstavelse er et ældre dansk ord, Strud, der betegner en langagtig tap eller spids. Navnlig brugtes ordet i middelalderen om den lange smalle tap, som mændenes hovedbeklædning endte i, og som er velkendt fra dragtfundene på nordboernes kirkegård i Herjolfsnæs på Grønland. I stedsnavne – især marknavne – betegnede det billedligt et markstykke af langagtig form. Her har det åbenbart været den »hale« eller den smalle, mod nordvest tilspidsede lavning, hvor Øvebæk har sit udspring, der gav stedet sit navn. Her er nu udgrøftet, men i middelalderen har man måttet vade igennem på dette sted.

Første gang Strudvad er fundet nævnt er 1538, da »Per Perssen y Strudt-wadtt« var med blandt 24 sandemænd, som satte et markskel, der blev dømt som stridende mod loven. Erik Krummedige, den strenge lensmand i Varde by og Vester herred, krævede Rigens forfølgning over dem for deres faldsmål. Det var ikke altid nogen billig historie at være sandemand. Det er formodentlig Pers søn, der 1562 er fæster på gården, som da hørte under kronen. Han hedder Seuren Persen og svarer 1 ørte rug, ½ ørte byg, 1 svin, 12 sk. hel., 12 sk. vol. og 4 hestes gæsteri. Efter ham får gården 2 fæstere, Hans Thomsen og Oluf Andersen, som nævnes til den 1593. De er her 1603, og 1630, da viden om Havremærskens oprettes, er det nok disses sønner, der har gården, Søffren Wollesen og Thamis Hanssen. 1647 tog markmanden deres heste i hus, 3 fra hver. Thamis' søn blev udlagt som barnefader af Sedzel Jensdatter, Hebo, både »i sin nød og ved fadderne i dåben«, men Per friede sig på følgende måde: »På tinget bad han Gud til hjælp på sin sjæls salighed og gav sin lov med oprakt finger og ed, at han ikke var den kvinde ved navn Sidzel Jensdatter, fød. i Sdr. Hebo, hendes jomfrukrenker eller barnefader ej heller haver haft nogen legemlig omgængelse med hende til løsagtighed udi nogen måde, så hun haver ham til forne ting tilforn sigtet og beskyldt. – Dernæst fremkom nu i dag for tingsdom forne Per Thamsens lovmænd, som

var Thamis Hansen i Strudvad, Chr. Madsen i Bal, Gravers Nielsen i Torbøl, Chr. Nielsen ibm, Chr. Nissen i Refsgård, N. Nielsen i Børsmose, H. Nielsen ibm, Søren Madsen i Vejrs og P. Pedersen i Rottarp og bad de dem alle og enhver særdeles Gud til hjælp med oprakt finger og ed, at forne Per Thamsen, født i Strudvad, svor ret og ikke uret. Udi lige måde Niels Hansen i Borre og Oluf Nielsen i Kastkær og vond med oprakt finger og ed, at de så og hørte nu her i dag på forne ting, eftersom de forne Per Thomsens lovhøring, at forne Per Thamsen gav sig lov og værn imod forne Sedzel Jensdatters sigtelse og beskyldning med dannemænd og dannekoner lovtiddags, og at han da brast ingen værn (mødte ikke modsigelse), eftersom han var tilfunden samme sin lov af ædle imod forne Sedzel Jensdatters sigtelse og beskyldning efter doms lydelse og meldte de samme hans lov ved sin magt at blive, indtil den lovlig ygeds efter loven.« – Om manden eller kvinden talte sandt, er ikke godt at vide. Det var vanskeligt for en enlig kvinde overfor et medlem af en stor slægt, der kunne samle så mange, som var villige til at sværge på hans uskyld.

1655 stævnes Søren Vollesen for resterende tiendeafgift, bl.a. for 1 ort af en tiendekalv. S. å. fæstede Hans Thomsen den anden halvdel, som hans far oplod. Denne dør 1659 i pestens tid. Hans Thomsen betalte 16 dl. i indfæstning, så denne del har nok været i bedre drift. Hele gårdens udsæd var ½ td. rug, 2 td. byg, 8 skp. arre og høvlen 20 læs. Han havde en pige fra Vrøgum at tjene, der kom galt af sted. Hun fortalte præsten, at hun var besøvet af sin husbond. 1666 er begge gårdmænd vitterlighedsvidner for N. Nielsen, St. Hebo. 1667 er H. Thomsen med til at udstede tingsvidne om forarmede folk i herredet. 1670 blev gården ryttergoods. De 2 mænd synes at have været noget forsømmelige. 1684 må de skriftligt forpligte sig til at holde løkken om deres toft i tilbørlig stand. N. Nielsen lod forpligtelsen tinglæse. Værre var det, at P. Sørensen havde en brun uskåren hingst løbende løs på marken, og den havde ikke de kvaliteter, en hingst skulle have for ikke at risikere bestandens forringelse, og som den nylig udkomne Danske Lov havde en skrap bestemmelse om: »Ingen må lade en uskåren hingst løbe løs på fælleden efter påske, som ikke er 14 palmer høj eller 9½ kvarter sjællandsk mål. Hvo derimod gør, have forbrudt hesten til kongen, og så meget som den er værd til lodsejerne.« Regimentsskriver Barchmanns fuldmægtig fremstillede d. 6. juni hingsten på herredstinget og lod 2 af retten udnævnte mænd måle og vurdere den. Den var kun 10 palmer høj og 2 rdl. værd. Dommen lød da på, at da hingsten var uskåren, havde løbet løs på marken, men ikke havde den befalede højde, var den forbrudt til kongen og de 2 rdl. plus omkostninger til lodsejerne. Det havde været rimeligt, at bønderne havde fået pengene, når de risikerede, at deres hopper fødte dårlige føl.

Ved denne tid synes Hans Thomsens bygninger at være faldet sammen. Peder Sørensen overtager da også denne gårdspart. Matriklen 1688 opfører ham

som enefæster. Dog havde han afstået den halve jord igen. 1686 tilkendegav han på tinget, at han havde afstanden den vesterste halve gård til Rasmus Jørgensen. Peder lovede at opsætte overdelen til 2 fags hus sydligt i gården, de »andre husværelser« skulle Rasmus selv sørge for og måtte tage alt gammelt tømmer fra de nedbrudte huse. Peder skulle nyde afgrøden af 5 skp. bygland, dog mod at betale isæden til Rasmus; den halve gårds rugsæd skulle de være halvt om dette år. Rasmus skulle give Hans Thomsen ophold, og han døde først 1708, 79 år gammel. 1686 synede rytteriet gården, da havde Rasmus endnu ikke fået bygget, men der stod dog 19 fag faldefærdig bygning. Kun Peder Sørensens egen halvdel synes at have været i drift. Han havde sået 6 td. rug.

Rasmus Jørgensen døde i påsken 1708, og det kniber regimentsskriveren at få stedet besat. Han skriver til sessionen, at den afdøde havde ingen efterladt sig til at overtage gården uden sønnen Jørgen Rasmussen, men han er dragon, og det har han været i 6 år. »Nu i vårsædstiden har jeg ej kunnet finde nærmere råd end sønnen gården at tilsige,« men så skulle der stilles en anden dragon (anden afdeling af den Store Nordiske Krig nærmer sig), det var vanskeligt, da der var mangel på mandskab, »dog skal tjene en karl efter denne dragons beretning på Jegum på proprietærgods, som herfra ulovligt skal være undvigt (fra stavnsbåndet), hvilken jeg mener at få i hans sted.« Og således blev det, for året efter stod Jørgen Rasmussen for den halve gård og Jens Pedersen, vel forriges søn, for den anden halvdel. 1719 køber Opitz, Lydumgård, Strudvad for 231 rdl. Fæsterne er de samme.

Før 1743 kom Strudvad under Hennegård. Ved denne tid boede Jens Kaas antagelig til leje her. Han nævnes som en afdanket vagtmester, der fik en månedlig pension på 5 mk., men levede i stor armod.

Jens Pedersen døde 1737. Han efterfulgtes vist af Hans Pedersen, som var her endnu 1770, men kort efter afløstes af Peder Hansen.

IA, MAT. NR. 6a, STRUDVADVEJ 14.

Peder Hansen, kaldet Fåborg (1747-1816) blev 1778 g. m. Else Simonsd., f. 1755 i Bandsbjerg på 4 a. De havde 6 børn. 1816 skøde til Jens Chr. Pedersen, f. 1787. Han blev 1818 g. m. Maren Henriksd. fra Lyhne. De havde 4 sønner. 1860 til den næstældste søn Hans Jensen (1823-1892) og Maren Hansd. fra Ål. De havde 1 søn og 1 datter. 1892 til sønnen Hans Chr. Jensen (1863-1935) og Mette Marie Thajsen (1866-1901) fra Langetved, Sønderjylland. Han giftede sig 2. gang med Karen Schmidt (1872-1947) fra Kærup. H. C., som han kaldtes, ville have været forstmand, men som eneste søn måtte han overtage gården. Der hørte 2 jordlodder ved Hebovej til, som han lod tilplante med egne frøplanter og drev efter forstmæssige metoder. 1915 udbrod miltbrand blandt svinene og mange døde. Året efter havde epizo-

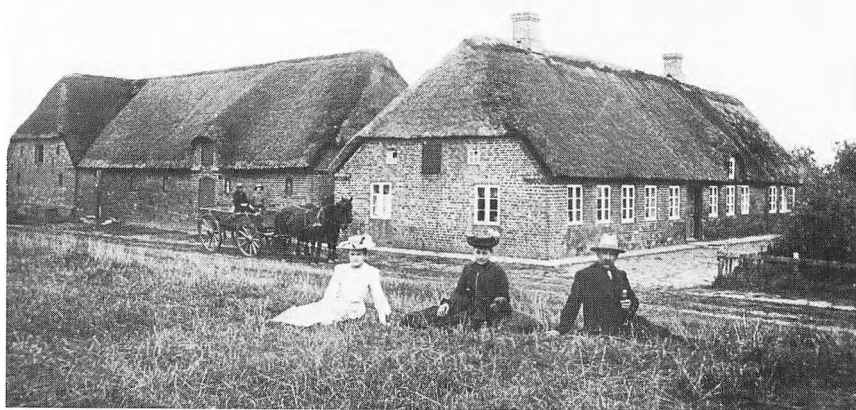
Mat. nr. 6a. Hans Chr. Jensen med familie ca. 1911.

otien bredt sig til kvæget. I et forsøg på at standse smitten blev smittede og muligt smittede kreaturer slået ned og gravet ned i en sandgrav ved Hebovej. Graven blev afspærret med flere rækker pigtråd, og ingen måtte gå derind i en årrække. 1917 lod H. C. den gamle stald, som i øvrigt var for ringe, rive ned, og tomten desinficere, før en ny stald blev opført. – H. C. var desuden en habil jæger. Karens hjælpsomhed var enestående. Trods sine egne mange pligter kunne hun altid afse tid og kræfter til at hjælpe naboer og familie ved barsel eller fest. Begge var meget selskabelige og rejseglade. H. C. havde et flot fuldskæg, som var hans stolthed. Han var af naturen en venlig mand, men da nabokonen, Birgitte, i kådhed klippede en tot af med sin broderesaks, blev han meget vred. – 1927 solgtes til Theodor Nielsen, f. 1897 i Tranbjerg, Årre sogn, og Karen Sand Christensen, f. 1907 i Avtrup, Fåborg. Han drev under besættelsen en omfattende handel med heste og kom på markeder over hele Jylland. Gårdens store have med god læ har været ramme om mange friluftsspil, opført af amatører fra gymnastik- og ungdomsforeningen. 1962 skøde til sønnen Carl Erik Nielsen, f. 1937, og Aase Friis Johansen, f. 1938 i Årre. Karen og Theodor flyttede til Varde, hvor Theodor drev kreaturhandel en del år.

IB, MAT. NR. 7a, STRUDVADVEJ 16.

På den anden halvdel synes Peder Christensen at have været fæster i 1723, men allerede 1737 var Mads Knudsen »Smed« her. I 1743 nævnes det, at »Mads Knudsen i Strudvad, som har i fæste en halv Gaard, bruger Smede Haandværk«! I 1752 havde han besøg. Den 18. juni d. år blev der begravet

Mat. nr. 7a. Omkr. 1905. Fra v.: Laurids, Johannes, Kirstine, Andrea og Andreas Laustsen.

»en gammel, fattig Mand, som i nogle Uger laae syg til Mads Smed i Strudvad og døde der. Han havde efter Angivelse hiemme i Salling«! Mads Knudsen døde i 1769, 66 år gl. Kort tid efter må hans søn, Knud Madsen »Smed« (f. 1737 i Strudvad) have overtaget fæstet. Han var g. m. Ellen Pedersdtr., og de boede der i 1787. Han købte stedet i selveje. Knud var smed som sin far. I 1801 nævnes han som »aftægtsmand og Smed«. Han døde i 1811.

1798 til sønnen Mads Knudsen, f. 1771, og Mette Marie Christensd. 1847 til den yngste søn Christen Madsen, f. 1820, og Maren Madsd., f. 1821 i Billum. Sønnen Mads Christensen fik en jordlod udstykket fra fødegården. 1883 til datteren Mette Kirstine Madsen (1865-1899) og svigersønnen Andreas Mel-sen Laustesen, f. 1853 i Dyreby, Henne s. Købsprisen var 5.000 kr. plus aftægt kap. til 3.400 kr. samt kirketienende 3.600 kr. og kongetiende 200 kr. Han havde lært murer, tømrer- og snedkerfaget i Gedbjerg og byggede selv stald og lade efter overtagelsen. På heden ved Stiftshøje gravede han selv tørv, som han solgte til fanøskipperne ved Janderup kro i bytte med østersskaller, som blev strøet ud på markerne som gødningskalk. Tørvene var beregnet til skippernes eget brug, når der bagtes i den store ovn. 1911 til datteren Ane Laustesen (1887-1974) og svigersønnen Kr. Anton Thomsen (1886-1938) fra Fiilsø ø. Andreas købte en gård på Varde Vestermark, som han skilte sig af med 1913, da han erhvervede mat. nr. 32a. Han giftede sig 2. gang med Andrea Andersen (1878-1933), Fredericia mark. Andreas genoptog sit gamle håndværk og arbejdede for folk. Anton Thomsen købte en del jord til gården, bl.a. fra St. Hebo i 1918. Der var 10 børn. I det gamle, lave, stråtækte stuehus stod en del virkeligt gamle møbler, bl.a. et egechatol, som endnu er bevaret på gården. At være gæst i det børnerige hjem efter skoletid var en

oplevelse. Der blev serveret rundtenommer af sigtebrød, som Ane skar ved at holde brødet op mod sin krop og skære ind mod sig selv. Så smurte hun margarine på og lod brødskiverne passere fra hånd til hånd, til hver havde fået sin. Så blev en dyb tallerken med melis sendt rundt, og børnene fik så alt det sukker på brødet, som blev hængende, når man havde klappet det hårdt ned mod sukkeret. Oh, hvilken herlighed! Anton var lidt af en jonglør med en teske, når han med underarmene som støtte på bordet foran sig med et hurtigt tryk på skaftet kunne få mundfulden til at beskrive en bue lige op i sin mund. Efter hans død drev Ane gården videre til 1947, da den gik til sønnen Ove Høj Thomsen, f. 1918, og Herdis L. Jensen, f. 1919 i Nr. Felding. Ny kostald byggedes 1962, svinestald 1963.

De gamle stednavne, Strudvad Hule og Bavndal, har tilknytning til området her ved Hebovej. H. M. Iversen fortæller i 1857, at der er noget spøgeri i Strudvad Hule. Nogle mente, at en hvid, hovedløs hest hyppigt var set her i »gammel tid«. Andre havde set et »fruentimmerspøgelse« her.

MAT. NR. 7g, BAVNEHØJVEJ 1.

Et hedestykke blev i 1876 udstykket fra 7a til sønnen Mads Christensen (1848-1910), der lod opføre en 3-længet gård af tegl med stråtag. Byggestrenerne var de dygtige brødre Mads og Kresten Olufsen, Janderup. Gården blev placeret på arealets højeste punkt, der tillige er et af sognets højeste. Følgelig fik Mads Christensen tilnavnet »Bank«. Han var gift 2 gange. Først med Kirstine Margrethe Madsen (1847-1895) fra 28a og anden gang med Maren Adersen (1857-1937) fra Borre, Ål s. Mads Christensen var en mand af få ord, arbejdsom, nærmest en slider. Han var nøjeregnende med småbeløb, men drejede det sig om indsamlinger til gode formål, gav han gerne 50 kr., hvilket var et stort beløb dengang.

Sønnen af 1. ægteskab Marius Christensen viste store boglige evner i skolen, og lærer Dejgaard var flere gange hos Mads for at overtale ham til at lade sønnen komme i latinskolen, men det ville Mads ikke gå med til. Som eneste barn måtte Marius Christensen (1889-1968) blive ved landbruget og overtage gården efter sin far i 1911. Prisen var 10.000 kr. plus aftægt til stedmoderen, til hvem han lod bygge en lejlighed i forlængelse af stuehuset mod øst. Han blev i 1919 gift med sin husbestyrerinde Margrethe Secher (1890-1966) fra Tjele. Vielsen skulle være foregået i al hemmelighed i København, men på den restaurant, hvor de spiste bryllupsfrokosten, mødte de Karl E. Jacobsen fra Janderup. Han måtte love ikke at røbe hemmeligheden, før de selv var kommet tilbage til Janderup.

Marius Christensen drev gården med frøavl en tid. Desuden havde han efter datiden et meget stort svinehold. Da landbrugskrisen satte ind i 30'erne med restriktioner på svineleverancerne i form af svinekort, oprettede han Jande-

Mat. nr. 7g. Gården omkr. 1. verdenskrig.

rup svinekortcentral, hvis formål var at handle med svinekort, så folk kunne få det fulde udbytte af de knappe tildelinger. Det var en god forretning, men med udbruddet af 2. verdenskrig ophævedes restriktionerne fra den ene dag til den anden, og han brændte inde med et stort lager af kort. – Han var en aktiv og initiativrig mand, der gerne stillede sine evner til rådighed for sognets vel. Han sad bl.a. i sognerådet i mange år og gjorde et stort arbejde som dets formand fra 1937-1949 (se kommunalhistorien). 1944 solgte han gården til Arnold Jensen, f. 1920 i Guldager, g. m. Karen Margrethe Jensen, f. 1923 på Varde vestermark. De lod bygge ny stald og lade 1951. Nu er jorden lejet ud, og Arnold Jensen er beskæftiget i byggesektoren, ligesom Karen Margrethe har ansættelse i Karolineparken i Varde.

Til gården hører en lille jordlod »æ Tjærkandshie« (tjærekandeheden). Her havde bønderne fra Strudvad, Bandsbjerg og Janderup i gamle dage en tønne tjære stående, som de kunne smøre hjulakslerne med, når de passerede på vej efter ris, tørv eller klyne fra deres heder og moser.

I det sydøstlige hjørne af arealet ved gården ligger højen, hvorfra landeværnet brændte bavn, sidste gang iflg overleveringen under den famøse slavekrig i 1848. Princippet i alarmeringssystemet var, at den, der så fjenden nærme sig landegrænsen, enten den tørre eller den våde, skulle tænde blus på den nærmeste bavnehøj. Folk vidste, hvad det betød, og tændte bål på den næste bavnehøj osv., hvorved meddelelsen om den truende fare spredtes over hele landet. Ved højens fod skulle ligge en stabel tørt brænde. »Slavekrigen« viste, hvad ubekræftede rygter kunne forvolde af postyr ved at sætte en hel »mobi-

lisering« i gang uden nogen reel fare. Bavnevæsenets opståen fortaber sig langt tilbage i tiden. Fra 1428 er overleveret en forordning, udstedt på Sjællands landsting, og heri nævnes det, at den mand, der blev siddende hjemme, »når bavn brænder«, bør hænges ved »sin egen bjælke«! (Kulturhistorisk Leksikon).

Bandsbjerg

I (8200), MAT. 5 OG 4.

Navnet Bandsbjerg udtales på dialekt »Bånsbjær« og betyder derfor vel egentlig »Barnsbjerg«. Navnet er nok ligesom stednavnet Bandsbøl i Hemmet sogn opstået i middelalderen. Pastor Hammer skriver: »Navnet har den af sin Situation (beliggenhed) paa Kanten af en stejl Kant.« Det er ordets sidste led, »bjerg«, han hentyder til, der hvor »Bjerg kun er en Bakke«.

Allerede første gang Bandsbjerg er fundet nævnt, 1547, var der 2 fæstere på den ret store gård, nemlig Jørgen Jacobsen og Jørgen Larsen; de vidner om præstegårdsjorden. I nogle år omkr. 1588 fiskede Jørgen Lauritsen med ålehammer i åen (se I s. 172). O. Nielsen og efter ham Jesper Madsen har ment, at Ribe kapitel 1578 fik Bandsbjerg af kongen ved et mageskifte, og at det da var en selvejergård. Det er en misforståelse. Handelen drejede sig om Bandsbøl i Hemmet (se Kristensen: Nørre Horne Hd. s. 266). 1588 mageskiftede Frederik Munk til Oksvang med kapitlet og overdrog det Bandsbjerg. Fæsteren var da Niels Rasch. Det er vist ham, der dør 25/2 1658, over 100 år gammel. Beboerne var indblandet i en hekseproces (se I s. 158). Niels Nielsen Bandsbjerg, der nævnes 1630, er vist en søn. 1638 er Mads Nielsen også her. 1656 dør Christen Nielsen, s. å. bliver Anna Nielsdatter gift med Eske Bertelsen, der dør 1660. Præsten skrev om ham: »Min nabo, en god, ærlig dannemand.« Søren Madsen (antagelig Mads Nielsens søn) tillagde gårdmanden Christen Nielsen, at det tilkom ham at vogte deres havremark efter videns bestemmelser. Han svarede, at han ikke ville vogte, og hans heste gik i marken både før og efter, der var slået. 1661 anføres kun een fæster, Dorethe, sal. Mads Bandsbjergs. Der har nok været to, han har blot på den tid været hovedmanden. Landg. er 2 td. rug, 2 ørte byg, ½ td. smør. 1663 får Dorethe og hendes mand Niels Madsen et barn døbt.

Skønt kapitelgods udlægger kongen Bandsbjerg til rytteriet. 1686 er fæsterne Niels Madsen og Bakken Jensen (død 1728). De har hver sået 4 td. rug, 1½ td. byg og 2 skp. boghvede. Niels havde 2 heste, 3 køer, 1 kalv, 5 får og 2 bistader, et stuehus på 9 fag, lade 7, hølade 7 og stald 8. Der manglede 6

bjælker og 8 sparrer, han havde fået lånekorn »formedelst kornets ringhed«. Bakken havde 2 heste, 1 plag, 2 køer, i ungnød, 3 får, 1 svin, 39 fag bygning; der manglede 6 bjælker, 12 staver; han havde også lånt korn. Brugene kaldes »temmelig«, Niels' nogenlunde og Bakkens »ikkuns af slet tilstand«. Nyårsdag 1705 blev sønnen Simon Bakkensen begravet. Det blev da en anden søn Jens, som Bakken 1707 overlod til. Besætningen var da væsentlig forbedret, der var 4 heste, 3 køer, 1 kvie, 2 stude, 1 kalv, 10 får. 1702 har Christen Eskesen senest tiltrådt halvparten; året efter får han sønnen Eske (Eskild). 1719, da Chr. Eskesen og Jens Bakkensen som nævnt var fæstere, solgtes gården til Opitius, Lydumgård, for 354 rdl. Da han 1725 solgte Lydumgård, fulgte godset i herredets sydlige sogne ikke med. Bandsbjerg og Strudvad havnede under Hennegård, åbenbart købt af proprietæren Niels Endorph. Efter en senere ejer provst Maturin Carstensens død købtes Hennegård og gods 1758 af Søren Rygaard, Hesselmed. Bandsbjerg lå stadig under Hennegård. Det er åbenbart Rygaard, der fuldstændig deler den i 2 lige store gårde.

I A (4100), MAT. NR. 5, OKSBØLVEJ 87.

Chr. Eskesen var forlængst død, da sønnen Eske Christensen fæstede gårdsparten og 1732 blev gift med enken Anne Sørensdatter på Hyllerslev Storgård. Derved blev han ejer af en del af denne gård. 1734 mageskiftede han med Hans Eskesen på den anden halve Storgård (se denne).

En broder Niels Christensen overtager kort efter fæstet og får 1737 datteren Dorthé, 1751 dør hun og var da pige i præstegården. Niels havde sin søster Lisbeth hos sig, hun havde været værckbruden i over 30 år, da hun døde 1752. Endnu 1770 skrives Niels Christensen for gården, men ved denne tid overtager Christen Nielsen fæstet, han er g. m. Maren Pedersdatter fra Billumgård. 1794 fik Hennegård bevilling til at sælge sit bøndergods ved auktion, da købte begge bandsbjerggårde sig i selveje. 1802 til en søn Christen Christensen (1774-1828), g. m. Ane Marie Nielsdatter (1775-1860) fra 25 a. Faderen Christen Nielsen, kaldet Bandsbjerg, var død 1799. Ane Marie og Christen havde 8 børn. Datteren Maren Kirstine, f. 1804, blev 1822 gift med Peder Simonsen, Billumgårde. Sønnen Niels Christian Christensen, f. 1811, blev 1836 g. m. Petronelle Frandsen fra kroen, fik en gård i Toftnæs, han var sognefoged. Den yngste datter Kirsten, f. 1819, blev 1842 g. m. Niels Andersen Lauridsen på 14 a, oldeforældre til Niels A. Bennetsen, Janderup mark. Christen Christensen døde 1828. Enken drev gården videre med stor dygtighed. 1830 lod hun opføre nyt stuehus og lade. 1841 skøde til sønnen Christen Christensen (1813-1873). Han blev 1842 g. m. Ane Margrethe Jakobsd., f. 1840, datter af Jacob Jensen på 20 a. Datteren Anne Marie blev g. m. Jens B. Jensen fra 30 a. En anden datter Ane Jacobine blev g. m. Klaus Klausen (møller), Janderup. 1873 gik gården til sønnen Christen Christensen, f. 1844. Han var ugift og moderen holdt hus for ham. Han blev med

tiden noget tungsindig, og det siges om ham, at han kunne give sig til at græde, hvis blot en møggreb stod det forkerte sted. 1893 solgte han til Jens Nissen Jacobsen, der indtil da havde haft mat. nr. 14 i Hyllerslev. Jens' kone hed Kristine, og de havde en datter Kirsten Marie. Jens Jacobsen var født i Sønderjylland. Han gav nødigt penge ud, og skulle han af med nogle, blev de ledsaget af ordene: Æ haer it ræj te et.« Engang havde han besøg af 2 af de store hyllerslevbønder, som blev budt på formiddagskaffe! Så kommer karlen Hans Beck Thomsen, senere kromand i Henne kirkeby, ind og får besked på at hente een sæk kraftfoder på møllen. »Ska a sætt æ siefjæller o,« spurgte karlen. De to gæster grinede, men Jens Jacobsen fik latteren på sin side, da han svarede: »Nej, do ka tae æ trillebår.« Omkring 1914 solgte han 3 td. ld. til Niels P. Nielsen, Nr. Hebo, og andre 3 til Thue Mikkelsen, Strudvad. 1917 solgte han til Marinus Hansen, Næsbjerg, broder til Johan Hansen, Sdr. Hebo. 1918 til Niels Pedersen, kaldet »æ spillemand« (1845-1955) fra Søvigmark, g. 1907 m. Inger Birgitte Andersen (1886-1973) fra Kærup. Han spillede til baller og gilder i sine unge dage og kunne håndtere både violin og trompet. Hans datter er i besiddelse af en regnskabsbog, som han førte i sine unge dage, og af den kan det ses, at han som spillemand kom ret vidt omkring og tjente helt gode penge. 1905: »13/8, Outrup kro, 6 kr. 27/8, Hvilested kro, 30 kr. 10/9 Janderup kro, dans, 15 kr. 13/10, S. H. Elbo til bryllup, 20 kr. 18/11, Blaksmark kro til dans, 6½ kr. 24/11, Billum kro til bryllup, 10 kr. 15/12, Aasted kro til gilde, 20 kr. 29/12, Hostrup forsamlingshus, 6 kr. 1906: 2/9, Nymindegab, 10 kr. 30/9, Lunde skyttefest, 6 kr.«! 1940 til Thomas Grønning fra Vejrup. Hans kone hed Rose. Han var fyrbøder på mejeriet under 2. verdenskrig. Han fyrede med kvas og halm. 1946 skøde til Magnus Jørgensen, f. 1907 i Lunde, g. m. Karen Lauersen (1921-65) fra Hoven. Han har dels frasolgt jord til byggegrunde i Janderup by, dels købt 10 td. ld. af Nikolaj Jensen i 1960.

MAT. NR. 5b og 1d, STRUDVADVEJ 3.

Udstykket 1871 til en datter Ane Marie Margrethe Christensdatter, f. 1847. Hun blev s. å. gift med Jens Bondesen Jensen, f. 1842 på 30a, og han fik så skødet. Det følgende år lod de bygninger opføre på parcellen. Stuehuset står endnu i dag, men er blevet renoveret. Der blev indkøbt jord fra 1a og 12a. 1909 til sønnen Christen Christensen Jensen, kaldet Bondesen, f. 1872. Besætningen var da på 4 heste, 25 kreaturer, 5 får, 6 svin og 10 høns til forsikringsværdi 2.725 kr., inventar for 691 kr. og bygninger 9.000 kr. Prioriteterne var på 600 kr. 1910 blev Chr. Bondesen g. m. Marie Petrine Pedersen, f. 1886, købmandsdatter fra Nr. Bork. De lod opføre en ny og efter tiden meget bred stald. Chr. Bondesen var en flittig landmand, der selv gik i spidsen. Han stod først op om morgenen og kaldte på karlene med

Mat. nr. 5b. Christen Bondesen med familie og tjenestefolk.

ordene: »Er I vågen, kael?« Hvis så karlene svarede: »Nej,« sagde Chr.: »Komm allywel!« Skøde til datteren Anne Marie Jensen, f. 1918, og svigersønnen Gerhard Thomsen, f. 1919 i Nr. Hebo. De lod bygge en løsdriftsstald i 1964, det var sognets første og dengang lidt af en seværdighed. 1964 købt 10 td. ld. eng af Svend Hansen. 1969 skøde til sønnen Holger Bandsbjerg Thomsen, f. 1946, g. m. Hilda Bondesen, f. 1946 på Rømø. Ved overtagelsen var besætningen på 28 køer plus opdræt. Stalden blev udvidet, så der nu er plads til 90 køer plus opdræt. Holger B. Thomsen er medlem af Varde byråd, valgt af Fremskridtspartiet.

I B (4100), MAT. NR. 4a (til 1859, da den udstykkedes, siden 4g), PRÆSTEGÅRDSVEJ 5.

Det var vistnok sønnen Simon Bakkensen, der drev gården for Bakken Jensen, men han døde 1705, hvorefter sønnen Jens Bakkensen trådte til. 1716 blev han g. m. Birgita Hansdatter, og han nævnes da som »af Bandsbjerg«. Vistnok i 1740'erne overtog Simon Christensen, f. 1718, søn af Christen Eskesen, Bandsbjerg, fæstet. Han blev kaldt Simon Bandsbjerg. I 1746 blev han gift med Birthe Jensdatter. Simon døde 1773 og hans kone 1804. Omkr. 1780 til sønnen, Jens Simonsen (1750-1811, gift ca. 1790 m. Maren Nielsdatter. Dernæst skøde til deres søn, Simon Jensen (f. 1792), g. m. Ane Marie Hansen Brinch. Simon var skolepatron. Han traf en gang et spøgelse. »En morgen var han stået meget tidligt op for at hente hestene i Havremærskén. Undervejs for han vild og kunde hverken finde Havremærsk eller heste. Som han således gik og stjampede omkring, kom der et højt fruentimmer til ham med et hvidt tørklæde om hovedet. Simon troede, at det var hans søster

Maren, der var gået ud for at se efter ham, og så siger han: »Er det dig, Maren?« Skikkelsen svarede ikke, men blev ved at gå i nærheden af ham. Simon blev ikke ret på det, før det var højlys dag, og så gik han da på Kildemade«! (Efter H. M. Iversens sagn). Simon døde i 1838. Hans enke giftede sig i 1839 med Iver Hansen (1802-1892) fra Vibæk, Alslev, broder til Ole Hansen i kroen. Et halvt år senere døde Ane Marie Dorthea, og Iver Hansen måtte i stadstøjet og ud for at finde sig en ny kone. Undervejs traf han Knud Bennetsen (fra 25 a), som spurgte, hvor han skulle hen i det fine tøj. »Jo,« han skulle da om at fri til Niels Bondesens Mæt! »Hwa wel do mæ den gammel hjej!,« sagde Knud Bennetsen, »do sku heller ta wor Ann.« Og det gjorde han så. Ane Knudsdr. (1818-1894) blev gift med Iver i novbr. 1840. De fik 3 børn. I 1841 fødtes Hans Marinus Iversen. Han var ikke et helt almindeligt bondebarn. I 1857, da han var 15 år gl., var han skriver på byfogedkontoret i Varde. I den periode indsamlede og nedskrev han fortræffelige sagn og andet traditionsstof fra Janderup sogn. I 1862 synes han at have været lærer i Hyllerslev. Som fadder nævnes han da to gange, henhv. som »skolelærer H. M. Iversen, Hylderslev« og »Skolelærer H. M. Iversen i Bandsbjerg«, så det kan næsten kun være ham, der således omtales. Den 19. juni 1862 overgav han sine sagnoptegnelser til præstearkivet i Janderup, og kort efter udvandrede han til USA (1863). Han deltog i Den nordamerikanske Borgerkrig (1861-65). Familien hørte aldrig siden fra ham, og han er utvivlsomt faldet i kampen på Nordstaternes side. Langt de fleste af de sagn, der findes i denne bog, er optegnet af ham.

1844 fødtes datteren, Ane Marie Dorthea Iversen (død 1929). Hun blev i 1870 g. m. Laurits Nielsen på 14 a.

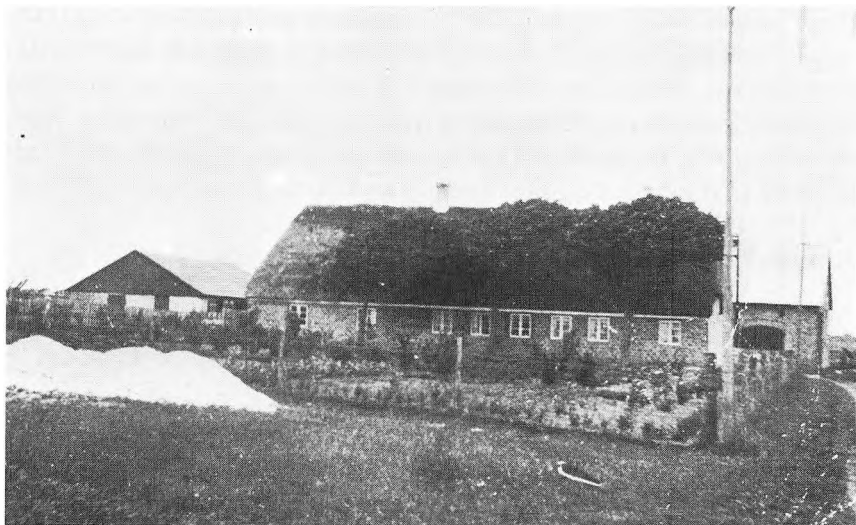
I 1859 udstykkede Iver Hansen sin gård, så der kun blev nogle få tønder land tilbage, men familien blev boende i stuehuset. De havde formue og fik desuden aftægt, 100 kr. pr. år, fra Peder Jensen på 4 d. Iver Hansen døde 1892, hans kone 1894. Hans Johnsen Clausen havde derpå huset. Han lejede det ud. Først til Niels P. Kristensen, siden til Karen Pedersen, f. 1848 i Skjern. Hun kaldtes Karen »Bertels«, fordi hun havde været husbestyrerinde hos Mads Bertelsen i Kærup. Det siges, at generalløjtnant Palle Berthelsen besøgte hende i Bandsbjerg. Han var et barnebarn af jydepottehandleren Bertel »Vittarp«! I vurderingsprotokollen 1922/23 er hun anført som »Husejer Karen Pedersen«, så da må hun have ejet stedet, mat. nr. 4 g, der da var på 0002¼ hartk. 1926 flyttede hun på fattiggården. Hun kunne ikke mere klare sig selv. S. å. blev huset solgt til gdr. Jens Baun Jensen, Sdr. Hebo. Han lejede det ud. I 1930'erne boede frk. Danholdt, f. i København, i huset. Hun var medlem af Frelsens Hær og gjorde en stor indsats i denne organisation m.h.t. indsamling af penge og midler til hjælpearbejde. Hun var gangbesværet og kørte omkring i sin jumble, senere i kørestol. Hun var en elskelig kvinde, og under sine køreture havde hun ofte jumben fyldt med børn. En tid

boede landpost og smed Mads Jensen og hans kone her, ligesom Kristian Johansen (»skræder«) og hans kone Mie, samt Peder Lassen og hans kone Alma har været lejere i huset.

1939 solgte Jens B. Jensen til sønnen Nikolaj, der i 1941 videresolgte til Alfred Pedersen. 1942 til Henry Nielsen, som åbnede en sandgrav ved huset og solgte sand til cementstøber Severin Sørensen, Janderup. 1956 til stål-værksarbejder Carl Christensen, g. m. Anna Frandsen, datter af anlægsgartner Mads F., Janderup. Han gav 10.000 kr. for huset. 1957 solgte han til Niels Jepsen, f. 1925 i Thorstrup sogn, g. 1950 m. Anne Margrethe Svenningsen, f. 1920 i Ål. Han har arbejdet som former på Varde stålværk, er nu pensionist.

MAT. NR. 4 d m.fl., NØRREGÅRD, BAVNEHØJVEJ 15.

1859 skødet til Peder Jensen, kld. Faaborg, f. 1820 på 6 a, g. 1859 m. Johanne Nielsen, f. 1823 i Heager, Øse, datter af Niels Pedersen, som også var født på 6 a. De havde ingen børn. En brodersøn til Johanne, Niels Peder Nielsen (1865-1945) fra Heager, overtog stedet 1889. Han var g. m. Mette Kjerstine Jensen (1868-1935) fra Sig. De fik med stor flid og dygtighed sat hedejorden i kultur. Han var medlem af sognerådet i 8 år. Parret forlangte meget af sig selv og af andre. Mette Kjerstine var måske den sidste kvinde i sognet, som altid havde et strikketøj i hånden, også når hun gik aftentur, en snes skridt bagefter Niels Peder. Hun skævede blot ned til strikketøjet, når hun skiftede pind. Efter 1889 var Peder Jensen og Johanne gået på aftægt og boede i en lille lejlighed i enden af stuehuset. Niels Peder Nielsens datter, Kirstine Johanne Madsen, f. 1890, nu på asylet i Janderup, fortalte i 1974 følgende: 1894 døde Peder Jensen, og Johanne, som de kaldte faster Hanne, boede derefter alene i aftægten. Hun sørgede delvis for sin egen husholdning, men visse varer blev leveret hende fra gården. De bagte selv i den store ovn, og noget af brødet blev leveret til faster Hanne, således både »brø«, »kå-g« og »stuer kringler«. Når de kom med bagværket til hende, kunne hun udbrøde: »Nej, det er da møj for gråw så-en som Kjestin bå-ger«! I køkkenet i aftægten var der en lille bageovn, helt nede ved gulvet, men den blev ikke brugt, mens Kirstine Madsen kan huske. Ved siden af den var der et lille komfur med 2 huller, kaldet »æ indretning«, og der var også et treben til vandspanden. Faster Hanne vævede og spandt, og hun havde både en »væv'il (væv) og en spinde-rok. Gården havde dengang gamle bygninger, og alt var lidt primitivt. I køkkenet i aftægten var gulvet af røde mursten. Foruden køkkenet var der et rum, som kaldtes »æ lille ståw«. Her stod væven og ved enden af den en seng. Og så var der et rum, kaldet »æ då·nsk«. Her var et bord med kvadratisk plade, et par stole og en lænetol helt af træ. I disse to rum var gulvene af brædder, og disse blev fejtet og strøet med sand. Der var ingen gardiner for

Mat. nr. 4d. Gården ca. 1915-20.

vinduerne, og væggene var overalt kun kalkede. I »æ lille ståw« var de hvide, i »æ dånsk« var de blå og i køkkenet gule. I vinduerne var der potter med blomster, »rosengran«, pelargonier og »kamferblomster«, der lugtede af kamfer, når man gned på bladene. I stuen hang der et langt kviksølvbarometer, og dér hang der også et gammelt stueur med jernlodder. Faster Hanne døde, da Kirstine Madsen var 16 år, altså i 1907. Kirstine Madsens mor (»Kjestin = Mett Kjerstine) bryggede selv øl. Hun lavede ikke vin, men de havde som regel »Swålbærbrændvin« (solbærbrændevin) og »måløwterbrændvin«. Sidstnævnte drik var lavet af malurt, som voksede i haven. Blade af denne urt blev puttet i en flaske, og der blev hældt brændevin på. Deres daglejer fik gerne en »swålbærdrum«. Hvis børnene havde mavepine, fik de malurt-brændevin som middel mod dette onde.

Niels Peder Nielsen købte i 1913 et stykke jord af Jens N. Jacobsen (5a). Da denne handel var gået i orden, ville Niels Peder nok handle om yderligere 3 td. ld. ved siden af det første stykke, men han sagde, at »det skal jeg jo ikke give så meget for. Der kan jo kun græsse et par får!« Det skulle han imidlertid ikke have sagt, for Jens Jacobsen blev vred og sagde: »Ja, så ska han it ha min goe mark!« Året efter solgte Jens marken til Thue Mikkelsen på 1 e, og det viste sig, at der godt kunne græsse mere end et par får på marken!

I 1928 byggedes nyt stuehus med aftægtslejlighed i den østre ende. 1929 skøde til sønnen Kristian P. Nielsen, som året før var bleven gift med Margrethe Andersen (1904-58) fra 29b. Hun var organist i kirken fra 1925 til sin død. Kristian P. Nielsen var medlem af sognerådet fra 1950, og dets formand fra 1962 til sammenlægningen med Varde 1970 (se kommunalhisto-

rien). Sønnen Niels P. Nielsen, f. 1934, studerede moderne landbrug i USA, og med erfaringerne herfra overtog han gården og indrettede løsdriftsstald med central malkning, som blev studeret af landmænd fra nær og fjern. 1963 blev han gift med sygeplejerske Karen Agnes Brandt, f. 32 i Femmøller, Agri, datter af en af de fem møllere. Hun beholdt sit job som sygeplejerske i Varde de første år af ægteskabet. Arealet omfatter bl.a. de gamle stednavne Store- og Lille Hvirvelbjerg og Store- og Lille Høj. Kristian P. Nielsen byggede sig et hus i Janderup, og der bor han nu.

Stiftshøje

Stiftshøje kaldes den del af Janderup hede, der afgrænses af mat. nr. 1 Kærup, Hallumvadvejen til Orten skel i øst og Orten byskel i nord. Den sydligste spids blev udstykket til Anton B. Jensen, g. m. Karoline fra Janderup (Hans Lauridsens gård) og består af matriklerne 31b, 32c, 30b samt 15k, som ligger på vejens anden ende. Nord herfor ligger 34b på 10 td. ld., som solgtes af Hans Larsen, Janderup, til Niels Sørensen Pedersen, 1b Kærup, samt skolelodden 2a, som solgtes til Niels Sørensen Pedersen.

Mat. nr. 29 på 40 td. ld. blev af Jager Andersen delt mellem hans sønner, Karl og Mads Andersen.

Mat. nr. 27c på 20 td. ld. blev af Niels Chr. Nielsens enke solgt til Hans A. Pedersen i 1923.

Mat. nr. 28e på 15 td. ld. blev af Mads Madsen (Vesterby) også i 1923 solgt til Hans A. Pedersen.

Året efter blev der foretaget en jordfordeling, så 27c blev lagt ind under 1c Kærup og 28e under 1d Kærup, men den del af parcellerne, der lå mellem den gamle og den nye landevej, blev solgt til Frands Bennetsen, Janderup. Disse parceller øgedes med jord sønden for landevejen, så hver blev på 20 td. ld.

MAT. NR. 27e, 28g og 29c J. NYMINDEGABVEJ 100.

Da Frands Bennetsen 1922 købte nabogården, mat. nr. 25, af Bonde Bondesen, fik han tilladelse til at sammenlægge denne med sin egen mod til gengæld at oprette en gård på den hedeparcel, der ligger ved den gamle nu nedlagte landevej, hvor han også selv ejede en parcel. Herefter købte han 29c af Mads Andersen på 27e, 28g og 32e af Hans A. Pedersen, Kærup, og solgte hele arealet til Niels P. Kjærgård, Ovtrup, som så havde byggepligten herpå. Han fik ikke bygget, men videresolgte til Sønderby, Sdr. Randsig, som heller ikke fik bygget, men solgte til Aage Mathiasen, f. 1910 i Vittarp, Ovtrup, g. m. Hilda Katrine Sørensen, f. 1916 i Lønne. De byggede stald 1940 og stuehus året efter. 1977 skøde til sønnen, Svend Erik Mathiasen, f. 1952.

Mat. nr. 21g, det nordvestligste hjørne af arealet, blev engang i 1870'erne frasolgt 21a til Jens Lindvig Jensen, Nybro. Parcellen gennemskæres af både den gamle og nye landevej. Stykket nord for landevejen har været opdyrket

og omgivet af et dige med lætræer. Det sydlige stykke har aldrig været opdyrket. Der ligger en skelhøj i et gammelt hjulspor.

Mat. nr. 72ab er en parcel på 14 td. ld., der ligger langs med Orten skel. Den består af fællesjord og St. Bredmose og var opdelt i lige så mange lodder, som der er bogstaver i alfabetet. Det blev købt sammen af Mads Vesterby og ejes nu af hans arvinger.

Da mergelbanen kom fra Blaksmark 1924-25, blev der sat skub i opdyrknin-gen. Peder Poulsen, Vittarp, opkøbte alle de resterende parceller og lod dem opdyrke. Han solgte 24d på ca. 8 td. ld. til Niels Hansen, Rottarp.

MAT. NR. 11l, 22c og 24d, »BIRKEKÆR«, NYMINDEGABVEJ 108. Niels Hansen lod 1934 bygge stuehus, stald og lade på det erhvervede areal. S. å. solgte han ejendommen til Marinus Pedersen, der efter 2 år videresolgte til Søren Mouridsen, som knap efter afhænder til Guthorm Hansen. 1. januar 1945 til Thorvald Jensen, f. 1903 i Blåvand, g. m. Clara Hansen, f. 1905 i Blåvand. De blev jaget fra deres ejendom i Oksby af tyskerne. Thorvald Jensen døde 1959, og enken drev gården til 1966, hvor skødet gik til sønnen, Jørgen H. Jensen, f. 1942 i Blåvand, g. m. Inger M. Otto, f. 1946 i Janderup. De har købt jord til fra 28e i 1967.

På et åstedsmøde 1935 blev det vedtaget at uddybe og forlænge St. Sundsig vandløb helt til Grønnevej, så arealet kunne drænes.

MAT. NR. 28e, »HEDEVANG«, NYMINDEGABVEJ 109.

Karl Heldgård, f. 1898 i Ådum, g. m. Signe Horsbøl, købte 1929 gården »Nørregård« i Kærup. Til denne gård hørte en opdyrket hedeparcels på 15 td. ld. i Stiftshøje. De koncentrerede sig om at få denne parcel i kultur og solgte herefter »Nørregård« 1935 for prioritetsgælden 38.000 kr., men dog således, at bl.a. 4 køer, 2 heste og selvbinderen blev taget med til Stiftshøje. Mens der blev bygget, boede familien hos naboen, Marinus Kjær. Byggeomk. kom på 6500 kr. Krisen var på sit højeste; stalden var fuld af dyr, men de kostede næsten intet, om de overhovedet kunne sælges. En torvegris kunne koste 4 kr., en slagteko 70 kr. Karl Heldgård kom i pengeforlegenhed og gik til naboen og spurgte, om han kunne låne 2000 kr. »Jeg skylder dem i brugsen for foder og gødning.« »Det kan du godt,« sagde naboen, »men du producerer for lidt.« Året efter var det naboen, der var kommet i knibe og ville låne 2000 kr. »Du producerer for lidt,« sagde Karl Heldgård. »Ja, men jo mindre jeg producerer, jo mindre bliver underskuddet,« svarede naboen. – Ribe Amtstidende skrev følgende om krisens virkninger: »En 1. klasses exportko, der vejede 1420 pund lev. vægt, 865 pund slagtet vægt, solgtes af Karl Heldgård, Kærup, for ½ øre pundet eller 4 kr. 32 øre. Den blev overgivet til destruktionsanstalten. Det er sørgeligt, men sandt, at der i 1933 destrueres prima kød, mens tyskerne må betale høje priser for kød af langt ringere

Mat. nr. 39c. Gården omkr. 1890. Ejeren er Chr. Andersen.

kvalitet. Danmark bruger 1. klasses kød til fremstilling af dyrefoder og til gødning, et resultat af selvforsyningspolitik og kunstige spareforanstaltninger.«

Karl Heldgård kørte en mælketur $3\frac{1}{2}$ år for at tjene ekstra. Det var ruten Nr. Hebo-Strudvad-Bandsbjerg til en pris af 3300 kr. årligt. Der var 72 junger pr. dag, der hver dag skulle løftes 4 gange, op og ned hos leverandøren og ud og ind af mejeriet. Han høstede også for folk til en pris af 9-11 kr. pr. td. Id. afhængig af antallet af heste, der skulle spændes for selvbinderen for at kunne trække den. – 1940 skøde til Ingvard Christensen, Orten, til en pris af 23.000 kr. Karl Heldgård blev derpå vært i Kærup Forsamlingshus. Ingvard Christensen solgte straks igen til sin søn, Julius Christensen, f. 1912 i Orten, g. m. Inga Nielsen, f. 1914 i København. 1967 solgte de jorden til naboen, Jørgen Jensen, og bygningerne til premierløjtnant Niels Knud Nielsen og flyttede til Varde, hvor han fik arbejde på stålværket.

MAT. NR. 39c, NYMINDEGABVEJ 92.

Udstykket 1879 af Andreas Madsen og tilskødet Kristian Andersen, f. 1843 i Guldager, g. m. Kjerstine Olesen, f. 1835 i Klinting, Nr. Nebel. På dette hestedykke lå der et lille jordløst hus, opført 1873; her boede en mand ved navn Høy. – Mens opdyrkningen stod på, måtte Kristian Andersen tjene til føden ved at gå på dagleje i Varde til en løn af 50 øre om vinteren og 1,00 kr. om sommeren. Han havde også arbejde på gårdene i Kærup. Som betaling lånte han et spand heste til hedeopdyrkningen. Han opdagede snart, at der

Mergelbanen ca. 1925. Stående nr. 5 i bageste række Chr. A. Pedersen, Kærup.

var mergel under lyngen; det blev gravet op og brugt til kultivering. 1898 skøde til sønnen, Anders P. Andersen, f. 1875 i Hoddeskov. Han havde forinden købt 30 td. ld. hede, hvor han lod bygge 1901 og solgte så 39c til søsteren, Oline Marie Andersen, f. 1877 i Hoddeskov, g. m. Søren Jensen Gade, f. 1879 i Oksby. De gav 7000 kr. for den. Han døde 1904, og Oline sad tilbage med 3 små børn. 1. nov. 1905 kom Hans Jacob Bech, f. 1877 i Roust, hertil som bestyrer, og året efter blev han gift med Oline Marie. 1910 tilkøbtes 14 td. ld. fra 10a for 1400 kr. og siden købtes yderligere jord. 1909 kom den første mergelbane fra Blaksmark til Stiftshøje, og Hans Jacob Bech fik lagt mergel ud på 1z. 1924-25 kom den næste mergelbane over Orten-Sdr. Randsig med sidespor til Stiftshøje, Nr. Hebo og Hyllerslev. Et andet sidespor gik over Kærup til Søvigmark. Skinnerne og svellerne blev kørt til Hyllerslev og lagt ud derfra. Mergelen blev lagt af ved Hyllerslev til dette distrikt. Det var ingeniør Lind, der stod for anlægget. Tipvognene blev trukket af et lille kulfyret damplokomotiv.

1942 skøde til sønnen, Niels Bech, f. 1907, g. m. Sigrid Jepsen, f. 1907 i Starup. Ved overtagelsen var der en besætning på 14 kreaturer. og 2 heste. Da de 1966 solgte til sønnen, Villy Bech, f. 1941, var besætningen på 40 kreaturer plus svin, men de 2 heste var skiftet ud med 2 traktorer. Villy Bech er g. m. Margit Tobiasen, f. 1942 i Nr. Hebo. De har udvidet bedriften meget.

MAT. NR. 13d, »STIFTSHØJE«, NYMINDEGABVEJ 83.

Udstykket 1879 af Hans Chr. Knudsen til sønnen Simon Hansen Knudsen,

Jens Vandborg Knudsen på sin trehjulede cykel ca. 1930.

f. 1850 i J., g. m. Ingeborg Kirstine Kristensen, f. 1851 i Kærup. De første år boede de i en jordhule, indtil bygningerne stod færdige. Stuehuset blev en kopi af hans barndomshjem i Janderup. Stenene til byggeriet lavede de selv med hjælp fra hans 2 brødre, Anton Marinus Knudsen og Jens Andreas Vandborg Knudsen. Anton udvandrede senere til USA. Simon Knudsen døde allerede året efter i 1880. 1881 får Jens Vandborg Knudsen, f. 1856 i J., skødet; han blev senere g. m. Ingeborg. Han begyndte teglværksdrift sammen med broderen. Leret hertil kom fra markerne ved gården, hvor der stadig findes mange mergelgrave. 1916 indstilledes teglværket. S. å. byggedes det nye stuehus. 1923 skøde til Ingeborgs søn af 1. ægteskab, Simon H. Knudsen, f. 1880. Jens V. Knudsen byggede sig et hus i Janderup, Vesterled 27. Han havde en 3-hjulet cykel som transportmiddel. Drengene måtte gerne prøve at køre den, men det endte næsten altid med en tur i grøften til stor morskab for cyklens ejer. – Simon H. Knudsen var g. m. Pouline Nielsen, f. 1886 i Børsmose. 1941 solgte de til Niels S. Nielsen, der s. å. videresolgte til entreprenør Peter Therkildsen; han drev gården med bestyrer til 1950, hvor skødet gik til Anker Kristensen. 1959 til Verner Hansen, f. 1935 i Thorstrup, g. m. Ingrid Tarp, f. 1936 i Thorstrup. Efter hendes død giftede han sig med Ulla Jensen.

MAT. NR. 7n, NYMINDEGABVEJ 90.

Udstykket fra 7a til Niels A. Bennetsen d. æ. på 14b. Han solgte 1917 til Hans Jacob Bech på 39c, som igen solgte til sin søn, Alfred Bech, som lod en

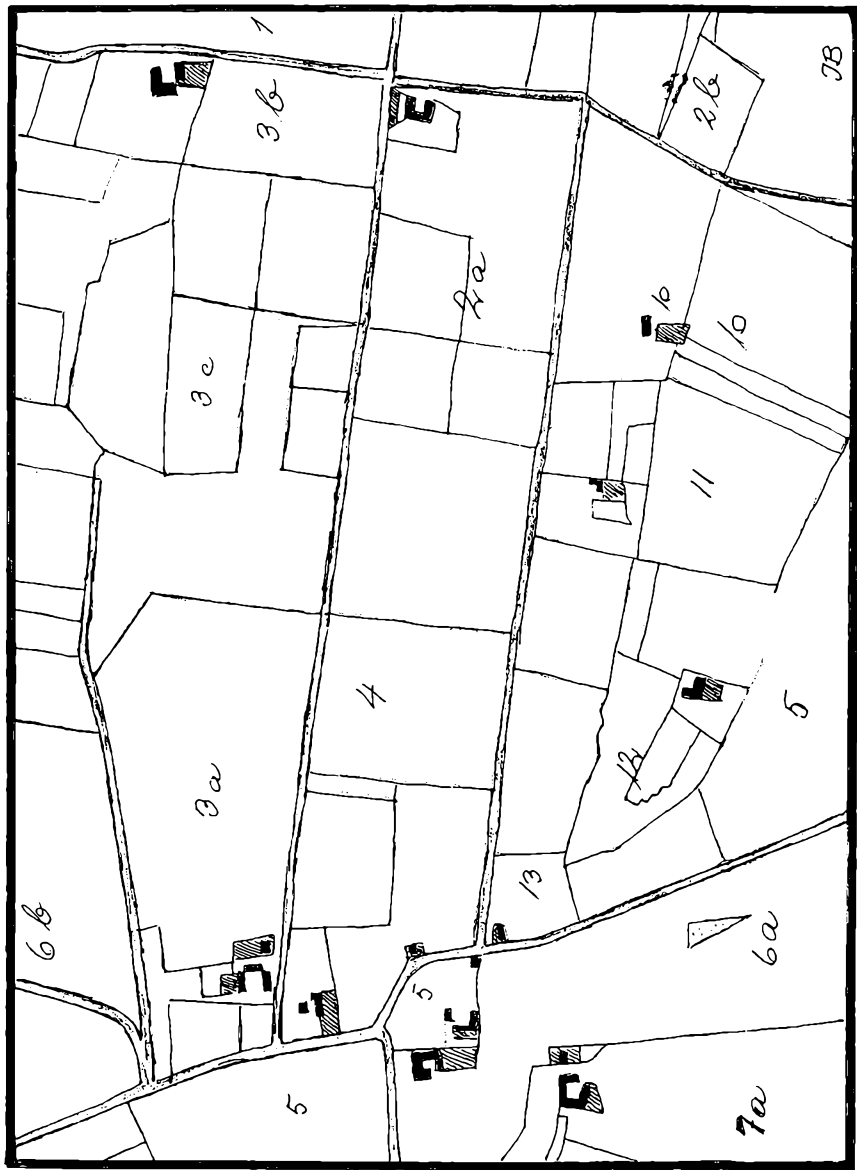

Brudeoptog 1913 på æ Bjergvej (Nybrovej), da Anne og Hans Lauridsen Hansen blev gift.

gård opføre. 1944 til Holger Nielsen, Houstrup, som var blevet jaget væk fra sin ejendom af tyskerne. 1955 skøde til Kaj Pedersen fra Køge-egnen, g. m. Rita Berg Nielsen fra 13a. De driver maskinstation og har bygget flere avlsbygninger samt dels tilkøbt, dels lejet mere jord.

MAT. NR. 1q, »KODBØL«, NYMINDEGABVEJ 80.

Udstykket 1926 fra præstegården til Hans Lauridsen Hansen, f. 1888 i Bjallerup. Han havde samtidig en gård i Sig. Udstykningen var 26 td. ld. uopdyrket hede. Efter 4 års slid med jorden var her et begyndende eksistensgrundlag, og han lod opføre en 3-længet gård og solgte ejendommen i Sig. Han var gift 3 gange. Først med Anna Andersen, f. 1891 i Kærup. Ved deres bryllup tog Mathilde Damgård, Janderup mark, et fotografi fra sin altan af brudetoget, der nærmede sig. Der var både lukkede og åbne hestevogne, på vej fra kirken til brudens hjem. – 2. gang g. m. Kathrine Jensen fra Hodde-skov, men hun døde efter kun et par år. 3. gang med Anna Schultz, f. 1907 i Føvling. Han døde 1952, og enken drev gården videre med Harald Krabbe som bestyrer. 1965 flyttede hun i et nybygget hus i Janderup og solgte til Hartvig Siig Christensen, f. 1922 i Sdr. Bork, g. m. Ruth Tiphede Lauridsen, f. 1932 i Tistrup. Hun er uddannet sygeplejerske og ansat på Varde sygehus.

Kærup by. Efter Lønborgs kort fra 1849. Tegnet af Jørgen Bruun.

Kærup

Kærup må være opstået i vikingetiden eller ældre middelalder som en nybygd ude i skov- eller hedeland. Iflg. Svend Aggesen kunne Gorm den Gamle pålægge rige som fattige at opdyrke øde landstrækninger. En sådan opdyrkning foregik vel også uden kongebud. Det grove arbejde er vel udført af trælle.

Adelsslægten Lange, der spillede så stor en rolle i Vestjylland, ejede en gård her i middelalderen. Et af slægtens interessanteste medlemmer, dekanen Thomas Lange ved domkapitlet i Ribe, var overmåde gavmild mod kirken og gik sluttelig i kloster som en af de sidste af vore stormænd. Det har utvivlsomt været udtryk for sand gudsfrygt i gammel katolsk stil. 16. jan. 1471 skødede han personlig på Varde sysselting ikke mindre end 14 gårde – bl.a. en i Billum, 1 i Janderup, 3 i Ål og 3 i Oksby sogne – til Ribe kapitel. Herfor skulle holdes en evig daglig læst messe, hver fredag en sjungende messe om Vorherres pine og en årlig begængelse i domkirken for hans og hans forældres sjæle. Bønderne på godset var også til stede og tilsagde kapitlet deres tro tjeneste. Han viste derved sine bønder mere hensyn end godsejere plejede. I et lidt ændret skøde 1476 ses, at gården i Janderup sogn lå i Kærup (se gård III*).

Efter middelalderen fremtræder Kærup som en landsby med 5 gårde, 1 bol og til tider et gadehus, af hvilke kronen ejer 3 og gejstlige stiftelser 2, der kom i adeliges eje. 1670 bliver kronens gods ryttergods. Ved dettes salg 1719 købtes de 3 ejendomme af Søvig, der kort efter ejede hele byen.

Kærup lå så tæt ved Søvig, at fæsterne måtte gøre hoveri der. Søvigs hoverireglement 1773 viser, at herregårdens hoveri var fordelt således:

Vittarp	7 hele gårdes hoveri
Heltoft	1 hel gårds hoveri
Kærup	7 hele gårdes hoveri
Dyreby, 6/2 partsgårde . .	3 hele gårdes hoveri

---

18 hele gårde

*) Efter Ripæ Cimbricæ siger O. Nielsen, at der var 2 gårde og bolet. Dette må være forkert.

Det vil sige, at hver af helgårdene skulle besørge 1/18 del af herregårdens så- og høstarbejde samt høslet og høbjergning, og det med så mange gang- og spænddage, som var nødvendigt, selv i vanskelige høstår. Desuden måtte hver helgård præstere 34 gang- og 20 spænddage om året, f.eks. skulle en helgård til »Tørve og Klyne Skiæren samt anden Ildebrændsels Anskaffelse« præstere 6 spænddage og 12 gangdage. Man kan nok synes, det var mer end rigeligt. Men tempoet under hovarbejde var ringe. »Den, der slider sig ihjel til hove, skal begraves under galgen,« hed det. Søvig's øvrige bønder i sognet var fribønder og betalte noget mere i landg.

21. aug. 1783 stillede Tøger Sterm Søvig gård og gods til auktion. »De af godsets beboere, som forinden vil akkordere med mig om deres i fæstehavende steder, møder siden efter selv ved auktionen for der offentlig at give buddet, hvorpå intet overbud skal blive antaget.« Alle hovbønder købte deres gårde, også kærupperne.

Endnu i forrige århundrede lå Kærup omgivet af heder til alle sider, undtagen mod sydvest. Heden øst for byen hørte til Janderup. Iflg. Niels Bauns optegnelser fandtes der spor af gamle agre, hvorom sagnet fortalte, at de var blevet øde i den sorte døds tid. Der var også nogle gravhøje, som kaldtes Småhøje. De lå nord for Østvejen fra Kærup. Også i heden nord for byen fandtes gamle forladte agre. Den megen hede gjorde, at adskillige gårde havde fra 80 til 165 tdr. land foruden kærjord, som da ikke var under kultur. Agerjorden var af ret god bonitet, men engen var dårlig. Ingen af de gode enge ved åen hørte til Kærup, men dårlige af vandlidende gest ved Sletkær bæk, hvor alle gårdene havde større eller mindre parceller. Efterhånden som man fik flere husdyr, krævedes der mere eng, og det lykkedes i tidens løb at købe store engparceller både i Hyllerslev, Janderup og Billum enge.

Fra de 8 gårde og mindre brug i 1783 voksede Kærup til at have 33 gårde og 3 mindre ejendomme samt skole, smedje, forsamlingshus, missionshus, vognmandsforretning, bagerbutik, lillebilforretning, mølle, brugsforening, andelskasse og 7 beboelseshuse i 1930, men de dårlige år i 30'erne, derefter krigen, land- og byzonenlovs bevirkede, at der blev nedlagt 4 landejendomme, og af de øvrige virksomheder blev kun brugsforening, andelskasse og vognmand tilbage.

Der er nu i efteråret 1980 blevet afdækket en boplads fra oldtiden på nr. 5 e og 6 a. Arealet er købt til gasværket.

I. LINDEGÅRD (3622. 1789: 3210 2/3). MAT. NR. 3 og 4.

På denne krongård var Hans Hansen fæster 1562 og 93. Han havde også et stykke af Stiens eng og svarede heraf 1/2 pund smør i landg. 1603 nævnes en Hans Hansen, formodentlig en søn af den forrige. Han har nu fået en medfæster Søren Juelsen. Landg. er 1 ørte rug, 1 svin, 9 sk. 1 alb. til vol. og

hel., 8 hestes gæsteri samt det nævnte halve pund smør*). De afløstes af Jens Hansen, der er her 1623, og som nok var noget af en urolig herre, ikke blot overfaldt han smeden (se VI), men desuden var han i slagsmål med J. Michelsen, der slog ham mod jorden, trak i hans hår og rev hans klæder i stykker, mens J. Michelsen fik 3 sår på højre hånd, da de efter andres udsagn kom »i favn tilsammen«. Holmgangen skete ude på marken, hvor Jens Hansen beskyldte Anne, J. Michelsens kone, for »mod hans vilje og minde at overtøjre og volddrive jord, han havde opbrudt af forte,« og der var andet, de var uenige om, og han tog også en tørn med Anne, for derefter fremviste han på tinget 10 sår på sin krop for tingforsamlingen og beskyldte Anne Madsdatter for at have bibragt ham dem. En måneds tid derefter stod de to grander dog på tinget og forkyndte, at »de var venlig og vel forligt, og skal J. Michelsen beholde de 2 stykker agerjord på Sønder Langager, som de har omtrættet, og når han skal have sit mæg øst op på dem, da skal han køre gennem J. Hansens toft, og skal J. Michelsen derfor slå 1 dag hvert år, han kører derigennem.«

J. Hansen døde 1642, og Anders Christensen fra Hyllerslev overtog fæstet og giftede sig i december med Eline Eskesdatter. 1651 var han med til at syne Varde sluse, hvor Varde vandmølle havde stået. Han kunne så 2½ td. rug, 1½ td. byg, 8 skp. arre og avle 26 læs hø. 1668 blev han sagsøgt af fru Sofie Staverskov til Hennegård og Ølufgård for 509 sdl. melskyld, som den afdøde møller, Oluf Christensen, havde skyldt fruhen for fæstet af Roust mølle, og som ikke var betalt; som formynder for sønnen havde han bemægtiget sig det meste af boet uden at yde hende betaling. Anders fremlagde blot registreringen af 29. aug. 1659, og dommen lød da på, at restancen var så forældet, så fruens krav afvistes. – Gården blev ca. 1670 udlagt som ryttergods. Anders' efterfølger er Chr. Jensen, hvis enke nævnes til gården 1686. Hun kan så 4 td. rug, 1½ td. byg, 1 td. arre og 4 skp. boghvede, så der er sket en udvidelse af arealet. Avlen blev af en kommission, der besigtigede godset, funden at være 8 traver rug á 3 skp., 16 traver byg á 3 skp., 4 traver arre á 4 skp. og 10 læs hø. Der var 2 bæster, 1 føl, 2 køer, 2 ungnød, 1 kalv, 4 får og 1 svin. Stuehuset var 13 fag med en kvist på 3 fag, lade og stald 14 fag, hølade 5 fag, fæhus 13 fag. Manglerne ansloges til 16 bjælker, 18 stave, 12 stolper og 60 lægter. 1685 var der lånt 1 td. rug, 10 skp. byg og 1 td. boghvede af regimentskassen, men det kunne ikke betales tilbage »formedelst kornets ringhed«. Og da »bæsterne er ringe«, bevilges hende et plovbæst. 1688 er rytterbonden atter en Anders Christensen. Matriklen siger, at det ej vides, hvoraf gården svarer 33 sk. til kirken, og afgiften på 3 mk. matrikuleres som en del af gården. Sådan gik der svind i kirkens ejendomme. Senere er Bertil Jensen rytterbonde. 1709 hedder det, at Jørgen Gjødesen da havde overtaget gården efter ham, mærkeligt nok

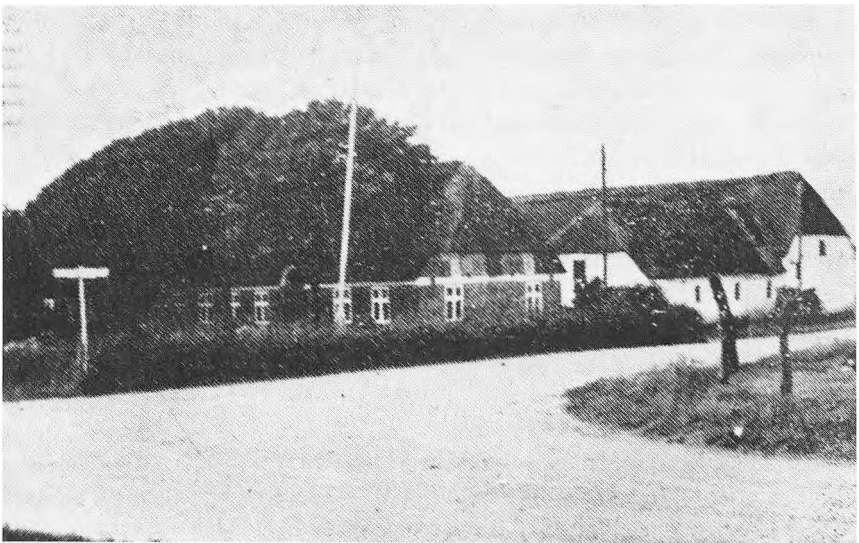
*) I Varde syssel, landet mellem Skjern å og Kongeå, vejede 1 td. smør 16 pd. (smørpund) netto, og da smørtønden tog 14 lipund netto, svarer 1 smørpund altså til 7 kg smør.

nævnes Bertil til gården endnu 1716. 1719, da hartk. er nedsat til 3520, nævnes Jørgen som enefæster. Gården købes da af kaptajn A. G. v. Elbrecht. Derefter kommer I som den sidste i Kærup by under Søvig, og Jørgen efterfølges af sønnen Ole Jørgensen, der 1744 blev trolovet med Gunder Olesdatter fra Ho. 1772 svarer han 3 rdl. 3 mk. i landg. 1783 købes gården i selveje og overdrages til sønnen Laurids Olsen, der er gift med Kirsten Gundesdatter.

MAT. NR. 3. LINDEGÅRD.

1787 Laurids Olsen og hustru Kirsten Gundesdatter. Efter mandens død giftede Kirsten sig med Peter Sørensen, kaldet Troldholm. Efter dem fik en søn af første ægteskab, Ole Lauridsen, gården. Han var g.m. Ane Olsen. De overdrog den i 1847 til sønnen Peter Olsen. Han solgte en parcel 3c til Thomas Olsen og i 1857 en anden 3d til Søren Chr. Sørensen samt 3b til mat. nr. 1. Gården solgte han i 1879 til Marinus Christensen, g.m. Ane Olsen. De havde en datter, Maren, der blev g.m. uddeler Andersen, Kærup brugs. Efter mandens død giftede Ane sig med Chr. Jørgensen Christensen i 1892. Han solgte flere parceller fra, bl.a. til smeden.

Chr. Jørgensen solgte gården i 1926 til Chr. Sørensen fra Billum, som i 1935 videresolgte til Peder Madsen fra Vejrup. Peder Madsen var sognerådsformand i flere år. Han drev gården godt, men fik den ikke bygget om. Han døde 1972. Derpå købtes den af Knud Christiansen, som lagde jorden ind under sin egen, mat. nr. 6d, og solgte bygningerne til tømrer Jens Uhre, som igen solgte til fritidspædagog K. Sørensen.

Matr. nr. 3. Lindegård.

Matr. nr. 3c ca. 1912. Anton Hansen med familie, til højre malermester Johannes Møller, Janderup.

MAT. NR. 3c. LANGAGERGÅRD (HALLUMVADVEJ 29).

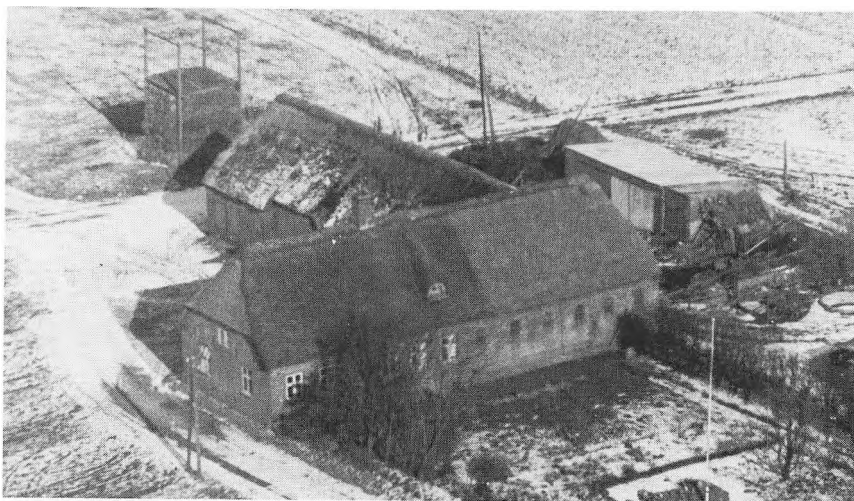
Udstykket fra 3a til Thomas Olsen og hustru, Mette Madsdatter. Jordstykket var på ca. 15 td. l. Han var husmand og skrædder. Datteren Nielsine blev g. m. Chr. Nielsen (smed) og overtog ejendommen i 1858. De solgte i 1899 og flyttede til en parcel, matr. nr. 17 Janderup, som de havde købt (Småhøje). Hun vævede, og de fik aftægt fra ejendommen, som de havde solgt til Anton Hansen og Else. Anton Hansen købte efterhånden megen jord både hede og eng, og han byggede hele gården om. En datter, Anna, blev g. m. Peder Pedersen og købte en ejendom på Søvigmark. En anden datter, Agnete, blev g. m. Ingenius Kjeldsen, Kærup.

Anton solgte i 1928 til Niels Jørgensen, g. m. Meta Tobiasen fra Billumvad. Han byggede stald og lade, maskinhus og svinestald. Han købte 40 td. l. fra nr. 3. Der er nu 90 td. l. De overdrog i 1964 gården til sønnen Tage, g. m. Gerda Adersen fra Borre. En datter, Gerda, er g. m. vognmand Niels Chr. Vogt, Kærup. Sønnen Arne har gården matr. nr. 5. Tage har bygget spaltestald og bygget den gamle stald om til svinehold.

MAT. NR. 3d (SUNDSIGVEJ 11).

Udstykket i 1857 fra 3a til Søren Chr. Sørensen og hustru Kirstine Olsen. Efter mandens død solgte Kirstine i 1866 til Niels Søren Olsen, g. m. Katrine Magdalene Jørgensen. Sønnen Bennet begyndte med en smedeforretning og flyttede siden til parcel 3-l. Niels Olesen omkom ved et ulykkestilfælde, og

Matr. nr. 3d.

enken solgte så til Niels P. Eriksen fra Ærø. Han var teglbrænder og havde arbejdet på teglværket i Stiftshøje. Hans hustru hed Karen. Han byggede gården om og købte både ager, eng og hede. En datter, Cecilia, blev g. m. Jens Clausen Pedersen fra Ærø og fik en parcel af jorden. I 1924 byggede Niels P. Eriksen aftægtshus, og sønnen Erik, g. m. Hansine, fik så gården. Erik købte et stykke eng i Hyllerslev enge og jævned mergelgravene, som de gamle havde gravet. 1946 overdrog de gården til den ældste søn, Niels Peder, som byggede stalden om. 1972 til en brodersøn, Leif Eriksen. Han har bygget svinestald og maskinhus samt moderniseret stuehuset.

MAT. NR. 3h (SUNDSIGVEJ 14).

Udstykket og bygget til Cecilie og Jens Clausen Pedersen fra Ærø. Jens Clausen udvidede stalden og byggede lade samt købte et stykke eng. Han drev i mange år forretning som hjemmeslagter. Sønnen Niels Erik, g. m. Tove Madsen fra Billum, overtog gården i 1960, og de gamle flyttede til Vrøgum. Niels Erik har yderligere udvidet stalden, bygget svinehus og maskinhus og moderniseret stuehuset. Han har købt 14 td. l. ager samt en del eng.

MAT. NR. 31 (HALLUMVADVEJ 25).

Stuehus og smedje bygget 1890 af Bennet Olsen og hustru Karen. De solgte til Kjeld Pedersen, som solgte til Hans Frederik Hansen, g. m. Dorthea Marie Haar, datter af Jens Haar i Janderup. Han solgte i 1902 til smedemester Hans Chr. Larsen, g. m. Marianne. Hans Chr. Larsen var en solid smed, der satte en ære i at have arbejdet færdigt til den aftalte tid. Han byggede et stykke

Matr. nr. 31. Smedien i Øster Kærup. Fot. 1921. Der var også telefoncentral på dette tidspunkt. Personer fra v. 1. Poul Larsen (søn). 2. Ukendt. 3. Arne Larsen (søn). 4. Smedemester Larsen.

til huset til Mariannes far. Han solgte til Olga og Jens Nielsen fra Fanø, men da var forretningen nedlagt, de drev centralen i nogle år, hvorefter de solgte til Oskar Lauridsen, som flyttede centralen til sit nye hus på matr. nr. 4n og solgte huset til Thorkild Nielsen, g. m. Herta Pedersen fra Søvigmark. Thorkild arbejder på teglværket, og Herta hjælper til overalt, hvor der er brug for et par raske hænder. De har moderniseret huset fra ende til anden.

I B, 0712½, NY 1602. MAT. NR. 4a (HALLUMVADVEJ 8).

1801 Jens Pedersen og hustru Maren Sørensdatter, senere Peder Jensen og i 1834 Niels Jensen og hustru Kirstine Simonsen. De havde ingen børn og solgte til Jens Hansen i 1857. Hans hustru hed Ane Marie Laursen. Sønnen Lars Madsen fik gården 1870 og giftede sig med Birgitte Sørensen. 1894 overtog Karl Laurids Poulsen og hustru Ane Katrine gården. Efter hustruens død giftede Karl Poulsen sig med Katrine Madsen. Han byggede svinehus og drev avlscenter. Han solgte til Niels Thomsen, g. m. Kirstine Andersen fra Stiftshøje. Efter hendes død gift igen med Marie, enke efter Hans Thomsen. 1942 solgt til Niels Hansen Nielsen fra Borre, som købte nogen jord til. 1947 til Erik Jensen, g. m. Ellen Poulsen fra Billum. Der er solgt byggegrunde fra til skole, forsamlingshus, smedje og cykelværksted.

I 1873 udstykkedes MAT. NR. 4b fra 4a til Lars Jensen og hustru Severine Katrine. (Søviggårdsvej 17). De opdyrkede heden, og han gik på dagleje og var meget efterspurgt til mange slags arbejde. De solgte til datteren Kirstine, g. m. Peder Christensen, og der blev bygget aftægtslejlighed til Lars og Trine. Peder byggede stald i 1928. Derpå til sønnen Lars, g. m. Anna. De købte mere jord og fik drænet samt byggede lade m.m. De solgte til Hans

Matr. nr. 4a. Marie og Niels Thomsen samt datteren Sinne i 1925.

Pedersen, som købte 2 td. l. til. Han solgte til Svend Holt, som restaurerede stuehuset. Videre solgt til Niels Poulsen, der er fiskehandler.

II (4511). MAT. NR. 1 OG 2.

II må have hørt under det rige Maribo kloster. Ved dets nedlæggelse 1623 blev en stor del af dets gods henlagt under Sorø akademi og heriblandt II. 1654 solgte akademiet gården til Ebbe Gyldenstjerne, der straks afhændede til Jak. Grubbe, Grubbesholm.

1598 var II beboet af Jesper Jespersen. Han er den første i rækken af de mænd, der søger at hjælpe sognepræsten til også at blive præst i Billum. 1623 er Peder Jespersen her. Han dør 1657. 1652 Jes Pedersen. Imidlertid blev det bestemt, at han skulle have en medfæster, Th. Nielsen, der skulle have halvdelen, og han fik fæstebrev herpå, men der blev et problem med bygningerne. Dengang var det nemlig almindeligt, at fæsteren selv ejede dem, og her var de også Jes' ejendom. Ganske vist havde han »bortmindet« (lovet), at den nye gårdmand også skulle overtage en part af dem, men da det kom til stykket, ville Jes ikke aflevere. Thomas stillede da med 2 vidner samt ridefogden Peder Byrgesen og herredsskriveren Mads Rask og begærede, at Jes uden videre ophold ville skifte og dele husene eller tage uvildige dannemænd til at gøre det. Jes svarede, at han ville kaste lod med ham om, hvem der skulle have den halve jord (jorderne), men han ville hverken skifte eller kaste lod om husene og heller ikke udnævne dannemænd dertil. Th. Nielsen lod da kontrakt og fæstebrev læse på tinge og bad tinget opnævne 4 uvildige til at skifte. Det skete vist ikke, men et par år efter skete noget andet. Da overtog Grubbe

nemlig gården, og Per Jessen og Jes Persen solgte ham da 2 stude. De havde nok gjort en god handel, for Grubbes foged påstod, studene »ej var så gode«, som de havde lovet bmt. gode mand og ville have dem dømt til at tilbagebetale 5 rdl. Grubbe byggede i disse år Grubbesholm i N. Bork, og han bød Jes komme i 3 dage og hjælpe med at rejse en lade. Den slags var Jes ikke vant til, han mødte ikke; inden der var gået 3 måneder, havde Grubbe ladet ham dømme fra sit fæste for uhørsomhed. Så måtte han opgive sine huse, for det var ikke længere hans fæstejord, de stod på. Et par år senere døde Jak. Grubbe, og kort efter kom Carl Gustav-krigene. Der var dog kommet en ny fæster på gården, Laurids Jakobsen. 20. april 1660 tog han syn over bygningerne. Salshuset norden i gården var bygfældig på 2 læs tag. Af et hus øst i gården var 14 fag styrtet ned og tømmeret sønderslået. Resten kunne heller ikke blive stående, og huset kunne ikke opbygges under 18 sdl. Laden mod syd var også brøstfældig. I matriklen 1661 opføres han som fæster af hele gården. Kort efter har han dog haft en medfæster, P. Iversen, som havde den halve gård. Ved denne tid går Grubbesholms ejer fallit, og under disse forhold, da jordegods var sunket kolossalt i pris, købte Laurids sin gård i selveje, så han må være sluppet vel gennem den onde tid. Dog døde hans kone i peståret 1659, men han gifter sig igen og fik i de følgende år en række børn. Rask på Hebo fik ham 1673 dømt til at betale 4 års tiendekorn, hvert år 7½ skp. rug og 7½ skp. byg. Men Laurids begærede nu dom over tiendeforpagterne, nemlig J. Pedersen, Hebo, Jørgen Pedersen, Janderup, N. Nielsen og S. Jensen, Hyllerslev. De 4 fremlagde fæstebrevet af 1661 på præstetienden og en fuldmagt af sognemændene. Dommeren fandt, at udlægget for præstens tiende var fuldt lovligt og var både forevist og tilbudt Laurids, men ikke efterkommet, og da de 4 derefter selv hentede kornet på ageren, var der ikke sket noget utilbørligt. – Hvis der ikke var en tiendeakkord, havde tiendetageren eller forpagteren ret til at tage sin part på ageren, og bonden måtte ikke køre kornet ind forinden. Men Laurids Jakobsen var nok noget vanskelig. Hans egen søn, Niels Lauridsen, anlagde sag imod ham, fordi han ikke havde fået sin hele mødrene arv. I julen 1679 sælger Laurids »den halvgård i Kærup, som sal. Peder Iversen tilforn har beboet, skylder 7½ skp. rug, 9 skp. byg, 7½ sk. rigs, dets huse og bygninger, som jeg tilforn påboede og ejede« til Anders Nielsen, Søvig. Matriklen 1688 viser, at Laurids er selvejer på den ene halvdel af gården, mens den anden, der nu er fæstet af Niels Jørgensen, hører under Søvig.

1700 synes Jens Sørensen og Niels Christensen at bo her, og hele gården hører stadig under Søvig. 1723 har Knud Ebbesen og Søren Madsen II. S.å. dør Søren datter. 1762 er Mads Sørensen og Søren Nielsen fæstere. Mads' hustru dør 1767, 34 år gl., hvorefter han giftede sig med Anna Christensdatter fra Tarp. 1768 dør hans mor, 81 år. Da Tøger Sterm af hensyn til hoveriet omdanner byens gårde til helgårde på godt 2 tdr. hartk., deles denne gård helt

i 2, hver med hartk. 2100. Allerede 1688, da der var 2 ejere, havde hver halvdel sit hartk., L. Jakobsen havde 2012 og N. Jørgensen 2327, men en tid var der atter gårdfællesskab. Nu 1770, da der vist foregår en udskiftning, deles II i A og B, og samtidig afstås nogen jord.

II A (2100). MAT. NR. 1 - ØSTERGÅRD (ØSTER KÆRUPVEJ 7).

Her fortsatte Mads Sørensen. 1778 døde hans kone, 53 år. Han købte gården i selveje og afstod den 1787 til sønnen Søren Madsen, der blev g. m. Maren Nielsdatter. Søren Madsen flyttede gården, der lå i Kærup by, til sin nuværende plads. Stene hertil er sikkert blevet brændt i en tegllovn, der har ligget lige nord for gården, hvor der endnu kan ses aske og teglbrokker på stedet. En søn, Mads Sørensen, købte Hannevanggård, og en datter, Maren, blev g. m. Peder Hansen, Nr. Hebo, mat. nr. 1. 1831 overdrog han gården til sønnen Niels Sørensen, der var ugift, men havde sin søster Mette Kirstine til at styre huset. Han var en meget dygtig mand. Han var den første, der begyndte at grave mergel. Han købte en hedeparcel, mat. nr. 21, hvor der var mergel, og desuden eng i Hyllerslev, Janderup og Billum. Niels Sørensen overlod i 1866 gården til sin søstersøn Søren Madsen Pedersen fra mat. nr. 1, Nr. Hebo. Han var g. m. Birte Kathrine Nielsen fra nr. 2 i Kærup, datter af Niels Thomsen.

Søren Madsen byggede både stuehus og stald om i 1874. 1885 byggede han en

Matr. nr. 1a. Ca. 1915.

gård til sønnen Niels Sørensen på en parcel på 40 td. I Søren Madsens kone, Birte Kathrine, døde, og han giftede sig derefter med Cecilie Marie Eskesen, der var enke efter P. Hallum Eskesen, nr. 6 i Nr. Hebo. 1889 solgte han gården til datteren Petronille, g. m. Hans Andreas Pedersen fra Søvigmark for 25000 kr. Der var dengang 75 td. l. ager, 30 eng og 40 hede, men der var også 2 hold aftægtsfolk. Petronille døde allerede året efter. Han giftede sig så med Ane Methea Bakkensen, datter af Bakken Christensen, Billumtarp. 1901 byggede han svinestald og møddinghus, 1911 blev laden bygget om, der blev også plads til 10 stude og roehus. Der blev installeret petroleumsmotor og dermed forsvandt vejrmøllen fra taget. Han købte både hede og eng, og i 1923 blev gården delt i 3. Den ældste søn Peder Poulsen fik gården, og den ældste datter Kirstine og hendes mand fik den ene af de ny gårde, han beholdt selv den anden.

Peder Poulsen blev gift med Karen Hansen fra Årre. Han byggede stald og østerhus om i 1927 og 29. Da datteren Anna blev g. m. vognmand Ejnar Sørensen, solgte han gården til sin bror Søren Madsen, der havde den i 10 år, hvorpå han afstod den til sin søn Hans P. Pedersen, g. m. Dagmar Clausen fra Nr. Farup.

MAT. NR. 1b (Ø. KÆRUPVEJ 23).

1885 udstykket og bygget til Niels Sørensen Pedersen og hustru Pernille Jensen fra Hannevang. De beplantede et stort stykke af heden og opdyrkede resten, drænede og kultiverede den. Han byggede stald og lade. Engang som dreng var han med sin far Søren Madsen i engen efter kreaturer en dag, der

Matr. nr. 1b. Ca. 1907.

kom stormflod. Han kom fra sin far og blev afskåret fra ham af floden. Han faldt om og kom helt under vandet, men kom op igen og krøb så op på en stor pæl, som stod ved indkørselen til engen og hagede sig fast på den. Hans far kunne ikke komme ham til hjælp på grund af det dybe vand og det hårde vejr, før han kom op til gårdene og fik fat på en båd, hvorefter Niels blev reddet. 1935 afstod han gården til sin søn Arnold Pedersen, g. m. Petra Pedersen. Han solgte den til datteren Birthe, g. m. Johannes Skinnerup.

MAT. NR. 1c - HØJBO (Ø. KÆRUPVEJ 15).

1924 udstykket og bebygget af Hans A. Pedersen, som boede der til sin død 1929. Hans enke drev gården til 1932, da sønnen Søren M. Pedersen overtog den. Han giftede sig med Mathilde Jørgensen. Han byggede lade og svinehus. 1952 solgte han til Kristen Klinkby Madsen, som solgte den til Jens Vad Sørensen, der igen afstod den til Anders Vejrup. Han solgte jorden fra og bygningerne til Poul Skelmose.

MAT. NR. 1d - NØRREGÅRD (Ø. KÆRUPVEJ 13).

1924 udstykket og bygget til Stinne og Magnus Pedersen, der 1929 solgte til Karl Heldgård og Signe. 1935 byggede de på et stykke af jorden og solgte gården til John Christensen, som tilkøbte et stykke jord. Han afstod den i 1941 til Hans Jensen Christensen, g. m. Kirstine fra Børsmose. De solgte til sønnen Henry Christensen i 1958, g. m. Ester Bjørg Erstadseteren. Han indkøbte jord fra nr. 1c og byggede en stor svinestald.

II B (2100). MAT. NR. 2 - STEREOBOGÅRD
(HJØRNEGÅRDSVEJ 35).

1772 var Mads Nielsen fæster her, men blev kort efter efterfulgt af Chresten Nielsen. Ved udskiftningen blev den udflyttet. Ejer i 1787 var stadig Chr. Nielsen, g. m. Johanne. Da han døde, giftede hun sig igen med Peder Sørensen. Da Johanne døde, giftede han sig med Karen Mortensen. 1820 gik gården til Jørgen Mortensen, og han overdrog den til Niels Thomsen, g. m. Petronille Jensen. Sønnen Jens Nielsen købte en gård i Mejslig, hvor søsteren Anethe holdt hus for ham. Datteren Birte Katrine blev g. m. S. M. Pedersen. Jens Nielsen var den sidste her på egnen, der kørte med stude helt til Fiil sø efter hø. Engang kom han ind på et hotel i Varde, men tjeneren ville ikke servere for ham (han var vist ikke så fin i tøjet). Da tog han en 500 kr. seddel op og lagde den på bordet, idet han sagde: »Her pløjer Jens Nielsen do.« Så blev der serveret. Efter Niels Thomsens død giftede Petronille sig med Chr. Nielsen og fik sønnen Peder Christensen. Da Petronille var død, blev Chr. g. m. Else og fik datteren Ingeborg, som blev g. m. Jens Knudsen, Stiftshøje. Efter Chr. Nielsens død giftede Else sig i 1873 med Jens Lauridsen. De

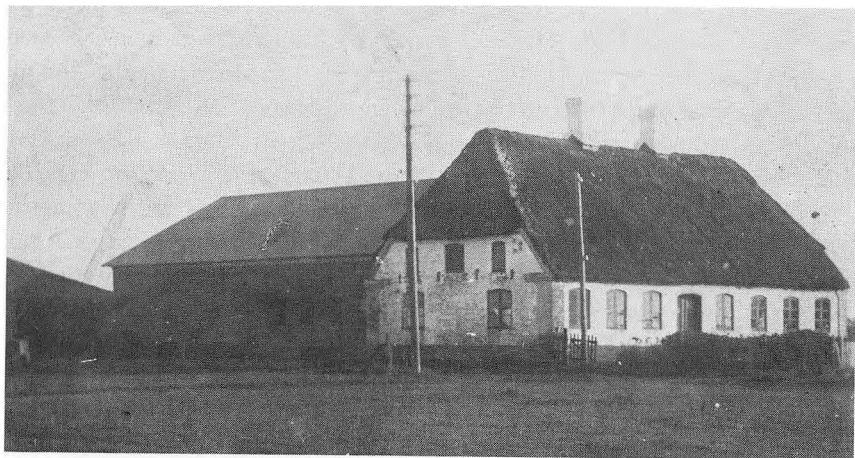
Matr. nr.2. Ca 1910.

adopterede en pige, Marie, datter af Elses søster. Jens Lauridsen drev gården meget godt, dyrkede en hel del hede op og byggede i 1880 et hus på den opdyrkede jord nær ved Søvigmark. 1895 flyttede de derud sammen med Marie, og så fik Peder Christensen gården. Han havde en god uddannelse, havde været på både høj- og landbrugsskole. Han byggede stald og lade om i 1897, og laden igen 1925. Han købte 4 td. l. fra nr. 4 og 5½ td. l. fra Guldagergård samt 3 td. l. eng i Janderup enge. Peder Christensen var ugift, men havde Karen Andersen fra Stiftshøje, datter af Chr. Andersen, som husbestyrerinde. 1933 solgte han til Hans Kjems for 50.000 kr. Kirstine og Hans Kjems byggede nyt stuehus 1935 og østerhus med svinestald 1937. Han havde en parcel på 32 td. l., som han lagde til gården. Han solgte til Hans Tobiasen for 315.000 kr. Hans Tobiasen købte 8 td. l. til, og senere købte han 2b af Aksel Sørensen. Han har indrettet hele stalden til svin og driver jorden med korn.

MAT. NR. 2b - HJØRNEGÅRD (HJØRNEGÅRDSVEJ 30).

1787 var Chr. Andersen her, 1801 Anders Christensen, 1834 Søren Andersen, g. m. Christine Jørgensen. 1850 Christine Jørgensen, som 1860 overlod den til sin søn Jørgen Chr. Sørensen, g. m. Marie Nielsen. 1874 Jens Sørensen, g. m. Abelone Jakobsen, begge født i Guldager. Sønnen, Søren H. Sørensen, gift med Laura Krog fra Strellev, overtog gården i 1903. Søren var syg og døde 1918. Laura drev så selv gården i mange år. Hun købte jord og ombyggede alle bygningerne. 1936 overdrog hun den til sønnen Aksel Søren-

Matr. nr. 2b. Ca. 1924.

sen, g. m. Vera Hansen fra Janderup. De købte både jord og eng og byggede lade og stald. De solgte til naboen Hans Tobiasen.

MAT. NR. 2c (SØVIGGÅRDSVEJ 31).

Udstykket fra nr. 2 af Jens Lauridsen, som flyttede derud 1895. Datteren Marie blev g. m. Peder Christensen (Tuesen). Der blev bygget aftægtslejlighed til de gamle. Sigfred overtog gården efter sin faders død. Han købte 3 td. l. eng fra nr. 3. Efter hans død 1977 overtog Vagn Kristensen gården.

III (2700). MAT. NR. 11. 5.

Denne gård er den, dekanen i Ribe skænkede til Ribe domkirke 1474. 1623 er Gjøde og Niels Hansen fæstere. 1630 forbød Gjøde J. Hansen på I at holde sit skurvede øg sammen med bymændenes i den fælles overdrift, da det kunne blive kærupmændene til skade. På tinget måtte J. Hansen love at holde øget borte. Kristoffer Hvas, Hennegård, var ivrig efter at samle bøndergods om sin hovedgård, så han kunne udnytte bøndernes arbejdskraft ved hoveri. Deri lignede han tidens andre godsejere. Han fik lyst til kapitelsgården og foreslog kronen, som efter reformationen var kapitlets overherre, et mageskifte, så han overtog III og en gård i Rottarp for gods i Bork. Kronen beordrede et par adelsmænd til at besigtige godset og skrev til kapitlet om at lade en fuldmægtig overvære besigtigelsen og tilkendegive, hvad han havde at bemærke. Handelen trak ud, men 1639, det år, Hvas oprettede Søvig, går handelen i orden. Han måtte give 2 gårde, 1 halvgård og et bol i bytte. Det kan nok være, de kærupfæstere fik at føle, de havde fået en anden herre, en mand, der stillede de største krav til dem som hovbønder, både mens Søvig

byggedes og senere. 1649 døde gamle Anne Gjødets, 1658 Gjøde selv og i pesttiden året efter Niels Hansen; det er måske pestens hærgen i gården sammen med den forudgående krigstid og Hvas' hårde regimente, der fik fæsteren Anne Gjødesdatter til at forlade gården, som 1661 stod øde. 1664 tog Søvig's fuldmægtig syn over gården. 10 fags sals var »slet forfalden«, 7 fag vesterhus og 1 fag østerhus ligeledes, hvilke 18 fag »lå neder på jorden«, og det, der stod tilbage, var brøstfældigt både på tag, latter og stauer. Samme år lykkedes det Hvas' enke at få den overdraget til 2 fæstere, nemlig Anna Pedersdatter og Mads Hansen. Landg. var da 16 skp. rug og 1 svin. 1688 er her 2 nye fæstere med samme sjældne fornavn, nemlig Malte Jensen og Malte Adersen. I den følgende tid får de hver en flok børn. Som enkemand gifter Malte Adersen sig 2. gang med Kirsten Christensdatter. Malte Jensen afløses af sønnen Jep Maltesen, f. 1702, hvis hustru dør 1739, og året efter gifter han sig påny. Han har fæstet endnu 1766, da sønnen Malte konfirmeres. Gårdmanden er Jørgen Nielsen. 1772 er Chr. Nielsen Vævster og Mads Nielsen her; der svares 1 rdl. i landg. Chr. Vævster køber hele gården i selveje. 1787 er han gift 2. gang med Dorthe Thomasdatter.

III A. Der skete snart store forandringer med III. Senest ved udskiftningens begyndelse 1793 blev de 2 gårdparter fuldtud adskilte. Chr. Vævsters gård udstykkedes, og Mads Nielsen Tambur flyttede ud (se bind I, s. 219). Vævster havde dog så megen jord tilbage, at han endnu i 1801 kaldes gårdmand, men 1805 har han kun 0.0.1.1 1/5, så da er han nok blevet aftægtsmand. Et par af parcellerne blev bebygget med nr. 10 og 11.

MAT. NR. 11 (0331 19/24). (HJØRNEGARDSVEJ 18).

Denne ejendom var først beboet af Jep Tøstesen, g. m. Anna Christensen, de var begge født 1774. De havde den, indtil de i 1834 solgte den til Laurids Hansen, g. m. Kirstine Nielsen. En datter Karen blev g. m. Hans Nielsen. 1850 Christoffer Frandsen, g. m. Johanne Larsdatter og 2. gang med Maren Kjeldsen. De solgte til Jeppe Hansen og hustru Ane Kirstine Jakobsen. Jeppe mageskiftede med Bøje Christensen på nr.7c. Han solgte 1898 til Jens Gedberg Jensen, søn af Lars Jensen, nr. 4b, g. m. Jørgine Hansine Jensen. Efter mandens død 1913 giftede hun sig igen med Hans Chr. Bakkensen fra Oksby. Efter hans død byggede hun et hus på 11c, gik på aftægt og overlod gården til en datter af første ægteskab, Katrine, g. m. Holger Rabeck Jensen. De udvidede stalden og byggede lade. Senere solgte de jorden fra og bygninger til lærer Albertsen.

III B, 1.2.3.0 1/6, ny 2.5.4¹/₄. MAT. NR. 5 (NYBROVEJ 125).

Udflytteren Mads Nielsen Tambur, f. 1724 og g. m. Mette Christensdatter, havde datteren Johanne, der blev g. m. Jakob Hansen, som 1789 overtog

Matr. nr. 5. Niels Andersen med familie og tjenestefolk ca. 1901

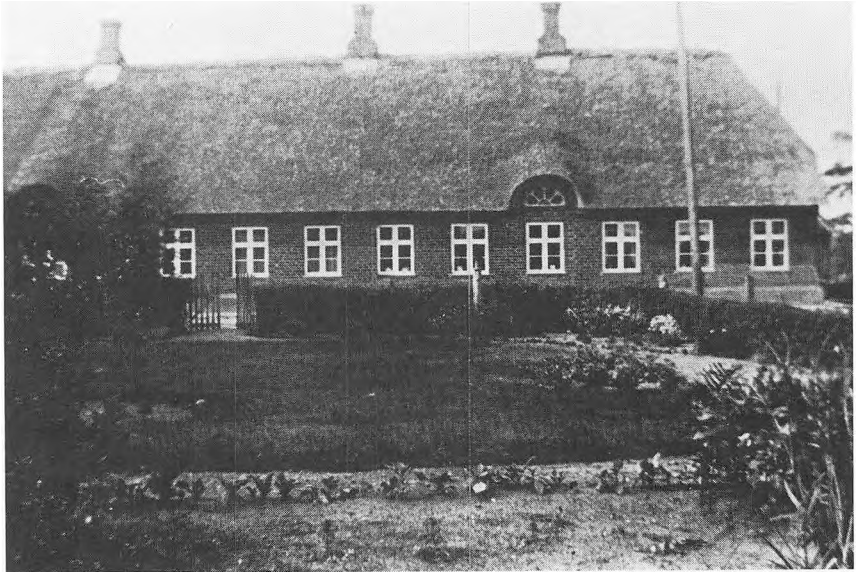
bedriften. Jakob købte mere jord til. Deres ældste barn, datteren Marie, blev 1817 g. m. Kjeld Pedersen fra Outrup og overtog gården. Sønnen Jakob Kjeldsen, g. m. Ane Johanne Nielsen, overtog gården 1852. Efter Jakobs død overtog Christen Kjeldsen både konen og gården og fik datteren Jakobine, som blev g. m. Niels Andersen, søn af Anders Nielsen, nr. 8b, og overtog gården 1889. Han byggede gården om og flyttede den hen, hvor skolen havde ligget. 1920 byggede han en ny gård til sin søn Anders på søndermarken. Han solgte byggegrunde til brugsforeningen, vognmænd og brødudsalg. 1923 overdrog han den til sønnen Kristian Haunstrup Andersen. Han byggede stald og lade om. Han var ugift. 1955 skøde til Frode Thomsen, som videresolgte til Arne Jørgensen, søn af Niels Jørgensen, g. m. Bodil, datter af Hans Christiansen. Han har købt 15 td. l. fra nr. 11, bygget maskinhus, lavet ristestald i den gamle kostald og spaltestald i møddinghuset.

MAT. NR. 5e - SØNDERGÅRD (NYBROVEJ 82).

Udstykket fra 5a i 1920 og bygget til Anders Andersen og hustru Ane. De havde ingen børn, men overdrog gården til broderen Nikolaj Andersen og Martha. De solgte til Jens Falster Hansen, g. m. Inger S. Ullerup. De har moderniseret stuehuset og bygget moderne stald m.m. Han har afstået det halve af jorden til naturgasværket, men har købt erstatningsjord.

IV (2701). MAT. NR. 6 (V. KÆRUPVEJ 5).

Denne gård er en af kronens gårde. 1545 bor Hans Jepsen her, harl er da en af

Matr. nr. 6a.

tingets 8 mænd, og 1562 Unge Jens og Jep Hansen. Landg. er 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 12 sk. hel, 12 sk. vol. og 6 hestes gæsteri. 1603 Hans Jepsen, der dør 1646. Derefter Jep Hansen. Han begravnes 21. april 1660, og enken Dorete Nielsdatter fortsætter bedriften. 12. nov. 1661 holdes skifte. Så kort efter krigens udsugninger og udplyndringer er det nærmest forbavsende velstand. Der var 3 heste, 3 køer, 4 kvier, 3 små stude, 6 får, 3 lam, 3 svin og 3 grise, formuen udgjorde 352 dl. 10 sk., gælden 109 dl. 3 mk. 6 sk. Enken var trolovet igen. Det fremgår af en skrivelse, hendes broder udstedte, og som blev tinglyst året efter. Den lyder: »Kendes jeg, Chr. Nielsen, født i Kærup, og hermed vitterliggør, eftersom jeg og min søster, Dorete Nielsdatter og hendes fæstemand Jep Jepsen i Nabel (Nagbøl, Skanderup sogn) er for akkorderet om den gård i Kærup, som hun påboede og hendes husbond Jep Hansen er fradød, udi så måder, at jeg Chr. Nielsen, skal give dem deraf til minde 80 sdl. a 32 sk. og til samme forne 80 sdl. skal jeg betale til min forne søster Dorete til hendes gældnere, først til Bertil Nielsen 22 sdl. 3 mk., nok min egen gæld, hun mig pligtig er, 17 sdl., nok for en comis hest 5 sdl., til Gregers Rask 5 sdl. 2 mk. 6 sk., til Peder Hansen, Sdr. Hebo, 2½ dl., nok til min morbroder, Chr. Bertelsen i Janderup, 9 dl. 3 mk., item til Chr. Christensen i Hebo 4 sdl. « – Anst herred var så hårdt medtaget af pesten, at store dele af det lå øde, og man måtte have folk fra andre egne til at besætte de øde gårde, da de gamle beboere i stort tal var uddøde; antagelig er det en sådan gård, Jep Jepsen har overtaget og nu henter sig en kone til, muligvis har han også været i familie til hendes første mand. – Chr. Nielsen overtog så

Anton Hansen
binder halmkurve. Han
var tidligere ejer af matr.
nr. 3c, boede derefter
i mange år i aftægthuset
til matr. nr. 6a.

fæstet af IV, tilsyneladende er herskabets (lensmandens) godkendelse kun en selvfølge. 1662 bliver Chr. g. m. Kirsten Jensdatter.

1670 bliver gården ryttergods. Et syn 1686 udtalte, der kunne sås 4 td. rug, 1 td. byg, 1 td. arre, 2 skp. boghvede, men avlen var kun 3 travet rug á 3 skp., 3 travet byg á 3 skp., 2 travet arre á 4 skp. og 6 læs hør – en komplet misvækst. Der var 30 fag bygning, manglerne var 6 stolper, 10 stave, 60 lægter. 1685 havde Chr. Nielsen fået lånekorn, 1 td. rug, 10 skp. byg og 1 td. arre, som »formedelst kornets ringhed ej kan betales«. Manden er nu af slet tilstand og bliver bevilget hartk. nedsat med $3\frac{1}{2}$ skp., hvorved han kom til at svare mindre til regimentskassen. Han fortsætter dog endnu og dør før 1697, da sønnen, Chr. Christensen, overtager gården efter moderens død s. å. Ved ryttergodsets salg 1719 bliver han fæster under Søvig, også V og VI købte Krabbe og lagde derunder. 1723 er Chr. Christensen endnu fæster, 1762 Bakken Christensen, 1772 Søren Knudsen, der svarer 3 rdl. i landg. Det er vist en søn, Jens Sørensen, der køber IV i selveje. 1787, selvejer Jens Sørensen og hustru Maren Christensen. Hun døde, og han gifter sig igen med Mette

Marie Pedersdatter. Datteren af 1. ægteskab, Karen, g. m. Anders Davidsen, får gården. Han giftede sig 2. gang med Ellen Pedersdatter. 1855 overdrog de gården til Jens Jesper Kjeldsen, g. m. Birgitte Sørensdatter. Han byggede gården op efter en brand, som nær havde kostet Ellen Pedersdatter livet, men blev reddet af Niels Baun og hans folk. Jesper Kjeldsen solgte en parcel 6b til Bertel Jensen 1865. 1899 gik gården til en søn, Elias Kjeldsen, g. m. Marie, datter af Anders Nielsen. Elias drev stor handel med både kreaturer og heste og hele gårde. Han var kendt viden om, også for sit originale vid. Han omkom 1921 ved en løbskkørsel. Marie døde året efter, hvorefter sønnerne Andreas og Ingenius overtog gården, efter at have solgt en gård »Guldagergård« og nogle græsfenner i Varde og Vittarp. De drev gården sammen til 1929, da Ingenius byggede på søndermarken, Andreas og Sofie overtog så selv den gamle gård, som siden gik til datteren Kirstine og hendes mand Theodor Jessen. Han har bygget ny stald m.m. Han har måttet afstå jord til Nybro tørreri og til forbrændingsanstalten og skal også af med noget til gasværket. Der hører et aftægtshus til gården.

MAT. NR. 6b (NYBROVEJ 153).

Udstykket fra 6a til Bertel Jensen og hustru Nielsine Madsen 1865. Deres søn Mads Bertelsen overtog ejendommen 1880. Hans husbestyrerinde var Karen Pedersen. De solgte 1900 til Knud Chr. Knudsen, g. m. Berteline Poulsen, datter af plantør Hans Poulsen, Bordrup. Der var ikke meget hverken af

Matr. nr. 6b. Ca. 1925.

Andreas og Ingenius Kjeldsen ude med plovene 1921.

bygninger eller besætning ved overtagelsen. Men han fik heden opdyrket og bygningerne udvidet, købte endog mere hede til, så bygningerne alligevel blev for små. Han byggede da en helt ny gård på den anden side af vejen. Den fik datteren Tora, g. m. Hans Christiansen, 1931. Sønnen, Hans Knudsen, g. m. Inger, overtog den gamle gård. Berteline og Knud Knudsen blev hædret for hedeopdyrkning og fik et minde i Kongenshus Mindepark. Hans Knudsen havde ingen børn, men solgte til en datter af Tora og Hans, Birte, g. m. Erling Kjeldsen. Han har bygget svinestald og spaltstald. Han skal også af med jord til gasværket.

MAT. NR. 6c - SØNDERAGER (NYBROVEJ 81).

Udstykket fra nr. 6 1929 til Ingenius Kjeldsen og Agnete, datter af Anton Hansen på 3c. De byggede beboelseshus nær ved gården, som de afstod til sønnen Åge Kjeldsen. Også han skal afgive jord til gasværket.

MAT. NR. 6d (NYBROVEJ 150).

Udstykket fra 6b 1931 og bygget til Hans Christiansen og Thora. Sønnen Knud, g. m. Elsebeth Dinesen, overtog gården 1971. Han købte nabogården til og byggede spaltstald, maskinhus og roehus. Også han skal afstå jord til gasværket.

V (0401). MAT. NR. 7 OG 8.

Ver en krongård, den største gård i byen. Bonden er 1562 Jens Pedersen, hvis landg. er ½ ørte rug, ½ ørte byg, 1 svin, 1 får, 18 sk. hel, 18 sk. vol. og 6 hestes gæsteri. Af 2 læs eng i Stienseng svares 8 sk. 1593 er fæsteren Knud Nielsen. Han har 1603 Claus Nielsen som medfæster. Claus dør 1638, og

hans gårdspart overtages af Jep Christensen, der 1638 blev g. m. Dorithe Bertelsdatter. Hun dør 1655. 1636 er Niels Knudsen afløst af Knud Nielsen, der 1645 er medlem af synet over kronbøndernes tilstand i Kærup birk efter Torstensonskrigen. De Kærup bønder har nok hadet Hvas på Søvig af ganske hjerte, og da han var borte under krigen som oberst, har flere ligefrem plyndret Søvig, blandt disse var Jep Christensen. Efter krigen måtte han love at oprette skaden, men han holdt det ikke. Hvas fik ham da dømt til »med sin kønsed (her betegner det familien) at indføre på Søvig og betale velbmt. Kristoffer Hvas den fordel og nytte, han havde haft af det korn, han tit og mange gange hentede på Søvig med heste og vogn i fjendernes tid.«

Hans gårdmand, Niels Knudsen, havde nok ikke været med i dette. Han stævnedes 1650 Mathias Soldat ved Ovtrup kirke for 3 mk. for et par hoser og på Maren Christens i Hannevangs vegne ham ligeledes for et par hoser, dog kun til 2½ mk. 1655 stævnes både han og Jep Christensen for 3 års engleje til kirken og Knudsen tillige for 3 mk., han skyldte for hvede. Niels Knudsen har undertiden fungeret som dommer på herredstinget, været »midlertidig tingholder«. En af hans domme kendte landstinget magtesløs. Sligt kunne dengang være en alvorlig sag for den hjemlige dommer, da han så kunne idømmes erstatning. Den dømte, N. Andersen i Torbøl, rejste da også erstatningskrav, men herredsfogden gav ham ikke medhold, da N. Knudsens dom ikke var »endelig dømt« (dvs. kun gældende, til der stævnedes påny), og landstinget havde ikke kendt ham skyldig til at udrede kost og tæring. Knudsen døde 1657.

1664 har Chr. Nielsen, kaldet Chr. Kjelst, hans gårdpart, mens Jep Christensen endnu er fæster på sin. Tilsammen sår de 6 td. rug, 2½ td. byg, 1 td. arre og 4 skp. boghvede, høvlen er 30 læs. Desuden brugtes der en kirkeeng til 2 læs hø, hvoraf skylden var 12 sk. 1670 blev gården ryttergods. I okt. 1675 fik Chr. Nielsen »vidne på sin gård« på tinget. Det lød på, at den er »en ond gård, både på ager og engbjergning og (har) ikke avlet uden noget ond gesthø til den, som skal drages til land (dvs. engen var for blød til at køre på), og er det dennem og bevist, at forne gård er ganske forskyldt, så forne Chr. Nielsen ikke kan formå at udrede den fulde skyld eller frihedspenge (penge i stedet for hoveri) af den, med mindre han bliver ganske forarmet, så derover er at befrygte den at kunne blive øde.« – 1686 blev gården besigtiget. Det var nu Chr. Nielsens enke og Chr. Christensen, kaldet Hollænder, der havde gården. Enken kunne så 26 skp. rug, 10 skp. byg, 6 skp. arre og 3 skp. boghvede; der avledes 24 traver rug á 3 skp., 30 traver byg á 3 skp., 4 traver arre á 4 skp. og 12 læs hø. Hun havde 2 bæster, 1 føl, 2 køer, 2 ungnød, 1 kalv, 1 svin og 2 bistokke. Hende stuehus var 12 fag, laden 9, fæhus med et stykke lade 14, men der manglede 12 bjælker, 22 stave, 40 lægter og 4 stolper. Året før havde hun fået lånekorn af regimentskassen, 1 td. rug, 10 skp. byg og 1 td. arre, men p. g. a. hendes slette tilstand var det ikke betalt tilbage. Kommissi-

onen fandt, at bruget var ringe, og den bevilgede hende 1 plovbæst. Chr. Christensens sæd og avl var som enkens; han havde 2 bæster, 2 køer, 3 ungnød, 1 kalv, 3 får, 1 svin og 2 bistokke. Hans stuehus var 14 fag, laden 18, fæhuset 7. Der var også mangler her: 2 bjælker, 3 stave og 20 lægter. Hans lånekorn, der kun var 3 skp. byg, var endnu ikke betalt tilbage. »Bruget var ringe, men bonden var temmelig.«

Hans Christensen Kjelst overtog fæstet efter moderen; han havde det uheld, at hans gård brændte. Sals, lade og kohus var bygget i een længe på 19 fag, deri var 3 fag med rug, 2 med havre, desuden 13 læs boghvede og så 4 gulve hø brændte sammen med indboet. Regimentsskriveren skrev: »Den fattige mand vil med hustru og børn leve i en elendig tilstand.« Sessionen bevilger ham da 3 års frihed. 1719 nævnes kun Chr. Hollænder til gården, der købes for 201 rdl. af etatsråd Krabbe til Bjerre, der lagde den under Søvig. Endnu 1723 nævnes de 2 gamle fæstere til gården. Han afløses vist af Chr. Kjelst, der dør 1766, 62 år gl. 1762 stod Troels Nielsen og Jep Christensen Hollænder for gården, der nu er helt adskilt i 2.

V A (2401½). MAT. NR. 7. – BAUNSMINDE (NYBROVEJ 119).

Jep Hollænder fortsætter her, nævnes hertil endnu 1772, men overlader året efter til svigersønnen Tøste Andersen, der bliver g. m. datteren Karen, og Jep går på aftægt. Tøste køber gården i selveje. 1806 går den til sønnen Jens Chr, Thøstesen, g. m. Ane Nielsen. Det var dårlige tider først i 1800'tallet. 1819 ville Jens Chr. bygge stuehuset om, men kom til at mangle 150 kr., som han

Matr. nr. 7a. Ca. 1915.

Helvig og Niels Peder Baun samt datteren Karen ved orglet.

ikke kunne låne nogen steder, skønt han næsten ingen gæld havde. Men så lejede han sin store hede ud i små parceller og fik penge i forskud. På den måde red han stormen af. Dette stuehus står endnu. Efter hans død drev enken gården i nogle år, hvorefter sønnen Thøste Jensen overtog den 1849. Han var ugift og overdrog den 1875 til Niels Peder Christensen, som tog navneforandring til Baun i 1906. Han var g. m. Helvig Kirstine f. Olesen. Deres børn var Ane, Thøste og Karen. Han solgte en parcel, 7c, til sin broder Bøje M. Christensen 1884. 1897 skilte han en parcel fra til datteren Ane, g. m. Edvard Nielsen. 1909 byggede han en ejendom på søndermarken, 7b, og flyttede dertil, mens gården blev overdraget til sønnen Thøste Jensen Baun, g. m. Kirstine Simonsen. Han døde tidligt, og enken drev gården, til sønnen Hans Ejner Baun, g. m. Inger Bøgh Ulriksen fra Hyllerslev, kunne overtage den. Hans Ejner har bygget stalden om og bygget svinehus m.m.

MAT. NR. 7b (HANNEVANGVEJ 101).

Udstykket fra nr. 7 til Niels P. Baun 1909. Han overlod ejendommen til sin datter Karen, g. m. Hans Hansen. Da Hans døde, giftede hun sig igen med Jens Madsen, enkemand på nr. 16. Han havde sønnen Niels Høg Madsen af 1. ægteskab, og han fik gården 1938. Han videresolgte til Chr. Werenberg 1951. Denne slog sig på handel og solgte 1960 til Hans O. Jørgensen.

MAT. NR. – 7c (V. KÆRUPVEJ 24).

Udstykket fra 7a og bygget til Bøje M. Christensen og hustru Cecilie Kristine Stenholdt. Han mageskiftede 1899 med Jeppe Jensen på nr. 11, som

Matr. nr. 7c. Før 1910.

1910 solgte til Niels P. E. Nielsen, g. m. Else. Han købte 1916 parcellen nr. 7f af Thøste Baun. Efter Elses død giftede han sig igen med Metha Frandsen. Da Niels P. E. Nielsen døde, fik sønnen Ejnar gården, og sønnen Alfred 7f. Ejnar blev g. m. Astrid Nielsen fra Helle. Han byggede stald og lade og solgte til Johannes Sørensen, der lavede spaltstald og byggede lade og maskinhus samt i 1978 ny stald til 80 køer.

MAT. NR. 7d (V. KÆRUPVEJ 28).

Udstykket fra 7a 1897 til Ane og Edvard Nielsen. Der var ca. 100 td. l., mest hede, som blev opdyrket. Laden blev udvidet og en ny gård bygget til sønnen Niels Peder. Datteren Edith, g. m. Andreas Mikkelsen, overtog den gamle gård 1940. Ane og Edvard Nielsen blev hædret for hedeopdyrkning og har fået et minde i Kongenshus Mindepark. Foruden Edith og Niels Peder er der 4 af Edvard Nielsens børn, der er bosat i sognene. Marinus, g. m. Karen Olesen fra Hyllerslev og bosat i Billum, Helvig, g. m. Hans Hansen, Søvigmark, Signe, g. m. tømrermester Anton Baun, og Julie, g. m. pastor Pederesen, Janderup.

MAT. NR. 7f - VESTERGÅRD (V. KÆRUPVEJ 40).

Bygget og drevet af Alfred Nielsen, g. m. Anna Grete, datter af Niels Peder Nielsen, Feldinggård.

MAT. NR. 7g - FELDINGGÅRD (V. KÆRUPVEJ 34).

Udstykket fra 7d 1928 til Niels P. Nielsen og hustru Signe Olesen fra

Matr. nr. 7d. Før 1920.

Hyllerslev. Niels Peder blev meget benyttet i det offentlige liv og var desuden meget interesseret i kvægavl. Han solgte til Frede Jensen, g. m. Dagny. Frede lavede svinestald i laden, spaltstald i den gamle stald og ristestald til køerne 1971.

MAT. NR. 7h (HANNEVANGVEJ 105).

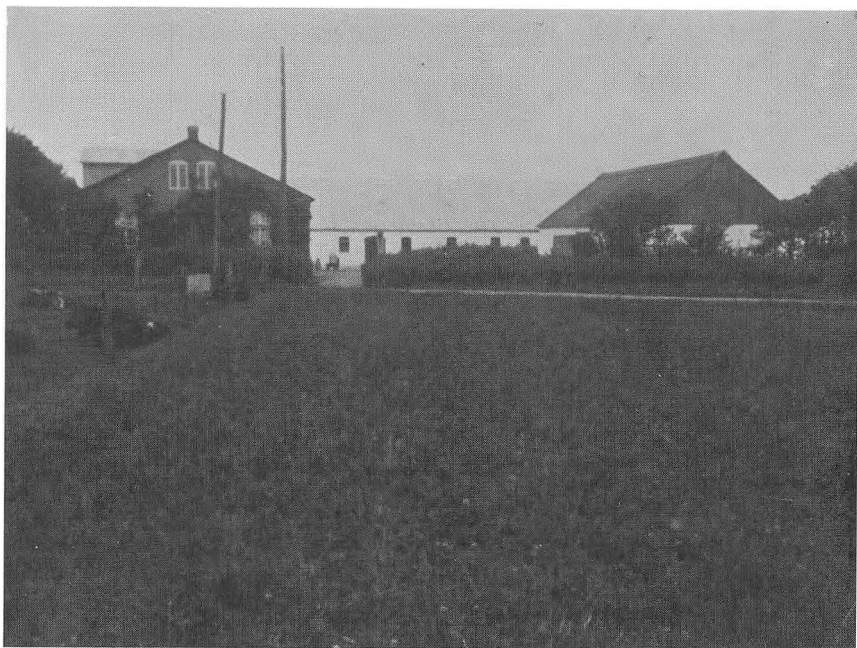
Udstykket fra 7a 1937 til Niels Baun d. yngre. Han solgte til sin søn Hans Erik Baun, som driver maskinstation og har bygget flere maskinhuse.

MAT. NR. 7k (HANNEVANGVEJ 109).

Udstykket fra 7a til Niels Baun d. ældre 1921. Beboelseshus med stor have. Efter gamle Niels Bauns død overtog Karen og Jens Madsen huset. Da han døde, solgte Karen huset til Ivar Vistesén.

V B (2401½). MAT. NR. 8 - BØGELY (HANNEVANGVEJ 95).

1772 er Chr. Andersen her, han er g. m. Karen Christensdatter, vel Chr. Kjelsts datter. Ligesom Jep Hollænder på Å svarer han 2 rdl. 3 mk. i landg. 1787 selvejer Christen Andersen, g. m. Maren Christensen. 1801 gik de gamle på aftægt og overdrog gården til sønnen Anders Christensen, g. m. Sidsel Marie Nielsdatter. 1824 gik den til deres søn Niels Andersen, g. m. Ellen Marie Knudsen. Sønnen Anders Nielsen fik en parcel, 8b. En anden søn Mads Nielsen overtog gården 1858 og giftede sig med Ane Nielsen. De solgte til Jens Jensen 1866, som i 1875 solgte til Hans Høg og hustru Karen

Matr. nr. 8. Bøgely omkring 1930.

Nielsen. 1890 til datteren Katrine Marie, g. m. Rasmus Chr. Lauridsen. De solgte 1927 til Kristen Madsen, som 1944 afstod den til sin søn Anton Chr. Madsen, g. m. Marina Madsen. De solgte gården til Peder Ingolf Andersen.

MAT. NR. 8q (HANNEVANGVEJ 100).

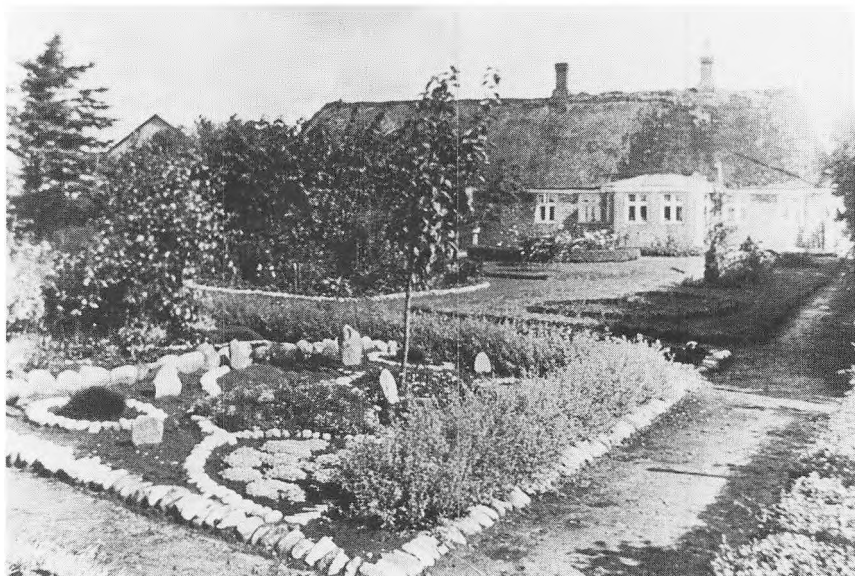
Udstykket fra 8 a 1943 til Kristen Madsen og hustru som aftægtshus. Senere solgt til Vagn Christensen.

MAT. NR. 8b.

Udstykket 1853 til Anders Nielsen, g. m. Inger Birgitte Jensdatter. Han købte mere jord og flyttede til 8 d, da han solgte til sønnen Jens Just Andersen 1885. Han blev g. m. Ane Kirstine Jensen. De flyttede til Janderup og solgte ejendommen her til Jens Søren Bakkensen. Huset brændte, og jorden blev solgt til Peder Damgård. Nu er det solgt til foderstofforeningen, som her bygger et stort lagerhus.

MAT. NR. 8c. VESTERKÆRGAARD (V. KÆRUPVEJ 37).

Udstykket fra 8 til J. M. Andersen 1855, som 1858 solgte til Christian Jensen og hustru Else Hansen. 1868 Niels Simonsen og Jørgen Holm Christensen. 1876 Gregers Simonsen, g. m. Maren Simonsen. 1910 Carl Feddersen. 1911

Matr. nr. 8c. I Søren P. Sørensens tid.

Kristen Nielsen. 1918 Christen Andreas Nielsen, senere smedemester i Oksbøl. 1919 Søren P. Sørensen, g. m. Marie Sørensen. 1945 Poul Amorsen. 1966 til Henry Christensen. Han byggede stalden om 1977.

MAT. NR. 8e (V. KÆRUPVEJ 33).

Udstykket fra 8 og bygget til Anders Nielsen, som solgte til sin søn Niels Andersen, som videresolgte til sin broder Jens Anton Andersen, g. m. Katrine Kjeldsen, datter af Jesper Kjeldsen. De dyrkede heden op og indkøbte mere jord, byggede lade 1907 og udvidede stalden. De overdrog til sønnen Jesper Andersen, g. m. Jette Andersen. De byggede det hele om og solgte til sønnen Jens Anton Andersen, g. m. Sonja Jakobsen. Han har udvidet stalden og bygget maskinhus 1976.

MAT. NR. 8h (V. KÆRUPVEJ 29)

Udstykket fra 8 1890, til Bonde Pedersen og hustru Maren Kristensen, datter af Kr. Thuesen Kristensen, Søvigmark. Han byggede lade 1900 og solgte til Søren Tobiasen, g. m. Marie. De har bygget stalden om og moderniseret stuehuset.

MAT. NR. 8d.

Udstykket fra 8c til Anders Niensens enke, men er nu nedrevet, og jorden lagt under 8e.

Matr. nr. 14a i 1912.

VI (0501). MAT. NR. 14 (NYBROVEJ 70 OG 71).

Lensregnskabets jordebog 1603 nævner under Kærup Hans Jensen, der betaler 10 sk. 2 alb. i »beredelses penge«. Det må være dette bol, der hentydes til. Disse penge er en afgift, der udredes af husmænd til deres herskab, og pengene må betragtes som en slags vederlag for den beskyttelse, forberedelserne fik. Huset kan dog godt have eksisteret tidligere. 1562 svarer Eske Pedersen 8 sk. til kronen. Han har nok boet her. 1636 er fæsteren J. Michelsen, der 1655 stævnes for 7 mk. for rytterhold. Han blev 1660 g. m. Maren Bodsdatter, men de må have forladt stedet kort efter, for 1661 stod det øde. Det kaldes da et bol, hvor der kunne sås 8 skp. rug og 3 skp. byg og avles 2 læs hø. Det blev 1670 udlagt som ryttergods, fæsteren var 1686 Palle Sørensen, der havde 2 bæster, 1 ko, 2 får, 1 svin og 19 fag hus. »Manden er temmelig ved magt.« Mærkeligt nok siges det, at der hverken var sæd eller avl. Måske har Palle drevet jord, der ikke hørte til ryttergodset. Han dør 1698, 1709 Karen Palles og 1739 Johanne Palles, antagelig hans kone og en datter. 1719 kom ejendommen under Søvig, og da er Anders Adersen fæster, og samme år får han en søn døbt. Ca. 1740 Bertel Jørgensen, der antagelig ved købet af selvejet overdrager det til sønnen Niels Bertelsen, f. 1739 og g. m. Kirsten Christensdatter, der er her 1787, men ikke 1801. Det ser ud til, at ejeren da er Chr. Væfsted (Chr. Nielsen), g. m. Dorthe Thomasdatter. De havde en datter, der hed Susanne, hun blev i 1803 g. m. Henrik Christensen, som vistnok var skolemester. Han levede ikke så længe, den 22. februar 1811 blev han begravet. Susanne blev den 29. september s. å. g. m. ungkarl Jeppe Madsen. De har nok ret snart derefter fået hendes fars ejendom, da han på dette tidspunkt var 68 år. Jeppe Madsen var født omkring 1766. I sidste halvdel af 1830'erne eller først i 1840'erne fik Susannes søn af

første ægteskab Christen Henriksen, f. 1804, stedet. Han var gift med Ane Dorthea Hansdatter fra Alslev. I 1860 var Chr. Henriksen og Ane Dorthea aftægtsfolk, de havde solgt til Søren Jørgensen, g. m. Ane Margrethe Knudsen, begge fra Ølgod. Mens Søren Jørgensen var der, var der en strid mellem ham og aftægtsfolkene, som er anført i sognerådets »Klageprotocol«. Sagen er omtalt således: Aar 1872, d. 10. Mai, mødte Aftægtsmand Chr. Henriksen som Klager og Søren Jørgensen, begge af Kiærup, til Forligsprøve i henhold til Lov af 4. Marts 1857. Forlig blev opnået på følgende bestemmelser: Søren Jørgensen, som svarer Aftægt til Chr. Henriksen, forpligter sig til at levere alting efter Contratgen til tid og sted, som er anført. Aftægtshuset, som mangler Reperation både ud- og indvendig, lover han at istandsætte til 1. August 1872. Loften over Maren Jeppesdatters Beboelseslejlighed, som Søren Jørgensen efter Aftægtscontratgen skal vedligeholde, Manglerne der- ved lover han at være istandsat til 14. Juni 1872.

Dette Forlig bekræfter vi med vore Hænders Underskrift.

Søren Jørgensen, Christen Henriksen.

Niels A. Lauridsen, Forligsmægler.

Læg mærke til, at man skriver »Loften« (vestjysk). Maren Jeppesdatter er nok rettelig Maren Henriksdatter. Man har vel ment, at hun var datter af Jeppe Madsen, men han var ikke hendes far, hun var datter af Susanne og hendes første mand Henrik Christensen. Maren Henriksdatter boede på stedet i 1860 som »Aftægtsmandens Søster, nyder Understøttelse af Sognet.« 1880 har Rudolf Damgård stedet, de 3 aftægtsfolk boede der stadig. R. Damgård var gift med Dorthea Pedersen fra Billumgårde. Dette år solgte han en parcel, 14b, til Jens Jacobsen og Hans Jensen, senere byggedes Kærup Mølle her. 1914 deltes gården mellem sønnerne Peder og Ebbe. Peder Damgård byggede et hus på sin parcel. Han byggede ikke stald, idet han ville drive frøavl, men så kom krigen, og han kunne ingen gødning få, hvorfor han begyndte at holde besætning. Han var gift med Mathilde Vistesen. De havde ingen børn, men tog en plejesøn, Ivar Vistesen. Peder Damgård havde en god uddannelse og var vel noget forud for sin tid. Han købte jorden fra 8b og en parcel i Stiftshøje. Vejforlægningen gik ham imod, og han blev noget bitter, men dog ikke mere end han kunne give en stor gave til alderdomshjemmet. Han var den egentlige kraft bag gymnastikken og folkedansen i Kærup, som han ledede i mange år. Han solgte til Hans P. Christensen, som driver minkavl.

Ebbe Damgård fik den gamle gård og blev gift med Barbara Thrane fra Billum. Han købte også mere jord. Siden skilte han en parcel fra, hvor han byggede et hus og solgte gården til Niels Spangsberg Jensen, der igen solgte til Thorvald Nielsen, han byggede stald og lade om, hvorpå han solgte til Robert Rasmussen, der byggede stuehuset om. Af ham købte Østergård Olsen.

Kærup mølle og møllehus.

MAT. NR. 14b. KÆRUP MØLLE (NYBROVEJ 72).

Udstykket fra 14 a til Jens Jacobsen og Hans Jensen. I 1890 oprettede en kreds af omegnens landmænd et aktieselskab, som købte en mølle, der stod i Stadil, det var en hollandsk vindmølle med 31 alens vindfang. Den blev flyttet til Kærup og sat op på mat. nr. 14 b. 1894 bortforpagtedes den til møller Hans Pedersen, kaldet Bøtker. 1895 solgtes den til Niels Peder Anton Nielsen, søn af Sophus Marinus Nielsen, der havde boet på Varde mark, men i 1890 var møllersvend i Janderup. N. P. Nielsen var g. m. Mette, datter af Jens Christensen, 4a Billumtarp. Efter hendes død giftede han sig med Gedske Kristine, datter af P. Jacobsen Madsen, 9a Billum. Niels Peder havde i nogle år været mejerist og var på Burgård mejeri, da det brændte i 1888. Møllen havde to 54" kværne, pilleværk og valseværk samt stampeværk til at knuse ben til benmel. Den gik godt i mange år, men elektriciteten slog den ud. 1928 overtog uddeler Chr. Jensen, Janderup Brugsforening, den. Han drev møllen ved bestyrer indtil 15. april 1931, da han forpagtede den ud til Ebbe Damgård, der til sidst købte den til nedbrydning. Der var meget godt tømmer i den. Huset og jorden blev solgt til Chr. J. Christensen i 1951. Hans enke solgte senere huset til sin dattersøn Egon Bech, og jorden til sin søn Hans P. Christensen på 14a.

MAT. NR. 14f (NYBROVEJ 74).

Udstykket 1943 fra 14a og bygget af Ebbe Damgård om aftægtsbolig. Den er bygget af stampet ler. Siden solgt til Jørgen Jakobsen.

VII. MAT. NR. 12 (NYBROVEJ 102a).

Fra gammel tid hørte dette gadehus under kronen, landg. var 8 sk. 1562 var fæsteren Eske Pedersen, 1593 Knud Nielsen. Her var smedje. Smeden Lambert Sørensen traf en søndag i 1622 på kirkevejen de 2 bønder fra Vige. De så da, han havde en blå bule i sit hoved. Han var blevet slået af Jens Hansen, så han faldt af hesten, han red på. Omkring 1650 er der kommet en ny smed, Kristoffer Svendsen. Han byggede sig en smedje på forten ved byen. Men forten var jo fælles, ejedes af alle i byen, og så var jo Hvas medejer. Han havde ikke givet lov til byggeriet, han rejste da sag mod smeden og fik ham dømt til at nedbryde smedjen. Den forsvandt også året efter, men ved ildebrand, hvorom et tingsvidne melder, at 17 mand fra Janderup, Ovtrup og Lunde sogne vidnede med oprakte fingre og ed, at »det er dennem og enhver fuld vitterligt udi Guds sandhed, at ved Ribe markeds tide nu sidst forleden, da der om nattetide udi »mørk og mulm« udaf våde og vanlykke optændt ildebrand udi den dannemand Kristoffer Smed i Kierup hans smedje, og da den ganske forbrændte med beller (bælge) og andre redskaber, han havde at hjælpe sig med, så at han fattige mand derover haver fanget en stor skade og er storlig forårsaget at besøge Gud og godtfolk om hjælp i Jesu navn.« Kristoffer fik vidnet beskrevet, og med dette kunne han så gå rundt »o teg te bränd«. Vidnet skulle sikre, at tiggeriet ikke blev misbrugt. Ofte tiggede man nok uden tingsvidnet, når ulykken havde været ude. – »Hu'nær brænd et få dig,« spurgte en mand deltagende en sådan stakkel. »Ja, det er ett' bränd i no, men vel Gud, ska'en fyt o tekommend Vonsda attermeye.« Trods Hvas byggedes smedjen atter på forten. Der stod den 1688, og der var også bolig for Kristoffer.

Der har til tider, kortere eller længere, været flere småhuse i byen, også rytterhuse. 1664 begravedes således Mads Markmands hustru, de har antagelig boet i et lejehus, da huset ikke nævnes i matriklen.

Ved Sterms omkalfatring af byen fik han dannet et bol på hartk. 0311, som Hans Sørensen havde fæstet og købt i selveje. 1787 havde hans enke Inger Christensdatter det. Ca. 1794 overtager sønnen Søren Hansen stedet, han køber vist jord fra IIIA, så hartk. bliver 0331 19/24. Han er g. m. Margrete Jensdatter. Deres datter Oskild, f. 1803, blev g. m. Mads Madsen, der overtog stedet. Han var væver. De solgte 1854 til Jens Nielsen, g. m. Karen Jakobsen. 1857 købte Hans Lauridsen Schmidt det for 2520 daler. Han var g. m. Karen Brink fra Sønderho. Deres søn Peder L. Schmidt overtog stedet 1872 og giftede sig med Else Marie Kruse fra Seem sogn. Peder Schmidt var en dygtig mand på mange områder. Han var sognerådsformand, da banen blev anlagt, men fik den ikke trukket langt nok mod nord, og det var meget uheldigt. Han skænkede en byggegrund til missionshuset 1891. Han overdrog gården til sin søn Jens Schmidt, g. m. Marie Schmidt. Han var egentlig smed og havde forretning i Outrup, men ved broderen Hans' død (han skulle

Matr. nr. 12. Som den så ud i Peder Schmidts tid.

vist have haft gården) kom han hjem og overtog den. Han byggede stald og lade og solgte til Søren Christensen i Varde, der solgte et stykke jord til Niels Thomsen. Ejendommen solgte han til Jesper Christiansen 1926, som igen 1938 solgte til Hans A. Hansen. Han ledede gymnastikken i flere år og arbejdede meget med 4 H. Han solgte jorden fra og byggede et parcelhus på en grund, han havde taget fra. Det gamle hus solgte han til Niels Overgård.

MATR. NR. 9 (0030½) (SUNDSIGVEJ 17).

I udskiftningstiden fremstod et lille sted, som Chr. Nielsen beboede 1801. Der blev lagt noget jord til fra 2. Han solgte 1807 til Kort Kortsen og hustru Ane Pedersen. Deres datter Ane Margrete, g. m. Mads Christensen, overtog

Matr. nr. 9. Før 1930.

Matr. nr. 10. I 1912.

ejendommen og solgte 1877 til Niels Tane Sørensen, g. m. Hansine Kirstine Nielsen fra Billum. Hun vævede, og han dyrkede heden op og købte et stykke jord til. Deres datter Karoline, g. m. Andreas Nielsen fra Borre, overtog gården 1921. Andreas Nielsen flyttede gården op på den ny jord 1930. Han døde 1967, og sønnen Niels Åge Nielsen overtog gården. Han er g. m. Gudrun Nielsen.

MAT. NR. 10 (0210 2/3). III AB (HJØRNEGÅRDSVEJ 24).

Ved udskiftningen af III fik Chr. Vævster en parcel, som han drev, til han solgte til Niels Pedersen, Borre, og hustru Ane Nielsdatter. 1839-1845 Morten Jensen, g. m. Ingeborg Marie Nielsen. 1880 til deres datter Jensine Mortensdatter, g. m. Hans Madsen Gram, som solgte til Hans Pedersen og hustru Mette Kjerstine Jensen. Hans Pedersen solgte i 1887 til Poul Chr. Jensen, g. m. Magdalene Jensen. De solgte i 1890 til Iver og Kirstine Jensen. 1911 købte Bernt Jensen stedet. Hans hustru hed Maren. Gården brændte 1914, men blev genopbygget. Bernt Jensen solgte 1931 til Alfred Andersen, søn af Anton Andersen, g. m. Juliane Christensen. Han udvidede stalden og byggede lade. De overdrog gården 1962 til en søn Gunnar Andersen, g. m. Bodil Jensen fra Billum. Han har udvidet i den store stil både med jord og besætning.

MAT. NR. 13(0102½) (NYBROVEJ 108).

Omkring 1780 findes et husmandssted beboet af Niels Jepsen og hustru Ane

Matr. nr. 13. Ca. 1930.

Katrine Christensdatter. Omkring 1820 overdrog de stedet til sønnen Christen Nielsen, han var murermester, g. m. Johanne Nielsen. Sønnen Niels Christensen overtog gården 1850, han blev g. m. Ellen Jørgensdatter. Han var kasketskrædder. Datteren Hedvig Nielsine Kjerstine, g. m. Søren P. Sørensen, overtog gården 1890. Han drev gården meget godt og købte et stort stykke eng til. Datteren Thora blev g. m. Mads Just Andersen, og de fik hans fødegård i Janderup, nr. 10a. Siden flyttede de til Kærup og købte brødudsalget. Søren Peder var gift 2. gang med Kirstine Holm fra Hannevang. Da hun døde, solgte han gården til Henry Simonsen, g. m. Agnes, datter af Bernt Jensen, nr. 10. De har den endnu, men er begyndt at sælge af jorden, så den bliver nok nedlagt.

MAT. NR. 15 (0202¼). SKOLELOD.

En lod ved huset i marken sønden for byen og en lod i engene sydvestlig for byen samt en lod i heden også sydvestlig for byen.

1801 Mads Andreasen, g. m. Ellen Tuesdatter. Deres datter Karen blev g. m. Jens Nielsen Stausø, der var lærer i Kærup, død 1828. Derefter blev den slået sammen med nr. 16.

MAT. NR. 16 (021¼) (HANNEVANGVEJ 94).

1834 Christen Pedersen, murermester, g. m. Mette Hansen. De solgte 1848 til sønnen Hans Christensen. Hans Christensen solgte til Hans Høg. Da hans

hustru døde, giftede han sig med Kirstine Kristensen (Holm) fra Hannevang. Hans Høg blev dræbt af lynet, og så fik en søn af første ægteskab, Hans Chr. Høg, gården i 1906. Kirstine blev gift med Søren P. Sørensen i Kærup. Hans Høg solgte 1911 til Jens Madsen. 1928 til Åge Lykke, der byggede stalden om. 1966 solgtes til Orla Nielsen.

Kærup by

4 d.

Kærup skole blev flyttet hertil fra mat. nr. 5. Der byggedes både lærerbolig, skolelokaler og gymnastikhus. Da Centralskolen i Janderup blev bygget, blev den nedlagt og solgt til adjunkt Larsen, der nu bebor lærerboligen. De andre bygninger solgte han til vognmand Niels Chr. Vogt, der i 1977 byggede nyt stuehus og indrettede de andre bygninger til værksted og garage.

MAT. NR. 4 o.

1930 byggede Kr. Kristiansen smedje og stuehus og drev forretning i mange år. Forretningen er nu nedlagt.

MAT. NR. 4 n.

1942 byggede Oskar Lauridsen hus og værksted og drev cykelforretning. Han solgte til Anders P. Pedersen, som i 1974 solgte til Andelskassen.

MAT. NR. 4 f.

Kærup selvbetjeningsvaskeri blev startet her i 1953 og blev benyttet til 1976, da Andelskassen købte det.

MAT. NR. 4 t.

William Pedersen købte i 1965 grunden og byggede på den i 1975.

MAT. NR. 4 e.

Kærup forsamlingshus, bygget i 1928, nedlagt i 1971. I dag ejes det af major N. P. Rosenbom.

MAT. NR. 5 j.

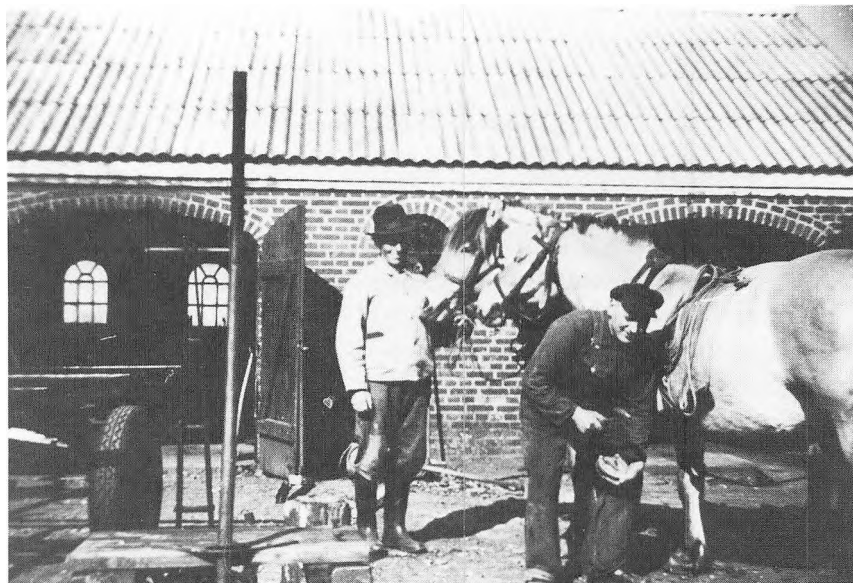
Beboelse og vognmandsforretning, bygget og drevet af Niels Chr. Pedersen og hustru Karen, datter af Jens H. Jensen, Søvigmark.

MAT. NR. 5 k.

Beboelseshus, bygget af Bernt Jensen 1931. Solgt til N. P. Baun d. yngre.

MAT. NR. 5-l.

Beboelseshus, bygget af Ernst Larsen 1948 og solgt til Ejvind Hansen, søn af Hans Hansen, Søvigmark.

Peder Jensen, Søvigmark, får skoet sine heste hos smedem. Kristian Kristiansen.

MAT. NR. 5m.

Beboelseshus, bygget af Niels Jørgensen 1964.

MAT. NR. 5g.

Beboelseshus, bygget af Kristian Pedersen, som drev lillebilforretning, senere solgt til Poulin Pedersen.

MAT. NR. 6e.

Beboelseshus, bygget til Anton Andersen og Kathrine, som solgte til sønnen Alfred Andersen.

MAT. NR. 6f.

Beboelse og forretning, bygget af Folmer Nielsen 1938. Han drev vognmandsforretning i mange år og solgte så til Niels Chr. Vogt. Da Vogt flyttede forretningen hen i skolen, solgte han huset til Hans Kjems.

MAT. NR. 12g.

Udstykket fra 12a til Anton Baun, der driver stor tømmerforretning, som flere gange er udbygget og nu i anpart med sønnen Egon Baun.

MAT. NR. 12m.

Bebygget af Hans L. Hansen fra Søvigmark, senere solgt til Hans Christian- sen fra 6d.

Anton Baun Christensens tømrerværksted og beboelseshus i Kærup.

Jegum

Jegum lå næsten helt afsondret fra det øvrige sogn, omslynget af to vige fra Fiilsø, mod nord strakte sig Søvigssund og mod syd Søndersund, og den eneste vej, vejen mod øst, var i vintertiden så dårlig, at den ofte var ufarbar. Jegums vestlige del havde det mærkelige navn Engelsstøj (nu Engelsodde). Skulle Jegumfolk besøge Henne eller Ål, sejlede de i reglen. Den 24. nov. 1828 var Truels Adersen og hustru samt Peder Bødker fra Rejsby på besøg hos slægtninge og venner i Jegum og Troldholm. Om aftenen ville gårdejer Jørgen Hansen, Jegum, sejle dem og Søren Nielsen, Mosevrå, over til Troldholm, båden kæntrade, og de druknede alle. Fra Troldholm hørte man dem råbe om hjælp, men i den mørke nat kunne man ikke redde dem. Hennegård brændte 1831. Der fortælles, at da den skulle bygges op igen, blev tømmeret, der var bragt til Hjerting, som dengang havde forbindelse med Norge, derfra sejlet til Janderup kro, hvorefter det kørtes til Jegum, og der blev det indskibet og sejlet til Hennegård. Nu er der eng og marker, hvor der dengang var dybt vand. Vandet sænkedes sammen med Fiilsøs vandspejl i september 1852, da de store udtøringsarbejder i søen foregik.

Jegum fik dog ikke nogen god forbindelse til omverdenen, før Nr. Nebelbanen blev anlagt i 1902, da fik byen en god vej til Vrøgum station. Derved knyttedes den i realiteten til Ål sogn, så det følte naturligt, at sognegrænsen flyttedes 1950, og Jegum fuldtud blev en del af Ål sogn.

Navnet ender på -um, der her synes oprindeligt at have været -heim (Hjem, bosted). En del af disse navne er knyttet til plantenavne. Det er tilfældet her, da forleddet er trænavnet eg. Her har altså været egeskov eller krat, da den første gård byggedes her, måske helt tilbage til folkevandringstiden, muligvis er Jegum dog yngre.

Jegum var i 1600'tallet Janderup sogns største gård, der 1661 fik over 15 tdr. hartk. og 1688 10,611. Den havde da to fæstere. Det leder tanken hen på en gammel herregård. Ude på et så vanskeligt tilgængeligt sted må det have været fristende for middelalderens herremænd at slå sig ned, ofte byggede de nemlig »i stort uføre« af sikkerhedsmæssige grunde. Dr. O. Nielsen mente da også, at Jegum havde været en herregård, idet han gik ud fra, at den er den

samme som den gård, Peder Ebbesen Galt 1541 andrager hos kongen, hvorledes hans forfædre af Eggomgård havde givet nogle enge til et gilde i Ribe, som han da fordrede tilbage – hvad han også opnåede. Det er ikke lykkedes at finde afgørende beviser for, at denne Eggomgård er Jegum. Men tanken kan ikke let afvises.

Da vi atter træffer Jegum, hører den under Juellingsholm i S. Omme, som Mogens Juel oprettede som herregård. Han er født på Hesselmed og har muligvis fået en del af vor egnens bøndergods i arv hjemmefra. I så fald kan Jegum, da den ophørte at være herregård, have hørt under Hesselmed.

1598 er den ene fæster Simon Hansen. 1617 optræder han på sin husbonds vegne, nemlig Anne Grubbes. Hun var enke efter Jens Juel, Juellingsholm. Simon Hansen opkrævede som hendes fuldmægtig et syn over tofterne til en gård i Vigtoft (Vibtoft), hvortil der var indhegnet ret betydelige arealer af hede og forte. Sagen udvidedes ved, at også kronens delefoged rejste sag mod 10 Vrøgum bymænd og fik dem dømt til at udlægge og afbryde inden mikkelsdag, hvad de havde opdyrket af forte og grøn jord i de sidste 16 år. 1625 sælger fru Grubbes svigersøn Kristoffer Friis Juellingsholms gods i Vester herred til Chr. Lange, Hesselmed. Foruden Jegum omfattede det 1 gård i Janderup, 1 i Oksbøl, Vigtoft, 1 gård i Børsmose, 3 gårde og 3 gadehuse i Vrøgum, 1 gård i Borre og en halvgård i Bordrup.

1642 forbød Volle Knudsen i Søjuse ø. vrøgummænd at lade deres øg og kreaturer hultrække eller gøre skade på hans bløde enge og dige mellem Trolldholm og Jegum ved Fiilsø »uden de gør det med vold«. Ydermere forbød han dem at sætte hammer eller fiske med togger og drage våd nærmere end til midtstrøm og have sand eller sten liggende på hans eng mellem Trolldholm og Jegum ham til trængsel. Chr. Lange forbød derefter søjusemændene at drage vod ud for hans bønders grund. Forbuddet virkede nok ikke. Troels Jensen, der da var fæster i Jegum, så, de fiske og »ophøufuede« (løftede op) og Trolldholms folk vidnede ligeledes, at de brugte Langes grund. 1655 synes der at være tre beboere i Jegum: Søren Christensen, Troels Bertelsen og Søren Nielsen.

Troels optrådte undertiden som fuldmægtig for Hesselmed. 1655 fik han som sådan Laurids Bakkensen dømt til at bøde efter ordinansen og recessen og Mette Jensdatter dømt til at bøde 6 rdl. eller straffes på kroppen og rømme sognet og herredet, hvori Laurids Bakkensen boede. Det var en lejemålsag under skærpede omstændigheder.

Imidlertid døde Chr. Lange omkring 1. maj 1657. Hans enke, fru Margrethe Vorm (i tingbøger o. lign. ofte skrevet Orm) tilhørte en fra Türingen indvandret slægt. Hun sad nu tilbage med 4 umyndige børn, da Carl Gustavkriogene straks efter dødsfaldet førte ulykker og elendighed ind over egnen. Hun og børnene synes at være flygtet, og da hun vendte tilbage, var bygningerne på Hesselmed så medtagne, at hun flyttede over på sin store bondegård

Jegum, der var sluppet billigere, måske på grund af beliggenheden. Hun overtog selv den ene fæsters part og drev den. Kørt før sin død havde Lange fået et større lån, han havde også andre, og selv havde hun også måttet låne. Lånene kævedes nu tilbagebetalt. På alle måder kneb det hende at klare det fornødne. Under krigen kunne der ikke holdes skifte, 3 år gik uden skifte. Fru Margrethe skrev da til kancellisekretær Erik Krag og bad ham hjælpe, så hun kunne få en ordning, så der kunne gives udlæg i godset til kreditorerne, »da andre midler ganske er fraplyndret og borttagne,« og sønnen Kristen ville på udenlandsrejse. Det hjalp. Skiftet holdtes 14. juni 1660. Forarmelsen var så stor, at ingen af de 4 søskende kunne skaffe penge til at udkøbe de andre. De delte da godset mellem sig og ligeledes gælden. Kreditorerne kastede sig nu over dem. Endnu 1661 havde fru i Janderup sogn 3 gårde, 1 bol og 1 gadehus, men 1664 kun bolet foruden Jegum.

Det kan nok være, der kom stævningmænd til Jegum i disse år. Chr. Lange havde i april 1652 lånt 200 rdl. af Tyge Christensen i S. Vium. 1662 krævede denne lån og renter og stævnedes Langes arvinger »erlig og velbyrdig frue Margrethe Orm til Egum, erlig og velb. mand Christen Lange (den yngre) de erlige og velb. jomfruer Anna, Barbara og Ida Lange til Hesselmed, Egum og Lydumgård efter sal. Chr. Langes skadesløshedsbrev samt efter Barbara Langes skrivelse, dateret 24. maj 1662. Fogden på Lydumgård, Chr. Pedersen, der forøvrigt var født på Billumgård og var avanceret til ridefoged, mødte for Barbara Lange og forklarede, at ved skiftet havde Barbara påtaget sig denne gæld sammen med sin arvepart, som altså var de øvrige familiemedlemmer uvedkommende, og tilbød betaling med noget af Barbaras jordegods, »eftersom hun udi denne besværlige tid ikke har rede penge ham at betale med. Hun ville da betale med gården Lyne Husted i Kvong sogn, imod at han modtog den til samme pris, den var takseret til ved skiftet. Chr. Pedersen mente heller ikke, der burde betales renter, da de lånte penge havde stået uforrentet. Tyge Christensen ville ikke gå ind på forslagene og krævede, at hele familien måtte betale i fællesskab. Der afsagdes da dom, den lød på, at kun jomfru Barbara skulle betale hovedsum og renter med penge inden 15 dage eller lide forfølgning.

Samme år stævner Al præst, Peder Clausen, fru Vorm, fordi hun ikke havde betalt ham kongetienden, som kongen havde bevilget ham, men som hun antagelig havde forpagtet. Fogden for Hesselmed, Iver Henriksen, mødte på tinget og hævdede, fru bürde være fri, »da hun intet af tiendekornet har bekommet, men bønderne resterer, som med dom og vidne er at bevise.« Alligevel fandt dommeren, at da præsten til sit kalds ophjælpning var benådet med tienden, skulle fru leverer ham kornet inden 15 dage, ellers måtte præsten nyde udsætning af hendes gods eller bohave. Derved blev fru ligefrem tvunget til at anlægge sag mod adelens tjenere i Al sogn »så mange,

som der plejede deraf at gange.« De er nok blevet dømt til at betale, men om hun så har fået kornet fra bønderne er ikke godt at vide.

Det blev også galt med tienden af hendes part af Jegum. Herregårde var tiendefri, men 24. jan. 1661 bestemte kongen, at af bøndergårde, der nedlagdes for deraf at oprette ladegårde eller tillægges disse, skulle der svares tiende. Fru Vorm havde kørt kornet ind uden at tiende. Niels Nielsen og Jens Pedersen, Hebo, tager da affære, får fuldmagt fra Janderup sognemænd og får hende dømt til at betale af den halve Jegum.

Også S. Vium kirketiende havde fruén fæstet, men ikke kunnet betale, hun dømtes til at betale restancen og have fæstet forbrudt. Samme tingdag stævnedes Niels Nielsens enke fru Margrethe for betaling af 19 ørte rug, som fruén skyldte efter et brev af 16. dec. 1657, 10 sdl. pr. ørte. Svenskerne må altså straks have tømt Hesselmed for korn. De 19 ørte var nok både æde- og sædekorn. Det tegnede vist til en god høst i 1662, for Niels Nielsen i Hebo, der havde Janderup kirketiende i forpagtning, opsagde tingselen med Jegums fæster Søren Christensen m.fl. Han forbød derefter at indføre kornet af ageren, før kirkens part var optalt og frataget. Hver af Jegums to halvparter kunne så 7 td. rug, 3 td. byg og 1 td. boghvede, men det er næppe sandsynligt, de har kunnet så det hele. Den hele landg. var 22 ørte rug, 1 rdl. gæsteri, 2 høns, 1 gås og senere synes der at være kommet et svin til.

Et lille træk viser fruéns langmodighed mod fæsterne, og hvordan man kunne snyde hende. En 3 uger før Ribe marked tog hun med sin tjener Hans Christensen fra Jegumgård til Lydumgård og sendte bud efter Lydum møller for at drøfte landg., han havde lovet at levere halvdelen 8 ørte rug, men havde ingen med. Han lovede, »så sandt han var en ærlig mand« at levere dem til Ribe marked. Men fruén fik ingen rug. Hun tog da atter til Lydum, og mølleren bad om henstand 8 dage, så han kunne få den aftorsken. Hun gav henstand til mikkelsdag. Fruén kom så igen denne dag. Men der kom hverken korn eller møller. Hun ville hente ham, men han nægtede at komme. Han havde intet, »de gode folk måtte gøre med ham, hvad de ville.« Endelig tabte fruén tålmodigheden og pantede ham. Han havde nok trukket tiden så længe ud, at han havde fået kornet solgt og pengene gemt. Det var ikke let at være herremand i de dage. Dømte hun ham fra møllen, kunne hun vel ikke få en anden under mangelen på folk så kort efter pesten. Og jordegods sank i pris. Enevældens store skatter gjorde sit dertil.

Stadig kom der stævninger. En af de alvorlige kom fra Frands Jessen i Åsted. Han krævede et lån udbetalt, han i sin tid havde givet Chr. Lange. Det var på 660 rdl., og der var løbet renter på til 285 rdl. Desuden havde Åstedmanden lånt fruén 20 rdl. i 1657. Familien dømtes 1664 til at betale, undtagen Barbara, »som ikke befindes der i herredet.« Der blev da udlagt 1 gård i Nørtarp samt Langsig, begge i Lunde sogn, og et øde bol i S. Vium. 1666 tilbød Jessen familien godset mod, at der betaltes kontant. Fruén har dog

også mødt venlighed. 1664 er hun og Søren Jegum fadder ved en barnedåb. Hun er også fadder, da Peder Christensens barn bliver døbt 1666. En enkelt gang stævner hun en mand for resterende landg. En tid var familien vist samlet på Hesselmed.

Margrethe Vorm døde før 1. maj 1674. Senere var Jegum ikke sæde for adelsfolk. Det blev borgerlige, der overtog Jegum, selvfølgelig for gæld. 1688 er ejerne Jep Gjössens arvinger. Omkring 1690 køber Anders Nielsen gården og lægger den under Søvig, men den kom snart under Hesselmed. En tid var den ene part atter under Søvig, så præsten 1766 kunne skrive, at Jegum har to beboere og tvende husbonder i Hesselmed og Søvig. Kort efter forenedes de atter under Hesselmed, hvor de forblev til fæsterne købte deres gårde i selveje 1809.

1638 er Troels Bertelsen fæster på en part af gården. Han dør 1659. Det må være hans part, fru Vorm overtog. Efter hendes afgang bliver Niels Boesen (Bojsen) fæster af parten. Han er her endnu 1712, og 1723 nævnes Boj Nielsen til parten. Af hver halvpart svares da 6½ td. rug og 4 rdl. i landg., og Hesselmed »nyder desuden vores tørv og lyng af bmt. gårds hede.«

1734 er der skifte efter Bojes afdøde kone Anna Jensdatter. Han havde da 4 køer, 1 grå stud på 3 år, 1 kvie, 1 tyr og 2 kalve samt 2 heste, 1 plag, 1 føl, 17 får, 6 lam og 2 grise. Der var brændevinstøj af kobber. I dagligstuen stod et bord med egeblad og lukt fod, 1 egekiste med lås og nøgle og nok en egekiste, spejl i sort ramme, 2 kopper, spand, øltønde og kakkellovn med jernplade, 1 stol med to gamle sælskindshynder og en med halmsæde. I køkkenet fandtes bl.a. et skab med 4 rum og 1 liden skammel. I bryggerset kværn og kerne. I smedehuset et par bælg, ambolt, forhammer, flere hamre, tang, 2 små spærhager, 6 »stemp« (spids stål til at slå huller i jern med), vandfjerding og slibesten. Desuden fandtes 2 økser, buesav, navrer, hårtøj, balje og spande. I stuen en seng med bolsteroverdyne, olmerdugs underdyne, 2 puder og 2 blårlærredslagner. I køkkenet stod enkemandens seng med samme udstyr, der også fandtes i datterens seng. Der var endnu en seng med bl.a. 2 uldne bleer. Som gangklæder havde konen haft 1 blåt vadmels skørt, 1 sort kjortel af 4 sel, 1 gammel sort klædestrøje, 1 brun skørt af 4 sel, 1 blå vadmels trøje, 1 sort fløjls lue med hørgarns lin, 1 par »obletz« (oplod, finere overdel af en særk) af blårlærred. Der var to vogne, plov og harve, 6 (åle)hammer, 10 garn, ½ vod og 1 fiskerbåd samt 4 bisværme. Salshuset var 11 fag, laden ny. Formuen opgjordes til 92 rdl., gælden til 94. Således kom der ikke til at gå arvelodder fra gården, hvad også godsejeren var interesseret i, og han var skifteforvalter.

Boje efterfølges af Jens Nielsen, hvis kone dør 1741, hvorefter han 1742 gifter sig med Maren Kier fra Kirkegård. Han afløses af Peder Jensen, der dør allerede 1775. Enken Karen Jensdatter gifter sig da med Jep Jensen. Ca. 1780 synes de to halvgårde at blive helt adskilt og selvstændige.

Matr. nr. 1 Jegum. Niels Olesen med familie og tjenestefolk ca.1915.

I A. MAT. NR. 1 (5302) (4611 1/43).

Karen dør 1786, og Jep gifter sig så med Elisabeth Jensdatter, der var 20 år og gik ind til den næppe lette opgave at være stedmor for 3 børn af en afdøde kones første ægteskab, hvoraf de to var ældre end Elisabeth selv, og de opholdt sig i gården. – 1802 svarede hver af de to halvgårde 6½ rd. rug og 4 rdl. i landg. og skulle forrette to korte ægter på indtil 1 mil og en lang på indtil 4-5 mil. 1809 køber hver af de to fæstere deres gård, hver for 800 rdl. 1817 overtog sønnen Jens Jeppesen I A. Han var gift med Karen Madsdatter, datter af Mads Bøjsen, Kjelst. De fik 6 børn. 1818 døde Jep Jensen, 66 år gammel. 1857 overtoges gården af sønnen Jens Jensen, f. 1834, gift med Mette Kirstine Jessen, f. 1836 i Outrup. Begge Jegumgårde lå lige ved siden af hinanden med kun en gang imellem, indtil de begge brændte i 1858. En dreng havde da sat ild på nr. 1. De blev bygget op igen med en afstand af 600 alen. Omkring 1860 frastykkedes jord til 4 ejendomme (se 1 b – 1 e).

1889 tilskødes gården fra Fogedretten til Hans Olesen Sørensen, f. 1859 i Henne, g. m. Ane Marie Kjerstine Tobiasen, f. 1836 i Oksby. 1915 overtages gården af Niels P. Olesen, f. 1878 i Mosevrå, g. m. Marie Smidt, f. 1887 i Vester Vrøgum. – Til gården var der et areal på 158 td. land, hvoraf store arealer ud mod Fiilsø lå uopdyrket hen, og resten var let sandjord. I det tørre år 1921 byggedes der en ny lade, 42 alen lang, da høsten var i hus, fyldte den kun lidt i den ene ende af laden, så N. Olesen var klar over, at han havde fået bygget alt for stort, men allerede året efter var vækstforholdene så meget bedre, at der foruden fuldt hus måtte sættes 3 kornhæns udenfor. N. Olesen

var blandt de første på egnen, der fik tuberkulosefri besætning, og det var en god gård i god drift og med en stor besætning, han i 1946 solgte til N. A. Sørup og Laurids Markussen fra Billum. – Købesum 69.000 kr. – 1948 solgtes gården igen, men de to ejere beholdt jorden vest for Vrøgum-Henne vejen ud mod Fiilsø. Siden den tid har gården skiftet ejer mange gange.

MAT. NR. 1c (JEGUMVEJ 5).

En af denne gårds første ejere var Karl Lembcke, som kom fra Tyskland drivende med 200 får og 100 lam. Han ville drive fåreavl, men fårene skulle have føden ude både sommer og vinter og delvis på heden. Dette mislykkes, de fleste får døde, så han solgte ejendommen 1869 og rejste tilbage til Tyskland. De nye ejere var Andreas og Hans Sørensen, af hvilke Hans selv overtog gården 1870. 1878 solgte han til Laurids Madsen Olesen, der samme år solgte til Hans Hansen, der solgte til Jens Jensen. 1881 fik Jens Hansen skøde på den, han var født 1841 i V. Nebel sogn, g. m. Maren Kjerstine Nielsen, f. 1852 i Ål sogn. De var fattige og stræbsomme og opdyrkede megen hede og forbedrede jorden, hvorfor deres navne er at finde i Kongenshus Mindepark.

1919 overtog sønnen Niels P. Hansen gården, han var ugift, og søsteren Kirstine holdt hus for ham. 1922 byggede han ny stald til bl.a. 16 køer og 3 heste. 1944 solgte han til Vagn Sørensen fra Troldholm, f. 1910, g. m. Astrid Jensen, f. 1915 i Lønborg. Da der stadig opdyrkedes mere hede, udvides bygningerne i 1959. 1975 overtog Anne Egebjerg Rasmussen fra Esbjerg gården og solgte den i 1978 til Teddy Sørensen fra Sædding.

MAT. NR. 1b (JEGUMVEJ 1).

Den ejedes omkring 1889 af Chr. A. Johansen, f. 1835 i Outrup, g. m. Anne Johanne Hansen, f. 1840 i Ansager. 1910 overtoges den af Edvard Bruhn, f. 1881 i Gjesing, og hustru Marie Nielsen, f. 1879 i Herborg. I dette ægteskab var der 5 børn. Til gården hører der 75 ha. Da E. Bruhn døde i 1967, overgik gården til arvingerne i fællesskab, indtil den i 1976 blev tilskødet sønnen Helge Bruhn, Vestermarken, Varde, med de fire parter, den femte part tilskødedes svigersønnen Ejnar Lindholm på mat. nr. 2h.

MAT. NR. 1o (JEGUMVEJ 7).

1937 solgtes 25 ha. land fra 1c til Erik Poulsen, f. 1907 i Henne, g. m. Maren Jensen, f. 1909 i V. Vrøgum. De opførte et statshusmandsbrug. 1951 udvides bygningerne til 30 kreaturer. Det var en veldrevet gård, de i 1970 afstod til Poul Thomsen fra Gørding. Poulsens købte hus i Varde.

MAT. NR. 1 e (JEGUMVEJ 3).

Omkring 1870 ejedes denne ejendom af Hans Sørensen, f. 1834 i Henne, g. m. Ida Thomine Hagge, f. 1832 i Haderslev. De havde ingen børn selv, men en plejedatter Ane Marie Jørgensen, f. 1869 i Ål sogn. 1903 tilskødedes ejendommen Søren M. Lauridsen, f. 1877 i Ål, g. m. Mette Nielsen, f. 1881 i Henne.

MAT. NR. 1 h.

Er betegnet i tællingslisten fra 1880 som et hus, der ejes af Peder Pedersen, også kaldet Peder Hjulsager, f. 1847 i Henne, g. m. Martha Bertelsen, f. 1849 i Nr. Bork. – Denne ejendom blev senere sammenlagt med mat. nr. 1 e, hvor bygningerne blev revet ned tillige med bygningerne på 1 h, og Søren M. Lauridsen lod i 1923 opføre en ny trelænget gård lige vest for vejen mellem Vrøgum og Henne. 1958 overtoges den af sønnen Frode Lauridsen.

IB. MAT. NR. 2 (5302) (4032 3/4). EGELUND.

På den anden halvpart var Søren Christensen fæster 1655, men er 1675 afløst af Christen Sørensen, der også er her 1688. 1699 Niels Bakkensen, han efterfølges af Peder Nielsen, som i 1727 er afløst af Jens Christensen, der vist gifter sig 2. gang ca. 1740. I 40'erne får han flere børn døbt. Jens Christensens søn Niels Jensen, f. 1744, får fæstet og bliver gift med Karen Sørensdatter, hun døde 1791. Niels gifter sig da med Karen Jensdatter. 1809 købte han gården i selveje. Datteren Karen bliver ca. 1812 gift med Jørgen Hansen, og de fik gården. Efter hans død ved drukneulykken i 1828 blev hun gift med Hans Bondesen fra Ål, der så overtager gården, vist omkring 1835. 1871 købes gården af Hans Chr. Riis, f. 1826, og Lovise Marie Møller, f. 1828 på Als. 1881 overtages den fra fogedretten af Anders Møller, f. 1855 i Sønderjylland, og Ane Kirstine Magdalene, f. 1855 s. st. 1895 tilskødes gården Jacob Termansen, f. 1869 i Billum kro, og Charlotte Harborg Sørensen, f. 1876 også i Billum. De havde fire døtre.

IB beskrives nu således: Hartk. 4032 3/4, ejendomsskyld 30.000 kr., brandassurance for bygninger 19.000 kr., areal 300 td. land, deraf ager 80, eng 20, mose 10, skov 2, hede 187, have og gårdsplads 1. – Af agermarken drives 35 td. ld. i syvmarks drift: Rug, roer, havre, rug, roer, havre og græs, resten ligger hen med vedvarende græs, men tages hvert fjerde år op med en kornafgrøde. Der holdes 20 køer, 24 stk. ungkvæg og kalve, 1 tyr af blandet race, 6 heste, 3 plage og føl, samt 25 får, og der solgtes ca. 30 fedesvin sidste år. »Egelund« er opført i grundmur, og der er installeret petroleumsmotor. Der er således i J. Termansens tid sket store forandringer med gården, bygget stald og stuehus, installeret elektricitet, og da mergelbanen kom på egnen,

Matr. nr. 2. Egelund, Jegum.

blev der opdyrket megen hede, ligeledes blev der fulgt godt med med anskaffelse af datidens maskiner.

På grund af den lange vej til Kærup skole gik børnene fra Jegum til skole i Vrøgum. 13/2 1919 meddelte Ål kommune imidlertid Janderup-Billum, at børnene ikke længere kunne gå i skole i Vrøgum på grund af pladmangel. Forgæves søgte et udvalg at opnå en overenskomst. Ål påtænkte at bygge ny skole i Vrøgum. Herfra tilbød man at betale en vis del af bekostningen, enten den gennemsnitlige udgift pr. barn eller den gennemsnitlige udgift pr. barn i Janderup-Billum + 5 kr. pr. barn i 30 år, men fik afslag. J. Termansen og Niels Olesen rejste til København for at tale med undervisningsministeren. 28. nov. meddelte Termansen kommunen, at de kunne få en privatlærerinde. Sognerådet tilbød da et tilskud på 80 kr. pr. barn (ialt 880 kr.), imod at de store børn sendtes til Kærup, dog uden afslag i tilskuddet. Dette kunne beboerne dog ikke gå med til. Edvard Bruhn foreslog at bruge tilskuddet til at sende de store børn til Oksbøl friskole, og forældrene selv underviste de små. Det forkastedes. Jegumbørnene gik ikke i skole i vinteren 1919. 5/2 1920 enedes de to sogneråd endelig, Janderup-Billum skulle en gang for alle betale 7000 kr. og så den årlige gennemsnitsudgift pr. barn i Vrøgum skole, hvilket derefter blev gældende.

Omkring 1920 solgte Jacob Termansen 2 parceller til bestående brug, nemlig til Ankerstjerne Nielsen og Niels J. Nielsen, Søvigmark, og senere flere til bebyggelse, navnlig til sine gamle tjenestefolk. Se 2 d, f, h, i og k.

1941 solgte J. Termansen Egelund til Karen og Chr. M. Nielsen fra Outrup, købesum 51.000 kr. + løsøre 29.000 kr., ejendomsskyld 48.000 kr. Termansens flyttede til Varde, hvor de boede til deres død. Charlotte døde i 1950 og Jacob i 1962.

1946 overtoges gården af Karen og Peder M. Iversen fra Troldholm. 1979 nedlagdes alle ejendomme med tilknytning til mat. nr. 2, samt mat. nr. 1 og overgik til sommerhuskoloni, der hedder *Jegum Ferieland*.

MAT. NR. 2 d.

1925 solgte J. Termansen 30 td. ld. til Hans Jensen fra Vrøgum. Det blev et statshusmandsbrug. 1940 solgtes til Poul Junge, der 1942 solgte til Alice og Christian Madsen, der stærkt udvidede bygninger og bedrift. 1970 overtager Anton Jegstrup Sørensen ejendommen og sælger i 1975, hvorefter den blev nedlagt.

MAT. NR. 2 f.

I 1937 udstykkedes der 50 td. ld. hede og lidt eng til gdr. Niels Frandsen fra Billum. Herpå opførtes 1955 landbrugsbygninger, og gården overtoges samme år af sønnen Frands Frandsen, g. m. Annalise Lydersen fra Rindum ved Ringkøbing.

MAT. NR. 2 h (JEGUMVEJ 10).

1938 udstykkedes 26 td. ld. til et husmandsbrug, der overtoges af Ejnar Lindholm fra Vejers, gift med Mette Bruhn fra nr. 1 b Jegum. 1951 byggedes der ny lade, stalden udvidedes, og der tilkøbtes yderligere 18 td. ld. jord.

MAT. NR. 2 i (JEGUMVEJ 8).

1941 udstykkedes der jord til et husmandsbrug mere, til Kristian Jørgensen fra Ølgod, g. m. Birta Lauridsen fra 1 e Jegum. Herpå opførtes senere bygninger. 1962 overtoges gården af Inger og Frode Akselsen fra Lyne.

MAT. NR. 2 k (JEGUMVEJ 6).

1941 oprettedes der igen et nyt husmandsbrug på ca. 23 td. ld., som overtoges af Kaj Nielsen fra Vrøgum, g. m. Hansine Nielsen fra Borre. Kaj Nielsen blev 1955 dræbt ved en bilulykke i Billund på vej til et sendemandsmøde i husmandsforeningen. Hansine blev senere gift med Hagbard Bøjsen fra Janderup. De solgte i 1964 gården til Svend Nielsen fra Henne, g. m. Sonja Simonsen fra Vrøgum. – Jorden blev solgt fra, og bygningerne solgtes 1970 til installatør Ove Nielsen, der var født på ejendommen, g. m. Ingrid M. Hansen fra Mosevrå. 1976 solgtes til Inger M. Munksgård.

Som nævnt blev alle disse nye ejendomme også opkøbt og nedlagt af Jegum Ferieland.

Vige og Søvigmark

Søvigmark, der er den nordvestligste del af Janderup sogn, grænser mod vest til Jegum, nu Blåvandshuk kommune og mod nord til Ovtrup sogn. På en strækning danner Søvig å skel, langs den er der eng og mose. I den nordøstligste del af Søvigmark, samt i Alkær mod syd er ligeledes eng og mose, ellers er agerjordene mest sandmuldet. Under vinter- og forårsstorme er der altid sand- og jordfygning, hvor jorden er særlig let. Lerunderlag findes enkelte steder, således på mat. nr. 3 a og 4 a.

Oprindelig lå her enestegården Vige »et bøsseskud« nær en vig af Fiilsø, hvor Heltoft å udmundede i søen. 1542 fik Mads Skriver i Varde brev på kronens gård Vige. 1599 nævnes Hans og Niels Hansen i Vige. 1613 hører den under Hennegård og har to fæstere. Lambert Nielsen har den ene halvdel og efterfølges af to sønner Hans og Mads Lambertsen. 1622 så de på kirkevejen, at en Kærupmand havde »en blå kulle i hans hoved«, den havde Jens Hansen i Kærup slået ham. 1633 er Hans synsmand over nogle bygninger i en nabo-gård i Søgård på den anden side åen. Vigens anden halvpart er overtaget af et medlem af den ansete og lovkloge Raskslægt, nemlig af Hans Rask, der gentagende optræder på proprietæren Kristoffer Hvas' vegne, ja, var hans delefoged. Vige ejede 3 agre på Borre mark, de to på 4 skp. ld. på Vareager og en i Gryvang, to gårde i Borre, der brugte agrene, svarede i 40 år skyld og landg. deraf til Vige.

1639 mødte Vige sin skæbne. Hvas lod den nedbryde og byggede en herregård, Søvig, på stedet, laden kom til at stå, hvor Vige havde ligget. Også Søgård blev lagt derunder. Derfor var der en tid usikkerhed om, hvilket sogn den hørte under. I den første tid regnedes den som hørende til Janderup sogn. Hvas dominerede der i kirken, satte sine herskabsstole øverst og ofrede til præsten ved højtiderne og flyttede prædikestolen vest for et stort vindue; men efterhånden gled Søvig ind under Ovtrup, og mat. 1688 fastslog, at den hørte til dette sogn, dog fik præsten hver offerdag 1. rdl. af gården.

I de store landreformers tid gik vore godskomplekser i opløsning, først solgtes bøndergodset, og så udstykkedes hovedgården. 1798 søgte proprietær, kaptajn Mylford at udstykke Søvig, og i april holdt han auktion,

solgte nogle enge og noget indbo, mens kammerråd Kr. Stockholm, Hennegård, købte selve gården i spekulationsøjemed, og allerede i maj solgte han jord ved auktion. Jorden var inddelt i 102 parceller. Nogle blev hurtigt bebygget. Den del af marken med det gamle Viges område fik ikke det gamle navn, og navngivningen blev meget usikker, snart hed det Vejsand, snart Søvigghuse og snart Søvigmark, undertiden omfattede det også ny- og afbyggere i Ovtrup sogn. Sognegrænsen var der også uklarhed om (se bind I s. 10). Skulle nybyggerne her høre til Ovtrup eller Janderup? Det var offeret det gjaldt. Præsterne Vassard, Lunde, og provst Sehested, Janderup, kom i disput herom, indtil stiftsøvrigheden afgjorde sagen og gav præsterne en lille næse, at »slig strid ikke kunne findes passende imellem tvende agtværdige ordets brødre«.

I amtsstuenes skattekøbtebog 1802-12 og i en kommissionsprotokol 1802 hedder den ny bebyggelse Vejsand. Der nævnes følgende:

Weisand.	Jens Møller	hartk. 0320 1/3	Td. ld. 10
	Lorens Hansen	– 0410 2/3	– – 9
	Mads Fisker	– 1102 13/24	– – 18
	Morten Hansen	– 0431 1/12	– – 13
	Kresten Laursen	– 0322 23/24	– – 11

Folketællingen for Ovtrup nævner kun Jens Møller i Vejsand, mens Mads Fisker og Morten Hansen opføres under Søvigghuse. Navnet Søvigmark blev dog snart det almindelige.

1804 var der nok kun 1 gård og et par huse på Søvigmark, men efterhånden rejstes nye ejendomme, så der nu er ti. Før 1900 var der kun små dårlige huse. En stor del af jorden lå som hede, og beboerne var meget fattige. De fleste mænd måtte have ekstra arbejde for at skaffe føde og klæder til familien, enten ved håndværk, som daglejere eller andet; de solgte bl.a. hedetørv og lyng i knipper til fannikerne ved Janderup havn. Der er fortalt, at det skete, man gav en hedelod i faddergave, fordi man ingen penge havde.

I de sidste 50 år er der, på Søvigmark som andre steder, sket en rivende udvikling. Hedejorden er opdyrket, der er merglet, drænet og plantet læhegn. Alle ejendommene er blevet ombygget, udvidet og moderniseret, har fået indlagt vand fra fælles vandværk i Rottarp. Alle hjem har installeret lys og kraft og har moderne faciliteter. På de gårde, hvor der endnu drives landbrug, er der tidssvarende maskiner. Vejene, der forhen var elendige, er blevet reguleret og asfalteret.

MAT. NR. 2b (1531 11/12). VEJSAND (SØVIGMARKVEJ 24).

Denne ejendom, der længe beholdt navnet Vejsand, blev vistnok bebygget af Morten Hansen, der i så fald havde den 1801, men den var da på kun godt 4 skp. hartk. Senere købtes mere jord til, så den omkring 1820 var den største

Matr. nr. 2b.

gård på Søvigmark. Den ejedes da af Niels Mortensen og hustru Mette Jensdatter, tilflyttet fra Kjelst. 1837 overtog den ældste søn Christen Nielsen gården. Han var f. i Billum 1809 og g. m. Karen Jørgensdatter fra Jegum, f. 1815. Chr. Nielsen var nok en dygtig landmand, hans sønnesøn Jens Charles Christensen, Janderup mark, har fortalt, at der var 12 malkekøer på bedstefaderens gård, og det regnedes for en stor kobesætning dengang. Chr. Nielsen døde 1868. 1870 solgte Karen til datteren Georgine, f. 1844, og hendes mand Johannes Eskesen, f. i Lunde 1834. De havde gården til 1878, så solgtes bygningerne og godt 20 td. land af jorden til svogeren Niels Andersen, der samme dag solgte til Niels Nielsen. Ejendommen fik nu matr. nr. 2b. Den blev 1885 købt af Inger Marie Jensen og Hans Thomsen. Chr. Nielsens enke Karen havde solgt gården på den betingelse, at hun skulle blive på aftægt resten af sin levetid, men i Hans Thomsens tid brændte gården, og da hun var ked af at være der, flyttede hun til sønnen Hans på Janderup mark. Hans Thomsen begik selvmord, og Inger Marie blev 1891 gift med enkemand Hans Hansen på Søvig Nørregård. Han solgte straks Vejsand til Hans P. Pedersen, der 1892 solgte til Kristiane Christensen og Theodor Lindberg fra Farup ved Ribe. De var meget dygtige og interesserede, var de første, der fik radio på Søvigmark. Under 1. verdenskrig, da det kneb med at få uldgarn, kartede og spandt de en masse uld for folk. De havde børnene Viggo og Emilie. 1925 blev Emilie gift med Kristian Hansen Kristensen fra Janderup mark, og de overtog ejendommen. Der blev bygget aftægtslejlighed til stuehuset, så

Theodor Lindbergs kunne blive på gården. Kristiane døde i 42, 79 år gl., Theodor blev 91 år og døde 1950.

Kr. H. Kristensen var sønnesøn af Karen og Chr. Nielsen, så det var bedsteforældrenes gård, han kom til at bo på. Ægteskabet var barnløst. 1959 solgte de til Anna Sofie Poulsen og Leif Tobiasen fra Vrøgum og købte hus i Ovtrup. Leif Tobiasen har solgt dyrene, udlejer jorden og har taget udearbejde. Størstedelen af stalden er lavet om til værelser, som lejes ud til turister.

MAT. NR. 2a (SØVIGMARKVEJ 31).

Da Johannes Eskesen 1878 solgte Vejsand, beholdt han størstedelen af jorden. Af ca. 40 td. ld. fik han selv en gård og lod opføre et kroghus. 1880 solgte han til Hans Christensen fra Horne, f. 1852, g. m. Bodil Marie, f. i Ovtrup 1855. Eskesens flyttede til Vrøgum; en af deres sønner var den kendte bygmester Carl Eskesen.

1908 blev gården købt af Hans Chr. Marius Jensen, søn af Lars Jensen, 4b Kærup og gift med Kathrine Nielsen fra Hennebjerg, søster til Ankerstjerne Nielsen på mat. nr. 8c. Før de blev gift, tjente de sammen hos Hans A. Pedersen på mat. nr. 1 i Kærup. Han havde lovet Kathrine, hvis hun ville tjene hos ham i fem år, ville han holde hendes bryllupsfest. Kathrine blev den aftalte tid, og Hans A. Pedersen holdt sit ord; på bryllupsdagen var der stort gilde med telt i gården.

1944 overtog sønnen Niels Peder Jensen, f. 1910, og hustru Eline Pedersen, f. 1913 i Ovtrup, hjemmet, og Marius Jensens købte hus i Outrup. Linne og Peter Jensen var dygtige og drev gården godt, men da ingen af deres fem børn ville overtage den, solgte de den 1969 til Margit og Jens Ejvind Nielsen fra Lydum og købte hus i Varde. Jens E. Nielsen har bekostet meget på gården, fået markvandingsanlæg og driver kvægbrug.

I Christen Nielsens tid var der på hans mark tre gravhøje, og der fortælles, at engang Morten Jensen, Kærup, og hans farbror Niels Mortensen, Søvigmark, kom forbi, hørte de tydelig en kiste slås i lås i den ene af dem. Nu er to af højene jævnet, men den, der ligger på Jens E. Nielsens mark øst for gården, er fredet.

MAT. NR. 2d (SØVIGMARK 15)

1878 solgte Johannes Eskesen 12 td. ld. til Christian Hansen fra Lindknud sogn. 1880 blev stedet købt af Poul Jensen fra Ovtrup, g. m. Gjørtea Kristensen fra Nr. Nebel, hun var væverske. Da hun var blevet enke, solgte hun 1893 til Jens Chr. Jensen og blev på ejendommen som aftægtskone til sin død.

1900 købtes den af Chr. Laurids Christensen, søn af Søren Christensen på nr. 6 Søvigmark, g. m. Mette Marie Sørensen fra Oksby. Chr. L. Christensen led af astma og døde 50 år gammel 1912. Deres to sønner var da ti og tolv år.

Ved deres familie og naboers hjælp drev Marie Christensen ejendommen i 17 år. 1929 solgte hun til sin afdøde mands brodersøn, Søren M. Christensen fra Janderup mark. Hos ham blev hun ca. 4 år som husbestyrerinde, senere flyttede hun til en søn i Alslev, hvor hun døde 1957 i en alder af 80 år.

Søren Christensen blev gift med Kathrine Jacobsen fra Grærup. Mens de havde ejendommen, skete der store forandringer. De lod bygge nye huse syd for vejen, stald og lade i én længe og senere et stuehus. Kun få år efter, 1956, måtte de sælge på grund af svigtende helbred, de købte en mindre ejendom i Ø. Kærup. Den nye ejer Svend Lyhne boede der til 62, da købte han sin fødegård Søvig Nygård og flyttede dertil. Siden har hans forkarl Richard Lauridsen med familie boet på ejendommen, og Svend Lyhne har ungdyr og svin der.

MAT. NR. 3a (gl. hk. 1131 7/8) (SØVIGGÅRDSVEJ 66).

Denne gård synes at være den, der 1801 er beboet af Mads Sørensen, kaldet Mads Fisker, og ca. 1810 af Rasmus Madsen, men kort efter af Christen Christensen d. ældre, g. m. Dorthea Mortensdatter. 1828 afstod de gården til sønnen Chr. Christensen d. yngre, f. 1800, og hustru Maren, f. 1808, datter af Mads Knudsen, Strudvad. De ældre blev på aftægt og døde begge 1835 i en alder af 67 år.

Chr. Christensen d. yngre afstod gården 1860 til sønnen Chr. Christensen jun. Han var f. 1834 og gift med Karen Margrethe Pedersdatter, f. 1831 i

Matr. nr. 3a. I 1912.

Varde landsogn. I hans tid blev bygget ny lade af sten, brændt i egen teglovn. Der har været teglovn både nord og syd for gården. På et gammelt billede af gården ses et fritliggende bagehus. Det bestod af en stor muret ovn med skorsten, ovnen var belagt med græstørv. Da man selv bagte rugbrød dengang, fandtes et bagehus ved de fleste ejendomme. Senere, da stuehusene blev større, var det almindeligt med en stor muret ovn inde ved bryggerset. Chr. Christensen jun. var med i krigen 64, og han fik en erindringsmedalje samt 100 kr. i pension om året resten af sin levetid. Chr. Thuesen, som han også kaldtes, var »klogmand«, han kunne f.eks. årelade syge folk. Mens han havde gården, fik nogle mænd lov til at grave i tre nu fredede gravhøje, som var på hans mark. De fandt bl.a. en guld spiralarmring, men de var svindlere, som forsvandt med det fundne, og det er aldrig kommet frem siden. 1908 afstod Chr. Christensen jun. gården til datteren Kirstine Dorthea, f. 1871, g. m. Jens Hansen Jensen, f. 1874, søn af Lars Jensen, mat. nr. 4b, Kærup. Kirstine døde 1943, J. H. Jensen i 50. Ved faderens død overtog deres to sønner Christen og Lars gården. Christen døde pludseligt 1967, 58 år gammel. Lars Jensen, der er ugift, driver nu selv gården ved hjælp af en søstersøn, Villiam Pedersen, der bor i Kærup.

MAT. NR. 4a (0411 5/12) (SØVIGGÅRDSVEJ 74).

Ifølge Ovtrup kirkebog fik Anders Knudsen, Søvigmark, en søn døbt i 1799, så han har nok bygget lige efter auktionen. Ejendommen regnedes en tid som hørende til Vittarp. Det skyldes vist, at han var fra Vittarp. 1810 solgtes den til Else Nielsdatter, f. 1765, og Ole Henriksen, f. 1768. 1821 gik O. Henriksen fallit, og stedet blev købt af Peder Christensen, f. 1755, g. m. Maren Elisabeth Jensdatter. Hun døde 1822, 62 år gammel. Datteren Marie, g. m. Jens Jakobsen fra Kærup, boede vistnok hos P. Christensen. Peder blev gift igen 1828 med Maren Jørgensdatter, f. 1794, og de fik to børn, men Maren døde 1836. P. Christensen døde 1844. Gården blev så solgt til Abigael Kirstine Jensdatter og Christen Poulsen, begge født i Ovtrup sogn i 1819. 1851 overtog Chr. Poulsen faderens gård i Rottarp, og broderen Peder Poulsen købte gården på Søvigmark, han var gift med Kirstine Lauridsdatter, f. i Ovtrup 1821. En søn, Poul Jørgen, f. 1856, overtog gården 1885. Han var gift med Poulina Christensen fra mat. nr. 6, Søvigmark, f. 1860. Hun døde 1895, og han blev gift med Karen Sørensen fra Ølgod. Hans tredje kone var Karen Marie Larsen, f. 1862 i Bork. 1923 fik sønnen Poulin Pedersen af 2. ægteskab gården, og forældrene flyttede i aftægtslejligheden, Poul J. Pedersen døde i 28 og Karen i 43. P. Pedersen var f. 1897, g. m. Kirstine Pedersen, f. 1896 i Gislum, Års, søster til Peder Pedersen på mat. nr. 5, Søvigmark. Poulin opdyrkede en del hede. Han spillede i mange år violin til juletræsfester for børn i Kærup forsamlingshus. 1946 solgte han gården og købte hus i

Matr. nr. 4a. Før 1923.

Kærup. Den nye ejer Jens Skytte Jensen, f. 1919 i Tjæreborg, var g. m. Ingeborg Knudsen fra Stiftshøje. Hun døde 1967, 49 år gammel. Jens Skytte måtte på grund af sygdom sælge dyrene og udleje jorden fra 68. 1976 solgte han til Morten Mortensen, Søvig og købte hus i Varde.

MAT. NR. 5 (0211). SKALLEBÆK (SØVIGGÅRDSVEJ 60).

De første beboere, der nævnes på dette sted, er Jens Mortensen, f. 1768, g. m. Ellen Nielsdatter, f. 1773. Hun døde 1823, og Jens Mortensen blev samme år gift med Marie Olesdatter fra Kærup, f. 1775. 1828 blev sønnen Morten, f. 1804, g. m. Ingeborg Nielsdatter fra matr. nr. 10a Kærup, og de overtog hjemmet. Jens Mortensen døde 1830. 1829 blev der skrevet arvefæstebrev til Morten Jensen fra Chr. Christensen d. yngre på matr. nr. 3. Muligvis er de fætre. Morten Jensen skulle have en del agermark, hede og mose, den sønderste del af nr. 3. Ved oprettelsen betalte M. Jensen 405 rdl. sølv, og i afgift skulle han hvert år til mortensdag betale 4 rdl. Sidst i trediverne overtog Morten Jensen svigerfaderens gård i Kærup, og Chr. Christensen fik M. Jensens ejendom. 1840 blev arvefæstebrevet ophævet, og Chr. Christensen solgte til Peder Nielsen med tilnavnet Kjærgård, fordi han kom derfra. Han var f. i Al 1810, og hans hustru Grethe Kristine Nielsdatter s. å. – 1866, da Grethe Nielsdatter var blevet enke, afstod hun ejendommen til den ældste søn, Jens Pedersen, f. 1841, g. m. Hansine Jakobine Hansen, f. 1847, fra Janderup. Grethe nød aftægt i hjemmet, til hun døde. Hansine døde 1880 af

Matr. nr. 5. Ca. 1890.

TB, og ligeledes døde J. Pedersens 2. hustru, Maren Hansdatter, samt fem børn af tuberkulose, han havde ni børn ialt.

Jens Pedersen var med i krigen 64, blev såret ved Sankelmark og var med i tilbagetoget fra Dybbøl. Han fik erindringsmedalje og pension. 1925 blev han ved en fest i Ovtrup dekoreret med dannebrogsmændenes hæderstegn. 1919 overtog den yngste søn Johannes hjemmet. Han var ugift og havde dårligt helbred, så han solgte ejendommen 1924 og flyttede sammen med faderen og en husbestyrerinde op i et lille hus ved Snurom.

Den ny ejer var Peder Martin Pedersen, f. i Gislum 1898, g. m. Anna Hansine Hansen, f. 1898, datter af Else og Anton Hansen, Kærup. Der var 25 td. ld. jord til ejendommen dengang, godt 10 td. ld. lå som hede, men dem lod P. Pedersen opdyrke. 1960 overtog den yngste søn Jens Anton Pedersen hjemmet, og P. Pedersen købte hus i Janderup.

J. A. Pedersen er g. m. Else Hansen, datter af Helvig og Hans Hansen, matr. nr. 6, Søvigmark. J. Pedersen er blevet udlært tømrer. Dyrene og størstedelen af jorden er solgt, så der nu er ca. 5 td. ld. tilbage.

MAT. NR. 6 (gl. hk. 0221). VEJSANDGÅRD (SØVIGGÅRDSVEJ 52). Nybyggeren her er nok Jens Nielsen Møller, der 1801 var boelsmand og karetmager, 61 år, og g. m. Lisbet Clausdatter. 1807 fraskilte han en lille lod, se matr. nr. 7. Den gamle ejendom overtog Søren Knudsen. Hans kone

Gertrud Frandsdatter døde 1828, 68 år gammel. Kort efter afstod han gården til datteren Kirstine, f. 1795, og hendes mand Gunde Hansen, f. 1788 i Ål. De havde en søn og datteren Gertrud. Hun var f. 1829 og g. m. Jakob Lauridsen, f. 1824 i Janderup. 1854 overtog de gården, og Gunde Hansen, der var helt blind til sidst, blev på aftægt.

1866 blev gården solgt til Ane Marie Poulsen og Søren Christensen, begge f. i Billum. De havde haft en ejendom i Grønbjerg, Oksby sogn, og derfor kaldtes han også S. Grønbjerg. Han var med i krigen 64 som dragon, også han fik erindringsmedalje og pension. De tre naboer kørte sammen i hestevogn, når de een gang om året skulle til Varde efter pensionen på 100 kr., og da var de altid i højt humør, når de kom hjem, for brændevinen var billig dengang. 1893 afstod S. Christensen gården til datteren Kathrine, f. 1869, og svigersønnen Peder Lassen Pedersen, f. i Ho 1865. Søren Christensens skulle have aftægt, og det blev i henved 30 år. De havde kun 3 små rum, stue, køkken og gang. Varme fik de fra en bilæggerovn, og brændslet, mest hedetørv, havde de på loftet. S. Christensen var meget dygtig til at lave sivsko, og højt op i alderen lavede han mange sivsko, bl.a. til Andreassens forretning i Ovtrup. 1919 fejrede S. Christensens diamantbryllup, festen afholdtes hos svigersønnen Poul J. Pedersen på nr. 4 a. Han spillede violin til festen, og diamantbruden dansede i sivsko. Søren Christensen døde 1920, 84 år gammel, og Ane Marie i 22, 87 år gammel. Datteren Kathrine døde 1901, og 1903 solgte P. L. Pedersen gården til Jens Christian Hansen og flyttede til Mosevrå.

1911 købte Christian Højbjerg Nielsen ejendommen. Han var g. m. Kirstine Pedersen fra nr. 4 a, en datterdatter af S. Christensen. 1913 solgtes til Hansine og Erik P. Eriksen. Da han overtog faderens gård, mat. nr. 4 d Kærup, 1923, solgte han til Hans Laurids Hansen, f. i Tranbjerg, Årre, g. m. Helvig Nielsen, datter af Ane og Edvard Nielsen, V. Kærup. Af gårdens ca. 46 td. ld. var kun halvdelen opdyrket, resten lå i hede, mose og kær. Hans Hansen købte et par td. ld. til og fik det hele under kultur, der blev også plantet læ. Bygningerne var små og ringe, man kunne høre kørerne slå halen mod køkkendøren, der var lige ud til stalden. Der blev først bygget nyt stuehus og senere stald og lade. Ved en sammenkomst, som Oksbøl og Omegns Landboforening holdt 1954, fik Helvig og Hans Hansen overrakt »Det danske Hedeselskab«s sølvbæger for landboflid.

Hans Hansen lod bygge hus i Kærup 1962, og den ældste søn Laurids Hansen, g. m. Gerda Christensen fra Kærup, overtog fødegården.

MAT. NR. 7 (0032 1/3). HØJAGERGÅRD (SØVIGGÅRDSVEJ 37). Ejendommen er som nævnt udstykket fra nr. 6. David Jocum Drage, f. i Åbenrå, g. m. Kjesten Lorentzdatter fra Søvig, var rebslager og ejede stedet 1816, og de boede der også i 33. Den næste ejer var Jens Christensen, som 1849 solgte til Hans Nielsen (Birk) og hustru Karen Jakobsdatter fra Kærup.

1869 købtes ejendommen på auktion af Søren Eriksen, g. m. Ane Abelone Mortensdatter, f. på mat. nr. 5 Søvigmark 1836. 1872 købte Søren Olesen stedet. Han solgte 1879 til Jens Laugård Jensen, som 1880 solgte til Jens Peder Jensen Friis, f. 1842 i Nybro. Han boede sammen med søsteren Gjertrud Jensdatter, f. 1832.

1901 blev ejendommen købt af Ane Jensen og Niels Clausen. Friis flyttede hen i et gammelt hus, som lå ved vejen nord for det sted, hvor Bent Nielsens gård nu ligger. Huset er forlængst nedrevet. Da Niels Clausen overtog stedet, var der kun et lille hus, men han lod bygge til det i begge ender, et upraktisk hus med beboelse i midten, stald i den ene ende og lade i den anden. De havde tre sønner, der alle var åndssvage, af deres to døtre døde den ene i skolealderen, så det var en hårdt ramt familie. 1918 solgtes til Inger og Chr. Holm. Han var handelsmand og holdt også avlshingst. 1923 købte Nielsine og Aksel Valdemar Nielsen fra Ho ejendommen for 17.000 kr. Der blev købt en del hedejord til, så der var 45 td. ld. ialt. A. Nielsen fik meget af jorden under kultur, og han lod opføre nye bygninger ved Søvigmarkvejen, ca. 100 m øst for det gamle hus, stuehus for sig og stald og lade i een længe.

1935 solgte A. Nielsen til Johanne og Martin Nielsen fra Ho. Han købte mere jord til, og det var en veldrevet gård, han 1966 afstod til sønnen Bent Nielsen. Martin Nielsens flyttede til et nyt hus i Varde. Bent Nielsen, g. m. Sonja Sørensen fra Orten, har på grund af allergi måttet sælge dyrene, udlejer nu jorden og har andet arbejde.

MAT. NR. 8a (0431 3/4) (SØVIGMARKVEJ 34).

Denne gård ejes omkring 1820 af Frands Sørensen, f. 1790, vist søn af Søren Knudsen på mat. nr. 6; han var g. m. Ane Knudsdatter, f. 1791 i Ølgod. Halvdelen af gården blev solgt til Niels Mortensen, da denne 1837 afstod 2 a til sønnen. 1839 overtog Hans Christensen, f. i Ovtrup 1797, g. m. datteren Kirsten, f. 1810, N. Mortensens halvdel. N. Mortensen, hans hustru Mette og to ugifte døtre blev boende på aftægt. Mette døde i 1842 og Niels i 45. H. Chr. Christensens kone Kirsten og en nyfødt søn døde 1840, og i 42 døde hans anden kone Maren Jensdatter, hans 3. kone hed Mette Eskesdatter. 1869 solgte H. Chr. Christensen til Maren Gundesdatter og Peder Frederik Mohr, som havde været forpagter på Søvig mølle.

Da Ane Knudsdatter var blevet enke, solgte hun 1852 sin halvdel af gården til svigersønnen, murermester Peder Christensen, f. i sognet 1816, g. m. datteren Else Kirstine, f. 1827, og hun blev på aftægt hos dem til sin død. 1866 solgte P. Christensen til Peder Jensen Olesen fra Henne, f. 1840, hans hustru Ane Kathrine Nielsdatter var fra Al sogn. 1877 købte P. J. Olesen også P. Frederik Mohrs halvdel. 1878 solgte P. J. Olesen til Mads Vind Terpager Nielsen fra Vorgod, Ringkøbing amt, f. 1848, g. m. Magdalene Margrethe

Matr. nr. 8a. Kirstine og Niels Jensen Nielsen i deres stue 1916.

Pedersen, f. 1852, datter af Kirstine og P. Poulsen på matr. nr. 4 a Søvigmark. Mads Vind opdyrkede 8 td. ld. hede, så der var 16 td. ld. under plov. 1916 overtog en søn Niels Jensen Nielsen hjemmet. Mads Vind købte hus i Oksbøl, men da han blev enkemand i 26, kom han tilbage og var på gården, til han døde i 29.

Niels J. Nielsen var g. m. Kirstine Nielsine Christensen fra Grærup, hun døde i 32, og i 34 blev han g. m. hendes søster Christine. Han købte 13 td. ld. hede af Jens Lyhne, Søvigård, og næsten al hedejorden fik han opdyrket og merglet. 1947 købte han en mindre ejendom i Søvighuse, og sønnen af første ægteskab, Jens Arne Vind Nielsen, g. m. Helga Nicolaisen fra Nr. Vilstrup ved Vejle overtog gården. Jens Vind måtte på grund af sygdom sælge dyrene og udleje jorden i 75. 1977 solgte han gården til en søstersøn, muremester Niels Jørgen Andersen, Varde, og købte hus i Janderup. N. J. Andersen dyrker jorden, men har ingen dyr. Stuehuset lejes ud til turister.

MATR. NR. 8c. VESTERLED, NU SØVIG VESTERGÅRD (SØVIGMARKVEJ 41).

Før 1866 var denne ejendom i sameje med 8a. 1870 blev den købt fra auktionsretten af Jens Marinus Hansen, f. 1842, muligvis søn af Hans Chr. Christensen på 8a, og gift med Mette Nielsdatter, f. i Ål 1847. Der nævnes 4

børn i dette ægteskab. 1887 blev Mette enke, 1899 blev hun gift med Jens Jensen, f. 1841. De solgte 1907 til Chr. Hansen Christensen fra Ål og flyttede til det lille hus ved Janderup gamle skole »Klokhuset«.

Chr. H. Christensen havde som ung været kelner i Tyskland, og han var meget brugt som skaffer ved gilder, mens han boede på Søvigmark. Han var gift med en tysker, Anna Sakse. De havde ingen børn, og da hun blev enke, solgte hun 1915 ejendommen og flyttede bort fra egnen.

Den nye ejer Peder Ankerstjerne Nielsen var fra Hennebjerg, f. 1886, gift med Ane Louise Gregersen, f. 1892 i Ho. Louise døde allerede 1918. Ankerstjerne Nielsen var meget dygtig og ihærdig. Da han overtog ejendommen, var kun 12 td. ld. under plov, og der var et gammelt kroghus. Han lod opføre nye bygninger, købte 10 td. ld. hede af Jacob Termansen, Jegum, og ca. 6 td. ld. mose og eng i Ålkær. Al heden blev opdyrket, og det var en veldrevet gård, han 1944 afstod til sønnen Chr. Peder Nielsen. For sin store arbejdsindsats står Ankerstjernes navn på en sten i Kongenshus Mindepark. Han døde 1963.

Chr. P. Nielsen er gift med Kirstine Andersen, f. i Janderup, datter af Mads Just Andersen. De købte godt 20 td. ld. agerjord, som også havde hørt til Termansens gård. 1968 solgte de gården til Kirsten og Gunnar Bøjskov Hansen, der kom fra Gørding. Nielsens flyttede til Varde, hvor de havde købt hus. – En dag i maj 74, da G. Hansen arbejdede med en vinkelsliber på en bil, tændte en gnist herfra ild i benzindampe i rummet, og i løbet af en times tid var udhusene ødelagt af branden, stuehuset tog ingen skade. G. Hansen lod bygge en moderne stald med plads til ca. 100 kreaturer og desuden en stor lade, hvoraf en del bruges som maskinhus. 1978 blev gården købt af Gudmund Christensen.

Hyllerslev

Hyllerslev er et af de få vestjyske stednavne, der ender på -lev. 1391 skrives det »Hyllesløf«, men dette stednavn er meget ældre. »Lev« betyder »noget efterladt«. Det kan være arv og gods, og det kan være en enke, men i stednavnene betyder det dog kun efterladenskaber eller arvegods. Ordet Lev har faktisk denne betydning inden for alle germanske oldsprøg. Forleddene er personnavne fra folkevandringstiden, og det er navnene på de folk, der ejede Lev-byerne, mænd af den tids krigerske overklasse. Forskeren Marius Kristensen mener, at den oprindelige betydning af forstavelsen i *Hyllerslev* var *Hildir*, navnet på stormanden her.

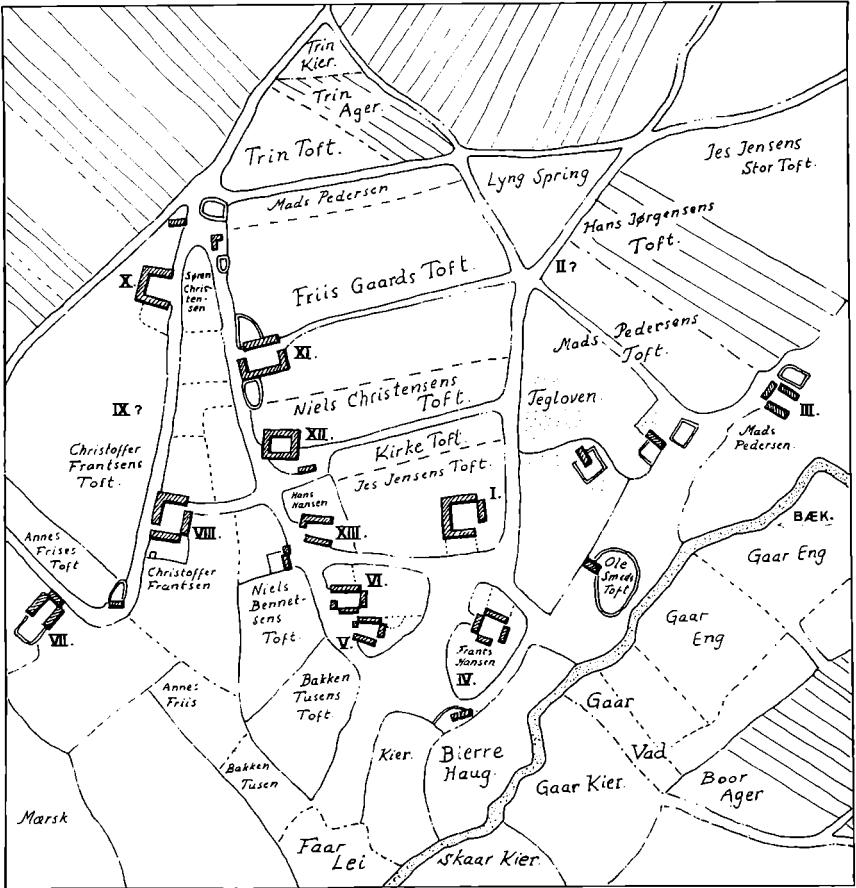
I middelalderen var her sikkert mænd af en vis betydning. Det kan have været en stormand i Hyllerslev, der i 1300'tallet havde Elkærhøj som »motte« (bind I, s. 36ff.). 1391 døde Hans Lavridsen og hans hustru Margrethe, der for deres sjælemesse i Ribe domkirke gav nogle enge i Hyllerslev og »Ævi« samt jorder i Warwith (Varde) mark. Det var nok ikke småfolk. Vi kan dog ikke afgøre, om de boede her. 1536 blev Hans Jensen i Hyllerslev stævnet for kongens retterting i Varde af Søren Jensen i Lildal, som beskyldte ham for med urette at beholde noget arvegods, han var tilfalden efter moderen. De var vel brødre.

Der var meget krongods i byen. Det blev 1680 udlagt til ryttergods, og kronbønderne blev rytterbønder. Der stilledes da så store og nye krav, at det ikke passede bønderne i Hyllerslev. De trodsede, og det gik så vidt, at regimentet opsatte »en peel« (straffepæl) i byen »til straf for de modvillige og ulydige rytterbønder«. Pælen kostede med træ og jernlænker 1 rdl. 1 mark. Formentlig er genstridige Hyllerslevbønder blevet pisket her, måske også opsætsige rytterbønder fra andre sogne.

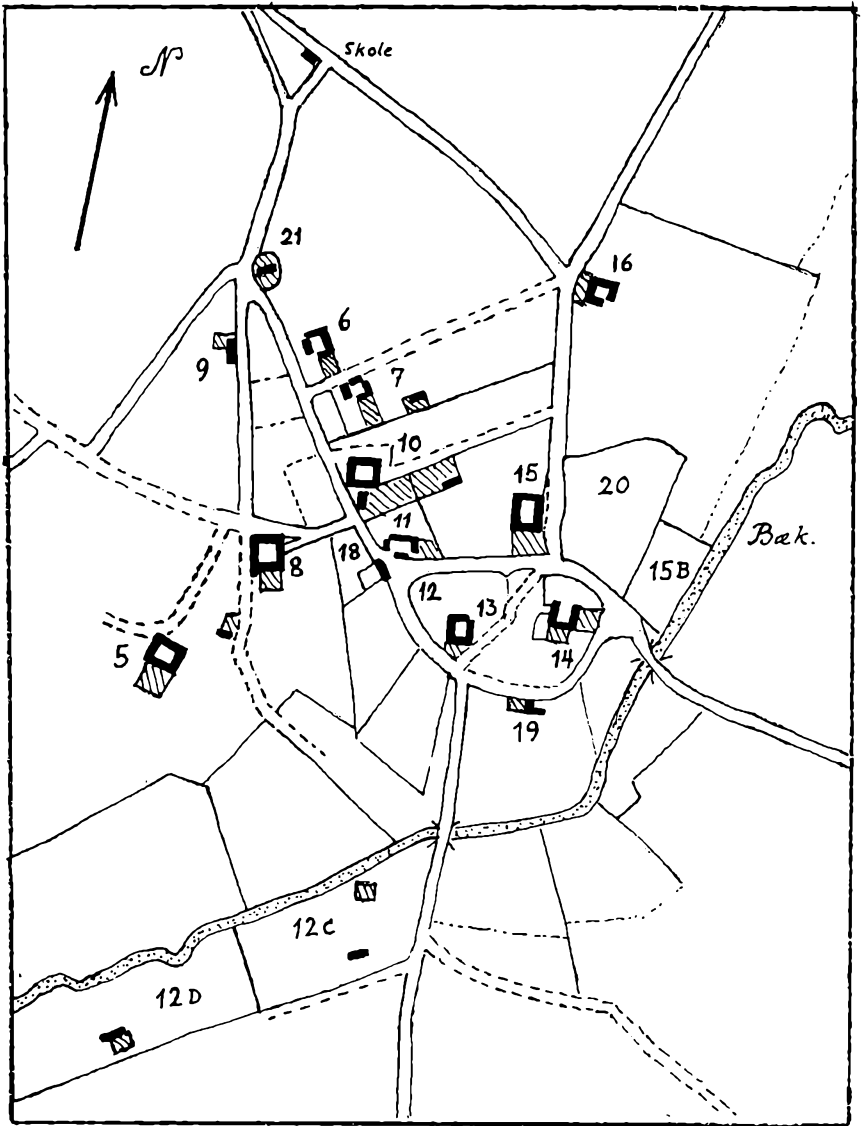
Fem af ryttergårdene (V, VI, X, XII og XIII) blev ikke solgt ved den store auktion i 1719, men blev mageskiftet til *ritmester Jens Eriksen Kaas*, og derved kom han og delvis hans efterslægt på særlig måde til at påvirke Hyllerslevs historie. Derfor er der grund til at give nogle oplysninger om ham. Kaas tilhørte en ældgammel dansk (ikke holstensk) adelsslægt. Arne

Sundbo har på overbevisende måde sandsynliggjort, at Kaas var søn af Erik Kaas Ottesen, der skrives til Agerkrog i Tistrup sogn, men næppe har ejet den. Selv skrev han sig til faderens, Otte Kaas's gård, Hindø på Holmsland. Jens Eriksen Kaas blev født i Viborg ca. 1637 og blev opdraget hos rentemester Oluf Daae. Han gik som ganske ung ind i det skånske rytteri. Derefter var han 2-3 år i det svenske rytteri, hvad han vel næppe var frivilligt. Snarest blev han taget til fange eller var blandt de 2000 skånske ryttere, som Danmark måtte overlade Sverige i 1658 efter den første Carl Gustaf krig. Kaas's børn fortalte, at han sammen med den senere så berømte Schwanewede blev fanget af danskerne, og at de begge derefter gik i dansk tjeneste. Da vort nationale rytteri oprettedes i 1670, gik han ind i Schwanewedes regiment og tjente der til 1692. Han var således under Schwanewede i den blodige krig 1675-79 og blev da løjtnant. Efter krigen fik han kvarter i Rejsby, blev 1682 regimentskvartermester og året efter ritmester. 1686 boede Kaas i Veldbæk og 1688 i Myrtue. 2/12 1688 holdt han, da ca. 51 år gl., bryllup med den 18-årige borgmesterdatter fra Ribe, Magdalene Margrete Brockman. Han fik en betydelig medgift med hende og købte herfor gården Røj i Gesten sogn. Da ryttergodset 1694 koncentreredes omkring Koldinghus, ønskede man Røj. Kaas foreslog da i bytte at få de ovennævnte 5 Hyllerslevgårde. 1720 flyttede Kaas til Hyllerslev. Antagelig havde han bygget sig en officersbolig ved én af gårdene. Fru Kaas døde 23/7 1722. Da meddeles det, at Kaas boede i et hus på 13 fag. I boet var adskillige guldsmykker, sølvsager, gode klæder og dækketøj samt en række malerier, bl.a. af grev Schack (rigsfeltherren, formentlig), ritmestrene Hausmann og Netzow, og 8 små skilderier, malet på træ, de tre med forgyldt ramme. Foruden gårdene her i Hyllerslev ejede boet også Lustrup mølle ved Ribe og ejendomme i V. Vedsted, som afdøde havde arvet efter sine forældre. Besætningen var på 3 køer, 1 svin, 1 gris, 5 får og 2 lam. Desuden havde han brændevinstøj. Kaas døde i 1727. I kirkebogen står: »Fredag ad Aften d. 31. Jan. begrafvedes sl. Ritmester Kaases Liig.« På nordvæggen i Janderup kirke hang indtil 1906 hans kårde og hans sporer, omvundet med sort flor. En mand, der mente at nedstamme fra ritmesteren, byttede sig da til dette mod at give to lysestager til kirken. Stagerne bærer indskrift med unøjagtige oplysninger om fru Kaas's død. Kården blev senere skænket til Varde museum. Kaas's børn gik det knap så godt. Ingen af dem nåede forældrenes position. En datter døde endog som almissemø i Gesten. Datteren Malene blev i 1738 gift med en sadelmager i Varde. To af sønnerne knyttedes til Hyllerslev. Otto (far til Ficken, se husene ved Katreblen) arvede en af gårdene i Hyllerslev (se X). Otto var født 1697. Han blev 1723 gift m. Ellen Andersdtr., f. 1702 i Hyllerslev. Hun døde 1750 i Hyllerslev, han døde s.st. i 1765. Om den anden søn her i Hyllerslev, Jens Kaas, se mat. 20. Betydning for Hyllerslev havde Mariebækken, der passerer tæt forbi byen. Over denne bæk må der fra gammel tid have ført en bro. 3. juli 1646

Hyllerslev by 1786 (fra udskiftningskort). Person- og stednavne er skrevet på samme måde som på det originale kort. Kroghuset foroven til venstre er uden tvivl det senere mat. 21, der inden 1820 var flyttet til det lille runde areal oven for huset. Dette runde areal var med sikkerhed mat. 21. Her boede Mette Degns, der havde set »nattepløjning« på Trindtoft (lige ovenfor til højre). Friisgården (XI) var dengang endnu en stor gård. Den er indtegnet lidt til venstre, omtrent midt på kortet. Bemærk, at gården III – her Mads Pedersens gård – (yderst til højre) dengang lå øst for sin senere plads. Denne gård blev flyttet inden 1820. Omtrent midt på kortet er »Tegloven« i det område, hvor nu plantagen er. Under tegloven, og øverst i det nærmest trekantede areal, ligger Jens Kaas's hus (mat. 20). Under det, i den mærkelige ovale »toft«, ligger Ole Kleinsmeds hus (mat. 15 b). Under dette hus er det smalle areal. »Gaar Vad«, hvor der dengang sikkert var et vadested. Her er nu den østlige bro over bækken. Til venstre for dette sted, lige over arealet »Bierre Haug«, ligger smedehuset, mat. 19. Yderst til venstre ligger »Annes« Friis's gård (VII). Lidt til højre for denne er der et hus. Det var sikkert gårdens aftægtshus. Bemærk i kortets øverste fjerdedel til højre »Hans Jørgensens Toft«. Her lå antagelig gården II. Nord er opad på kortet. Tegnet af Knud Jensen efter det originale kort fra 1786 (se også bind I, s. 218f). Romertallene findes ikke på det originale kort, men er indtegnet her til orientering for læseren.

Hyllerslev by 1870. De ved ejendommene anbragte tal er de matrikelnumre, der blev indført i 1844, og stadig bruges. Bemærk at ejendommen mat. 9(X), der tidligere var en gård, nu er et hus, og at gården mat. 12(VI) nu er borte. Tegnet af Knud Jensen efter generalstabens kort 1870.

»jordedes Anders Thomsens søn i Hillerslef«, 15 år gl., »som druknede i Hølet ved Faarebro neden Hillerslef, der hand var ude at bade«! Faarebro førte sikkert over bækken (se bind I, s. 173 og gården VII).

Udskiftningskortet 1786 viser, at alle Hillerslevfolk endnu på den tid boede

samlet i landsbyen. Kun et enkelt bosted lå da uden for dette fællesskab. Det lå nordøst for Hyllerslev, umiddelbart vest for bækken og ca. 100 meter syd for den gamle landevej. Mon ikke det var her, at den »Afbygere i Muurarbejde« boede, der nævnes i folketællingen 1787. Han hed *Peder Mortensen* og var født ca. 1755. Han var gift med Elisabeth Magnusdatter, f. ca. 1756, formentlig som datter af den Nicolaj Magnus Ekling, der 1754 blev gift med »Annikke Joens Daatter af Sverrig«.

I slutningen af 1700'tallet blev de første ejendomme oprettet i det område, der herefter kaldtes Grydvadhuse. Det var mindre ejendomme, der alle var udstykket fra de gamle Hyllerslevgårde, og som lå på noget af disse gårdes ringeste jord. Det var sikkert disse små ejendomme, Byrge Qvist på Store Hebo tænkte på, da han i 1808 udtalte, at nogle bøndergårde var blevet »udstykkede og udlagte« i »smaa Dele« på 20 tdr. land, »meest Hede eller Overdrev«, som bebygges og beboes af en Huusmand, hvoraf faa kan føde sig paa Samme, og følgelig ere de fleste fattige. De som ikke beboes af duelige Haandværksfolk ere sædvanligen beboede af Overløbere fra andre Egne, som vil ikke tjene længere end Nøden driver dem til; deres Børn løbe gjerne bort til Holsteen (hermed mentes dengang også Sønderjylland) og andre Steder. De fleste ere fattige og Sognet mere til Byrde end til Fordeel«! (Fra G. Begtrup, »Beskrivelse af Agerdyrkningens Tilstand i Danmark«, Kbh. 1808). Se mat. 22, 23, 24 m.fl.

Viggo Mikkelsen, Strudvad, har indsamlet meddelelser om de mange mindre beboelser i området, og historikeren Holger Hertzum, Fjaltring, har givet udmærkede oplysninger om rytterbønderne. Jeg er stor tak skyldig for denne gode hjælp (Knud Jensen).

Om Kaas'erne i Hyllerslev, se Arne Sundbos artikel, »Ritmester Kaas«, i Personalhistorisk Tidsskrift 1953.

Inden man begynder at læse gårdhistorien, bør man gøre sig klart, at livsbetingelserne i gamle dage var helt anderledes, end de er nu. Afgrøderne var ringe. Det viser bl.a. tallene fra 1686. Man kunne sikkert gå i rugmarken uden at træde stråene ned. Misvækst kunne helt til midten af forrige århundrede medføre underernæring, ja endog sult. Der var ikke som nu tale om en afsætningskrise, men om en produktionskrise! Også husdyrholdet var påfaldende ringe, og »kvægpesten« bortrev til tider hele bestande af hornkvæg. Husene var af lerklinet bindingsværk, ofte med lynntag. I det træløse, åbne landskab havde sådanne bygninger ikke stor modstandskraft, når storm og regn satte ind om efteråret. Store dele af egnen lå hen i hede, hvor der fandtes enkelte sure arealer, der stod under vand, når det havde regnet i længere tid. Her fandtes endog ulve, hvilket fremgår af regimentsregnskabet 1691, da rytterbonden Jens Jensen, Billungård, bad om hjælp til en plovhest, »da han af ulvene er vederfaret stor skade paa sine bæster«!

I MAT. 15, HYLLERSLEV. 5732 HK. ADELENGVEJ 14,
HYLLERSLEV

Efter middelalderen var denne gård krongods, og i omtrent to århundreder var den beboet af folk af en storbondeslægt med tilnavnet Rask, hvoraf flere var lovkyndige og derfor fik ret stor indflydelse i hele Vester herred i deres egenskab af herredsfogeder og delefogeder. Den første, vi kender af slægten, er *Mads Rask*, der 1545 var med til at udstede et tingsvidne og sætte et markskel. Gårdens landgilde var da 1 fjerding smør, 1 svin samt 10 sk. til hel- og volmisse. Pengeafgiften forhøjedes senere til 13 sk., 1 alb. Desuden ydedes der 8 hestes gæsteri. Mads havde gården endnu i 1562. Før 1593 overtog sønnen *Jens Rask* fæstet. 1599 havde han desuden en af Kronens enge, hvoraf han svarede $\frac{1}{2}$ pund smør. Han drev også kirkens bol i Hyllerslev, hvoraf der svarede $\frac{1}{2}$ mark i landgilde og til dekanen 1 mark i forbedelse.

1608 nævnes her en *Mads Rask* (den yngre). Han må være en søn af *Jens Rask*, der dog på det tidspunkt levede endnu og endnu i 1609 var delefoged, men Mads hjalp ham med dette hverv. Han opkrævede mulkter, som han indbetalte til lensmanden. Først i 1622 fik Mads fæstet på gården, som »hans Far fradøde«, og han betalte 35 dlr. i indfæstning. Han fæstede flere enge, hvoraf han svarede $4\frac{1}{2}$ pund smør. På grund af sin delefogedstilling var han fri for landgilde. Under Torstenssonkrigen måtte han træde hjælpende til i Ål sogn. Han var i Kjærgård (Ål sogn), hvor birketinget holdtes, »den 2. Lørdag efter Michelsdag« 1645 (12. oktober) i Hans Nielsens stue, netop som svenske dragoner på vej ud af landet var kommen for at afpresse beboerne endnu et skattebeløb. Hans Nielsen og endnu en mand bad da om på sognemændenes vegne, at »han ville vel gjøre og udlægge 5 rdl«, hvilket Mads Rask gjorde. Mads Rask var undertiden fuldmægtig for Peder Byrgesen (se VIII). Mads var gift med Maren Christensdatter. Den 1. august 1655 begra- vedes »ærlig og velagt Dane Mand Mads Rask, Deelfoged i Vester Herret paa det 45 Aar, hans Alder 70 Aar«. Hans enke, *Maren Christensdatter*, drev gården videre. I 1661 og 1664 ejede hun 2 gadehuse i Hyllerslev. I det ene boede Adser Andersen (se 15b), og i det andet Jep Jepsen. I 1664 lod hun sit bo registrere. Stedets formue opgjordes til 1.626 sdl., 3 mark og 15 sk. samt tilgodehavender på 134 rdl. og $1\frac{1}{2}$ mark. Gælden var lidt over 240 sdl. Først udlagdes til den ugifte søn, Søren Rask og Inger, der var trolovede, »en Billighed til Bryllupskost (kost = gilde)« 100 sdl., mens *Jens Rask* i Varde og *Christen Rask* eftergav sådanne beløb. Dernæst blev der udstedt et »oplad«, dvs. et forslag til en ny fæster. Teksten i brevet lød således: »Eftersom Gud Allermægtigste nogen rum Tid forleden ved den timelige Død har bortkaldet min kære, nu salige Husbond Mads Rask af Hillerslef, fordum Kgl. Maje- stæts Delefoged i Vester Herred, saa haver jeg Maren Christensdatter, bemt. sal. Mands overlevende Hustru, ved Fogden og Skrивeren og Dannemænd

ikke aleneste Boets Middel registreret, men ogsaa imellem mig og mine kære Børn og Svogre (svigersønner) rigtig skiftet og ladet efter Breves og Dokumenters videre Bemelding, og eftersom jeg er Alder og Svaghed undergiven og som en fattig Enke er utjenlig at være ved Avlings Fortsættelse og deslige, saa haver jeg efter god Betænkende og Venners Raad samtykt og hermed bevilger og samtykker min Gaard, jeg iboer, opladt og afstanden til min kære Søn, Christen Rask, at han den maa stede og fæste af vor gunstige Hr. Lensmand. – Og derimod skal jeg Christen Rask min kære Moder fri Husværelse, Køkken og Dørnske, saavidt hun fornøden gøres, Seng og Sengested, Ilding og hvis Andet mere til Levnedsmiddel gøres Behov. Vil hun flytte, da leveres hende Rug 2½ ørte, Byg 3 ørte, 1 Td. Boghvede, ½ fed Svin, 4 fede Gæs, Fisk for én rdl., 4 Faar at føde, ¼ fed Nød, 1 god Malkeko. Heste for Vogn til og fra Købstad, naar tilsiges«! Således som det her er tilfældet, kunne der til et oplad være knyttet en aftægtskontrakt eller andre betingelser. Kun tre år senere døde Maren. Hun efterlod sig 471 sdl. samt »uvist« 128 sdl. og en gæld på 26 sdl. Så kort tid (i 1667) efter Svenskerkrigene var det en meget stor arv, og den tilfaldt afdødes 6 børn. Denne rigdom kan have haft noget med studehandel at gøre.

Sønnen *Christen Madsen Rask* overtog gården, der 1680 blev ryttergods. 1685 havde han sået 7 td. rug og avlet 40 traver á 2 skp., altså kun 1³/₇ fold. Videre havde han sået 3 td. byg og avlet 20 traver á 2 skp., altså 1²/₃ fold. Endelig havde han sået 7 skp. boghvede. Han avlede yderligere 6 traver havre og 32 læs hø. Han havde 4 bæster, 4 køer, 4 stude, 2 ungnød, 2 kalve, 6 får og 2 svin. Stuehuset var 20 fag, østerhuset 15, nørrehuset 29 og vesterhuset 18 fag. I bindingsværket manglede 6 bjælker, 12 stave og 10 stolper. Chr. Rask var gift m. Maren Gregersdtr., der 1689 nævnes som død, men, som det fremgår af nedennævnte, giftede han sig igen. Af hans børn er fundet Kirsten, f. 1666, og Anna, f. 1669. 1696 havde Chr. Rask 6 tjenestefolk. En af disse var Anders Adersen, vel en søn fra gadehuset.

Under 7/6 1703 findes følgende oplysning i regimentskassebogen: »Eftersom Christen Rask udi Hillerslef, der beboede en ryttergaard, ved døden er afgangen, og hans enke befinder sig for besværlig den alene at fortsætte og ved magt at holde, saa haver indfundet sig en person ved navn *Hans Tobias Brodkorb*, som den vil antage og tillige ægte enken«! Efter navnet at dømme var manden militærperson. Gården hørte jo under rytteriet, som godkendte, at han overtog den. Men det gik nok ikke. Endnu samme år oplyses det, at »rytterbonden *Søren Christensen* af Billum« har fæstet »Hans Tobias Brodkorbs ryttergaard i Hyllerslef by, som han ikke længere kunne forsvarlig bebo«. Søren var i 1697 blevet gift m. Magdalene Carstensdatter Brun, f. ca. 1680, datter af Carsten Brun og Pernelle (død 1696) i Billum. C. Brun var 1684 corporal ved oberstl. Rabes komp. En af hans kammerater ved kompagniet hed Zeboe Christian. 1692 fik C. Brun overdraget »den ødegaard i

Billum, som sal. løjtnant Hans Michelsens enke sidst paaboede« (gården III Billum. Se bind I, s. 162, og II, s. 110). Brun må være død før 1696, for da nævnes alene »Pernelle Carsten Bruns« som boende i Billum med »1 svend« (tj.karl) Søren Christensen og datteren Magdalene. Det var de to, der blev gift 1697, og da må Søren have overtaget III Billum, for i 1703, da han overtog I Hyllerslev, nævnes det, at hans gård i Billum blev overladt til Jens Jensen, sikkert alias Jens Jensen Smed (bind II, s. 110). Hvor og hvornår Søren Christensen er født, kan ikke oplyses. I bogen om Baunslægten antages han at være den Søren, der 1648 fødtes på X, men i så fald var han ca. 32 år ældre end sin kone, en meget gammel tjenestekarl i 1696 og ca. 55 år, da han overtog I. Så det kan næppe passe. *Søren Christensen* blev her på I. Han og Magdalene fik børnene: 1699 Carsten (f. i Billum; efterfølgeren her). 1712 Christen (Sønderhebogård). 1714 Seboe Christian (Grydvad). Der var også 4 døtre: 1708 Margrete (ved hendes dåb var major Bormanns kone fadder, se bind I, s. 162), Anne, Ermgaard og Pernille. Efterkommerne brugte tilnavnet Bruun. Ved auktionen 1719 købte Simon Christensen, St. Hebo, gården. Søren var derefter fæster under St. Hebo. Magdalene døde 1732, 53 år gl. Søren døde i 1733.

Omkr. 1725 overtog sønnen *Carsten Sørensen*, f. 1699, gården. Han var g. m. Margrethe Pedersdtr. De fik 1734 sønnen Søren. I et vidneudsagn 1768 nævnes det, at »Carsten Sørensen i mange aar har haft nævnte heele gaard i fæste, siden han har boet som Mand paa Stedet over 40 aar, men for omtrent 8 aar siden har hans søn, Søren Carstensen, af gaardens hartkorn tilkjøbt sig 2 tdr. 4 skp. og samme tid, eller saa omtrent, fik bemt. Søren Carstensen fæstebrev af Sæboe Sørensen paa de øvrige 3 tdr. 4 skp. af gaardens hartkorn, som han ejer, saa hele stedet fornemmelig drives af bemt. Søren Carstensen, men faderen Carsten Sørensen tilligemed hans hustru endnu boende paa stedet i fællig med denne deres eneste søn«! Sønnen *Søren Carstensen*, f. 1734, overtog altså gården omkr. 1760. Det år blev han gift m. Dorthe Eskesdatter, f. 1736 som datter af Eske Christensen, Hyllerslev Storgård. Som nævnt købte han da en del af gården, mens hans farbroder, Sæboe Sørensen, møller i Grydvad, ejede resten. Hartkornet var da 6 tdr. Kort efter 1768 må Søren have købt resten af gården, der 1774 nævnes som en selvejer-gård. Søren og Dorthe fik 6 børn, hvoraf 2 døde som spæde. De øvrige var: Carsten, f. 1761. Malene, f. 1764. Eske, f. 1767. Seboe Christian, f. 1771. Alt så lovende ud for disse folk, men så kom ulykkerne. 1773, »Dom. Misere«, blev på Janderup kirkegård begravet »Casten Sørensen og Søren Castesen, Fader og Søn, nedsatte i een Grav og døde af den her grasserende Sygdom. Faderen 74, Sønnen 39 aar«!

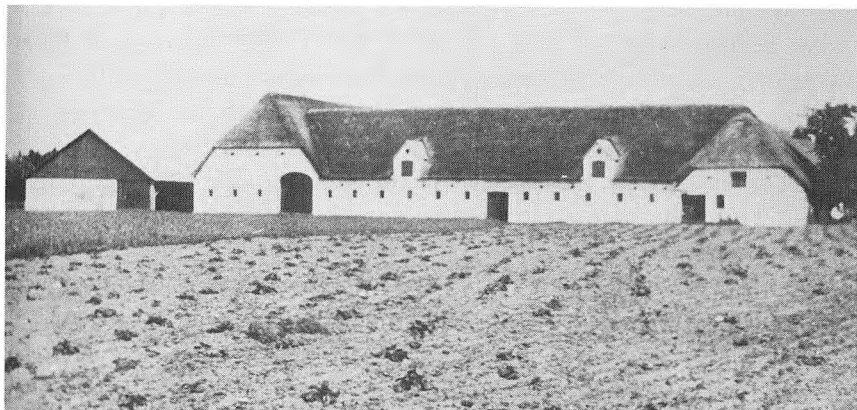
»Grasserende« betyder hærgende, smitsom, og på grund af smittefaren blev der ikke holdt skifte, men kister og skabe med værdifuldt indhold forsegle-des. Den unge enke, Dorthe, lå sikkert dødssyg i huset. Hun døde 22. febr.

1774, og dermed var de fire børn forældreløse. Deres gamle farmoder overlevede. Da skiftet endelig blev gennemført, viste det et storbondehjem med gammel velstand:

I dagligstuen stod et egebord og et slagbord af fyr med åben fod, 1 egedragkiste med 4 skuffer, 1 slagklokke med hus (standur), 1 egehængeskab med nøgle og 1 fyr mælkeskab, 1 jernkakkelovn med 2 brækkelige plader, 1 messingbækken med jernskaft (sengevarmer), 1 pyramide (amagerhylde), 1 messing strygejern, 3 stenkrus, 2 træstole, 1 bänk, 1 spindestol, 1 musefælde. I storstuen var 1 stort rundt bord med åben fod, 1 mindre do., 1 fyrblad med to løse fødder, 1 esgekab med udhuggede arbejder, 1 grøn ege do., 1 fyr do. – som var forseglede – 1 ege- og 1 fyrkiste, som også var forseglede. I sengekammeret, ved forstuedøren åbnedes et forseglet møbel med almindelige kobberkedler, 2 kobber thekedler, og af messingting: mortere, lysestager, rivejern, 1 kaffekande, 1 mælkekande, 1 si, og af tin: 15 fade, 30 tallerkener, 2 ølkander, 5 skåle, 2 saltkopper, 1 sukkerkop, 1 tedåse, lysestager. Endvidere 59 stk. stentøj, 3 fyrfade af kobber og malm. 8 gudelige bøger og 1 bundt bøger, 4 læderstole, 1 lænestol, 1 natsskrin, 1 gl. bøsse, 1 spanskror med sølvring, 1 jernbunden esgeskrin, 1 jern stegespid, 12 hjulskinner »vog« 23 pund, messing sporer, en del værktøj samt glas, karaffer og spejle. På sengen i kammeret var 1 blåstribet olmerdugsyne og en do. underdyne, 1 lang hovedpude med blåstribet overtræk, 2 do. rødstribede, hørgarnslagner, endnu to rigt udstyrede senge i dagligstuen og 1 i køkkenet, hvor der fandtes mange andre ting, bl.a. stentøj, 1 ildfork og 10 sorte mælkesætter (jydepottetøj) samt 3 lange trætallerkener. I bryggerset store og mindre kar, baljer, standtønder osv. I ølkammeret 5 øltønder, 1 halvtønde, 1 fjerding, 1 øltragt, 1 kærne, 1 saltkar, 1 lysekskrin, 1 kiste, 1 madkurv, 4 grynkær, 1 støbegryde og 1 sort lerflaske. I kostalden 6 køer, 1 kvie, 8 par stude, heraf 3 par fireårs, 2 par treårs og 1 par toårs, 2 kalve. I hestestalden 5 heste, 1 plag, dækkener osv. I hakkelsekammeret 1 hakkelsekniv m.m. På karlens seng 1 sort-hvid overdyne, 1 underdyne, 2 hoveddyner, 2 puder, 2 uldne lagner, 1 sæt hårtøj med stol, 1 skraber. I fårehuset 17 får, 4 væddere, 2 galte. I huggehuset 2 skabe og værktøj. I de forseglede skabe fandtes salig Søren Carstensens gangklæder: 1 brun hjemmegjort rejsekjole, 1 blå do., 1 hvidgrå lædervest, 1 brun hjemmegjort vest. I egekisten lå en sort klædes klædning, 1 lædervest med 3½ dusin sølvknapper, 1 sort kjole, vest og bukser, borddække, kalemankes undertrøje, blå brystudg m.m. I et forseglet skab i storstuen fandtes 3 pund sølv, nemlig 3 bægre, 1 kumme, 14 skeer, 1 kruslåg, 31 knapper, som faderen havde delt mellem børnene, og noget af sølvet havde deres »salig oldefar« (bedstefar) givet dem. Grydvad-mølleren, Sebo Chr. Sørensen, gav »af Kærlighed til de fire umyndige Børn« dødsboet den part, han havde i gården, dog mod at få 300 rdl. udbetalt. Degnen Bremum fik 2 rdl. for at lægge en »ligsten« på graven og for at føre kontrabog ved skiftet. Formuen opgjordes til 2.325 rdl., gælden til 1.241 rdl.

1774 var der offentlig auktion i Hyllerslev, og her købte »velagte Jes Jensen Justesen i Hyllerslef« den »afgangne Dorthe Eskesdaatter, sl. Søren Carstensens Enke, tilhørende Selv Ejer bonde Gaard, staaende, for Hartkorn 6 tdr.«, for 1.410 rdl. Køberen skulle svare aftægt til den gamle Margrethe Pederdatter. Børnene blev vistnok sat i pleje hos slægtninge. I 1801 var Malene gift med gårdmand Hans Brink i Orten, og hos dem var da hendes broder, Seboe. Den nye ejer, *Jes Jensen*, f. 1748 på VIII, blev 1775 g.m. Malene Rebecca Christensdatter (f. ca. 1748) fra Grydvad mølle. De fik 7 børn. Nævnes bør: 1780 Christen (efterfølger her). 1786 Just Severin (gården V). 1780 døde aftægtskonen, Margrethe Pedersdatter, 86 år gl. 1797 døde Jes Jensen. Enken Malene drev gården videre. 1808 solgte hun den til sin søn, *Christen Jessen*. Han blev 1809 g. m. Abel Catrine Sørensdtr., f. 1778 på gården X. De fik 6 børn, bl.a. Magdalene Rebekka, f. 1815. Aftægtskonen, Malene, døde 1818, og konen på gården døde 1824. Christen blev 1825 g.m. Barbara Thomasdat-

Gården mat. 15 (I) omkr. 1938. Set fra vest.

ter, f. ca. 1780 i Lunde sogn. 30/1 1826 døde Christen Jessen, »druknet i Varde Aae af Vaade«. Der blev udstedt attest om, »at intet haves mod Jordpaakastelse«. Man har vel tænkt på selvmord. 14/10 1826 giftede enken sig med *Jens Hansen Kjær*, f. 1789 i Billum sogn. Han overtog gården. 1836 skøde til *Claus Jessen*, f. 1810 på III, g. 1836 m. datteren her på gården, Magdalene Rebekka Christensdatter, f. 1815. De var fætter og kusine. Hun døde 1840. Claus giftede sig 1841 m. Christiane Marie Carstensdr., f. 1814 på gården X. Hun var også hans kusine. Med de to koner fik Claus 5 børn, hvoraf kun én overlevede. Aftægtsfolkene, Barbara og Jens Kjær, døde i henhv. 1855 og 1875.

1846 døde Claus Jessen. Enken giftede sig s.å. m. *Claus Johnsen*, f. 1817 i Vilslev. Han havde drevet handel. Han begyndte som kræmmer og drev ikke så lidt smugleri ved Kongeåen. Derefter slog han ind på studehandel. Claus og Christiane Marie fik børnene: 1847 Claus (møller i Janderup). 1853 Carsten (efterfølger her). 1855 Andreas (mat. 13, Janderup). 1879 blev sønnen, *Carsten Clausen*, g.m. Ane Kirstine Ulriksen, f. 1854 på gården VIII. De fik børnene: 1880 Klaus Johnsen. 1889 Ulrik. I 1890 var her 3 karle og 2 piger. Aftægtsfolkene boede i gårdens aftægtshus, hvor de holdt tjenestepige. De, Claus og Christiane Marie, døde begge i 1899.

1907 skøde til *Klaus Johnsen Klausen*, f. 1880, g.m. Martha Christine Werenberg, f. 1878 i Arrild, fra Grydvad. 1910 fødtes datteren Rigmor, nu g.m. A. Bastholm, Bramminge. 1911 var her 4 karle og 2 piger. Martha døde 1937. 1941 solgte Klaus (død 1954) gården til Jens Krøjgaard, der 1942 solgte til Søren N. Nicolajsen, som 1943 solgte til Viggo Hansen. I novbr. 1949 brændte gården, der da blev drevet af *Hans A. Holm*. Ilden opstod i en kartoffelkoger, og i løbet af få minutter brændte det i alle de stråtede længer. 1950 blev gården overtaget af Statens Jordlovsudvalg, der udstykkede den i 2

statshusmandsbrug. Det ene erhvervede Kr. Mølholm Hansen (se ham). Det andet, nemlig stedet her hvor gården lå, blev i 1950 overtaget af *Ejner Werenberg*, der lod nye bygninger opføre, men dog istandsatte staldlængen, hvor kun taget var brændt. Ejner er født 1916 på V (mat. 13). Han er g. m. Anne Marie Simonsen, f. 1926.

I sine sagnoptegnelser 1857 nævner H. M. Iversen, at »før udskiftningen (1785-1786) havde hver gård i Janderup og Hyllerslev sit engmærke, som blev udgravet i de gården tilhørende engstykker. *Claus Johnsens gård* i Hyllerslev havde til engmærke en »Gavlende med en Fløj« på. Det var almindelig skik, at engmærket blev indhugget i ligstene. Mon der var indhugget en sådan gavlende med en fløj på den »ligsten«, degnen Breum i 1774 lagde på Carsten Sørensens og Søren Carstensens grav? I de samme optegnelser nævnes det, at »i Clauses Stortoft gaar der en hovedløs Mand. Det er ofte hændt, at Folk farer vild der«. Med »Claus« menes Claus Johnsen. Hans stortoft lå på arealet nord for landevejen, vest for lavningen ved Mariebæk.

I, MAT. 15 b AF HYLLERSLEV. ET GADEHUS. NU NEDBRUDT.

I matriklen 1688 nævnes »et Hus paa Christen Rasks Gaards Grund« (I) med hk. 1 album. Det er dette hus, vi her vil følge.

1661 og 1664 ejede Chr. Rasks moder, »Maren Madskone«, 2 gadehuse i Hyllerslev. I det ene boede Jep Jepsen (se VI) og i det andet *Adser Andersen*. Formentlig lå et af disse huse på mat. 15b, og da sandsynligvis det hus, Adser beboede, for han skulle betale afgift, og havde vel derfor lidt jord. Det andet hus var »uden avl«. 1681 boede Johan(ne) Graversdatter i det ene hus og Niels Christensen i det andet. 1688 nævnes i matriklen kun huset her (mat. 15b), der da beboedes af *Niels Christensen*. Han kan vel have været den mand af samme navn, der 1664 blev g.m. Karen Clausdatter.

Med blot nogenlunde sikkerhed er der ikke fundet beboere til dette hus i de følgende 80 år. Dette skyldes først og fremmest manglende arkivalier. Men huset var der sikkert stadig, (det nævnes 1719 som liggende på gården I's grund), og det var sikkert også beboet i den periode. Det dukker nemlig med stor sikkerhed op igen i 1761. Den 30/5 d. å. solgte Carsten Sørensen Bruun (I, mat. 15, Hyllerslev) til »agtbare *Anders Nielsen* her af Hyllerslef« et ham tilhørende hus »beliggende ved Gaard Vaden, bestaaende af 6 Fag med dens dertil liggende Toft, som efter Landmaalingens Matricul staar for 1 Albm, Hart Korn«. Anders skulle betale tiende til Carsten Sørensen, årlig inden mortensdag. Han (Anders Nielsen) var f. 1723 på gården VI.

I 1773 oprettede Anders Nielsen »udi Hyllerslef Bye tilligemed sin Hustru Mette Nielsdatter« en aftægtskontrakt mellem sig og Hans Hansen (XIII, mat. 11, Hyllerslev). Da Anders og Mette »ingen Livsarvinger haver«, skulle

Hans Hansen arve deres ejendom af enhver art, mod at Hans Hansen gav dem en god aftægt.

1777 døde Anders Nielsen af Hyllerslev, 54 år gl. Derefter må mat. 15b være overgået til *Hans Hansen* (senior) i Hyllerslev, der 1784 solgte stedet til »agtbare *Olluf Christiansen Kleinsmed* af Varde«. Olluf (Ole) skulle svare tiende årlig »inden Mortensdag« til Jes Jensen (daværende ejer af I, mat. 15). På udskiftningskortet 1786 er huset og stedet indtegnet og anført som »Ole Smeds Toft«. Toften er tegnet som et mærkeligt ovalt areal, omgivet af diger og med det énlængede hus helt ude ved diget. Det lå ret tæt ved bækken i det areal, der i dag er udlagt som plantage. I dette skøde nævnes det igen, at stedet lå ved Gaard Vaden. På kortet 1786 er der tæt ved mat. 15b indtegnet et smalt engareal, der er betegnet som »Gaard Vad«! Ole Kleinsmed eller Ole Christiansen Lomann, som han nok egentlig hed, var født omkr. 1733. Hans kone hed Inger Hansdatter, og hun var født omkr. 1752. Hun var hans anden kone. Ole nævnes 1787 som »Husmand og Smed«. Parret fik i årene 1788-94 tre sønner, Christian Peder, Mads og Alexander. I nogle år havde de en ugift kvinde boende hos sig. Den 25/9 1791 døbttes i Janderup kirke »et uægte Barn af en Qvinde ved Ole Kleinsmed af Navn Kiersten fra Nørlandet. Udlagt til Barnefader Jørgen Ditfriedt, Soldat ved det Danske Liv Regiment, 7'de Compagnie i Kiøbenhavn. Barnets Navn Christian Fridrich«! Den uheldige Kirsten var født omkr. 1764. Hun var fra »Nørlandet«. »æ nørland« er endnu blandt de gamle på egnen et geografisk begreb uden faste grænser, en betegnelse for områder beliggende i nogen afstand nordpå. F.eks. hørte Viborg-egnen til »æ nørland«. Pigen var Kirsten Pedersdatter, og hun boede endnu i 1801 hos Ole Kleinsmed. Han døde i 1806. Hans enke døde i 1808. Disse folk var nok de sidste beboere i huset mat. 15b. I et skiftebrev af 1826 for gården I (mat. 15) nævnes »et afgangne Ole Lohmann forhen tilhørende Sted med foreviist men utinglæst Skjøde af 21/6 1809«. Denne sidstnævnte dag var der hengået ca. 1½ år siden Inger Hansdatters død, og da var stedet formentlig lagt under mat. 15 og huset sandsynligvis nedbrudt.

I, MAT. 15 a M. FL. 2210 HK.

OKSBØLVEJ 40, HYLLERSLEV.

Arealet blev udstykket fra gården I, mat. 15, i 1950, da det blev overtaget af *Kristian Mølholm Hansen*, f. 1920 i Årre, g.m. Ella Nissen, f. 1926 i Gørding. Samme år blev bygningerne opført på arealet, faktisk på det sted, hvor Jens Chr. Jensen Friis's hus havde ligget. 1977 døde Ella. Kristian, der var plaget af gigt, solgte det meste af besætningen. Der er 4 børn i ægteskabet.

II. MAT. 10 M. FL. AF HYLLERSLEV. 2320 HK.

HYLLERSLEV BY. GÅRDEN NEDLAGT.

Denne gård havde fra gammel tid hørt under Kronen (kongen). 1562 boede

Las Giødesen her. 1593 sønnen *Niels Lassen*. 1616 var *Jens Nielsen* fæster her. I 1623 var han øst for Grydvad mølle kommet i håndgemæng med Hans Clausen, der huggede ham 2 slag i hovedet med sit »værge« (våben). Jens gik på tinge og fremviste sine sår. Han døde i 1645. Forinden havde *Hans Jørgensen* overtaget II. Hans kone hed sikkert Voldborg. 1657, »29 May, begrafves Voldborg, Hans Jørgensens aff Hillersleff«. Da præstens søn Peder blev døbt i november 1661, var den »gamle gode Danemand Hans Jørgensen aff Hildersleff« fadder!

1661 var fæsteren *Søren Jensen*, der s.å. blev g. m. Mads Rasks datter, Gyde. 1662 fødtes deres søn Mads. Gyde døde 1665. Året efter blev der holdt skifte. Der registreredes:

»3 hopper á 17 dlr., 1 anget hoppe til 15 dlr., 1 rød ilding og et føl, 6 køer, 2 stude til 20 sdlr. Endnu 2 sorte og 2 røde stude samt 1 »boldet«, 2 kvier, 2 kalve, 9 får, 1 lam, 3 svin og 5 bistokke (formentlig udhulede stykker af træstammer i stedet for bikuber), 3 vogne, plove, 1½ tylt gode »deller« og 10 mindre gode, 3 egebjælker, 4 nye sparrer og endnu mere tømmer, håndværkstøj, sadel. I stuen 2 skabe, sengested, »udgraveret« kiste, 2 stole, 1 skammel m.m. I kælderens 1 kiste, 1 bænkekiste, Sal. Gydes livklæder. 1 slet (glat) klædeskåbe 18 dlr., 1 klædes trøje 9 dlr., 1 sort klædesskørt 14 dlr., 1 sort firskaftes (firslet) trøje med nyt foer 4½ dlr., 1 firskaftes skørt 5 dlr., nok 1 slet klædes kåbe 5 dlr., 1 sort firskaftes skørt, 1 fiblimeot (?) firskaftes skørt, 1 rød bayskørt (flonels), 1 rød ryskørt, 1 sort klædes trøje, 1 sort borates trøje (nedertysk, ulden), 1 silkegroff trøje, odderskinds muffe, flosset muffe, sort blommet firskaftes forklæde, sort raskes forklæde, snørliv med 16 par snørmøller, borates forklæde, blå raskes forklæde, hvid bunden (strikket) nattrøje, håndklæder med kniplinger, 2 drejels pandeklæder med kniplinger, 10 stentallerkener, bordkrans, 2 oplader (finere overdel af en særk), 2 særke, drejls dug, 3 omhæng og kappe, 1 kilske (kedelskede), klove og rist, tinkop, pindkrus, sølvnøglebånd, 3 sølvskeer, liden sølvstob, 1 liden bord, hakkelse kiste, 2 høleer, 4 segle, 1 lyngle, mugkrog, hammelreb, svøbreb (til hølæs), melbing, 2 øltønder, 2 halve do., 1 anker, 6 fjerdinge, 1 grå ask (æske), 2 bænke. I storstuen næsten intet. Dørnset (dagligstuen) var derimod velforsynet. Her var et egeskab, 1 skive med understel, foldbænk, 2 små bænke, 1 gl. stol, 1 grønt jernbunden skrin og endnu et lille skrin, jernkakkelovn, klædning til en seng, 1 spejl, 2 gamle bøsser, en lang degen (kærde, sæbel) til 3 mark. Af bøger var der ualmindelig mange: en svensk bibel, evangeliebog, bønnebog, legebog, en Biskops Ord og Spil, 1 gammel lovbog og »Rinchefos« (dvs. Reineke Fuchs = Rævebogen), Davids salmer, 2 små bønnebøger, liden rejsebog, »liden Haandbog« og en bog om de 4 »betenkende«. Endvidere kander, krus og kobbertøj, fyrfade, karter, bryggekedel, andre kedler, 1 serckbergryde, 1 messingkedel og bækkener, 7 stenfæde, 2 smørbrikker, 1 halvkande, 2 små »sercirkler« (sovsskåle), fyldigt seugedustyr med »snørpuder« og hynder, 1 »billedsengeklæde«, lang bænkehynde, 3 omhæng med kappe, desuden 1 seng i »herberget« og pigernes seng. Utorsken, indavlet rug 16 tdr. á 10 mark, 7 tdr. rug til 14 dlr., 1 td. rug på loftet 2½ dlr., 1 td. byg 2 dlr., 1½ td. »arre« 7½ mark, boghvede 5½ dlr. Rug i jorden: 3 tdr. møntsæd (første kær, den der gav penge = mønt) 10 dlr. Desuden 2 kornsække, hårtøj, uldsaks, hegel, 12 alen lærred, uld 12 mark. Tilgodehavende hos Hans Thomsen i Strudvad 10 dlr., lånt af faderen, hos Anders Thomsen i Hyllerslev 8 dlr., hos Chr. Sørensen s. st. 7 dlr. 2 mark samt 2 sdlr. Formuen var ialt 661 dlr. 14 sk. Gælden var 60 sdlr. + 8 sdlr. + 11 dlr. Rente til Hans Jørgensen for humle og salt 3 dlr. Til Chr. Rask 12 sdlr. Tjenestepigen, rest af løn 7 sdlr. Karlen 2 dlr. Landgildę og frihedspenge 15 sdlr. Ialt 130 dlr. 3 mark. Fader og søn fik så hver 265 dlr. 15 sk. Desuden havde sønnen arven efter sin morbroder, afdøde Søren Rask i Varde«.

Denne registrering viser en gård, der var bedre udstyret end almindeligt på egnen så kort tid efter svenskekrigene. 1666 giftede Søren sig m. Maren Christensdatter. 1667 fødtes datteren Gye (Gyde) og 1680 Voldborg. Der

var også en datter Anne, f. ca. 1675. Gården blev i 1680 udlagt til ryttergods. 1686 var besætningen 3 heste, 3 køer, 2 stude i tredje år og 2 i andet år, 2 svin, 6 får. Stuehuset var 19 fag, laden med vognskjul 10 fag og med et fæhus på 5 fag i den ene ende. Herberghus og stald 18 fag, hølade og fæhus 10 fag. 1692 blev gårdene II og III udlagt som kvarter for oberstløjtnant J. v. Rabe. 1688 fødte Vendel Jacobsdatter »paa Vige« (Søvig) et »uægte« barn, og da blev Rabe udlagt som barnefader (bind I, s. 162).

Søren Jensen må være død omkr. 1686, hvilket fremgår af følgende oplysning i regimentskassebogen 1709: »Maren, salig Søren Jensens, har efter hendes mands død siddet enke, og med fremmede tjenestefolk – undtagen en datter – drevet gården udi 23 aar. Hun afstaar den til *Oluf Christensen*, som ægter datteren og giver enken hendes livs ophold (aftægt). Besætningen er 4 bæster, 4 køer, 2 kvier, 3 stude, 2 ungnød, 1 kalv, 10 faar, plov- og vognredskab«. Datteren var Anne Sørensdatter, som Oluf blev gift m. i 1710. De fik flere børn. 1720 fødtes sønnen Hans (se bind II, s. 252, øverst).

1719 købte viceadmiral U. Kaas, Øllufgård, II. Han lånte 400 rdl. af Simon Christensen, St. Hebo, der fik pant i II, som senere kom under Hesselmed. Oluf (Ole) døde 1735, og s.å. blev sønnen *Søren Olesen* g.m. Johanne Povelsdatter, f. ca. 1713. Da havde Søren formentlig overtaget fæstet på II, som han senere erhvervede i selveje. De fik i den efterfølgende tid et barn hvert andet år. I 1755, da sønnen Peder blev døbt, nævnes det, at han var »Søren Olesens 11'te Barn«. De fik 14! 1757 døbttes Marie, og da var hendes brødre, Ole og Povl, faddere. 1758 døde Søren's mor, 82 år gl. 1760 døde datteren Kirsten »af smaae kopper«! I 1766 døde Søren's kone, Johanne, 53 år gl. Og 6. søndag efter påske 1769 begravedes »Søren Olesens elendige Daatter, som havde et Fald og i Samme forbrændte den ene Haand og Arm for 12 á 14 Uger siden. 12 Aar gl.« Barnet var vel sygeligt, var måske epileptiker, og var vel under et anfald (»et Fald«) kommet for tæt på arnen eller bageovnen og var faldet over mod ilden!

I 1770 solgte Søren Olesen ud af sin ejendom. 21/4 d. å. solgte han »et Stk. Eng, ungefær ¾ Dags slet, beliggende i den saa kaldede Elkier« til »velagte Mads Pedersen Strudvad i Hyllerslef Bye« (III). Og 30/4 1770 solgte han 2 tdr. hartkorn »tillige med 2'de Huuse af Bygninger, den eene norden i Gaarden og den anden østen i Gaarden staaende«, til Niels Christensen (XII) for 333 rdl. 2 mark. Det var altså to af længerne, »æ na rhus« og »æ østerhus«, der blev solgt sammen med jorden. Søren havde ikke brug for så megen husplads, nu da han solgte langt det meste af jorden. Niels Christensen skulle flytte de 2 bygninger (som han vel genopførte ved XII) og »gøre Grunden ryddelig saa snart nogenlunde ske kand«. Søren beholdt selv 3½ skp. hartkorn »med de øvrige paa Stedet værende Huuse og Bygninger«, og han ville beholde »Byggestedet, som ovenmeldte overdragne 2'de Huuse staar paa,

samt ald den Grund, som ligger ved Gaarden, vesten Bækken«! Søren beholdt altså sin gamle gårdsplads med de resterende bygninger.

7/6 1770 solgte han til sin »forventede Svigersøn Peder Jepsen Gunderup« sit »paaboende Selvejer Sted i Hyllerslef Bye« og derunder »Engebek eng« i Adelengen. Det, Søren Olesen hermed solgte, var resten af hans gård med hk. 0320, og det nævnes i skødet, at gården nu bestod af kun »tvende Huuse«! 17/11 1770 blev Søren's datter, Mette, f. 1747, gift med Peder Jepsen Gunderup. Søren blev sikkert boende hos dem på sin gamle boplads. 28/12 1770 blev en anden af hans døtre, Malene, f. 1749, gift med Bennet Jessen. De fik stedet mat. 18, Hyllerslev. Herefter har jeg ikke fundet mere om Søren Olesen og Peder Jepsen Gunderup. Sidstnævnte solgte ejendommen, og sammen flyttede de vel fra sognet. I 1778 var II's jorder fordelt således: Niels Christensen (XII) havde de 2000 hk., som han købte i 1770. Mads Pedersen (III) havde erhvervet 0200 hk. og Vedsted Fredriksen i Varde 0020 hk. Sterm, Søvigård, havde erhvervet 0100 hk., og det var »Engebek«, der nu var havnet hos ham.

Dermed var den gamle gård opløst. Hvor bygningerne lå, vides ikke med blot nogenlunde sikkerhed; måske lidt norden for den plads, hvor nu III ligger. Stedet dér er nemlig på udskiftningskortet 1786 nævnt som »Hans Jørgensens Toft«, og dette stednavn kan vel godt have haft relation til den »gamle gode Danemand Hans Jørgensen«, der var fæster her i 1600'tallet. Da kortet blev tegnet, var det jo kun omkr. 100 år siden, at han havde boet på denne gård!

III. MAT. 16, HYLLERSLEV. 2020 HK.

ADELENGVEJ 5, HYLLERSLEV.

Gården var krongods i 1562. Bonden hed da *Jens Hansen*. 1585 var *Lambert Madsen Rask* her på gården. Den brændte samtidig med 3 andre. 1622 »oplod« han gården sammen med noget stugeng og 4 agre, han havde dyrket, til *Jørgen Rask*, der gav 15 dlr. i indfæstning. 1638 døbttes hans datter Elle. Jørgen Rask blev både ting- og birkeskriver. Herom vidner et kongebrev, hvori det bl.a. hedder: »Vi Christian IV osv., gør alle vitterligt, at eftersom Jørgen Rasch, boendes i Hillerslev, osv., for Os underdanigst lader andrage, hvorledes han er tilforordnet herreds- og birkeskriveriet udi Vester herred og Kiergaard birk at betjene og forestaa, hvorfor hannem for samme hans bestilling en ringe gaards årlige skyld og landg. måtte bevilges, efterdi hans formænd udi samme bestilling en gårds langgilde derfor haver været forundt; da haver Vi naadigst bevilget og tilladt, saa og hermed naadigst bevilger og tillader, at han aarligen saalænge han samme skrivers betjener, maa nyde og oppebære landg. af den gaard i Billum, som Hans Madsen paaboer, som er 3 ørte rug, 1 ørte byg og 1 skovsvin, forbydende alle og enhver forne Jørgen Rasch herimod – eftersom forskrevet staar – at hindre eller udi nogen maade

forfang gøre. Under Vor hyldest og Naade, givet paa vort slot Glychsborg 2. juli 1643«. I 1652 døde Jørgens Rasks kone. Han havde sønnerne Hans og Lambret. 7/6 1657 blev Jørgen Rask begravet, »Kongl. Maj. Tingskriver i Vester Herred ting og Kierregaard Birk«!

Kort efter må *Bennet Hansen* have overtaget gården, ja, måske var han her allerede nogle år forinden. Han er sikkert identisk med den »Bennit Hansen«, der i 1639 blev gift med »Cidzel Jepsdatter udi Hillerslef«. Hun var vist en datter fra gården VI. 4. maj 1640 »jordes Bendit Hansens søn i Hillerslef, Hans, som Moderen laa dødt op ved sig«! Barnet var døbt 4. marts s. å. Moderen havde haft det spæde barn liggende hos sig i sengen, og så havde hun lagt det ihjel om natten. Noget sådant blev straffet, hvis det skete flere gange. Med en vis berettigelse mente myndighederne, at fattige folk skaffede sig af med nogle af de mange sultne børn ved at ligge dem ihjel. Både i 1661 og 1664 var Bennet Hansen her.

I 1680'erne boede *Hans Pedersen* her på III, der da var bleven ryttergods. 1686 havde han 3 bæster, 3 køer, 1 kalv, 1 svin og 2 får. Stuehuset var 18 fag, østerhuset 6, sønderhuset 6 og vesterhuset 9 fag. Der manglede 3 bjælker, 4 stave og 8 stolper i bindingsværket. Bruget var godt og manden ved magt. Men det blev han ikke ved at være. 1703 nævnes det i regimentsregnskabet, at »Hans Pedersen i Hillerslef maatte i denne dyre tid stedet forlade med hustru og børn, thi husene faldt, formedelst brøstfældighed snart ned paa ham, og der fandtes ved stedet ingen besætning uden en gammel udlevet bæst, og hverken æde- eller sædekorn« efterlod han sig, da han forlod gården i januar 1700! »En ung mand, *Mads Jacobsen* af Billum sogn overtaltes ved gode venner til stedet at antage« i august 1700. Han blev fritaget for afgift, så han kunne få husene bygget op og jorden i drift. Mads var her i 1709 og 1719. Den Ane Madsdatter, der nævnes nedenfor, var vel hans datter. Ved auktionen 1719 købte Simon Christensen, St. Hebo, gården.

1724 blev Claus Knudsen »Timmermand« gift m. Karen Nielsdatter »Hiøring« af Hyllerslev (født »uægte« 1692, datter af Else Sørensdtr. i Hyllerslev og rytter Niels Jensen Hiøring, der 1684 var ved samme kompagni som Carsten Brun og Zeboe Christian). Claus og Karen fik 1729 datteren *Else*. Claus døde 1749. Han boede næppe her på III.

Mads Jacobsens efterfølger her var sikkert *Peder Pedersen* »Strudvad«, f. ca. 1675. Han, der sikkert var en søn af Peder Sørensen i Strudvad, blev 1719 g.m. Ane Madsdatter »af Hillerslef«. 1723 fødtes deres søn *Mads*. Peder P. Strudvad døde 1752, 77 år gl.

Sønnen *Mads Pedersen Strudvad*, f. 1723, blev 1755 g.m. ovennævnte Else Clausdatter, f. 1729. Det vides, at han erhvervede III i selveje. 1755 fødtes datteren Anne og 1761 sønnen Claus. 1770 købte Mads et stykke eng i Elkjær af Søren Olesen (II). I begyndelsen af 1770'erne købte han yderligere 0200 hk. af Peder J. Gunderup (II). Gården lå da østen for det nuværende sted,

nemlig ved skråningen mod bækken. Mellem 1786 og 1820 blev den flyttet. 1786 blev datteren Anne gift m. Niels Bennetsen (VI). 1787 var sønnen Claus »skoleholder«. På gården var da tjenestepigen Ane Mogensdatter, f. ca. 1765 i Øse sogn. Hun blev gift m. Claus.

1788 solgte Mads gården, »som er af Hartkorn med det Ejendom, der er kjøbt fra Søren Olesens Gaard, og nu er combineret under Gaarden, ialt 2 rdr., 2 skp., 2 fkr., med ald sin Ejendom og det Huus, som staar paa forhen Søren Olesens Grund«, til sin søn *Claus Madsen*, f. 1761. Han og Ane fik børnene: 1797 *Peder*. 1801 *Else*.

I 1801 var Mads Strudvad enkemand. Han blev begravet 21/5 1806. Han må være død af en smitsom sygdom, for omtrent samtidig døde sønnen Claus. Han blev begravet 26/5 1806. Enken giftede sig 28/11 1806 med *Jes Christian Sørensen*, f. 1775 på X. Han overtog derefter gården. 1810 fødtes deres søn Claus Jessen, der blev gårdmand på I. 1818 døde Jes Chr. Sørensen, og Ane Mogensdatter var enke igen. I 1821 blev hendes søn af første ægteskab, *Peder Clausen*, f. 1797, gift med Karen Olesdatter, f. 1802 på XII. I 1828 fik Peder skøde på gården fra moderen. Hun døde her i 1855.

Peder og Karen fik mange børn: 1823 Ane Kirstine. 1825 Jes Christian (gården XI-A). 1833 Ole Frandsen (kromand i Horne). 1835 Claus Madsen (efterfølger her). 1838 Nielsine. 1841 Niels Marinus (kom til Horne). 1845 Andreas (mat. 9f). I 1860 var sønnen Claus hjemme. Han var da skrædder og havde en svend og en lærling.

1863 fik sønnen *Claus Madsen Pedersen*, f. 1835, skøde på gården. Han var g. m. Bodil Marie Jessen, f. ca. 1835 i Orten. Forældrene gik på aftægt hos dem. Faderen, Peder Clausen, døde 1867. Moderen, Karen Olesdatter, døde 1873. Claus og Bodil Marie fik børnene: Dorteia, f. 1864, Karen, f. 1868, Petrea, f. 1872, og Jeppe Jessen Pedersen, f. 1876. I 1880 havde de en lærer, Hans Peter Hansen, som »Kostgænger«, og da boede Jens Nikolaj Hansen og hans kone Marianne Jessen også her (bind II, s. 20). Så skete der det, at næsten hele familien døde i løbet af nogle år. 1882 døde konen, 1887 datteren Dorteia, 1897 Petrea. Claus M. Pedersen døde 1899. Samme år fik sønnen *Jeppe Jessen Pedersen* skøde på gården. Han var ugift og havde 1901 en husholderske. 1904 døde han på »Epidemihuset« i Varde. Han var den sidste mand af denne slægt her på gården.

1905 skøde til *Jens Peter Thomsen Vestergaard*, f. 1874 i Holling ved Her-ning, g. 1905 med Marie Gundesen, f. 1876 i Kjelst. 1913 flyttede de til Bramminge og solgte gården.

Næste ejer var *Hans Thomas Jens Hansen*, f. 1875 på mat. 8c (se denne), g. m. Anne Cecilie Østergaard, f. 1872 i Mollerup sogn. Hans's forældre fra 8c kom på aftægt. Faderen, Peder Chr. Hansen, døde i 1920. Moderen døde her i 1926. I vurderingen 1922 nævnes det, at stuehuset var opført i 1820, stalden i 1828 og laden i 1881. I 1929 opførte Hans et nyt stuehus af sten fra det

nedrevne hus, mat. 7, og fra huset mat. 14c. Det var tænkt som aftægtshus, for i 1930 solgte han gården til *Niels Peder Jensen*, f. 1901 på mat. 2b, Sdr. Hebo, g. m. Anna Kirstine Nielsen. Hans og Ane blev boende i »aftægtshuset«. Hans døde i 1945, Ane i 1951. Niels Peder har solgt 24 tdr. land ager og eng fra gården. I 1975 nedrev han det gamle stuehus og den gamle stald. Tilbage er nu kun laden fra 1881 og Hans Hansens hus fra 1929, som Niels Peder og hans kone bor i.

IV. MAT. 14 AF HYLLERSLEV. 2220 HK.

HYLLERSLEV BY. GÅRDEN NEDLAGT.

1562 var gården en krongård, og bonden var *Mads Pedersen*, der ca. 1600 efterfulgtes af *Niels Madsen*, formentlig førstnævntes søn. 1603 kaldtes han Niels Madsen »paa Bierg«. Omkr. 1630 overtog *Niels Lauridsen* fæstet. 1657 nævnes han som inderst. Stedet var da overtaget af *Søren Bandsbjerg*. Han var i Hyllerslev allerede i 1642, da hans datter Anne blev døbt. Her fødtes også hans børn: 1643 Mikkell. 1644 Kirsten. 1646 Niels. Han hed egentlig Søren Nielsen. Tilnavnet havde han fået, fordi han var fra Bandsbjerg. Han var her endnu i 1681, da IV var blevet ryttergods. Omkr. 1685 fik *Niels Troelsen* (Truelsen) overdraget fæstet. 1692 nævnes det, at »Niels Troelsen og Hustru« havde »en Ildsted« på gården. 13/5 1694 blev Niels Troelsen begravet.

1695 blev »Niels Troelsens sidst paaboede og fradøde sted i Hillerslef forundt *Niels Jensen* af Næsbjerg, som har ægtet enken«. I 1717 oplyses det, at han har »opladt og afstanden hans paaboende Sted til en ung Karl fra Ovtrup Sogn, *Hans Jensen*, som til Stedets antagelse ansees at være dygtig«. Der var da 4 heste, 3 køer, 4 ungnød, 2 kalve og 13 får på gården. Bygningen var helt brøstfældig. Ved auktionen 1719 købte Laurids Jegsmark (formentlig Lars Andersen Jegsmark, se X) gården med Simon Christensen som kautionist. Det kneb dog for ham at skaffe pengene, og Simon Christensen fik gården tilskødet. Den hørte derefter under St. Hebo, indtil den købtes i selveje. Niels Jensen døde 1720.

Ovennævnte *Hans Jensen* var nu fæster. Han var gift med Zidsel. 1717 fik de datteren Maren og 1722 sønnen Niels. De fik ialt 8 børn. Et af børnene var tilsyneladende åndssvagt og et andet døde på dramatisk vis. 27/10 1737 begravedes »Hans Jensøns vanvittige og ælendige Søn 3¼ Aar gl., den bedrøfte Moder til stor Forlindring og alle Guds børn til glæde ofver dens salige forløsning«! I september 1738 begravedes »Hans Jensens Søn, som dræbtes udi Sandgraven i Hylderslef«. 1745 døde Hans Jensen, 51 år gl. Næste mand var *Niels Hansen*, uden tvivl forgængerens søn, f. 1722. 15/12 1746 blev han gift m. Birgitte Post i Hyllerslev. Hun var født 1722 på XI. De fik 6 børn. Et par af dem døde som små. 1747 fødtes det første barn, *Zidsel*. I

1751 døde mandens mor, ZidseL. I okt. 1763 døde konen, Birgitte Post, 2½ md. efter at hun havde født en pige.

1/11 1776 blev datteren ZidseL gift m. *Frands Hansen*, f. omkr. 1750, uden tvivl en søn af Hans Frandsen i Myrthue, Hostrup sogn. Ved den tid havde Frands overtaget gården, og han var selvejer, for det nævnes i et skøde 1811, at han erhvervede gården ved »Auctions Skiøde, dat. 3/4 1776«. I august 1777 fødtes deres datter, Birthe. Det kostede den unge kone livet. Hun blev begravet d. 31/8 1777. Frands giftede sig 1778 med ZidseL Kirstine Jensdatter, f. 1755 på Storgård (VIII). Det må have været en fordel for ham, at også hans nye kone hed ZidseL! De fik 8 børn. 1779 ZidseL Marie, 1781 Hans og 1784 Jens. Aftægtsmanden Niels Hansen døde i 1807.

1811 solgte Frands gården til sin søn *Jens Frandsen*, f. 1784. Han blev 1815 g. m. Anne Thøstesdatter, f. 1793 i Kærup. 1815 døde Jens's mor. I 1834 døde hans far. Jens og Anne fik 4 børn.

1850 fik sønnen *Thøste Jensen*, f. 1824, skøde på gården. 1854 blev han g. m. Marie Hansdatter, f. omkr. 1826 i Grimstrup sogn. Hun var en søster til Nis A. Hansen på VII. De fik i hvert fald 4 børn. 1863 døde Thøste Jensen, og samme år solgte enken, Marie, gården til Ulrik A. B. Jensen, Claus Johnsen, S. M. Sørensen og Nis A. Hansen, alle af Hyllerslev. Marie var dermed færdig med IV, og hun flyttede over i huset mat. 12d (se dette).

1869 skøde til *Jakob Andersen Jakobsen*, f. 1819 i Daler sogn, Tønder amt. Han fik kun matriklerne 14a og 14b, der dog omfattede hovedparten af jorden, og hvorpå gårdens bygninger lå. Jakob var g. m. Kirstine Marie Nissen, f. omkr. 1820 i Ballum sogn. De havde 3 børn: Bothilde Marie, f. omkr. 1853, Jens Nissen, f. 1855, og Anders, f. omkr. 1860, alle tre i Ballum sogn. 1884 døde Jakob A. Jakobsen. Enken drev gården videre ved sin søn *Jens Nissen Jakobsen*, der i 1890 fik skøde på gården. Han blev 1888 gift m. Andrea Kristine Hansen, f. 1856 i Forballum. Traditionen siger, at Jens lovede gårdmand Peter Haas på VII, der selv var sønderjyde, et par nye støvler, hvis denne kunne skaffe ham en rig kone fra Sønderjylland. Haas skal derefter have skaffet ham Kristine! Jens og Kristine var forældre til »Kat Marie« (se mat. 2-l, Sdr. Hebo). 1892 døde moderen, Kirstine Marie Nissen. 1893 erhvervede Jens gården mat. 5a, Bandsbjerg (se denne), og han solgte så IV til *Christen Pedersen* på V (mat. 13). Gården blev så brudt ned.

V. MAT. 13, HYLLERSLEV. 2410 HK.

ADELENGVEJ 21, HYLLERSLEV.

Denne gård var gammelt krongods. 1603 var fæsteren *Niels Madsen*. Han nævnes som »Niels Madsen ved Broen«. Der var dengang to mænd i Hyllerslev, der hed Niels Madsen, og det var vel for at skelne dem fra hinanden, at de fik tilnavne. Manden her boede jo i nærheden af bækken, og »Faarebro«, som nævnes i indledningen af dette afsnit, kan have været tæt ved gården. På

dialekt blev han vel kaldt »Niels ve æ brow«. Den anden Niels Madsens fæstegård (IV) lå ret højt, og han blev vel kaldt »Niels o æ bjærre«, jfr. Holbergs »Jeppe på bjerget«!

1661 og 1664 var *Jens Christensen* med tilnavnet »Fiord« her. Han var 1660 blevet g.m. Maren Mathisdatter »af Hillerslef«. 1681 overtog »Las Nielsen af Janderup den gaard i Hillerslef, som Jens Fiords børn afstod«. Da må Jens være død. 1686 var *Las Nielsen* her stadig. Han havde da 3 bæster, 3 køer, 2 stude, 2 kalve, 1 svin og 4 får. Stuehuset var 15 fag, laden 10 og vesterhuset 4 fag. 1703 fik *Anders Lassen* overladt fæstet efter »sin gamle gravfældige fader Las Nielsen«. Faderen synes at have stået med det ene ben i graven! Anders var 1696 blevet g.m. Ingeborg Pedersdr. De fik 5 børn.

I 1708 var Anders død. Det nævnes da, at Jens Jensen »af Lunde sogn« vil overtage »Anders Lassens fradøde sted og ægte enken«. Stedets besætning var: »4 bæster, 3 køer, 2 stude, 2 kalve, 8 får, plov- og vognredskab«. Enken, Ingeborg Pedersdr., blev 1708 g.m. Jens Jensen. 1712 fødtes deres datter Barbara (se VII). 23/4 1710 døbttes i kirken »en uægte barn ved navn Kirsten, barnemoderen An Madsdatter, som logerede til Jens Jensens i Hillerslef, udlagde til barnefader en karl af Tønder«. Kvinden var vel en omstrejfer! I jordebogen 1718 er anført en »Jens Jensen, rytterbonde af Hyllerslef«, som ejer »en part udi en gaard sammesteds« på 05114/s hk. 1719 fik ritmester Kaas V sammen med 4 andre gårde i Hyllerslev. Da var Jens Jensen her på V. Fra omkr. 1730 synes han at være på VII (se denne). Forholdet er lidt usikkert, idet der på den tid var to mænd ved navn Jens Jensen i Hyllerslev. Den anden var i årene 1717-22 sikkert på Storgården. V kom under Hennegård, formentlig i 1727, da Kaas døde.

Ved midten af 1700'tallet var *Thue Bakkensen*, f. ca. 1712, her. 1748 blev »Thue Bakkensen af Hisselmed gift med Anne Christensdatter af Borre, tjenende på St. Hebo«. 1752 fødtes deres søn Bakken, og 1761 datteren El Cathrine. På det tidspunkt hørte V ganske sikkert under Hennegård. 1782 døde Thues kone, 62 år gl., altså født omkr. 1720.

1784 blev sønnen *Bakken Thuesen*, f. 1752, gift m. Zidse Pedersdatter af Hyllerslev. Ved den tid overtog han sikkert fæstet. Der var ingen børn i det ægteskab. Både i 1787 og 1801 nævnes konen som Zidse Larsdatter. Det var vel derfor hendes rette navn. 1795 døde aftægtsmanden, Thue Bakkensen, 83 år gl. 1796 købte Bakken Thuesen den »af ham hidtil ifæstehavende Gaard« af kammerråd C. Stockholm, Hennegård, for 350 rdl. I skødet er indført de betingelser, »at Gaarden aldrig maae sælges til nogen Hovedgaards Completering, og at Gaardens Huusbygninger bør forsikres i den for Landet oprettede Brandkasse«!

I 1804-05 skete der noget, som efter de givne oplysninger må have været yderst dramatisk for Bakken Thuesen. En kvinde fra Næsbjerg sogn og hendes mand blev henrettet for mord, og uden tvivl var kvinden Bakkens

søster! I sine sagnoptegnelser (1857) nævner H. M. Iversen følgende: »På Janderup Kirkegaard mellem Kirkehuset og Kirken ligger en lille Høj nogle Gange større end de almindelige Grave. Heri skal der oprindelig være begravet nogle Folk, som døde af Smitte, men Højen har faaet sit Navn (den kaldes den røde Koks Høj) efter en Mand i Skonager, som kaldtes den røde Kok. I Forbindelse med sin Kone havde denne Mand taget sine Aftægtsfolk af Dage med Gift. Forbrydderne blev begge henrettede ved Knude Høje paa Heden syd for Varde og begravede paa Retterstedet. En Slægtning af de henrettede (Baitsen) boede dengang paa nuværende Jes Chr. Justesens Gaard i Hyllerslev, og han ville have sine Frænder i kristen Jord. Han opgravede da Ligene, sejlede dem over Varde Aa i Nærheden af Hans Thøstesens, hvor man siden den Tid ofte har set Lys glide over Vandfladen, og begrov dem i den ovennævnte lille Høj paa Janderup Kirkegaard.« Den røde Kok i Skonager, Næsbjerg sogn, var uden tvivl fæstegårdmand Jens Madsen, som sammen med sin kone, Ellen Katrine Thuesdatter, d. 20/8 1804 aflivede deres aftægtskone ved rottekrudt (arsenik), som de gav hende i et stykke pølse. De blev halshugget ved Tinghøjen, Skadsherred, i 1805. Manden skal have været næsten død af skræk, da parret blev ført til henrettelsesstedet, hvorimod konen var rapmundet, ruskede i manden og sagde, at det ikke var noget at være elendig over, »da vi jo allesammen skylder Vorherre en død«, men manden ville ikke give slip på præstens hånd og måtte med magt lægges på blokken! Beretningen om »den røde Kok« er gengivet i Årbøger Ribe Amt 1957, side 272 med kommentarer ved H. Ellekilde, der ikke kunne finde sammenhæng mellem gården her og begivenhederne i Skonager, og som derfor mente, at H. M. Iversen havde sammenblandet to hinanden uvedkommende mord. Men deri har han uret, for den henrettede kvinde var »en Slægtning« til Bakken Thuesen, nemlig hans søster El Cathrine Thuesdatter, født 1761 i Hyllerslev. I folketællingen Næsbjerg sogn 1801 er hun og manden anført som boende i »Schonager«. Hun nævnes da som »El Catrine Thuesdatter«, 40 år gl., og det passer nøjagtigt med fødselsåret 1761! Hvad angår navnet »Baitsen«, så kan det vel være en forvrængning af dialektudtalen af navnet Bakken (Bakkensen). Hvis man forsøger at sætte sig ind i datidens forhold og tankegang, så kan man godt forestille sig, at Bakken Thuesen ønskede at få disse nære slægtninge i »kristen jord«. Man kan endvidere forestille sig, at han en mørk nat har gravet ligene op ved retterstedet, kørt disse over heden fra Kors kroen mod Varde, derpå mod vest i retning mod Alslev – dengang en øde strækning – og sejlet ligene over åen nord for Hans Thøstesens i Toftnæs, Alslev sogn. Ellekilde ledte forgæves efter H. Thøstesens i Hyllerslev og mente, at der forelå en huskefejl for gårdfæster Anders Thøstesens på gården XI-B, Hyllerslev, som jo boede ret langt fra åen. Ellekilde tænkte ikke på, at H. M. Iversens far var fra Vibæk i Alslev sogn, og at overfartsstedet kunne være betragtet fra den sydlige side af åen. I 1801

Gården V (mat. 13) omkr. 1905. Set fra syd. Personerne fra venstre: Gårdmanden Chr. Pedersen, hans kone Dorthea, tjenestefolk, hvis navne ikke kendes.

boede der netop en husmand Hans Thøstesen i Toftnæs, og det kan godt passe, at man almindeligvis sejlede over åen i nærheden af hans hus, når man kom sydfra og ville til Hyllerslev. Efter at være kommet over åen kan Bakken Thuesen have kørt ligene ad den gamle kirkevej til Janderup kirke, og hvis natten var mørk, kunne dette godt lade sig gøre, uden at han blev set, for dengang boede der ingen på den strækning. Og det kunne formentlig også lykkes for ham at få ligene begravet i hemmelighed på kirkegården. Når mørket sænkede sig, holdt folk sig borte fra »de dødes ager«, og kirkegårdene var oftest således tilgroede med græs og andet ukrudt, at det næppe bagefter kunne konstateres, at en begravelse i dølgsmål havde fundet sted!

1806 døde Bakkens kone, 63 år gl., altså født omkr. 1743. 1807 blev Bakken gift i Billum kirke med Anne Nielsdatter, f. omkr. 1784 i Ål sogn. Hun var altså omkr. 32 år yngre end han og ca. 23 år, da hun blev gift. De fik da også flere børn, men i hvert fald tre af dem døde som små. 1812 solgte Bakken gården til »Søren Nielsen, Billumvad, som er Soldat ved 1. Jydske Infanteri Regiment, 6. Compagni«, og der blev oprettet aftægtskontrakt. Men handelen blev tilsyneladende ikke til noget, for skødet er streget i protokollen. 1822 solgte Bakken gården til *Just Severin Jessen*. Bakken døde 1829, konen 1850. Just S. Jessen var født 1786 på gården I. Han blev 1822 gift m. Dorthe Cathrine Andersdatter, f. 1797 på XI-B som datter af Anders Tøstesen. De fik børnene: 1823 Magdalene (g. m. Mikael Nielsen i Vagtborg, moder til Marie Mikaelson, kld. »æ franskvasker«, se XI-B). 1825 Kathrine Marie (XI-B). 1827 Jes Christian.

I 1860 var gården overtaget af sønnen *Jes Christian Justesen*, der i 1857 blev gift m. Andrea Hansen Harck, f. 1830 i Vardø landsogn. Jes og Andrea fik

børnene Dorthea Katrine Karoline, f. 1859, og Julius Severin Justesen, f. 1869, der fik ejendommen mat. 1-a (se den). 29/7 1886 døde Jes Chr. Justesen af tyfus. Enken drev gården videre. 1891 blev datteren Dorthea Katrine Karoline Justesen gift m. *Christen Pedersen*, f. 1863 i Guldager sogn, kld. »Kræn Pæjsen«. Han fik skøde på gården i 1892. Bygningerne var efter det oplyste gamle og primitive. I h. t. vurderingen 1922 blev laden ombygget 1890, stuehuset 1893 og stalden 1898. 1906 og 1911 var her en karl og en pige. 1911 døde Chr. Pedersens kone. 1915 solgte Christen gården til Adolf Werenberg og flyttede til huset mat. 9 i ved landevejen. Der døde han 1924.

Adolf Werenberg var f. 1882 i Arrild, Sønderjylland, som søn af Christian W. (se Grydvad mølle). Han var gift m. Johanne Marie Sørensen, f. 1891 i Fåborg sogn, Ribe amt. De fik børnene: Ejner, f. 1916, Svend Aage, f. 1920, Christian f. 1923, Gudrun, f. 1925, Betty, f. 1933. Adolf døde 1945. Enken drev gården videre. 1971 skøde til sønnen *Svend Aage Werenberg*, der er ugift.

VI. MAT. 12, HYLLERSLEV. 2002 HK.

HYLLERSLEV BY. GÅRDEN NEDLAGT.

Også denne gård var krongods. 1562 var landgildet $\frac{1}{2}$ ørte rug, 1 svin, 5 sk. til hel- og volmis, 2 hestes gæsteri. Bonden var *Jep Ibsen*, 1593 *Jep Jepsen*, måske én og den samme mand. 1635 var *Jep Ibsen* her. Han var måske en søn af fornævnte, og han kan være den Jep Jepsen i »Hillerslef«, der 1638 sammen med Karen Nielsdatter, s. st. måtte stå åbenbar skrifte i Janderup kirke for »skørlevned«. De blev gift 1639. 1664 døde »Jep Jepsen af Hillerslef«. 1661 og 1664 var *Apelone Jørgens* her. Hun efterfulgtes af *Knud Nielsen*, f. ca. 1634. 1680 fødtes hans datter Maren. Det år blev gården ryttergods. 1688 er Laurs Nielsen anført som fæster her, men måske er det en fejl, for både 1692, 1696 og 1699 nævnes Knud Nielsen som fæster på VI. Sønnen Niels og datteren Apelone boede hos ham i 1699. 1707 omtales Knud Nielsen som »en meget gammel og affældig mand, som intet ved gaarden kan udrette«. Det anbefales, at hans søn *Niels Knudsen* overtager fæstet, »og af dragonrullen udgaar og befries«, når en anden indtræder som rytter i hans sted. Besætningen var da (1707) 4 bæster, 4 kør, 2 kvier, 2 stude, 1 ungnød, 1 kalv, 10 får, og der var »plov og vognredskab« på gården. Niels overtog fæstet og var her stadig i 1719. Den gamle Knud Nielsen døde 1710. Niels fik børnene: 1712 Knud, 1719 Anne, 1723 Anders. Niels Knudsen døde i 1734. 1719 mageskiftedes VI til ritmester Kaas, der døde 1727. VI kom så under Søvigård. Omkr. 1735 var *Bennet Nielsen* fæster her. 3. juledag 1734 begravedes hans kone, »som i Barselseng, 14 Dage efter Forløsningen af anden Tilfald satte Livet til«. I oktober 1735 blev Bennet g. m. Else Bandsbjerg. De fik børnene: 1736 Karen, 1737 Christen, 1738 Appelone, 1743

Gertrud. 1747 døde konen, Else. 1748 blev Bennet g. m. Karen Jensdatter af Bandsbjerg, »som på 5te aar havde tjent ham«. De fik børnene: 1750 Anne (mat. 19), 1753 Else og 1757 Niels.

1761 døde Bennet Nielsen, 58 år gl. 9/2 1762 blev enken gift m. *Jeppe Andersen*, f. 1726 (se XII).

1764 fødtes sønnen Bennet (senere ejer af mat. 3, Nørhebo), 1766 Karen og 1768 Kirsten. 1776 døde konen, 49 år gl. Jeppe Andersen blev derefter gift med Anne Hansdatter. Gården hørte stadig under Søvig. 1778 var dens hartkorn 2402. De 4 skp. var kommet til gården fra IX.

I 1780'erne blev gården overtaget af Jeppe Andersens stedsøn, *Niels Bennetsen*, f. 1757. Han erhvervede gården i selveje i 1785. 1786 blev Niels g. m. Anne Madsdatter fra III, og Jeppe og hans kone var i 1787 aftægtsfolk hos dem. De havde da en tjenestedreng på 15 år og ikke andet tyende. Niels og Anne fik 1789 datteren *Karen*. 1798 døde aftægtskone, Anne Hansdatter, 70 år gl. Jeppe døde 1813.

1809 blev Niels Bennedsens datter Karen gift med Laurids Nielsen i Janderup. De fik i 1812 en datter, Karen Lauridsdatter.

Niels Bennetsens kones (Anne Madsdatters) død er ikke fundet, men hun må være død inden 1828. I oktober d. å. meldte den 48'årige tjenestepige Ane Magrethe Jensdatter tilgang til Hyllerslev fra Guldager sogn. Hun blev 1829 g. m. Niels Bennetsen, der da var 73 år gl. Han døde 1831.

1832 blev Niels Bennetsens barnebarn, Karen Lauridsdatter, gift m. *Jacob Christensen*, f. 1807 i Tarp, Billum sogn, som søn af Chr. Jacobsen. Han overtog VI. De fik i hvert fald 7 børn. I 1851 begyndte han at sælge ud af jorden (se mat. 12a og 12b) og i de følgende år solgte han det hele i mindre parceller (se 12c, 12d, 12e). Gården var dermed ophørt at fungere, og inden 1860 blev bygningerne sikkert nedbrudt. De er ikke indtegnet på kortet 1870.

VII, MAT. 5, HYLLERSLEV. 3000 HK.

»ENGGÅRD«, HYLLERSLEV STATIONSVEJ 18, HYLLERSLEV.

Gården svarede en forholdsvis høj landgilde, der 1661 udgjorde 4 rdl., 1 skovvogn, 1 svin og 1 fødenød. Gårdens hartkorn var da ansat til 9½ tdr. Ved matriklen 1688 blev det nedsat til mindre end en trediedel. Gården hørte i 1600'tallet under Hennegård og havde måske haft dette tilhørsforhold siden de katolske biskopper ejede Hennegård. 1661 og 1664 var fæsteren *Christen Pedersen*. 1661 døbttes hans søn *Anders*. Christen døde 1681 og efterlod sig enken Maren og 6 børn.

Gården kom under Søvig (det var den i 1681), men Frands Jensen i Janderup ejede en del af ejendommen. Fæsteren var 1688 *Anders Christensen*, formentlig forgængerens søn, f. 1661. Han var sikkert den samme mand som den Anders Christensen, der 1690 fæstede XII. Foruden Anders var der en søn

Peder Christensen. 1689 blev han og »hans moder, sal. Christen Pedersens« og Las Nielsen (V) stævnet angående »en fædrift«, der førte fra gården her til »Faar Bro«. Det var oberstløjtnant Rabe (II), der stævnede dem. På den tid drev Peder sikkert gården for sin mor. 1693 blev han g.m. Helvig Pedersdatter fra Grydvad mølle. Peder var da sikkert fæster her på VII. 1699 nævnes det, at »enken Helvig Pedersdatter« bor i Hyllerslev. Da må Peder altså være død, men da enken nævnes som »tjener« under Søvig, bor hun sikkert stadig på VII. Hun omtales som fadder endnu i 1712.

Vistnok i 1720'erne kom VII under Lunderupgård. I 1730'erne hørte gården i hvert fald under dette gods. Fæsteren var da tilsyneladende Jens Jensen, f.omkr. 1683. I Lunderups jordebog nævnes han som bruger af en gård i Hyllerslev med 3 tdr. hk., hvortil var lagt 1 td. hk. »af den store gaard, som Hans Eskesen forhen beboede« (Storgården, VIII). Og denne gård på ialt 4 tdr. hk. var VII. Brugeren (fæsteren) kan næsten kun være Jens Jensen fra gården V (se den). Han var g.m. Ingeborg Pedersdatter, og de havde datteren Barbara Jensdatter, f. 1712. Hun blev 1733 g.m. *Søren Andersen Friis*, f. 1706 på XI. Han overtog fæstet her, som han med sikkerhed havde i 1747. Hans svigerfar (J. Jensen) nævnes da som bruger af den ene td. hk., der var kommet fra VIII. Han kan have boet som en slags aftægtsmand hos Søren. Jens Jensen blev gammel. 1741 døde hans kone Ingeborg, men 1744 giftede han sig med Mette Pedersdatter. Hun var 75 år, da hun døde 1768. Jens døde som 90° årig i 1773.

Men nu tilbage til Søren A. Friis og Barbara. De klarede sig tilsyneladende ret godt på VII. Af de 9 børn, de fik, døde 4 som små, og to af disse døde børn hed Mette. 1738 fødtes Peder (senere fæster her), 1742 Ingeborg, 1746 Anders (senere fæster her), 1749 Jens og 1752 Hans (blev gmd. i Orten). I november 1752 døde Søren A. Friis. Gården hørte da under Teilmann, Nørholm, og der blev holdt skifte ved hans fuldmægtig d. 9/12 1752. Enkens (Barbaras) værge var rådmand Knudsen, Varde. Boet viste vel ingen voldsom overflod, men der var de ting, der skulle være på en god bondegård. Oprensningen af »levende Creaturer« giver et ret godt billede af en besætning på den tid. Der var: »1 brun Hest 8 aar, 1 sort Hoppe 6 aar, 1 sort stieret Hesteplog 3 aar, 1 dito Hoppe 11 aar, 1 gl. blind Hoppe, 1 graa og 1 broget Koe med Kalve, 1 dito broget – nylig baaret – er ung, 2 Sommer Kalve, 1 dito rønnet (rød) og 1 hvid i 2^{det} aar, 1 spæd Kalv, 1 sort broget og 1 hielmed Stud, 2 sort og hvid broget, 1 sort hielmed og broget dito, 1 dito og 1 sort hvid broget, 10 faar, 1 Galt. Bier: 5 Stocker til Vinter.« Beskrivelsen synes mig at give udtryk for det »personlige« forhold, bonden havde til sine husdyr. Det var individuelle væsener, ikke blot 5 køer! Der var en vogn »med beslagen Hjul og alt Behør« og »1 Ploug med Behør«. I »Kiøkenet« var »en gammel Seng som børnene ligger udi«. Af sølv var bl.a. 3 bægere og 4 skeer. Blandt den

afdødes tøj var en »læder Cammesol*, der udi 2 dosin og 7 sølvknapper« og en »blaa Bryst Dug, der udi 12 sølvknapper«, videre »en gl. Spansrør med lidet sølv«. Da enken blev spurgt om, hvorvidt hun havde yderligere værdier, foreviste hun skøde på, at hun ejede 1 dags slet eng i Nyland og Adel eng, som afdøde havde købt 1747 af Christen Jensen Vium, borger i Varde. Videre forelå skøde på et engareal, kld. »Krøfvel« i Adel eng, beliggende med »vester Side til Marrebecken«, »en Eng i Toftnis Krog«, samt en »Eng ved Engebeck« og noget mere, dels i parter. Disse arealer havde afdøde købt af Peder Pedersen Sadelmager i Varde i 1751. Endelig forelå skøde af 13/5 1752 på en eng i »Hyllerslev Marck, Øve kaldet«, som Søren A. Friis og Jens Justesen i fællesskab havde købt af rådmand Hans Wolff i Varde, og som denne havde erhvervet ved skøde af 29/1 1734 fra »Hans Eschesen forrige Beboer af dend saakaldet større Gaard i Hyllerslef«. Afdøde Søren Andersen Friis var altså ikke kun fæster. Han ejede selv ret store engarealer. Han var så velhavende, at han lånte penge ud. Der forelå to gældsbeviser i boet. 28/2 1750 havde guldsmed Jens Ørenstrup i Varde lånt 80 rdl. af Søren Friis. Som pant stillede guldsmeden »een mig paaboende Gaard beliggende paa Vester Gaden indtil Farveren Jens Stauning paa den ene og til Jacobi Kirke Stræde imellem velædle Madame Endrop på den anden Side«. Også degnen Henning Gynther havde lånt penge af Søren Friis. 15/1 1750 havde han lånt 20 sletdaler, og som pant stillede degnen sit »Boe, baade levendes og død Ting«. Enken blev udspurgt, om hun var »noget bortskyldig«, og hun svarede, at hun skyldte Niels Jensen i »Qvong« 20 rdl. og »store Anders paa Fanøe« 6 rdl. og 4 mark. Ved genoptagelsen af skiftesagen d. 18/6 1753 blev boet endeligt opgjort. Formuen var 569 rdl. Gælden, bygningernes brøstfældighed m.m. var 150 rdl. Restformuen derefter 419 rdl., hvilket var mange penge. Enken, Barbara Jensdtr., ønskede at blive ved stedet og »holde sig hendes salig Mands fæste bref efterrettelig«. Hun giftede sig allerede 4/10 1753 m. *Povl Pedersen* af Tarm. Han overtog fæstet. Han er den »Povl Friis«, der døde 1785, 73 år gl.

Søren Friis's søn, *Peder Sørensen Friis*, f. 1738, overtog fæstet 1777. Han var 1766 blevet g.m. Anne Nielsdtr. af Borris. 20/11 1768 døbttes deres datter Kirsten. 27/11 s.å. begravedes »den Danekone Anne Nielsdatter, Peder Friises Hustru, som døde i Barselsseng efter det andet Barn«, og 11/12 s.å. blev barnet Kirsten begravet. Deres første barn var Barbara, f. 1767. 18/10 1769 blev Peder Friis gift m. Frandsine Hansdatter af Myrtue, Hostrup sogn, datter af Hans Frandsen. De fik 1770 datteren Anne og 1771 Birthe Kirstine. 27. maj 1780 døde Peder Friis, 43 år gl., »han druknede ved Faare Broe, som han faldt af tilligemed sin Daatter, som blev reddet«! Faarebro var sikkert en bro over Mariebækken ved Hyllerslev. Var han kommet kørende i hestevogn over broen, var det meget tåget, eller var han beruset? Det hele virker lidt

*) Cammesol = overkjole, af ital. *camiciola*.

mystisk, for det skete jo ved sommertid med lyse nætter! Peder blev begravet d. 2. juni. 27/6 1780 blev der holdt skifte. Værge for de to yngste døtre var farbrødrene Anders Sørensen Friis i Hyllerslev og Hans Sørensen Friis i Orten. Ældste datters værge var slægtninge i Borris, og enkens værge var hendes far i Myrtue. Af husdyr var her ikke mange, kun 3 køer, 9 får og 4 lam, og så »3 Bistokke, deraf Sterfboen den halve Deel tilhørende«. Der var ingen heste, og det var nok ikke så mærkeligt, for senere i skiftet hedder det, at »Stervboe Stedet er en Aftægts Huus, hvilken er Gaarden underlagt, ligesom og det brugende Hartkorn henhører under Gaarden«. Peder Friis havde kun drevet gården i 2 år og var nu på aftægt (se senere). Stedet var godt forsynet med møbler, sengetøj, redskaber og køkkentøj. Den »afdødes gang Klæder« var: »1 bruun Trøje, 1 læder dito, 1 par dito Buxer, 1 par vadmels dito, 1 bryst Dug, 1 sribet Undertrøje, 1 dito, 1 blakket Trøje, 1 par blaae Buxer, 1 blaae Kiortel, 1 blaae Vest med 31 sølv Knapper, 1 par sorte Buxer, 1 dito Vest, 1 dito Kiortel, 1 par blaae Strømper, 1 par dito (ringere), 1 Hat og Hue, 1 par Støvler og en par Sko«. Peder Friis var godt klædt! Da løsøret var gjort op meddelte enken, at »Jens Smed i Kikkenborg ved Bramming« skyldte afdøde 22 rdl. 2 mark. Anders Friis i Hyllerslev skyldte ved obligation 66 rdl. 4 mark, og »Peder Jørgensen i Tranberg« skyldte 3 rdl. 2 mark, men enken oplyste, at han nægtede at betale pengene, og hun syntes ikke, at det var umagen værd at registrere det lille beløb, da der ikke fandtes bevis for, at han skyldte det. Derefter gav enken oplysning om adskillige beløb, fra 1 til 11 rdl., som afdøde skyldte bort til forskellige mænd på egnen. »Christen Lønne i Løyem (Lydum) fordrede 5 rdl. for en Svin, men som bemeldte 5 rdl. fandtes i salig Peder Friises Tegnebog med Strege overskreven, saa mente Enken at samme var betalt. Imidlertid anbød fornævnte Christen Lønne sin Eed paa, at hand hverken selv eller ved andre havde modtaget de krævede 5 rdl.« Skifteretten fandt derefter, at Chr. Lønne burde have pengene.

Den 2. maj 1783 blev enken, »Frands sine Hansdatter af Hyllerslev Bye«, gift med Peder Jørgensen. Han er sikkert identisk med den ovennævnte mand af samme navn, der skyldte hende penge. Han var fra Årre sogn. Formentlig tog hun og børnene ophold hos ham.

Hendes svoger, *Anders Sørensen Friis*, f. 1746, g. m. Kirsten Hansdatter, overtog fæstet i 1779. Han havde tidl. drevet en gård i Orten. Nu skulle han svare aftægt til »forgængeren« (P. S. Friis) og til »stedfaderen« (Povl Pedersen). I landgilde skulle han svare 2 tdr. rug, 2 tdr. byg og 8 rdl., og han skulle yde hoveri til Nørholm eller Lunderup, hvortil han også skulle levere 2 læs »bro- eller kampsten«. Endelig skulle han foretage ægtkørsel, dog ej længere end til Kolding. Han forlod VII i 1784, da fæstet blev overdraget til *Anders Hansen Friis*, f. 1748 på XI, g. m. Karen Nielsdatter, f. på XII. Anders havde indtil 1781 været »national rytter« i det holstenske rytterregiment. Konen

døde 1787, 32 år gl. 1788 blev Anders g. m. Maren Jensdatter fra Storgård, og han overtog denne gård (se VIII).

1801 fæstebrev til *Niels Gregersen* fra Dyreby, Henne sogn. 1806 til hans søn *Christen Nielsen*, f. ca. 1777 i Henne, g. m. Kirsten Nielsdatter, f. ca. 1778 i Ål (død 1850). De fik børnene: 1802 Inger, 1805 Niels, 1811 Anne Kirstine. 1834 fæstebrev til sønnen *Niels Christensen*, g. 1829 m. Karen Christensdatter Riber, f. 1805 på Sønderhebogård. Deres børn: 1829 Christen, 1831 Kirstine, 1833 Christen Riber Nielsen (mat 8d). 1841 Hans Friis Nielsen, der gik til skole hos Morten Eskesen, som var lærer i Hyllerslev 1849-51. Drengen var vistnok Morten Eskesens yndling. Han omtaler ham i sin »Minder og Udsigter«, Odense 1881, som »en lille vakker dreng, baade at høre til og fortælle«, og »den lille Hans Friis sang lifligt, og jeg hørte ham en Gang gaa ude i Marken og syngte »Mellem Brødre kaldt den lille«. Drengen døde 12/12 1850 af »Halssyge«. 1853 døde Niels Christensen. Enken drev gården videre nogle år. 1857 blev hun g. m. Jens Andersen på XI-B.

25/4 1854 blev datteren Kirstine Nielsen, f. 1831, g. m. *Nis Anton Hansen*, f. ca. 1825 i Grimstrup sogn. Han overtog fæstet 1855. Ved den lejlighed blev gårdens bygninger synet og følgende konstateret: »Vaaningshuset i sønder, 12 fag lang, 10 alen 1 kvarter, 4 tommer vid, Underdelen paa begge Ender og søndre Side Grundmuur, Resten paa den nordre Side Bindingsværk med muur Steen. Fyrovertømmer med Lyng og Straa. Huset i vester, 14 fag lang, 10 fag til Ko- og Hestestald, 4 fag til Høgulv og Foderlo, Grundmur, Lyng- og Straatag. Huset i nord, 16 fag, 2 fag til Høgulv, 2 til Vognport, 2 til Tærskelade, Resten 10 fag til Korngulv, nordre Side Bindingsværk, Resten Grundmuur, Lyng- og Straatag. Huset i øster, 10 fag, 4 fag til Brændsel, 2 fag til Vognport, Resten 4 fag til Faar- og Svinested, Grundmuur, Straatag«. 1858 døde den gamle aftægtsmand, Christen Nielsen, 81 år gl. Nis og Kirstine fik 3 børn. 1859 døde hun, kun 27 år gl. af »Vattersot«. 1/2 1860 havde Nis 4 tjenestefolk, og blandt disse var Ane Frandsdatter, f. ca. 1830 i Alslev sogn. Med hende blev han gift 23/10 1860. Ane døde 1866. 1/2 1870 havde Nis 2 karle og 2 piger, en af disse var Maren Sørensen Christiansen, f. i Guldager sogn. Med hende indgik han ægteskab 1871. Hun døde 1875, 31 år gl. Hun blev Nis A. Hansens sidste kone. Ved skøde af 30/4 1862 havde Nis Anton Hansen købt VII i selveje af Stamhuset Nørholm. I 1876 solgte han sin gård til *Peter Haas* af Rejsby. Nis købte en gård i Vestkjær, Ølgod sogn, og der døde han i 1902.

Peter Haas var født ca. 1836, formentlig i Rejsby. Han var gift med Mette Kirstine Hansen, f. ca. 1846, også i Sønderjylland. Haas blev sognerådsformand. 1899 mageskifteskøde til *Hans Jensen Klindt* fra P. Haas.

1900 skøde til *Iver Hansen Nielsen*, f. 1874 på mat. 14, Janderup, g. m. Gunde Marie Thøstesen, f. 1879 i Mejls, Varde landsogn. 1902 fik de datteren Dorteia og 1906 Laura Johanne. 1936 solgte Iver gården til *Karl Marius*

Christensen, f. 1910 i Fåborg sogn, Ribe amt, gift med Dora Harborg Sørensen, f. 1913 i Billum sogn. Iver flyttede til Janderup stationsby, hvor han døde i 1954.

I 1970 flyttede Karl til Janderup stationsby og solgte gården her til *Arthur Eriksen*, f. 1946 i Kvong sogn, gift med Jytte Hansen, f. 1949 i Vejrup sogn. De har 4 børn. Stedet drives med landbrug.

VIII OG IX, MAT. 8, HYLLERSLEV. 7711 OG 2721 HK.

HYLLERSLEV STORGÅRD, ADELNGVEJ 33, HYLLERSLEV.

Denne gamle selvejergårds ældre historie er vanskelig at udrede, da kilderne mangler. Først med matrikuleringen kommer der sikre oplysninger. 1661 og 1664 svarede af gården i »landgilde« til Riberhus 1 svin, modsvarende ½ td. hartkorn. Det var ikke egentlig landgilde, men en herlighedsafgift, som selvejergårde svarede, oftest til Kronen. Men i de ældre lensregnskaber er afgiften for denne gård ikke fundet. Enten var VIII en fæstegård eller en selvejergård, hvis herlighed en adelsmand havde. Mest sandsynligt er det, at den var en fæstegård, indtil lenets ridefoged, Peder Byrgesen, formentlig i 1648, købte den og fik en ordning med Kronen om herlighedsafgiften. Af matriklen 1688, hvis oplysninger hviler på opmålinger og fastsættelse af jordens bonitet, fremgår det, at VIII var den største gård i Hyllerslev. Det havde den formentlig været langt tilbage i tiden. Her kan den stormand have boet, der byggede motten (mindre primitiv fæstning) Elkjærhøj, tæt ved Varde å (se årbøger Ribe amt 1910, side 93f, og bind I, s. 36).

H. M. Iversen nævner i sine optegnelser (1857) et sogn om, at der på Storgård havde boet en mand ved navn Burmand, som havde to brødre, hvoraf den ene boede i Janderup og den anden i Myrtue. I en note til dette sogn nævner Iversen, at navnet sikkert rettelig var Byrgesen og ikke Burmand*). Der har nemlig eksisteret tre brødre med navnet Byrgesen her på egnen, og de var således endnu ikke glemt af almuen i 1857. De var født i Thorup præstegård. Den ene af dem, Jens, blev skriver i Skast herred og boede under fattige kår i Myrtue, ja døde endog i armod. Den anden, Niels, boede en tid i Sønderhebo og derpå i Myrtue. Ham gik det noget bedre. Bedst gik det den tredie, *Peder Byrgesen*, (som er nævnt ovenfor). Ham gik det så godt, at han satte Fortuna, lykkens gudinde, i sit bomærke. 1635 blev han slotsskriver og slotsfoged på Riberhus og 1639 ridefoged over Riberhus len. 1641 fæstede han en halv krongård i Hebo og blev kort efter gift med den 19'årige Anna Nielsdatter Hebo, datter af den betydelige studehandler og rådmænd i Varde og fæster af St. Hebo., Niels Andersen, og hustru Ane Nielsdatter. Den unge kone døde i sin første barselseng d. 3. novbr. 1642, og hun nævnes da som »hederlig dydrige og gudfrygtige Qvinde Anna Nielsdatter, Peder Byrgesens udi Hebo«. Senere blev Byrgesen gift med Maren Hansdatter Friis, f. 1626, *) Se dog gården X.

datter af den rige Ribeborgmester Hans Friis og hustru Lene Kjeldsdatter. Malerier af dette par hænger i Ribe domkirke. Maren havde været forlovet med dr. Joakim Timmermann, men hun havde hævet forlovelsen, hvilket medførte en retssag, der vistnok først sluttede 1646. Af den grund kan Peder Byrgesen vel tidligst have ægtet hende 1647. Da boede han i Ribe, men flyttede i maj 1648 til Hyllerslev Storgård, som han må have købt ved ægteskabet med Maren, i hvilken anledning han fik en medgift på 1000 dlr. 1649 fik Byrgesen en datter, der døde før dåben. Derefter er der en lakune i kirkebogen, således at det ikke kan ses, om de fik børn i de nærmest følgende år, men i 1654 fødtes datteren Lene, og 1655 døbtens sønnen Lydick. 1650 døde Byrgesens svigerfader, og ægteparret her modtog da en betydelig arv. Samme år købte Byrgesen det halve af Lyne Husted og Starbæk mølle i Kvong sogn. Han fæstede enge af Kronen, Domkapitlet og kirken til 16 læs hø, og i 1655 fik han fæstebrev på IX, der var uden bygninger, og som han derefter drev under Storgården.

IX var en gammel krongård, der svarede $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 svin, 11 sk. til helmisse og 11 sk. til volmisse (senere 18 sk. 2 alb.) og 4 hestes gæsteri. Her på IX var der i 1562 to bønder, *Niels Jensen* og *Hans Lauersen*. 1603 var *Eske Christensen* og *Mattis Sørensen* her. 1636 var sidstnævnte afløst af *Mads Madsen*. Eske var ret stridbar og havde for skik at pudse sin søn på folk, han ikke kunne lide. Således havde han en gang en uoverensstemmelse med Jens Clausen. En dag var denne i engene at flytte sin fars øg og var sammen med Mads, Eskes søn. Eske råbte da til Mads: »Slå ham! Jeg vil forsvare det!« Og så slog Mads Jens med en kølle, og snart var alle tre i slagsmål. Eske måtte senere bøde 2 rdl. for »bordag«. Få år efter blev IX vistnok en ødegård og lå vel hen som sådan, indtil Byrgesen fæstede stedet i 1655.

Et års tid var Byrgesen provstiskriver. 1642 strandede en Rostocker-skude ud for Lønne. Byrgesen og svogeren, borgmester Stefan Nielsen i Varde, købte vraget af skipperen. Med 80 mand og omkr. 250 heste lykkedes det at få gravet en kanal, og man skulle netop til at slæbe skibet ud, da en storm indtraf og jævned kanal. Man tog fat påny, og da lykkedes det. Måske var det som en tak herfor, at Byrgesen i 1645 skænkede kirken i Janderup en ny prægtig altertavle (se bind I, s. 41).

Byrgesen var en dygtig mand, der gjorde lenet store tjenester under svenskekrigene (se bind I, s. 139). Krigstiden tog tilsyneladende hårdt på ham. Han døde i 1661. Enken Maren Hansdatter førte bedriften videre et par år, men i 1664 eller 1665 må hun være blevet gift med præsten *Niels Hansen Arnsberg* i Varde, en søn af byens borgmester Hans Nielsen Arnsberg. Præstens første hustru var en søster til P. Byrgesens første kone. Historikeren Lindberg Nielsen oplyser, at Hr. Arnsbergs anden kone hed Maren Hansdatter og er

fundet nævnt 1665 og 84*. Det er da forståeligt, at matriklen 1661 og 64 nævner Maren Hansdatter som ejer af Storgård, men i 1688 Hr. Niels i Varde som ejer af denne gård**. Forholdene var noget indviklede. IX havde ingen bygninger og dreves jo under Storgård, men den tilhørte Kronen og var udlagt som ryttergods. Af selvejergården (Storgård) var også Herligheden udlagt til rytteriet.

Hr. Niels H. Arnsberg døde 1694. Da boede »signeur« *Jonas Nielsen* her på VIII. 24/11 1693 var der syn på »Jonas Nielsens iboende gaard, Hillerslefgaard«. Han døde 1701. 1703 nævnes hans hustru, »Anna, salig Jonas Nielsens«. 19/6 1704 blev deres datter Anna Kirstine gift med *Balzer Jensen* »af Colding«, som derefter boede på VIII. I h.t. kgl. bevilling dreves IX stadig som en del af Storgård (VIII), men IX var stadig ryttergods. Balzers far var Jens Nielsen Ostrup, vejer og måler i Kolding. Anders Nielsen på Søvig var farbror til Balzer Jensen. 1719 oplyses det, at »Hr. Niels i Varde« har den øde Krongård (IX), og at selvejergården (VIII) er beboet af Balzer Jensen. Hr. Niels var da forlængst død, så det kan kun betyde, at hans arvinger fortsat ejede gårdene, og at både Jonas Nielsen og Balzar Jensen var fæstere. 1706 var der hos Balzer Jensen anbragt en dragonhest, »sortbrun, blisset, 5 aar, 14 palmer høj«! Ved auktionen 1719 købte Hr. Niels's søn, magister Peder Arnsberg, præst i Hvejsel, IX, Herligheden af VIII og noget eng og stuf. Han var dermed ejer af gården, som han jo drev ved fæstere.

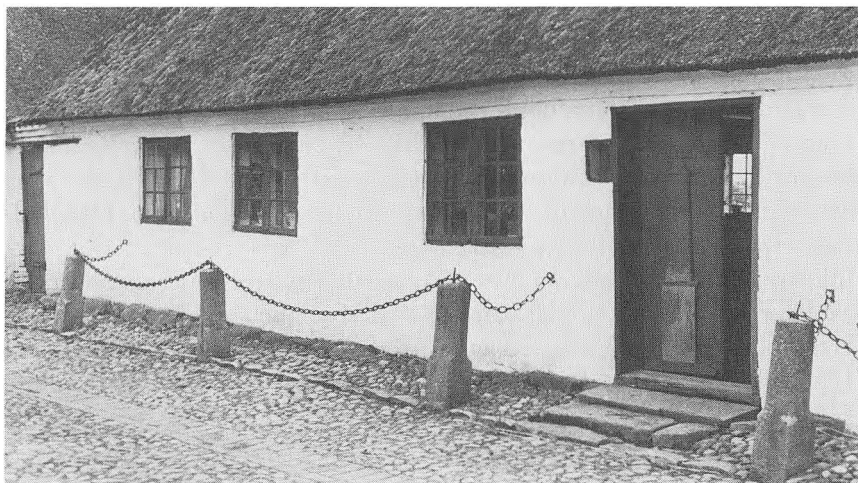
1705 fik Balzer Jensen og hans kone en søn, Jonas Balzersen, opkaldt efter morfaderen. Efter sin faders hjemby tog denne Jonas tilnavnet Collin. Han slog sig ned i København, hvor han blev købmand og fabrikant. Han købte det i litteraturhistorien kendte »Collinske hus« i Bredgade. Hans sønnesøn var den Jonas Collin (1776-1861), der på afgørende måde hjalp den unge digter H. C. Andersen.

Som nævnt var Balzer her endnu i 1719. Omtrent samtidig med ham må der her have boet en mand, der hed *Jens Jensen*. Han nævnes nemlig i kirkebogen 1717-22 ved barnedåb som »Jens Jensen af Hillerslefgaard«, og det kan næsten kun være Storgaarden, der menes. Det er svært at identificere og placere ham, for det er sikkert, at der i 1709 og 1719 også var en Jens Jensen på gården V (se også VII). Man kunne tro, at det var en og samme person, men adskillige omstændigheder tyder på, at det drejer sig om to forskellige mænd.

Ovennævnte Peder Arnsberg i Hvejsel må have delt Storgård i to dele og solgt i hvert fald den ene halvdel, som blev overtaget af stude- og ejendomshandler

*) Heraf følger, at det ikke kan være rigtigt, når Genealogisk Tidsskrift 1912, s. 55, oplyser, at Arnsberg var gift med Anne Hundevad (1620-84), datter af astrologen, rektor Jens Sørensen Hundevad, Kolding. (H. K. Kristensen).

**) Også matriklen 1681 nævner »Maren Hansdtr., sal. Peder Børgesens« som ejer af VIII. (K.J.).

Stuehuset i Storgård, set fra gårdspladsen, fra nord. 1962. Foran huset granitstolper med jernkæder. Sådanne findes også ved den Kampmannske gård i Varde. Til venstre for døren et lille vindue. Her anbragte man et lys, når man ventede gæster, og herfra kunne man betragte fremmede, der kom ind på gårdspladsen. Døren har empire ornament. Bemærk brorlægningen foran huset. Fot. Knud Jensen.

Povl Pedersen i Tarm. Han fæstede den halve Storgård til sin søn *Jes Povlsen*, gift med Anne Sørensdatter. 1725 døbttes deres datter *Anne Cathrine*. Jes døde i 1728. Enken giftede sig 1732 med *Eske Christensen* fra Bandsbjerg. Ved samme tid døde Povl Pedersen i Tarm. I arv efter Jes Povlsen og Povl Pedersen tilfaldt størsteparten af halvgården Eske Christensens steddatter, Anne Cathrine. Hendes mor arvede en mindre del. Af formynderne fæstede Eske Anne Cathrines part, så han havde rådighed over den halve gård, men ægteparret boede den første tid på Bandsbjerg, hvor han også havde halvdel. I anledning af udskrivning af ekstraordinære skatter i 1743 nævnes han som »Selv Ejeren i Hylderslev Eskild Christensen«, der har angivet »at eje ikun en liden deel af den af ham beboende Gaard, men det øvrige at tilhøre hans Stifdatter i Arv, hun som er umyndig«. Han havde da »1 Svend« og »1 Pige«. Han erklærede, at »af guld, sølf og rede penge haver jeg intet«. Det passede næppe helt. Man har vel til alle tider vredet sig lidt, når selvangivelsen skulle skrives.

Efter Balzer Jensen kom *Hans Eskesen* på Storgårds anden halvpart. 1730, da han fik sønnen Eske døbt, nævnes han som Hans Eskesen »af Hillerslevgaard«. Han kaldes »velagte mand«, og han ejede selv enge, både i Hyllerslev og Janderup. I 1734 indgik han mageskifte med Eske Christensen, hvorved han overlod ham sin i fæste havende halve del af Storgård og fik Eskes halve del af Bandsbjerg.

Som nævnt ovenfor omtales VIII i 1693 og senere som »Hyllerslevgård«.

Først i 1734, da Anne Sørensdatte var fadder, nævnes gården som »Storgård«. Derefter bruges denne betegnelse jævnlgt.

Men nu tilbage til Eske Christensen, der altså i 1734 havde fået fat i hele Storgård, dels som fæster, dels – og i mindre grad – som selvejer. Trods hans »jamren« i »selvangivelsen« 1743 var han vel en af sognets rigeste mænd, formentlig kun overgået af sognepræsten og ejeren af St. Hebo. 1736 fødtes hans datter Dorthe. Hun blev 1760 g. m. Søren Carstensen (se I). 1766 døde Eskes kone, An Sørensdr., 71 år.

Imidlertid ejede steddatteren, Anne Catherine, som nævnt en betydelig del af gården; hun var altså et godt parti. 1747 giftede hun sig med *Jens Justesen*. Han købte resten af gården i selveje. De fik børnene: 1748 Jes (gården I). 1751 Appelone (Sønderhebogård). 1753 Anne (g. m. Th. Nielsen, Jand.). 1755 Zidse Marie (gården IV). 1760 Just. 1762 Søren. 1765 Birgitte (Th. Niensens 2. kone). 1768 Maren (g. m. Anders Friis).

Jens Justesen blev sognefoged. I 1763 kom der nogle omflakkere til hans gård. Kirkebogen melder om disse: »3. paaskedag begravet et fattigt barn af Eresøe ved Fredericia, som døde Paaske Morgen til Jens Justesens, hvor Forældrene kom syg dermed Paaske aften«. Det var tidligt på året, og barnet var vel blevet syg under vandringen i den kolde forårsluft!

1773 døde Jens Justesen, 57 år gl. 1776 giftede Anne Cathrine Jesdatter sig med *Christopher Frandsen*, f. 1748 i Janderup.

1778 var Storgårds ejendomme (opr. hartk. 10.632) fordelt således:

Christopher Frandsen	6400 hartk.	– selvejer
Hans Hansen, XIII	0400 hartk.	– selvejer
Jacob Christensen, Janderup . .	0232 hartk.	– selvejer
Jeppe Andersen, VI	0400 hartk.	– Søvig gods
Peder Sørensen Friis, VII	1000 hartk.	– Lunderup gods
Jens Hansen, XI B	1000 hartk.	– Lunderup gods
Christen Jensen Post XI A	1000 hartk.	– Lunderup gods

Til trods for, at Christopher Frandsen var meget yngre end sin kone, døde han først. Han blev begr. d. 20/4 1800. Hans efterfølger blev *Anders Hansen Friis*, f. 1748 på XI. Anders var 1788 blevet g. m. Anne Cathrines yngste datter, Maren Jesdatter, og han havde hidtil været fæster på VII (se denne). 1800 overtog han Storgård fra sin svigermor. Han skulle betale 6.250 rdl., og han skulle modtage gården som den var, med »Tab og Gevinst, som han selv veed god Rigtighed paa, da han for mig (svigermøder) derover har holden Dagbog, og altså modtager Anders Friis Betalingen for sidste Vinters Stude, som er solgt, og igjen betaler de bekomne Sommer gieste Stude«. Der blev tydeligvis drevet studehandel. Anne Cathrine skulle han give ophold på »Mad og Maal« og med »ald Venlighed og Kierlighed omgaaes«. Men hvis hun ikke længere var tilfreds med at spise ved samme bord som de øvrige, skulle han indrette hende »behøvende Opholdsværelser i Gaardens Østre Huus« og levere hende aftægt dér, og så kunne hun bl. a. uden videre medtage

Stuehuset i Storgård, set fra syd, fra haven. Omkr. 1905. Personerne fra venstre: H. C. Ulrik Ulriksen. Andrea Ulriksen. Margrethe (konen). Hans F. Ulriksen (manden). Siddende: Christian og Søren Ulriksen.

»6 Sølv Spiiseskeer«! En betingelse for overtagelsen var det i øvrigt, at Anders ikke måtte sælge gården til »nogen Fremmed«, mens svigermøderen levede. Anne Cathrine Jesdatter døde 1805.

Anders og Maren fik i hvert fald 3 børn. 1788 Jens Just Severin, der kom til at bo på mat. 8 b. 1791 Hans, der overtog VIII. 1796 Anne, der 1817 blev g. m. Hans Nielsen, Janderup, og i hvilket ægteskab datteren Andrea Kathrine Hansdatter fødtes i 1827. I 1801 var der 2 karle og 2 piger på gården. Anders Friis må have været velhavende. 1797 lånte han Mads Nielsen, Nørhebo, 175 rdl., 1804 lånte han Jens Sørensen i Blåvand 110 rdl. og 1805 Jens Bakkensen s.st. 300 rdl.

I Mølsig, mellem Hyllerslev og Janderup, var der spøgeri. En aften kom Anders Friis og en anden mand fra Hyllerslev kørende vestfra over denne lavning, »og blev Anders Friis da pludselig kastet ud af vognen, så langt tømmerne kunne nå«! (H. M. Iversens sagn). Anders H. Friis døde som aftægtsmand 1824. Hans kone, Maren, døde først i 1850.

Omkr. 1818 fik sønnen *Hans Andersen Friis* skøde på gården. 13/6 d. å. blev han gift m. Christine Nielsdatter, f. 1790 som dtr. af gmd. Niels Hansen, Janderup. Hun døde allerede 28/1 1821. 7/12 1822 giftede Hans A. Friis sig med Anne Kirstine Hansdatter, f. omkr. 1792 i Orten. Ægteskabet var barnløst, men parret tog Hans's søsterdatter, Andrea Kathrine Hansdatter, til sig som plejebarn. Skolelæreren, Morten Eskesen, boede i 1850-51 hos Hans Friis i Hyllerslev. Han skriver om Anne Kirstine: »Hun var ellers ikke

blødsøden, og da de slesvig-holstenske Ryttere før Fredericiadagen (1849) sværmede omkring og hentede Fødevarer, var hun en Dag saa forbitret, at hun sagde, at vi var nogle usle Mænd, at vi ikke skaffede os Bøsser og skød dem«! (M. E. »Minder og Udsigter«, Odense 1881).

1852 blev plejedatteren Andrea gift m. »Ungkarl og Brænderiejer« *Ulrich Adolf Bech Jensen*, f. 1824 i Lydum sogn. Han fik skøde på gården. De fik børnene: 1854 Ane Kirstine (gården I). 1857 Hans Friis (efterfølger her). 1859 Jens Jacobsen (gården X). Aftægtsfolkene, Hans og Anne Kirstine, døde i henhv. 1866 og 1873.

1882 skøde til sønnen *Hans Friis Ulriksen*, der s. å. blev gift med Ane Marie Helene Margrethe Andersen, kld. Grethe, f. 1855 i Fåborg sogn, Ribe amt, plejedatter fra St. Hebo. Samtidig med overdragelsen lod Ulrik A. B. Jensen en gård opføre omtrent på det sted, hvor den gamle gård X havde ligget, og han flyttede dertil. 1886 overlod han denne gård til sønnen Jens Jacobsen Ulriksen, men han og Andrea blev der på aftægt. Det fortælles om gamle Ulrik, at han var egenrådig og stejl. F.eks. forlangte han, at de fra den gamle gård skulle bringe ham et neg, så han kunne se på det, og først derefter måtte de begynde at høste kornet! Både Ulrik Jensen og Andrea døde i 1918.

Hans F. Ulriksen og Grethe fik 4 børn. 1883 Andrea. 1886 H. C. Ulrik Ulriksen. 1892 Søren og 1895 Hans Christian Ulriksen, der fik en gård i Ål sogn. Andrea blev g. m. J. Lygum. Om Søren, se St. Hebo.

1917 fik Hans F. Ulriksen skøde på St. Hebo og flyttede dertil (se St. Hebo og Hebo Nygård). 1918 skøde til sønnen *Hans Christian Ulrik Ulriksen*, kld. Ulrik. Han blev 1918 gift m. Anne Kathrine Bøgh Sørensen, f. 1891 i Malt sogn. Ulrik og Katrine fik 5 børn, nemlig Grethe, Hans, Regner, Anne Lise og Inger.

1949 døde Ulrik. Katrine drev gården et par år, men i 1952 blev den overtaget af sønnen *Regner Bøgh Ulriksen*, f. 1924. Han blev i 1956 gift m. Karen Krestine Andersen, f. 1926 i Ansager sogn. Ved hans overtagelse stod de gamle stråttækte bygninger endnu som en firlænget gård med indkørsel fra øst. Stalden mod vest blev ombygget i 1960, og omkr. 1970 blev østerhuset, en gammeldags smal bygning med luger i væggen, samt laden med den karakteristiske buede vognport og indkørsel revet ned. Det gamle stuehus står endnu. Langs med væggen på gårdsiden af denne bygning findes stadig den gamle række af granitstøtter, forbundne med jernkæder, der giver dette hus et helt særligt præg. Inde i huset er der smukke døre i barok og rokokko, og i et af rummene var der hollandske fliser på ydervæggen. Ved bryggersdøren hænger endnu den klokke, der kaldte karlene hjem til spisning. I februar 1970 havde forfatteren lejlighed til at udgrave gulvet i husets storstue. Under bræddegulvet fandt jeg da et ældre gulv af røde kvadratiske teglstensfliser, nedlagt i ler. Disse fliser kan være brændt i den »Tegloven«, der er anført på

kortet 1786, og uden tvivl har Anne Cathrine Jesdatter gået på dette gulv mange gange! (Knud Jensen).

Det store folkehold på 4-5 personer, der tidligere fandtes her, er nu væk. Regner og Karen har i flere år selv klaret bedriften. Nu får de hjælp af deres fire sønner. Gården drives stadig med landbrug.

Det er en spændende ting, at en så gammel gård, der som boplads kan være lige så gammel som kirken, endnu eksisterer og fungerer.

X, MAT. 9 AF HYLLERSLEV. 3302 HK.

Den gamle gård er nedlagt, men den nuværende gård, Hyllerslev Stationsvej 8, Hyllerslev, ligger næsten samme sted.

Denne krongård havde gårdfællesskab. 1608 var her to fæstere, *Hans Nissen* (Nielsen) og *Laurids Mikkelsen*. Hans Nissen fiskede og førte selv sin »krogbåd« ved Sønderside (Ho sogn). 1625 og 1635 var fæsterne Hans Nissen og *Søren Nielsen*. Omkr. 1640 var Hans Nissen vistnok død, og Søren Nielsen var enefæster. Der var dog en Niels Hansen på gården. Han var måske Hans Nissens søn. 1645 var Søren Nielsens kone død, og der blev skiftet mellem Søren og børnene, Per og Kirsten. Trinitatisdag (1. juni) 1645 holdtes der atter registrering, ikke til et almindeligt skifte, men til oprettelse af et nyt gårdfællesskab mellem Søren Nielsen og *Christen Sørensen*, som sikkert var hans søn. Fire bymænd, hvoraf en var Mads Rask, vurderede og delte boet mellem dem. Først fik Søren og Christen hver en hest, men der var endnu én; den fik Christen mod at betale halvdelen af dens værdi til Søren. Således fortsattes. Der var 3 køer, 2 kalve, 5 får, 4 lam og 2 galte. Videre deltes kornet på marken, avlsredskaber og bohave, idet dog Kirsten skulle have sin mors kiste (klædekiste). Sluttelig deltes tilgodehavende og gæld. Ovennævnte Christen Sørensen kan være den mand af samme navn, der 1645 blev gift m. Marine (Maren) Jepsdatter. 1648 fødtes Søren, »Christen Sørensens Søn af Hillerslef«.

1664 var Christen Sørensen her stadig. Hans død er ikke fundet, men konen, Maren Jepsdatter »af Hillerslef«, døde 1697, 80 år gl. 1661 og 1664 var også Hans Sørensen fæster her.

1681 og 1688 var fæsterne *Jørgen Christensen* og *Hans Sørensen*. 1686 var her gårdfællesskab, men ikke særlig omfattende, da de to fæstere hver havde sine bygninger, avl og besætning. Udsæden var den samme for dem begge: 2 td. rug, 1 td. byg, 3 skp. boghvede. Hver havde to bygninger: stuehus (11 og 13 fag) samt stald med lade (11 og 10 fag). De var måske fælles om gårdsplads, brønd, bageovn og malkkølle. Gården var 1680 udlagt til rytteriet, der havde hjulpet Hans Sørensen med rug og byg, men han havde ikke fået dette lån betalt tilbage, »formedelst kornets ringhed«. I foråret 1706 var det gået stærkt tilbage for Hans Sørensen. Han havde da »intet æde- og sædekorn, ej

heller uden et bæst og to usle køer og var desforuden en gammel og affældig mand«! *Major Bormann* ved det *Levetzauseke regiment* (bind I, s. 162) fæstede da *Hans Sørensens* part af X og i 1709 tillige *Jørgen Christensens* part. Samme år gik Danmark atter ind i den Store nordiske krig, og *Bormann* måtte i felten. Mens han var borte, blev hans hustru besvangret af en anden mand*. *Bormann* blev skilt fra hende, og i 1714 oplod han fæstet til *Anders Andersen* »af Høgsbro sønden Ribe«, der betalte majoren 200 rdl. for de gode af ham indrettede bygninger og den gode besætning. 1719 var *Anders* her stadig. Det år blev X udlagt til ritmester *Kaas*, efter hvis død (1727) sønnen *Otto Kaas* synes at have arvet gården, der dog stadig var bortfæstet. Fæsteren var *Lars Andersen Jegsmark*, f. ca. 1668. Hans kone hed *Maren*. *Lars*, eller *Laust Jegsmark* døde i 1744, 76 år gl.

1737 havde *Lars A. Jegsmark* oprettet en kontrakt, hvorved han afstod sin påboende gård til *Anders Nielsen Hebo*. 1738 blev *Anders* gift m. *Kirsten Andersdatter Friis*, f. 1704 på XI. 1742 døbttes deres datter *Maren*. *Anders N. Hebo* døde i 1760. Hans kone døde i 1767.

1759 blev datteren *Maren* gift med *Jes Jessen Rabæk* »fra Oddum sogn«, f. ca. 1732. *Jes Rabæk* overtog nu fæstet. Gården var bleven solgt til *Søvig*, og *Jes* var fæster under dette gods. Parret fik fire børn: *Kirsten*, *Maren*, *Anders* og *Jes*. 1771 købte *Jes* gården (X) af *Tøger Reenberg Sterm*, *Søvig*, for 500 rdl. Yderligere erhvervede han i maj 1771 et areal på 0432 hk. af *Peder J. Helgaards* gård i *Hyllerslev* (XIII). *Jes Rabæk* var nu selvejer, og hans gård var bleven den fjerde største i *Hyllerslev*, men glæden varede kort. Han døde i 1773.

Enken var ung, og hun blev hurtig gift. 5/4 1774 blev hun viet til *Søren Christensen* (Brun), f. 1748 på *Sønderhebogård*. *Søren* og *Maren* fik tre børn: 1775 *Jes Chr. Sørensen* (gift 1806 m. *Ane Mogensdtr.* på III). 1778 *Abel Cathrine Sørensdatter* (gift 1809 m. *Chr. Jessen* på I). 1784 *Carsten Sørensen* (senere ejer af X).

1808 solgte *Søren Christensen* gården for 1600 rdl. til sønnen *Carsten Sørensen*, f. 1784, der 1810 i *Lunde* blev g. m. *Else Jacobsdatter* af *Lundager*. *Carsten* og *Else* fik 6 børn. Af disse bør nævnes: 1812 *Søren Christian* (senere gdr. i *Lundtang*, *Lunde*). 1814 *Christiane Marie* (kone på I). 1821 *Jessine Christine* (gift m. *Mads Boisen*, mat. 2 b, *Sdr. Hebo*). 1823 *Jes Rahbek Carstensen* (1856 gift m. *Georgine Gertrud Sørensen* fra XII. Han blev

*) I et af *H. M. Iversens* sagn (1857) nævnes tre gengangere, der »i levende live« havde »ligget i med konen« på den gård, »hvor *Ole Madsen* har boet«, og det oplyses, at konens mand hed *Burmand*. Det var mindet om den utro majorfrue, almuen havde bevaret i ca. 150 år! Sagnet »*Burmand*« er uden tvivl ens med *major Bormann* og ikke med *Byrgesen*, således som antaget allerede af *Iversen*, senere af *Ellekilde* og her af *H. K. Kristensen* (se gården VIII). *Ellekildes* kommentarer til sagnet, som *H. K. K.* vel har godtaget, er forkerte. *Ole Madsen* boede ikke på *Storgård* (VIII), men her på X. At *P. Byrgesen* virkelig boede på *Storgård* er en anden sag. Se årbøger *Ribe Amt* 1957, s. 278f. (K.J.).

Gården X (mat. 9) omkr. 1910. Set fra sydøst. Yderst til venstre står konen, Ane Marie. Derefter fire tjenestefolk. Helt til højre Jens J. Ulriksen.

kromand i Lyne). Aftægtsfolkene Søren og Maren, døde i henhv. 1815 og 1816. 1825 døde Carsten Sørensen. Enken giftede sig 1826 m. *Ole Madsen* fra Outrup sogn, f. ca. 1800. Parret fik ikke selv børn, men Else havde jo sine 6 børn af første ægteskab. I februar 1850 opholdt sig her den 31'årige Kristen Frederiksen, f. i Lunde sogn, Ole Madsens »Søstersøn, haardt saaret i Slaget ved Frederits«! I årene omkr. 1850 solgte Ole Madsen en del af sin jord (se mat. 9 a og 9 f m. fl.). I takt med afståelsen af jorden blev udhusene revet ned, og i 1855 var der kun »et Huus« tilbage, hvori Ole Madsen og Else boede alene. 21/12 1858 døde Else, 71 år gl. Hun lå lig i julen, for hun blev først begravet d. 28. december. I februar 1860 havde Ole boende til leje den unge enke, Benedicte Kathrine Thomasdatter, der var væverske, og hendes 7'årige datter, Mette Marie Olesen, f. i Ribe. Benedicte var f. 1823 i Hyllerslev som datter af Thomas Olesen (se mat. 19). Den nu næsten 60'årige Ole må være bleven lun på den meget yngre kvinde, for den 31/10 1860 blev han gift med hende. De holdt sammen. Både i 1870 og 1880 boede de i huset i Hyllerslev. På kortet 1870 er det indtegnet som et én-længet hus, beliggende omtrent ved den vej, der nu hedder Stationsvej. Ole Madsen døde 1884, 84 år gl. Hvad der blev af hans kone, ved jeg ikke. Ole kaldtes naturligtvis »Wålle«. Selv om han er død for snart 100 år siden, er mindet om ham ikke helt glemt. Jes Justesen (mat. 1) har fortalt mig, at de gamle sagde, at »Wålle Madsen ku spøt en skro så stuer, te der ku vælt en las mog øwer 'en« (kunne spytte en skrå så stor, at der kunne vælte et læg møg over den)!

Da Ole Madsen døde, havde Ulrik Jensen (VIII) imidlertid allerede (1882) ladet en ny gård opføre umiddelbart vest for det sted, hvor Oles hus og den gamle gård (X) lå. Denne ny gård blev bygget af bygmester Chr. Olesen, og stuehuset var efter tidens begreber moderne og velbygget. Det var forsynet med skiffertag, svungne gavle og høje vinduer. 1886 skødede Ulrik Jensen

gården til sin søn, *Jens Jacobsen Ulriksen*, f. 1859 på VIII, g. 1884 m. Ane Marie Lauridsen, f. 1858 i Sdr. Bork. Ægteskabet var barnløst. Parret tog da plejedatteren Agnete Nielsen, f. 1895 i Ål sogn.

I 1918 blev Agnete gift med *Ejner Bruun Jørgensen*, f. 1892 i Billum sogn. Han fik skøde på gården i 1919. Jens J. Ulriksen og hans kone bosatte sig i det hus, der var tilbage af gården XII (Adelengvej 36). Hun døde i 1930, han i 1933. I 1932 døde Agnete, og i 1934 giftede Ejner sig med Klara Hjerrild, f. 1910 i Thorstrup sogn. De har tre børn. 18/8 1955, om formiddagen, slog et lyn ned i gården og antændte udhusene, der nedbrændte. Stuehuset blev reddet. Ejner lod nye udhuse bygge.

I 1961 flyttede Ejner og Klara til Janderup, og gården blev solgt til *Kristian Rotvig Christiansen*, f. 1929, gift med Inge Karoline Ølgaard Jensen, f. 1938, begge født i Ansager sogn. Hun er sygeplejerske i Varde.

XI, MAT. 6 OG 7 AF HYLLERSLEV. 2712 HK.

»Frisgaard«. Gården nedlagt. Den lå i Hyllerslev by, på bakken øst for X, syd for jernbanen.

Denne gård har delvis delt skæbne med VII. XI hørte tilsyneladende længe under Hennegård og svarede en høj landgilde: 5 tdr. korn, 3 rdl., 1 svin og 1 »skovvogn«. Gården kaldtes »Frisgård«. Det fremgår af kortet 1786, hvorpå arealet omkring gården benævnes som »Friis Gaards Toft«, og i sine sagn omtaler H. M. Iversen (1857) de to gårde – som denne gård blev opdelt i, og som lå på den gamle gårds toft – som »Friisgaardene« (se årbøger Ribe Amt 1957, side 281).

1661 var fæsteren *Søren Andersen* (Friis), der da var »sal. Christopher Hvases Tiener« (Hennegård). Søren var her stadig i 1688, men gården ejedes da af »Per Nielsen paa Kiergaard«, identisk med provstiskriver Peder Nielsen, der 1679 havde købt *Lunderup*. XI hørte altså nu under Lunderup gods, og det gjorde den i de følgende ca. 200 år. Søren var enefæster her endnu i 1691. Kort efter gik han nok på aftægt. Hvor og hvornår han var født, vides ikke, men da han nævnes som gammel omkring 1700, kan han vel være født ca. 1630. Hans kone hed An Nielsdatter. 1692 havde de kun et ildsted. I 1704 nævnes Søren og hans hustru som »begge af høj alderdom skrøbelig og sengeliggende«! Søren døde i novbr. 1705. Hans kone døde i 1709.

Da de døde, var der ikke én, men to nye fæstere på XI, og således var det derefter til stadighed, indtil gården blev delt i to gårde. Systemet med de to fæstere her kan være indført i forbindelse med ejerskifte på Lunderup. Fra omkr. 1697 ejedes dette gods af rådmand i Ribe, Peder Lauridsen Baggesen. Skattelisten 1699 viser, at de to fæstere var *Anders Sørensen Friis* og *Peder Sørensen*, begge gifte. Anders var uden tvivl forgængerens søn, f. 1668. Han var gift før 1692, da hans søn Hans døde. Hans kone hed vistnok Mette Hansdatter (utydeligt skrevet). De fik yderligere seks børn: 1693 Ell. 1695

Hans (faderens efterfølger her). 1698 Ingeborg. 1704 Kirsten (g. m. Anders Hebo på X). 1706 Søren (fæster på VII). 1709 Peder. 1716 var Peder Sørensen her endnu, men 2 år senere var han efterfulgt af *Christen Nielsen Post*, hvis slægt derefter var her i over 100 år. I 1716 og 18 svarede de to fæstere i landgilde: 4 rdl., 1 »skovvogn«, 1 svin og 3 mark i »Giesteri«.

For nemheds skyld, og da der jo i de mange følgende år var to fæstere på XI, nemlig Friis'erne og Post'erne, vil jeg herefter følge disse to slægter hver for sig. Først Friis'erne:

I april 1720 døde Anders Sørensen Friis. Der blev holdt skifte d. 25. maj. Vurderingsmænd var Søren Christensen (I) og Chr. Post. Lavværge for enken var Balzer Jensen Colding (VIII). Registreringen viste, at der på gård delen var de helt nødvendige ting af bohøve og redskaber, men der var ingen luksus, således slet ingen sølv. Af møbler bl.a. »1 fyrre Kiste med Laas, 1 gl. læder Stol, 1 gl. fyrre Bord«. I dørnset »en gl. Seng som Børnene ligger i«, og i køkkenet »1 gl. Seng med noget gl. Klæder«. Af ting bl.a. »1 blaa Kruus, 3 træ Tallerkener, 1 gl. peber Qvern«. Afdødes »Gang Klæder« var »1 gammel sort klæde Kjortel, 1 graa vadmels Dito, 1 par gl. sorte klæde Boxser, 1 gl. rød Vest, 1 par ledder Boxser, 1 par gl. Støfler, 1 par Skoe, 1 gl. Hat og Hue, 2' de hørgarns Skiorter, 2 par gl. Strymp«. Af rum nævnes »den øster Stue, Dørensset, Kiøkenet«. Afdøde skyldte »en Tieneste Karls løn til Meceli (Mikkelsdag) 4 rdl.« Der var andre gældsposter. Den endelige opgørelse viste, at gælden oversteg boets værdi, så der var ikke noget at skifte. Sønnen tilbød at overtage stedet »med Moderen« (vel på aftægt), og det blev imødekommet.

Sønnen var *Hans Andersen Friis*, f. her i 1695. 1721 giftede han sig med Anne Christensdatter. De fik 5 børn: Ca. 1722 Anders. 1724 Inger (død). 1727 Christen (gdr. i Orten). 1730 Mette og 1732 Anne. Konen døde i 1736. Der blev holdt skifte d. 26. oktober. Vurderingsmænd var Laurs Jegsmark (X) og Eske Christensen (VIII). Af husdyr var der 4 heste, 6 køer, 2 kvier, 4 kalve, 2 stude, 1 galt, 1 svin og 1½ bistok. Men inden videre blev foretaget, tilbød Hans Friis at ville give hver af sine fire børn 20 sletdaler, »og desforuden christelig og skickelig dem opføde til de opnaaer deres fulde 18. aar, med Klæde, Føde og Børnelærdom, ... og hans gamle Moder, endnu er paa Stedet, og med fornøden Ophold samt en skickelig Henfart, naar Gud behager hende at kalde, skal forsynes«! Han blev derefter siddende i uskiftet bo, og videre registrering blev ikke foretaget. Hans Friis var hurtig om at finde sig en ny kone. Den 2. novbr. 1736 blev han trolovet med »sin tjenestepige Anne Bertelsdatter af Outrup«. I oktober 1737 døde »Hans Friises Moder af Hyllerslef«, knap 71 år gl. Med sin nye kone fik Hans 6 børn: 1738 Anne. 1740 Bertel (blev husmd. i Ho). 1742 Hans. 1744 Peder. 1748 Anders (senere ejer af Storgård). 1750 Maren.

Mellem 1718 og 1739 blev gårdens areal udvidet med 2 tdr. hartk., der blev

købt af »den store gaard, Hans Eskesen forhen beboede« (VIII). Hver gårdhalvdel var herefter på 2322½ hartk., og var således nu hver for sig »en levedygtig gård«. Stadig var XI dog én stor gård med de to familier boende i hver sin halvdel.

1760 døde Hans Friis »af Hyllerslef, en oprigtig og redelig Mand«. Han blev begravet 29. juni. 18/12 1760 blev datteren Anne, f. 1738, gift med *Jens Hansen*, f. 1731 i Nørhebo (se mat 1, Nørhebo). 13/7 1761 døbttes deres søn Hans, men »samme Dag begravedes Moderen til dette Barn, som døde 3'de dag efter Fødselen, gl. 24 aar! Også barnet døde. Dermed var Friis'erne ude af denne gård!

4/2 1762 giftede Jens Hansen sig med »ærlig og gudfrygtig Pige« Dorthe Nielsdatter fra Bandsbjerg, f. omkr. 1737. Jens og Dorthe fik 6 børn: 1762 Niels. 1764 Anne. 1766 Birgitte. 1768 Ane Marie (gift m. efterfølgeren A. Tøstesen). 1772 Hans. 1774 Anne Cathrine. Jens Hansen døde i 1801. Dorthe 1823.

Udskiftningskortet 1786 viser XI som én stor firlænget gård med 2 haver, en mod nord og en mod syd. Få år efter må gården være opdelt i 2 selvstændige gårde, med ens hartkorn. I 1796 var dette med sikkerhed sket. Vi vil herefter følge disse gårde hver for sig, som XI-A og XI-B, men først vil vi se på de folk, der boede på den anden gård-del, nemlig Post'erne. (Om fortsættelse af denne gårddel, se XI-B).

1718 nævnes i Lunderups jordebog »Christen Post« som fæster på XI sammen med »Anders Friis«. Manden var *Christen Nielsen Post*, gift med Kirsten Andersdatter. De fik 2 børn: ca. 1718 *Jens* (senere fæster her). 1722 Birgitte. 1733 døde Christen Post, og 4. august blev der holdt skifte. Enkens værge var Lars Jegsmark (X). Af husdyr var der: 4 heste, 1 plag, 1 føl, 6 køer, 1 »ungnød«, 3 kalve, 1 stud, 10 får, 1 »Vejer« (vædder), 7 lam, »1 Galt og 1 Soe-gris«, desuden »1 gammel Bistok, hvoraf halve parten tilhør Hans Friis«. Der var de nødvendige avlsredskaber, men desuden meget værktøj: »3 sauger (save), 2 nauer (bor), 1 gjord knif, hammer og naptang, 1 spegebor, 3 gl. høvle, 1 skrab jern, 1 gjord hag (?).« Manden må have været håndsild. Registreret blev bl.a.: »en brændevins kiedel med hat og laag samt piber (hjemmebrænding), 2 smaa ølltønder, 1 øl lejlje, 4 gl. papirs rammer (billeder ?), en liden tabulet (hylde) med 4 smaa glasser, 1 messing lysestage og sax, 1 klæde borst, 1 speil, 2 stole med hynder paa.«

1735 blev enken gift med *Jep Nielsen Klinting*, og han overtog fæstet. Ægteskabet var barnløst. Jep døde i 1748, og 24. juli holdtes skifte for den »afgangne« mand, »som boede og døde udi Hyllerslef, og der forhen haft en half Gaard udi Fæste og Brug, men samme til sin Stifsøn, Jens Christensen (Post), sidst afvigte Aar godvillig opladt og afstanden haver, som derpaa af sit

Herskab har bekommet Fæstebrev af 4. febr. 1747.« Der blev foretaget vurdering af afdødes klæder, som var ret mange. Her skal kun nævnes »1 gammel Paruqve (paryk), 1 nathue, 1 nattrøje«!

Jens Christensen Post, f. ca. 1718, blev 1747 g.m. Maren Hansdtr., sikkert f. 1717 på IV. Jens Post's mor, Kirsten, døde i 1750, 64 år gl. Jens og Maren fik 6 børn: 1748 Kirsten. 1750 Christen (senere fæster her). 1752 Zidsel (mat. 25). 1755 Hans. 1758 Jeppe. 1762 Jens (gdr. i Orten).

1776 blev sønnen *Christen Jensen Post*, f. 1750, gift med sin »Kiæreste af Billum«. Hun var Karen Nielsdatter, f. ca. 1755. Omkr. den tid overtog han nok fæstet, som han i hvert fald havde i 1778. Christen og Karen fik 7 børn, blandt disse Niels, f. 1783. Christens far døde 1790, moderen 1796. I febr. 1797 døde Christens kone, Karen. 17/11 s.å. giftede han sig med pigen Mette Marie Jepsdatter, f. ca. 1763. Christen Post døde i 1831. Hans kones død er ej fundet.

Om fortsættelse af denne gård, se XI-A.

XI-A, MAT. 6, HYLLERSLEV. 2322½ HK. GÅRDEN NEDLAGT.

Gården hørte under Nørholm, der siden omkr. 1740 havde haft samme herskab som Lunderup. I 1790'erne var fæsteren *Christen Jensen Post*. Han efterfulgtes som fæster af sin søn, *Niels Christensen*, f. 1783. 1821 blev han gift med Else Clausdatter, f. 1801 på III. Ægteskabet varede ikke længe. Den 4/2 1823 døde Niels Christensen, »Fæstegaardmand i Hyllerslev, 39 aar. Gik vild om Natten i stærk Snefog og fandtes et par Dage derefter død paa Vejen til Isbjerg Mølle«! Det må have været frygteligt. Han skreg sikkert om hjælp, men ingen hørte ham. Til sidst segnede han af udmattelse. Døden indhentede ham! Han blev begravet 16. februar.

29/10 1823 fæstebrev til *Hans Nielsen*, f. ca. 1792 i Vibæk, Alslev sogn, der erklærede at ville »ægte« Niels Christensens enke og svare aftægt til Chr. J. Post og hustru. Han skulle svare 1 td. rug, 1 td. byg, 8 rdl. og forrette 12 spand- og 4 gangdage til hovedgården. Hans Nielsen blev gift med enken Else Clausdatter d. 25/10 1823, men af årsager, som jeg ikke kender, blev han her ikke længe. 10/12 1824 blev der udstedt fæstebrev til *Mogens Sørensen*, f. ca. 1800 i Øse sogn, gift med Ane Nielsdatter, f. ca. 1801 i Thorstrup sogn. I fæstebrevet gives der en beskrivelse af gårdens bygninger: »Vaaningshuset«, 12 fag, deraf 6 fag med »fjællegulv«. »Det østre Huus«, 7 fag, ko- og hestestald. »Det nordre Huus«, 8 fag, korngulv og tærskelo. »Huset vester i Gaarden«, 4 fag, svinesti, fårest, vognport. »Aftægtshuset«, 4 fag, tækket med lyng og strå. Mogens og Ane fik mange børn. I 1850 var sønnen Søren, 24 år, »fraværende, indkaldt til Krigstjeneste«! Mogens Sørensen døde 1864. Hans kone døde 1879.

1870 havde sønnen *Niels Gartner Mogensen*, f. 1830, overtaget gården. Han

blev 1870 gift m. Maren Thomsen, f. ca. 1839. 1872 købte Niels gården i selveje af stamhuset Nørholm.

1877 mageskifteskøde fra Niels Mogensen på mat. 6 a og b til *Jes Christian Pedersen*, kld. »Jes Pæjsen, f. 1825 på III. Han havde indtil da drevet en ejendom på Varde mark. Jes var i 1867 blevet gift m. Mette Kirstine Christensen, f. 1836 i Kjlst. Deres datter, Karen, f. 1868 i Varde landsogn, blev i 1896 gift m. Søren K. Olesen (XII). Endnu i 1890 var XI-A en gård, men i 1910 var den nedbrudt og forsvundet. På arealet i nærheden af gården var der et lille hus. Her boede Jes og Mette Kirstine alene to i 1906, da Mette Kirstine nævnes som væverske. Jes »Pæjsen« døde 1912. Han var den sidste mand på denne gård.

XI-B, MAT. 7, HYLLERSLEV. 2322½ HK. GÅRDEN NEDLAGT.

Ligesom XI-A hørte denne gård fra omkr. 1740 under Nørholm og var blevet en selvstændig gård i 1790'erne. Fæsteren var da *Jens Hansen*.

1796 fik *Anders Tøstesen* fæstebrev på gården. Han var født 1771 i Kærup som søn af Tøste Andersen. 1787 tjente han på Storgård. 1796 blev han gift m. Jens Hansens datter, Anne Marie Jensdatter, f. 1768. I landgilde skulle Anders svare 1 td. rug, 1 td. byg og 4 rdl. til Nørholm, samt udføre visse arbejder for hovedgården. I fæstebrevet omtales gårdens bygninger således: »Vaaningshuset, 9 fag, Bindingsværk i øster og vester, Leervægge, Straatag. Ladehuset sønden i Gaarden, 13 fag, ligeledes øster og vester Bindingsværk. Kostalden øster i Gaarden, 10 fag, i sønder og nør samme Materialer som forrige. Et Hus vester i Gaarden til Korngulv og Vognport, 5 fag, af samme Materialer. Ovnhuset, 3 fag, samme Materialer«. Anders og Anne Marie fik 5 børn: 1797 Dorthe Cathrine (gården V). 1798 Karen. 1800 Anne. 1803 Jens (senere fæster her). 1806 Mette Kirstine.

1840 døde konen, Anne Marie. 1844 fik sønnen, *Jens Andersen*, g. 1834 m. Maren Kirstine Nielsdtr. (f. ca. 1803 i Jand.) fæstebrev på gården. Han skulle svare korn til hovedgården som faderen, men i penge skulle han give 8 rdl. I stedet for »Hoveri« skulle han betale 10 rdl., 5 mark og 9/5 sk. Bygningerne var tilsyneladende ombygget: »Stuehuset, 12 fag, med Storstue, Dagligstue, Kammer, Kjøkken, Forstue, Bryggers og Høgulv. Det østre Huus, 11 fag. Det vestre Huus, 10 fag. Det nordre Huus, 6 fag.« Det hele var tækket med strå og lyng, og alt var nu grundmur, undtagen »det nordre Huus«, der var af bindingsværk med »klinede vægge«. 1856 døde konen. 1857 giftede Jens sig m. enken Karen Christensdatter (se VII). 1862 købte Jens Andersen gården i selveje! 1882 skøde til Eske Jensen, f. 1827 på Nørhebo Vestergård, g. 1859 m. Cathrine Marie Justesen, f. 1825 på V. Eske havde tilsyneladende boet her siden 1855.

1868 døde Jens Andersens kone, Karen Christensdatter. Han var så enke-

mand igen. 1870 boede han i et hus i Hyllerslev, og han havde da den 52'årige husholderske, Ane Marie Thomsen, hos sig.

I 1880 nævnes Eske Jensen som »Gaardejer« her på XI-B. Han og hans kone havde da tjenestepigen Dorte Marie Cathrine Michaelsen, f. 1858 i Thorstrup sogn, hos sig. Hun var en søsterdatter til Eskes kone (se V). Hun kom hertil i 1871 og forblev ugift. 1884 døde Eske. Omkring den tid blev næsten al jord solgt fra gården, og de fleste af dennes bygninger blev revet ned, så der kun var et hus tilbage. Her boede Eskes enke sammen med søsterdatteren, og her boede Jens Andersen også. Han døde 1886. I 1901 boede enken her alene sammen med søsterdatteren, der da nævnes som »Franskvaskerinde« (finere vask). De ældre vil huske hende som »Marie Eskes« eller »æ franskvasker«! 1905 døde Cathrine Marie Justesen. Så boede Marie »franskvasker« alene i huset. Det lå på den gamle gårdsplads, inde på bakken, øst for byvejen, og det var sikkert en rest af gårdens stuehus. Marie boede her endnu i slutningen af 1920'erne. Da hun ikke mere kunne klare sig alene, kom hun til at bo hos Johs. Jakobsen i det »hvide« hus ved landevejen i Hyllerslev. Hun døde 1936. Hans Th. J. Hansen på III ejede jorden, som huset lå på. Da Marie var flyttet, nedrev man huset. Det skete vistnok i 1929. Dermed var den sidste rest af »Friisgaard« forsvundet!

Den førstnævnte beboer her, Søren Andersen, var forfatterens (Knud Jensens) 6 gange tipoldefar.

XII, MAT. 10, HYLLERSLEV. 2600 HK.

ADELNGVEJ 36, HYLLERSLEV.

På denne krongård var *Mads Knudsen* fæster i 1562. *Laurids Hansen* var her 1595 og *Gravers Pedersen* 1603. Sidstnævntes søn var nok den Rasmus Graversen, der 1613 måtte tinge for »den tredie uberørte Mø, han havde beligget«, og som var hans »tredie mandbyrd (næstsøskendebarn)«.

1623 og 1635 var *Christen Graversen* her. I 1623 gav han og Bertel Hansen i Janderup fire mænd fuldmagt til at gøre ret skel og sætte dole mellem deres enge vestligst i Havrekjær. 1630 klagede nogle mænd over, at Chr. Graversen og et par naboer holdt skurvede øg. De bad om, at der måtte udlægges et stykke jord ved en »sig« (fugtig lavning) til dyrene, så disse kunne få føden dér. Christen Graversen havde en farlig uven i Eske Christensen på IX. Det forlød, at Eske havde opfordret sin søn Mads til at skyde Christen Graversen med en bøsse, og at han havde sagt: »skyd den Skjelmer ihjel. Jeg skal bøde for dig og forsvare dig. Du skal ikke give én skilling for ham«! Og så skød sønnen, og faderen skal have givet ham 10 dlr. til den bøde, han kunne forvente. 1661 og 1664 var fæsteren *Mikkel Hansen*. 1655 fødtes hans datter *Kirsten*. 1657 døde »Kirstine Christensdatter, Michel Hansens af Hillerslef«. Hun var vel Mikkels kone. 1660 blev han gift med Voldborg Jespersdatter,

men hun må være død kort tid efter, for 1662 blev Mikkel gift med (?) Steffensdatter. 6/2 1666 døbt sønnen Hans, og da skrev præsten: »Gud lad sin naade aldrig vige fra dem«! 30/12 1667 døde »Michel Hansen af Hillerslef, en erlig goed Danemand«!

1680 blev gården ryttergods, og *Mads Madsen* var fæster her. Han var vistnok den Mads Madsen, der 1670 blev »viet sammen« med Karen Steffensdatter (Mikkels enke?). Tilsyneladende døde han i 1684, for det år gav Jep Madsen i Janderup (bind II, s. 277ff og 285) og Niels Madsen s. st. afkald på arv efter »deres salig broder, Mads Madsen af Hillerslef« til fordel for enken, Karen Steffensdatter. Men både i 1686 og 1688 er der stadig anført en Mads Madsen som fæster på XII. Det var imidlertid enken, der drev gården videre i mandens navn.

1709 og 1719 var *Anders Christensen* fæster her. Han er sikkert den samme som den Anders Christensen, der 1688 var på VII. Han havde formentlig været her på XII siden 1690, for den 21. januar d. å. betalte »Anders Christensen i Hillerslef« 2 rdl. i indfæste af »Mads Madsens gaard«! 1/1 1693 døbt hans datter *Karen* og 1697 sønnen Christen. 1732 døde Kirsten Mikkelsdatter »af Hillerslef, salig Anders Christensens Enke«. Hun kan have været Mikkel Hansens datter, f. 1655.

1719 blev XII udlagt til ritmester Kaas. Måske købtes gården i selveje ved skiftet efter Kaas, der døde 1727.

Anders Christensen døde vel omkr. 1720. Efterfølgeren var sikkert *Jep Bilotft*, der Joh. Døbersdag 1722 blev g.m. Karen Andersdatter, formentlig forgængerens datter, døbt 1693. 1/4 1723 blev deres søn Mikkel* døbt. I maj 1723 døde Jep Bilotft. Karen var ikke enke ret længe. 26/3 1724 blev hun g.m. *Anders Nielsen*. Det er sikkert, at han erhvervede gården i selveje. Parret fik 6 børn: 1726 Jeppe (se VI). 1728 Kirsten (g.m. efterfølgeren). 1730 Ide. 1732 Anders. 1734 Niels. 1737 Anne Marie.

1732 var det galt fat med deres tjenestepige, der havde fået et »uægte« barn. Hun, Johanne Christensdatter »af Outrup Sogn, der forrige Aar tjente Anders Nielsen i Hillerslef«, måtte 6. søndag efter påske d.å. stå offentlig syndsbeholdelse i Janderup kirke for hor. Her udlagde hun »til Barnefader en Person fra Norden ved navn Peder Hansen, som skal være kommet til hende paa Heden og gaaet Synder på at tjene, (og sagt) dersteds at ville en anden Gang der og komme til hende og siden ved Michelsdag at ville ægte hende«! Den sølle Johanne var nu ene om »skammen«. Karlen fra »nørlandet«, der skulle til Sønderjylland at tjene, havde ikke vist sig!

Anders Nielsens begravelse er ikke fundet i kirkebogen, men 1743 var han død. I skattelisten 1743 nævnes *Karen Andersdatter* nemlig som enke. Hun var »selvejer i Hyltherslev«, og hun boede med sikkerhed på XII, for hun

*) 1787 boede enkemanden Mikkel Jepsen i Hannevang. Han var »Husmand og Uhrmager« (bind II, s. 149). Mon han var sønnen her fra XII?

nævner i sin »selvangivelse«, dateret 2/12 1743, at hendes »formue« består »udi et lidet Sted, jeg beboer i Hyllerslef Bye, og derpaa holder Dragon Hest, bemeldte Sted ansadt efter Matriklen af Hart Korn 2 tdr. 6 Skipper«, hvilket svarer nøjagtigt til XII's hartkorn. Hun nævner videre, at hun har 6 umyndige børn, og »af rede Midler, Sølf eller Guld, haves gandske intet«. Hun havde indtil »sidstleden Michaelis 1 Svend, men i Vinter hjælper hun sig efter Sædvane uden Tienestefolk«! Hun underskrev med »K.A.D.« Var nok analfabet!

27/4 1755 begravedes »den længe svage Enke, Karen Andersdatter af Hilerslef«. Da var der kommet en ny mand på gården.

19/6 1748 blev *Niels Christensen*, f. ca. 1724, »af Sæding i Nebel Sogn«, gift med Kirsten Andersdatter »af Hillerslef«. Hun var datteren herfra, f. 1728. Samtidig må Niels have overtaget XII som selvejer. Parret fik nogle børn: 1749 Anders (mat. 20 Janderup). 1753 Anne Magrethe. 1765 Anne. I 1767 døde konen. Niels giftede sig igen, nemlig med Anne Cathrine Jensdatter, f. ca. 1739. Omkr. 1770 fik de datteren Kirsten (g. m. efterfølgeren). I 1770 købte Niels 2 tdr. hartk. af Søren Olesen på II (se denne). Han ejede nu 4600 hk., og hans gård var dermed den tredie største i Hyllerslev.

1788 blev datteren Kirsten g.m. *Ole Frandsen*, f. 1754 i Jand. (broder til Christoff. Frandsen på VIII). Ole overtog da gården. I juli 1798 døde Niels Christensen. »Han var falden i en grob ved Bandsberg og deri druknet«! Gennem lavningen ved Bandsbjerg førte der endnu i 1870 en sti, som passerede tæt forbi nogle klynegrave. Det var sikkert i en sådan, at Niels var druknet. Hans kone, Anne Cathrine, døde i 1807. Ole og Kirsten fik flere børn, nævnes bør: 1792 Anne Cathrine (g.m. efterfølgeren). 1802 Karen. 25/11 1804 døbtet tvillingerne Niels og Frands, men 2/12 1804 begravedes »Ole Frandsens kone med hendes tvende spæde sønner«. I marts 1808 døde Ole »pludselig af et slag«.

4/11 1808 blev datteren Anne Cathrine g.m. *Niels Bondesen*, f. 1777 i Janderup. Ved skifteretsskøde af 7/11 1808 fik han gården overdraget. Parret fik børnene: 1810 Ole. 1813 Kirsten (se mat. 23). 1816 Bonde (bind II, s. 252). 1823 Mette. 1825 døde konen, men 1826 giftede Niels sig med den 35'årige tjenestepige Ellen Kirstine Jørgensdatter. De fik børnene Ane Cathrine og Jens Peder (se videre mat. 18).

1828 solgte Niels Bondesen gården til »Madame Vestesen«, alias *Ursula Mette Marie Qvist*, f. 1797 på St. Hebo, skilt fra sin mand Chr. Vestesen. 1830 blev hun gift med »Tjenestekarl i Hyllerslev«, *Ole Sørensen*, f. 1799 i Dyreby, Henne sogn. De fik børnene: 1831 Birgitte Dorteia Margrethe Sørensen (g. m. efterfølgeren). 1833 Søren Marinus Sørensen (ejer af St. Hebo). 1836 Georgine Gjertrude Sørensen (g. m. Jes Rabek Carstensen fra

Ursula Mette Marie Sørensen, f. Qvist.
Formentlig omkr. 1875. Fot. Forum, Varde.

X). Sammen med Knud Andersen (Grydvad) og Hans Andersen i Janderup var Ole Sørensen kirkeejer.

1847 døde Ole Sørensen. Enken drev gården videre ved tjenestefolk. Hun skal have været en myndig kvinde. I 1861 fik sønnen *Søren Marinus Sørensen* skøde på stedet, men allerede i 1865 overtog han Store Hebo, moderens fødegård.

Datteren Birgitte Dorthea Margrethe, kld. Grethe, blev 1859 g.m. *Anders Johan Christian Johnsen*, f. 1830 i Vilslev og broder til Claus Johnsen på I, hvor han opholdt sig i 1855. Anders havde tjent i Sønderjylland, og han havde i 1850'erne drevet svinehandel, senere studehandel. Da han blev gift, var han »Kroforpagter i Blaksmark Kro«. Her boede parret i ca. 5 år og flyttede så til Horne sogn, hvor sønnen John Frandsen Johnsen blev født 13/5 1865. Det år kom de til Hyllerslev. Anders Johnsen overtog nu XII. Hans svigermor gik på aftægt. Hun havde privat tjenestepige og kaldtes »madam Sørensen«. Hun døde 1881. I 1870 boede den ugifte lærer Jørgen Frederik Thiel her. Thiel havde været lærer i Kærup og Hyllerslev 1862-65. Han var født omkr. 1843 i Karby, Svansen, Sydslesvig, og han havde også været lærer i Ribe. 23/12 1874 døde han her i Hyllerslev, kun 31 år gl. 1870 fødtes datteren Otilie Jessine Marie Johnsen og 1873 datteren Juliane. Anders Johnsen døde 1892, og 1893 blev datteren Otilie gift med *Søren Kristian Olesen*, f. 1870 i Kærup som søn af Niels Olesen og Katrine M. Jürgensen. Søren tjente her i febr. 1890. Han fik skøde på gården 1894.

Gården XII (mat. 10) 1904. Set fra sydvest. Til venstre Søren K. Olesen. Derefter liggende, aftægtskone Margrethe Johnsen, f. Sørensen. Blandt børnene sidder Sørenns kone, Karen.

Ottilie døde allerede 22/3 1895. Søren giftede sig 8/5 1896 med Karen Pedersen, f. 1868 på Varde Mark, dtr. af Jes Chr. Pedersen, XI-A. Der var da solgt noget af gårdens jord, hvorved gårdens bygninger var blevet for store og utidssvarende. Disse gamle bygninger blev revet ned, og i 1895 blev der på samme sted opført den ejendom, som endnu findes i ændret tilstand. Søren og Karen fik børnene: 1898 Marie. 1900 Niels. 1901 Margrethe. 1903 Jessine (Signe). 1905 Karen. Sørenns svigermor, den gamle B. D. Margrethe Sørensen, døde her 1911.

På grund af sygdom måtte Søren sælge ejendommen i 1917, og familien flyttede til Varde. Her døde han samme år, og Karen døde i 1919. De umyndige børn blev anbragt hos slægtinge med John F. Johnsen (mat. 6 Nr. Hebo) som formynder. Stedet købtes af Ulrik Ulriksen (VIII), men blev snart overtaget af *Jens Jacobsen Ulriksen* fra X.

1929 overtoges stedet af *Karl Halborg*, der kom hertil fra Janderup kirkehus (se dette). Hans kone havde tjent hos Jens J. Ulriksen. Karl drev lillebilsforretning og hønseri.

1951 solgtes stedet til lærer *Jens Aa. Larsen*. 1961 til blikkenslager *Peder Lauge Christensen*, f. 1919 i Thorsager.

XIII, MAT. 11, HYLLERSLEV. 2031 HK.
HYLLERSLEV BY. GÅRDEN NEDLAGT.

Denne gård var en krongård. 1562 var fæsteren *Mads Knudsen*. 1593, 1608 og

1625 var *Laurids Hansen* her. Han efterfulgtes af *Niels Lauridsen*. 1650 skulle han møde hos lensmanden i Brøndum, hvor der skulle udskrives soldater. Da han udeblev, fik han en bøde. Det var formentlig hans søn, der skulle være soldat, og han var sikkert den *Laurids Nielsen*, der 1664 havde overtaget fæstet her. 1663 fødtes hans datter Maren. Hun var vel den Maren Lauridsdatter af »Hyllerslef«, der 1693 fødte et »uægte« barn, som Jens Smed i Billum var fader til. 1681 var Laurids død, for da drev »Laurids Niensens Enke« gården, der 1680 var blevet ryttergods. Hun hed *Ane Lauridsdatter*. Natten mellem 9. og 10. oktober 1683 brændte gården, og Anes »bohove og indavling« gik til, så intet blev til overs til hende og »små umyndige børns husly og føde«. Ane blev fritaget for afgift, så hun kunne få gården genopbygget, og regimentet bevilgede hende 2 »plovbæster«, 1 ko og sædekorn. Det lykkedes for hende at få gården på fode igen. Hun var her stadig i 1688. 1696 nævnes i skattelisten en *Niels Lauridsen*, der sammen med sin søster Maren (se ovenfor) boede på en gård i Hyllerslev. De var vel børn af Laurids Nielsen, og Niels var sikkert fæster her.

1705 var fæsteren *Christen Felding*, der fik børn døbt i 1705, 1707 og 1712. 1719 blev gården overdraget til ritmester Kaas. Da var Chr. Felding her stadig. Han døde 1737.

XIII kom under Søvig, der i sin hartkornspecifikation 1778 nævner den som »Jens Helgaards Gaard i Hyllerslef«. Denne mand hed rettelig *Jens Lauersen »Helgaard«*, og han var født omkr. 1718. Hvornår han overtog fæstet, ved jeg ikke. Jeg har tidligst fundet ham omtalt i kirkebogen i 1761.

29/11 1765 blev hans søn, *Peder Jensen »Helgaard«* af Hyllerslev gift med Appelone Knudsdatter s.st. Den 1. december 1765 begravedes »Jens Lauersen Helgaard af Hyllerslev, gl. 46 aar«, og der er tilføjet i kirkebogen: »Jens Helgaard døde paa sin Søns 2. Bryllupsdag, (og blev) jordet paa hans Velkoms Dag«! I »Jyske Almuesmaal« anfører Feilberg ordet »en velkom« som et gilde, nygifte holdt for deres nærmeste slægt søndag efter brylluppet, og 1. december 1765 var en søndag! Men der skete mere på denne gård. Tredie juledag 1766 døbttes »Peder Jensens« søn Jens, men den unge kone gik til ved fødselen. 31/12 1766 begravedes »Peder Jensen Helgaards Kone af Hyllerslev, som døde 3 dage efter sin Barnefødsel, gl. 30 aar, 6 maaneder«!

26/7 1771 blev der på Varde rådstue holdt »offentlig sepparat Auction« over Søviggårds Bøndergods (Tøger Stern), og da købte »velagte Peder Jensen Helgaard af Hyllerslef sin egen paaboende Gaard, hvis Hartkorn er 2431«. Der var altså nu 4 skpr. hartkorn mere end i 1688; dette areal var kommet til XIII fra IX. Peder Helgaard solgte straks den gård, han nu havde erhvervet i selveje, og den kom på flere hænder. Til *Anders Nielsen »i Hyllerslef«* solgte han »de 4 skpr. hartkorn (sikkert fra IX), han selv af det købte beboer«, samt nogle enge, bl.a. en eng i »Gaardkier« og én i »Adeleng, Revhale kaldet«. Resten, altså den oprindelige gårds areal, der da også her var anført med 2031

hk., solgte han til Jens Justesen (VIII) og Jes Rabek (X). Hvad der blev af Peder Helgaard efter denne handel, ved jeg ikke.

Den mand, der købte de 4 skpr. hartkorn, »han selv beboede«, er nok den *Anders Nielsen*, også nævnt som Anders Nielsen Knudsen, der i 1761 købte arealet 15 b af Carsten Sørensen (I). Han var formentlig født på VI i 1723. Hans kone hed Mette Nielsdatter. De oprettede 1773 en »Contract«, ifølge hvilken deres ejendom, da de »ingen Livsarvinger haver«, skulle overgå til »Hans Hansen og Hustrue«, når de døde. Til gengæld skulle Hans Hansen give dem aftægt (se 15 b). 1777 døde Anders Nielsen »af Hyllerslev, gl. 54aar«. Derefter må de 4 skpr. hartkorn være »arvet« af Hans Hansen (sen.), der med sikkerhed havde dette areal i 1778. Den gamle gårds areal blev som nævnt efter auktionen 1771 solgt til J. Justesen (VIII) og J. Rabek (X). De må have delt jorden. 1778 havde den næste ejer af X, Søren Christensen, 0432 hk. af XIII's areal. Jens Justesen, eller hans efterfølger, Christopher Frandsen (VIII) må derimod have solgt sin del af jorden, for i 1778 ejede Christopher intet af XIII's areal. Det gjorde derimod Hans Hansen, der i 1778 havde hovedparten. Forholdet er indviklet, men måske vil en oversigt over ejerforholdet i 1778 lette begreberne: XIII var i 1688 på 2031 hk. 1778 var jorden opdelt således: Hans Hansen, 0732 hk. Søren Christensen 0432 hk. Benned Jessen (mat. 18) 0300 hk. Povl Sørensen, Varde, 0100 hk. Ialt 2031 hk. Gården XIII var altså nu helt opdelt. Hovedparcellen, hvor de gamle bygninger formentlig lå, var dog erhvervet af *Hans Hansen*. Han var f. ca. 1734 og var g.m. Maren Nielsdtr., f. ca. 1740. De boede først i Janderup. Der fik de børnene: 1764 Lene eller Malene (g.m. efterfølgeren). 1765 Hans (mat. 23). 1774 var de i Hyllerslev, hvor deres søn Anders fødtes det år. 1779 Niels og 1786 Mette Cathrine. XIII var nu den mindste gård i Hyllerslev med 1400 hk. (1788: 1332 hk.). På kortet 1786 er stedet tegnet som en trelænget gård, hvor den ene længe er meget lille.

1795 blev datteren Lene (Malene) g.m. *Lars Pedersen* »af Vium«, f. ca. 1763. Han overtog straks gården. De fik børnene: 1796 Hans Peder. 1797 Maren (g.m. efterfølgeren). 1799 Peder (fattiglem, se bind II, s. 49ff). 1801 Elisabeth. 1802 Hans. Konens forældre var her på aftægt. Hans Hansen døde 1804, Maren Nielsdatter 1815.

1820 blev datteren Maren g.m. *Peder Nielsen*, f. 1779, søn af Niels Andersen i Janderup. Han fik skøde på gården 6/11 1820, men forinden blev der oprettet en »Contract« mellem Lars og Peder. Det var en aftægtskontrakt, men næsten også en »købekontrakt«, for én af betingelserne var, at Peder »indtræder udi Ægteskab med min Datter Maren Larsdatter til næstkommende Micheli«! Peder skulle betale en gæld på 175 rdl. til Qvist på St. Hebo, og til hver af svogrene, Lars og Hans, skulle han give penge og »tvende lag Klæder, en blaa og en sort, og tillige hver en Kiste, som er forsvarlig i alle Dele«. Svigerforældrene skulle han give aftægt »i Husets Kost«, men var de

ikke »fornøjet« med dette, kunne de flytte, og så skulle de have en masse naturalier, bl.a. »4 pund Caffé, 1 pund Sukker, 12 pund Tobak og 12 kander Brændevin«. Og »hvad Sølv angaar, da bliver der en Sølvske til hver af Sønnerne«! Peder Nielsen blev sognefoged og lægdsmand. Han og Maren fik 7 børn. Nævnes kan: 1823 Niels (senere ejer af gården). 1839 Simon Jensen Pedersen (1/1 1905 døde Simon Jensen Pedersen på fattiggården. Hans enke, Hansine Hansen døde s. st. 1919. De var fattiglemmer, og konen kaldtes »Sine Vinpind«). Afægtsmanden Lars Pedersen døde som enkemand 1836. 1841 døde Peder Nielsen, og 1842 blev enken gift med *Niels Nielsen*, f. 1793 i Nørhebo som søn af N. Nielsen Væfsted. Han fik så skøde på gården. 1854 skøde til sønnen *Niels Pedersen* (f. 1823), gift 9/11 1854 med Marine Magdalene Simonsen, f. 1832 i Bandsbjerg. Hans forældre gik på aftægt. 1861 døde konen. 1862 giftede Niels sig med hendes søster, Jensine Simonsen, f. 1835. Niels's mor, Maren, døde 1865. I 1870 var her 2 karle og 1 pige. Pigen var Iver »Glåsers« datter Abeline. Niels's stedfar, Niels Nielsen, døde her 1871. 1879 døde Niels Pedersen. Så var Jensine enke. I 1880 boede hun her på XIII og havde en karl på 42 år og en pige på 45 år! Der var tilsyneladende ingen børn i Niels Pedersens to ægteskaber. Derefter synes gården at have ophørt at eksistere. I 1883 solgtes hovedparcellerne til Ulrik Jensen. I 1890 nævnes gården ikke. Da må den være nedbrudt.

XIII, MAT. 18, HYLLERSLEV, 0300 HK. Udstykket efter 1688 fra XIII. ADELNGVEJ 29, HYLLERSLEV

Dette hus var – inden det for nogle år siden blev ombygget – formentlig et af de ældste i sognet. Det kunne godt være opført omkr. 1820, men stedet var beboet tidligere. Huset er indtegnet på kortet 1786, og ifølge hartkornspecifikationen 1778 var stedet udstykket fra gården XIII, formentlig i 1771. Den tidligst kendte beboer af huset er *Bennet Jessen*, der i 1778 var selvejer her. Han blev 1770 gift m. Malene Sørensdatter, f. 1749 på gården II, datter af Søren Olesen. De fik i årene indtil 1785 syv børn. Bennet var født 1742 som søn af Jes Mortensen og Helvig Elisabeth Bennetsdatter på mat. 30, Janderup. Omkr. 1785 forlod Bennet Jessen og hans familie sikkert sognet. Næste ejer af stedet var *Frands Hansen*, gården IV (mat. 14). Han lejede huset ud til sergeant *Johann Richardt Ebelin Schrøder*, f. omkr. 1740, gift med Christine Christensdatter. De havde tidligere boet i Rolsted sogn, Odense amt. Der havde han også været sergeant, og der, i det fynske, fødtes hans børn: 1770 Sofie Amalie. 1776 Johan Richard. 1777 Christian Albret og 1779 Johan Friderich. I 1787 boede han i Hyllerslev og nævnes da som »Under Officer«. Datteren Sofie Amalie blev gift m. Ole Jessen, f. 1766 (en

halvbroder til Bennet Jessen). De bosatte sig i Oksby sogn. Sønnen Johan Fridrich blev skibsbygger på Fanø, hvor han døde i 1870.

Schrøder var sikkert knyttet til landmilitisen. Han og hans familie forlod mat. 18 i 1793. I 1801 boede han ved »Engevei« i Ål sogn. Her døde han i 1817.

1793 solgte Frands Hansen stedet til organist *Jonas Johnsen*, f. ca. 1755, der tidl. havde boet i Janderup. Han var g.m. Kirstine Malene Nielsen Olivarius, f. ca. 1758, sikkert en datter af præsten Niels Olivarius i Åstrup. Hun var hans anden kone. Lidt landbrug drev han vist på de tre skipper land, helt sikkert ved tjenestefolk. I december 1799 døde hans kone, og den 3/2 1800 blev der holdt skifte over boet. Til stede var da parrets børn, nemlig en søn, Niels Peter Johnsen, »18½ aar gammel og i lære hos Sr. Peder Hark i Varde ved Reebslager Profession«, og en datter, »Jomfru Susanne Johnsen, hjemme i Stervboet og 15½ aar gammel«. Boet blev vurderet af sognefoged Jacob Christensen, Janderup, og Lars Pedersen, Hyllerslev, og her var ting og sager! I »Daglig Stuen« var bl.a.: »1 indlagt Chartol med Skab, 8 sølv Spiseskeer, 6 sølv Theskeer, ½ dusin Thekopper, 1 Kaffekande og 2 Thepotter, 1 tin Potageskee, 1 Stue Uhr, 1 Bilægger Kakkellovn, 1 messing Morter med Støder, 1 Jern Stryg Jern med Bolte, 1 Spejl, 1 rund fyr Bord, 4 gl. Stole, 4 Skilderier«. I »Spise Kamret« var bl.a.: »3 dusin hvide steen Tallerkener, 1 god raad Jern (til vafler), 2 messing lysestager, 2 tin lysestager, 1 kobber Fyrfad«. I »Stor Stuen« var: »1 jern Bilægger Kakkellovn, 1 stor The Bord, 8 læder Stole, 1 gl. Klædeskab, 1 stor Spejl med Ramme, 6 Skilderier, 1 grøn og hvid silke Damastes Kjole, 1 brun og gul Katuns Trøje, 1 sirtes Tørklæde, 2 Høl Kapper, 1 brun Frakke, 1 stribet Skjørt, 1 brun Livstykke, 1 sort Ermkaabe med Graaværk under« og meget mere af afdødes tøj, endvidere »3 Par Hørgarns Lagner, 8 par Blaargarns Lagner, 6 Vinduer Gardiner, 6 hvide hør Haandklæder, 1 dusin Servietter, 100 al. Hørlærred, ½ dusin Daglig Duger« osv. I »Gjæste Kamret«: »1 Top Seng med Omhæng, 1 Spejl, 1 Klaveer med Food, 14 alen ny stampet Vadmel, noget Børnetøj til en Vugge« osv. I »Stalden«: 2 Køer, 4 Faar«. Huset med hartkorn, 3 skp., blev vurderet til 300 rdl. Aktiverne var på ialt 607 rdl., men organisten havde ret stor gæld. Han skyldte Qvist på St. Hebo 200 rdl., og desuden fem gange 25 rdl., til bl.a. »Ungkarl Kristen Jepsen i Kjerup« og »Pigen Johanne Marie fra Outrup Sogn«, sikkert tjenestefolkenes lønninger, som han havde holdt tilbage. Også ubetalte købmandsregninger havde han, således 41 rdl., 1 mark og 6 sk. til »Hr. Kjøbmand Frølund i Varde«. Gælden var på 589 rdl., 5 mark, 13½ sk. Af det tiloversblevne beløb skulle han give børnene halvdelen i arv. Han erklærede, at han allerede havde givet datteren »en ikke ubetydelig Deel« af hendes mors klæder og linned samt en god dragkiste. Sønnen lovede han at give ialt 14 rdl., 1 mark og 15⁵/₁₂ sk., hvilket var mere end den dobbelte arv, og at »klæde ham saalænge han staaer i Reebslager Lære som Dreng«. Dog skulle både sønnens og datterens penge-arv forblive hos Johnsen, indtil

»Sønnen har udstaaet sin Lære og er bleven Svend, og indtil Datteren kommer blandt Fremmede«! Om de nogensinde fik pengene, melder historien intet om. Johnsen lovede også formynderen, Anders Friis, at børnene »skulle udi Stervbostedet saa længe de er i ugift Stand, i Sygdoms Tilfælde, saafremt de samme maatte behøve, have fri Huuslye og Underholdning samt fornøden Pleie«. Man skulle synes, at dette var en selvfølge, men videre står der: »Denne Hr. Johnsens Godhed og faderlige Forsorg for Børnene modtog disse og Tilsynsværgeren tillige paa deres Vegne med Taknemmelighed«! Mon ikke Johnsen »spillede for galleriet«. Det var let at love og let at glemme! Hvordan end hans forhold var til børnene, så glemte Johnsen tilsyneladende hurtigt sin afdøde kone. Allerede d. 1/5 1800 giftede han sig med den 27'årige Ingeborg Knudsdatter, en datter af skrædder Knud Lassen og Mette Gynther i Hyllerslev (mat. 21). Johnsen nævnes som »Seineur« og hans kone som »Madame«. Han havde sikkert fine fornemmelser. Skifte-vurderingen i 1800 viser, at han ejede ting, som ellers kun fandtes i fine købstadshjem. Han havde jo f.eks. gardiner for vinduerne. Sådanne fandt først indpas i bondehjem omkr. år 1900!

I 1809 solgte Jonas Johnsen, »Degn og Organist i Nørup, Vejle Amt«, stedet til Hans Frandsen i »Hyllerslef Bye« for 450 rdl. Johnsen havde altså nu fået et andet, og vel bedre embede. Nu var han både organist og degn og var flyttet til en noget »federe« egn, tæt ved herregården Engelsholm. Hans enke boede i Nørup by både i 1834 og 1845.

Den nye ejer, *Hans Frandsen*, var født på gården IV i 1781. Han var g. m. Jeng Nisdatter. Deres bryllup er ikke fundet. Af navnet at dømme var hun fra Sønderjylland. Jeng er det samme som Ingeborg. De fik det første barn i 1806, og da boede de i Hyllerslev. Også i 1807 og 1809 fik de børn. Senere beboedes huset sikkert af *Niels Bondesen* (se gården XII). Han købte måske huset allerede i 1808, da han overtog XII. De første år kan der have været lejere i huset, men fra 1828, da han solgte XII, boede Niels her sikkert selv. Han døde i 1838.

Næste beboer var formentlig *Niels Pedersen Vanting*, der 1840 boede med sin familie i »et Hus« i Hyllerslev (se bind II, s. 54f). Han boede vel til leje hos Ole Sørensen på XII, der da ejede huset.

Derpå fik stedet en ny ejer. 1844 meldte *Niels Christian Nielsen*, f. 1807 i Ølgod, og hans kone, Magdalene Dorthea Hansen, f. 1800 i Varde, tilgang fra Thorstrup sogn. N. C. Nielsen var drejlsvæver. Han fik 1845 skøde på mat. 18 fra Ole Sørensen (XII). Det år boede den ugifte »Dreielsvæversvend« Georg Glösen, f. omkr. 1795 i Ehegen, Kreis Wartenberg, Tyskland, hos ham.

1850 solgte Niels Chr. Nielsen stedet til *Hans Nielsen*, f. ca. 1812 i Henne sogn. Han var g. m. Ane Dorthea Olesen, f. omkr. 1803 i Outrup sogn. De

Huset mat. 18, Hyllerslev, set fra øst, formentlig omkr. 1905. Manden (t.h.) er Niels M. J. Riber. Kvinden (t.v.) er uden tvivl hans kone, Inger Marie, der døde 1910. I baggrunden t.v. ses Storgård. Foto i Janderup arkiv. Ingen oplysninger om fotografen.

kom hertil fra Varde. Hans Nielsen nævnes som »Huusmand, Jordbruger, Dagleier, Arbejdsmand«.

1876 skøde til *Christian Andersen Tøstesen*, f. 1831 i Kvong sogn, g. m. Marteline Lauridsen, f. 1833 i Lydum sogn. De havde tidligere boet i Sdr. Bork. En søn, Kristian Martin Tøstesen, f. 1869, var bestyrer på fattiggården 1899-1901. Mens C. A. Tøstesen boede her, døde hans kone. I 1888 giftede han sig med Maren Sørensen, enke efter Chr. Jepsen Nielsen, mat. 12 e. Derefter flyttede han til denne ejendom (se den).

1889 skøde til *Niels Marinus Jacobsen Riber*, f. 1843 som søn af Jacob Riber, Sønderhebogård, gift med Inger Marie Pedersen, f. 1851 i Hostrup sogn. Niels Riber var vejmand og daglejer. Han og hans kone havde ingen børn. Inger Marie døde i 1910. I 1911 havde Niels Riber den ugifte husholderske Nielsine Jespersen, f. 1888 i Nr. Bork. Hos sig havde hun sit étårige barn, Hartvig, f. i Esbjerg. Det var almindeligt, at enlige mødre var henvist til at ernære sig som husholdersker for enkemænd. Senere havde han Karen Olesen som husholderske. Niels Riber var en høj og tynd mand. Han døde 1922. Næste beboer i huset var ovennævnte husholderske *Karen Olesen*, f. Nielsen, f. 1867 i Ål sogn. Hun havde været gift med smed Bennet Olesen, Kærup (en broder til Søren Olesen, mat. 10), men de var blevet skilt. Karen havde en søn, der arbejdede på stålværket i Varde, og en søn, der var sømand. Sidstnævnte skrev breve til hende fra hele verden. Karen var gammeldags klædt. Hun læspede lidt. Hos hende boede i flere år »Frelser Maren«,

identisk med den ugifte Maren Hansen, f. 1871 i Tjæreborg (se mat. 22). Maren døde i 1947, Karen Olesen i 1949.

1944 skøde til lærerinde *Meta Hansen*, f. 1907 på 12 c, Hyllerslev. Meta var da lærerinde i Hjarup sogn, Anst herred. Hun boede ikke selv i huset, men lod KFUK spejderne fra Varde benytte det. Derfor fik det i folkemunde navnet Spejderhuset. Efter 1945 rejste Meta til USA. Huset stod tomt i flere år, og Meta overlod det til sin brodersøn, Kristian J. Hansen, mat. 12 c. Han solgte det i 1961 til *Gert Andersen* (kirketjener i Janderup), der satte det i stand og i 1964 solgte det til *Dorthea Vagtborg*. Hun blev gift med en amerikaner ved navn Blake. Hun lod huset delvis ombygge, således at det blev en vinkelbygning, dobbelt så stor som det oprindelige hus, men holdt nogenlunde i den gamle stil og med stråtag.

MAT. 19, HYLLERSLEV, UDEN GL. HK. 0001 NYT HK. NEDBRUDT

Det lille areal mat. 19 ligger syd for gården mat. 13, på kanten af bakken, der her hæver sig ret stejlt over de omliggende engarealer. På udskiftningskortet 1786 er her indtegnet et hus med en lille have. Også på Generalstabens kort 1870 og på Geodædisk Instituts tidlige kort findes her en bygning. I matriklen 1844 nævnes stedet som »en Huusplads og en Have sydøstlig i Byen, sønden for Gaden, og en Lod i Heden norden for Byen«. Ejere var da »Byens Lodsejere«, og stedet brugtes af Niels Peder Christensen.

Som nævnt var der et hus på stedet allerede i 1786, men da havde der boet folk her i flere år. Den første, kendte beboer var *Niels Hansen* (Fredericksen), f. 1735 som søn af Hans Fredericksen i Billum Kjær. Han bosatte sig sikkert her i 1773, for d.å. blev han gift med Anne Bennedsdatter, f. 1750 på VI. I 1784 var han »jordløs« husmand, der havde græsningsret på overdrevet. I 1787 nævnes han og hans kone som »Huusfolk«. I 1798 døde Niels Hansen. Den 8/6 d.å. blev der holdt skifte over boet efter ham. Lavværge for enken var hendes broder, Benned Nielsen (VI). Det oplystes, at hun og afdøde havde 4 levende børn, nemlig: Benned Nielsen, 17 år, »farer til Søs, men vides ikke hvor er«. Hans, 11 år, var hjemme. Karen, 21 år, »tjenende i Aabenraa«. Ellen, 10 år, var hjemme. Boet blev opgjort således: »I Daglig Stuen: 1 gl. Jern Kakkellovn, 1 Fyr Bord med Skab under, 1 gl. Stol, 1 Timeglas, 1 Pyramide (amagerhylde), 1 Tin Tallerken, 1 Kurv, 4 par The Kopper, 1 blik Maade (mål) og 1 tragt, noget gl. Steentøi, nogle sorte Sætter (jydepotteskåle), 1 Spinderok, 1 gl. Ege Skriin, 1 Fyr Kiste med Laas, 1 sort Kjole (frakke til mand) og Vest, 1 gl. brun Kjole, 1 gl. hvid under Trøie, Brystdug og Buxer, 1 gl. Hat, 1 Hatslag (hætte til at have over hoved og skuldre), 1 Saltkar, 3 gl. Skjorter, nogle gamle Bøger. I Spisekamret: 1 Drøvtrug, 2' de gl. Gryder, 2' de Skjægmænd lerdunke), 1 Tims (sigte til mel). I køkkenet: 1

The Kjedel, 1 Jerngryde, 1 Jern Pande, 1 Trefoed, 1 Strippe og en Spand, 1 Ildklemme. I Laden: 1 Plejl, 1 Sold, 1 Selleløv. I Koehuset: 2 Kjører, 1 Griis, 1 liden Kalv. Nok 8 Fag Huus, men Grunden er til Byen, hvoraf de aarlig svare 3 mark – vurderet for 16 rdl. 3 Fag gl. Huus, 1 rdl.« Her får vi at vide, at huset var på 8 fag, og at der yderligere var 3 fag gammelt hus. Vi får også at vide, at der i husets beboelsesafdeling kun var 3 rum, og at der blev betalt 3 mark årlig til Hyllerslev by for grunden, som huset stod på. De ejede altså kun selve huset! Fortegnelsen giver et godt billede af, hvad en jordløs husmand dengang ejede. Der er himmelvid forskel mellem Niels Hansens dødsbo og de ting, der 2 år senere blev registreret hos organist Johnsen i Hyllerslev.

29/9 1798 blev enken Anne Bennedsdatter gift med enkemanden Niels Nielsen af Rottarp. De flyttede til Outrup sogn og boede 1801 i Rottarp. På auktion solgte Niels huset her til Christen Christensen i Hyllerslev, der d. 19/1 1799 solgte det for 99 rdl. til Anders Sørensen i Varde. Ved denne handel nævnes det, at der til huset hører »det Jord, hvorpaa Huset staar, samt 2 Stk. Ager og Hedeland, som Byen har overladt til Huset, og hvoraf hvert Aar ved Mikkelsdag betales 5 mark til Hyllerslev, nemlig 3 mark for Jorden, Huset staar paa, og 2 mark for Hede og Agerlandet; desuden følger ved Kjøbet den i Huset værende Jern Kakkellovn, samt hvad som findes ved Huset af Tørv, Klyne og Lyng«.

Anders Sørensen flyttede ikke ind i huset. Han overdrog 20/3 1799 købekontrakten til *Ole Thomsen*, »tjenende Hr. Købmand Frølund i Varde«, og Ole betalte så de 99 rdl. til C. Christensen. Ole var gift m. *Benedicte Christensdatter*, og de var begge født omkr. 1760. De havde børnene: *Thomas*, f. ca. 1798 i Thorstrup sogn, og *Sidsel*, f. 1800 i Hyllerslev. Sønnen *Thomas Olesen* blev skrædder og bosatte sig i Kærup. Af hans børn kan nævnes *Benedicte Kathrine*, f. 1823 (se X) og *Nielsine*, f. 1838. Oles datter *Sidsel* kom galt afsted i 1825, da hun fik det »uægte« barn *Peder Christian Hansen*. Han drog som 15'årig til Blåvand, hvor han kaldtes »Vester Pæjer«. Han døde 1906 i Oksby.

1826 blev samme *Sidsel* gift m. *Niels Peder Christensen*, »Grovsmed i Hyllerslev«, f. 1799 i Henne sogn. Han fik skøde på huset fra svigerfaderen, som han kun skulle give 10 rdl., men til gengæld skulle han beholde svigerforældrene på aftægt i huset, hvor de skulle »gaa paa Mad og Maal med Husets øvrige Beboere«. 1827 fik de sønnen *Christen Nielsen*, kld. »Kræn Smed«. Han blev 1858 g.m. sin kusine *Nielsine (Sine)* i Kærup. *Sidsel Olesdr.* døde 1828. Hendes far døde s.å. og hendes mor i 1833.

Enkemanden, *N. P. Christensen*, giftede sig derefter m. *Ane Christensdr.*, f. ca. 1800 i Ål sogn. De fik 1832 sønnen *Christen Jepsen Nielsen*. *Niels P. Christensen* var smed i Hyllerslev næsten i en menneskealder. Måske var han i begyndelsen »bysmed«. Hans boligforhold kan næsten tyde på dette.

Bysmeden blev hyret af landsbyens beboere. De overlod ham et hus med værksted og gav ham ret til at græsse en ko og nogle får. Til gengæld skulle han så smede for dem. Når en gårdmand skulle have noget lavet hos smeden, mødte han eller hans karl i smedjen med jern, tørvekul, brød, øl og brændevin, og så arbejdede smeden for den aftalte dagløn.

1856 døde Niels's anden kone. Sønnen, *Christen Jepsen Nielsen*, blev 1858 g.m. Jensine Jensdtr., f. ca. 1830 i Ål. 1864 fik han skøde på huset her. Konen døde 1865, og 1866 giftede Christen sig m. Nikoline Nikolajsen i Nørhebo, f. ca. 1838 i Henne. Hun døde 1868. 1870 giftede Christen sig med Maren Sørensen, f. 1840 i Thorstrup. Mellem 1870 og 1872 flyttede de over i et nyt hus, der var opført på arealet mat. 12e på den anden side af bækken. Dermed var Chr. J. Nielsen flyttet fra mat. 19. Om hans videre skæbne, se mat. 12e. Men nu tilbage til den gamle smed, der i 1856 var bleven enkemand for anden gang. Også han giftede sig tredje gang. 1868 blev han viet til den 52'årige pige, Bodil Marie Vittenkamp, der da opholdt sig i Strudvad. Hun var degnens datter fra Brøndum. 1880 opholdt de sig hos daglejer Johannes Nielsen, f. 1842 i Lunde, g.m. Ingeborg Kristine Andresen, f. i Ladelund, Sydslesvig. Et af deres børn var *Andreas Karl Nielsen*, f. 1872. De boede vistnok på mat. 9a, »Grydvadhuse« (Johannes døde 1892). Det var sikkert her, den gamle smed døde i 1880. Hans enke døde 1894 på mat. 11l, Janderup.

Men nu tilbage til smedjen på bakken i Hyllerslev. I februar 1880 boede der i Hyllerslev en ugift mand alene i et hus. Han hed *Kristen Jensen*, og han var født omkr. 1837 i Jerslev sogn, Hjørring amt. Han nævnes som »Lejer og Smed«. Det var sandsynligvis mat. 19, han havde lejet, og det var nok også her, han arbejdede som smed. I 1890 var der tilsyneladende ingen smed i Hyllerslev, men i 1901 nævnes det udtrykkeligt, at et hus på mat. 19 beboes af smedemester *Andreas Karl Nielsen*, f. 1872 i Janderup sogn. Han var gift i 1892 med Ane Kirstine Mettea Berteline Hansen, f. 1868 i Horne sogn. Smedemesteren var en søn af ovennævnte Johannes Nielsen. Da han var 7 år, var den gamle smed, Niels P. Christensen, i hans hjem. Det kan godt have været den gamle, der påvirkede ham, så han fik lyst til smedehåndværket! Karl Nielsen havde i 1901 to svende og to lærlinge. Ældste svend var Kristian Jørgensen Kiholm, f. 1878 i Årre sogn. Han blev smed i Janderup. Jakob Frandsen i Hallumvad fortalte i 1974, at Karl Smed havde specialiseret sig i at lave vindmøller til bøndergårdene. Han skal have været den sidste smed på bakken i Hyllerslev, og han rejste herfra til Lyhne. Derefter blev huset revet ned.

VI, MAT. 12 e M. FLERE, HYLLERSLEV.

ADELNGVEJ 17, HYLLERSLEV

1870 giftede Chr. Jepsen Nielsen sig med Maren Sørensen, f. 1840 i Thorstrup sogn. Omkr. 1870 – sandsynligvis i forbindelse med giftemålet – lod

han et nyt hus opføre på 12 e og flyttede med sin kone og sine børn over på det nye sted (se mat. 19). 1871 fødtes deres datter Nicoline Jensine Nielsen. 1886 døde Chr. Jepsen Nielsen, og i 1888 giftede enken sig med enkemanden *Christen Andersen Tøstesen*, f. 1831 i Kvong sogn, der havde boet på mat. 18. 1896 blev hans kones datter, Nikoline Jensine Nielsen, gift med *Claus Christian Schlytter*, f. 1869 i Høm, Seem sogn, som søn af sergeant i grænsegendarmeriet, Claus F. Schlytter. Schlytter fik skøde på stedet, og »Kræn« Tøstesen og Maren gik på aftægt. Chr. A. Tøstesen døde 1903. Ifølge traditionen brændte ejendommen omkr. 1904. Der var set »forbrand« for denne ulykke. Den ca. 12 år gamle Margrethe, datter af Boie Christensen i Kærup, tjente omkr. 1890 på ejendommen mat. 12 c Hyllerslev. Hun sov i et værelse mod øst, og en aften kom hun grædende ind til sin madmoder og sagde, at hun ikke turde være »op i æ kammer«, for Kræn Tøstesens hus brændte. Madmoderen gik med pigen »op« i kammeret, men da var der ingen brand at se. Pigen sov den nat hos konen og manden (Hans Jensen og Elle Marie). Claus Chr. Schlytter var landpostbud i Hyllerslev indtil 1916. Nicoline døde i 1926, Claus 1947.

I 1927 havde hans søn, *Thorvald Frederik Schlytter*, f. 1900, fået skøde på ejendommen. Han var gift med Kirstine Rasmine Hvid, f. 1901 i Brøndum. Hun døde 1927 i barselseng. Anden gang var han gift med Mary Johanne Mortensen, f. 1902 i Alslev sogn. Thorvald drev stedet med landbrug.

1962 skøde til Thorvald Schlytters svigersøn, *Hans Henry Gregersen*, f. 1936 i Kjelst, gift med Vera Schlytter, f. 1943 i Hyllerslev. Hans Gregersen drev stedet med landbrug. I 1970-71 solgte han sine køer og tog arbejde ved »Vestfrost«, Esbjerg.

MAT. 20, HYLLERSLEV, 0010¾ NY HK.

Et hus, nu forsvundet, lå i Hyllerslev, hvor nu plantagen er.

Danske Atlas (1769) nævner, at inde i Hyllerslev er »Sandbjerge«. Disse fygesandbakker er der stadig, men de kan nu ikke umiddelbart ses, fordi arealet er tilplantet. På dette område, der i 1844 fik mat. 20, lå der et hus. Omkr. 1840 nævnes det, at arealet består af »en Toftlod ved Huset sydøstlig i Byen«. Det nævnes også, at arealet ejedes af »Byens Lodsejere«, men brugtes af Jens Kaas. På det tidspunkt var Jens Kaas – der var af gammel adelslægt – død og borte, men herom senere. Først vil vi se på, hvem Jens Kaas var, og hvad der blev af huset.

I 1724 fik Maren, Jørgen Vilhelms steddatter, et uægte barn, og 8. søndag efter trinitatis udlagde hun ved offentligt skriftemål i Janderup kirke Jens Kaas som barnefader. Han var vistnok den Jens, der blev født 1699 som søn af ritmester Jens Eriksen Sparre Kaas, der fra 1720 boede i Hyllerslev (se indledningen om Hyllerslev). Ligesom faderen blev Jens Kaas officer –

vagtmester – og det er sikkert ham, der 1743 nævnes som »den formedelst døvhed og anden svaghed afdankede vagtmester Jens Kaas, der lever med sin svage hustru i armod, eftersom de har intet andet at leve af end den månedlige pension på 5 mark, samt hvad dem af medlidende mennesker gives«. Da boede de sikkert her og ikke i Strudvad, således som antaget foran side 7. De var med sikkerhed i Hyllerslev i 1750, da Kaas's kone Ingeborg Rasmusdatter døde. I skiftet efter hende oplyses det, at Kaas – sikkert for et lån – havde sat 2 tinfade i pant hos Eske Christensen (gården VIII), og at han begærede en gammel huspostil (bog med prædikener) holdt uden for skiftet, så han kunne have den hos sig, »da han ikke kan komme i kirken at høre Guds ord«! I 1752 blev Jens Kaas g.m. Mette Mikkelsdatter af Mosevrå.

1753 fik de sønnen *Jens Jensen Kaas*. Helt svag har vagtmesteren altså næppe været. Han døde i 1771. Sønnen er den Jens Kaas, der er nævnt ovenfor. Han blev skrædder og blev 1776 g.m. Maren Hansdatter, sikkert f. 1750 på XI. De fik børnene: 1778 Ingeborg. 1782 Jens. 1789 Mette Marie. 1778 døde Jens Kaas's moder, 66 år gl. 1815 blev datteren Mette Marie gift med tjenestekarl Søren Nielsen i Hyllerslev. De slog sig ned i Hannevang, og her døde Mette Marie Jensdatter Kaas 1831. Hun efterlod sig flere små børn. 1818 døde Jens Kaas's kone, Maren Hansdatter, 67 år gl. Men den gamle skrædder havde mod på livet. 1822 giftede han sig med Mette Marie Eskesdatter, f. 1777 på Nørhebo Vestergård. Hans nye kone var således jævnaldrende med hans datter Ingeborg. Sidstnævnte døde d. 21/2 1822, og det var måske, fordi han således mistede sin »husholderske«, at den aldrende mand valgte sig en ny kone. 1833 døde Jens Kaas, »Husmand og Mesterskræder i Hyllerslev, 80 aar og 3 mdr. gl.« Den 12/8 1833 blev der holdt skifte over boet. Arvingerne var afdødes søn Jens Kaas i Varde og den døde datters mand, Søren Nielsen fra »Hannevang Mark«. Det blev oplyst, at boets løsøre var vurderet til 31 rdl., 14 sk., og at huset »uden Jord« var vurderet til 32 rdl. Gælden var 30 rdl. For ikke »at gjøre Enken Huusvild« gik arvingerne ind på kun at forlange en bilæggerovn, som sønnen Jens Kaas skulle have, og afdødes klæder, som Søren Nielsen ville give sine børn. Mette Marie Eskesdatter blev derefter siddende i boet. Hvorledes hun klarede den kommende vinter uden kakkelovn, nævnes der intet om!

I februar 1834 synes huset nærmest at have været en slags fattighus. Da boede den fattige enke, Cille Lorensdatter (fra mat. 22) med sin 12'årige datter her i huset sammen med Jens Kaas's enke, der da nævnes som »Spinderske«. 15/3 1834 blev Mette Marie Eskesdatter gift med den 72'årige aftægtsmand Laurids Hansen fra mat. 24, Grydvadhuse. Han døde 1836. Mette Marie var så igen enke. 1838 blev hun gift i Lunde kirke med den 55'årige enkemand og gårdmand Peder Christensen fra Lundtang. Han fik skøde på huset på mat. 20, og i 1839 solgte han til Jens Pedersen Baun (mat. 12b) et ham »tilhørende Huus uden Jord, som har været beliggende i Hyllerslev Bye, men nu er

flyttet og opført paa Nørheboe Mark«! Det var Jens Kaas's hus, han solgte, og ifølge traditionen blev det flyttet i hel tilstand på to vogne forspændt med 8 stude (se mat. 12 b og bind II, s. 29f). Huset var sikkert af bindingsværk, ellers havde man næppe kunnet flytte det på den måde. Mette Marie boede med sin mand på aftægt hos gårdejer Søren Chr. Carstensen (født på X Hyllerslev) i Lundtang. Her døde hun i 1864.

Jens Kaas's søn, Jens, var som overfor antydet flyttet til Varde. I 1845 boede han i Grydergade og var avlsbruger. Hans efterkommere drev den kendte beværtning på hjørnet af Vestergade og Grydergade. Arealet mat. 20 blev i 1890'erne tilplantet med grantræer og blev dermed til den plantage, der først ejedes af lodsejerne i Hyllerslev, senere af gdr. Claus Clausen, nu af Ejner Werenberg. Inde i plantagen findes forhøjninger, der ligner diger. Måske er nogle af disse Jens Kaas's kålgårdsdiger!

MAT. 21, HYLLERSLEV, 0001¾ NY HK. – NU NEDBRUDT.

Stedet lå ved Adelengvej, Hyllerslev.

I matriklen 1844 er mat. 21 anført som »en Huusplads og Have nordvestligst i Byen, og en Lod i Heden norden for Byen«. Huspladsen kan endnu ses, umiddelbart syd for jernbanen, ved den gamle Hyllerslev byvej (Adelengvej), hvor den ligger omgivet af ret høje diger på et let skrånende terræn. Over stedet hviler en atmosfære af gammel boplads, og der boede da også folk her i mange år. På udskiftningskortet 1786 er stedet indtegnet med sin nuværende, lidt rundagtige form. Nordøst for pladsen var der da et trekantet areal, der på kortet benævnes som »Trin Toft Ager« (trindt, hvælvet terræn). Ved stedet er der på kortet 1786 tegnet et hus, og der boede da uden tvivl skrædderen *Knud Lassen*, f. 1738 på mat. 34 Janderup som søn af skrædder Las Madsen. 1762 blev Knud gift m. Ingeborg Sørensdatter, og samme år fik de datteren Birgitte. De boede da i Janderup. Konen døde allerede i 1763. 1768 blev Knud Lassen gift m. »Degnens Daatter, Mette Henningsdatter Gynther af Jandrup«, f. 1737. Hun var ofte fadder ved barnedåb, f.eks. i 1766, da hun tjente i Janderup præstegård. Knud og Mette fik børnene: 1768 Henning. 1771 Lars (Las). 1773 Ingeborg (da boede de i Hyllerslev). 1776 Herman. 1778 Inger Benedicta og 1781 Niels Lassen. 1787 nævnes Knud Lassen som »Huusmand og Skrædder«. Sønnen Henning, da 19 år, var »Skoleholder«. I lægdsrullen 1790 findes der en påtegning ved Knud Lassens to ældste sønner. Der står, at de »har begge bevist ingen Tid at have gjort Bonde Arbeide, uagtet deres Fader som Skræder af Profession har beboet et Leie Huus i Sognet, men de ere begge fra Ungdommen holdte til Pennen«! Videre nævnes det, at de er »Skriver Karle, hvorføre de forbigaaes saalænge der i Districtet findes fornøden Mandskab til Udskrifning«! Det var kun bondesønner, der skulle forrette militærtjeneste, og da nu Henning og hans

broder kunne attestere, at de var »klatret« så langt op ad den sociale rangstige som til at blive skrivere, så slap de for at springe soldat! I 1794 døde Knud Lassen. 1800 blev datteren Ingeborg gift med organisten Jonas Joensen, der da boede i huset mat. 18 af Hyllerslev. Derefter boede Mette vel alene i huset ved Trindtoft. H. M. Iversen meddeler i et af de sagn, som han optegnede i 1857, at »Mette Degns, som for mange Aar siden boede paa det sted i Hyllerslev, hvor nu (1857) Iver Iversen bor, har ofte om Natten set, at det pløjede i Trindtoften, et Stykke Jord nord for Byen, som nu ejes af Friisgaardene«. »Nattepløjning« var ikke virkelig pløjning. Det var et uvirkeligt syn – spøgeri. Ellekilde, der i årbøger Ribe Amt 1957 har gengivet H. M. Iversens sagn og kommenteret disse, mente, at Mette Degns var datter af Billum-degnen Anders Nielsen, men det var hun ikke. Hun var Janderup-degnens datter. Man kan næsten forestille sig, at den gamle ensomme kvinde, når hun en månelys nat ikke kunne sove, krøb ud af alkoven, gik hen til vinduet og kiggede ud på det øde landskab mod nord. Hun så da sine syner – så en mand, der pløjede i Trindtoft – men om morgenen, ved dagslys, var grønsværet ikke brudt. Pløjemanden havde altså ikke været »rigtig«. Det var et spøgelse, hun havde set. Mette Degns døde i 1807. Hun blev ført ad den ældgamle kirkevej over Klamsbro til sit sidste hvilested!

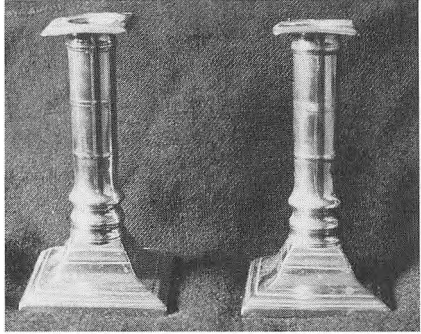
Ved skøde af 20/6 1809 solgte »Henning Lassen til Aaberg og Las Lassen til Lindholm« til »Niels Hansen af Øster Vrøgum« det dem tilhørende »Gade Huus af 7 fag med dens Bygge Plads, Hauge og Fortog, som vores (deres) salig Moder, Mette Hennings, salig Knud Lassens Enke, har beboet og er fradød, beliggende i Hyllerslev Bye, hvorved erindres, at Niels Lassen Skræder og Hustrue for deres Livstid forbeholdes fri Adgang og Brug til den paa bemeldte Huuses Grund staaende Brønd, som Huset tilhører og af dens ejer holdes vedlige«. Købesummen var 130 rdl. Børge Qvist på St. Hebo ordnede handelen for de to brødre. Henning og Las Lassen var de to af skrædder Knud Lassens sønner, der »fra ungdommen var holdt til pennen«. Det var gået dem ganske godt. Henning ejede Aabjerggård i Vedersø sogn. Han døde 1830 som »Overkrigskommissær«. Las (Lars) ejede Lindholmgård i Tim sogn. Han, der var »Kammerraad og Landvæsens Comissær«, døde i 1826 som ejer af Timgård!

Den nye ejer, *Niels Hansen*, f. 1776 i Ål sogn, var tømrer. I april 1810 døde hans kone, Ane Christensdatter, 32 år gl. Inden året var omme, giftede Niels sig med den 16 år yngre Appelone Pedersdatter, f. 1792 på Sønderhebogård. De fik børnene: 1811 Peder. 1814 Anne. 1817 Mette Kathrine. 1821 Hans. 1826 Karen. 1832 Ursille Mette Marie, kld. Marie. 8/3 1847 døde Niels Hansen. 28/10 s.å. blev hans datter, Anne, gift m. Jacob Riber, Sønderhebogård.

1851 blev datteren Karen Nielsdatter, »Væverpige af Hyllerslev Bye«, gift med ungkarl *Iver Jensen Iversen*, »Gjørtler og Glarmester af Højer Sogn«.

Iver Jensen Iversen og hans kone Marie.
Formentlig omkr. 1875. Fot. Forum, Varde.

To messing lystager, der skal være lavet af Iver J. Iversen, Hyllerslev. Fot. 1964 af Knud Jensen hos stenhugger H. P. Christiansens enke, Varde. Lystagerne stammer fra hendes mands hjem i Janderup.

Iver J. Iversen var født i 1821 i Højer. Han kom til Janderup sogn i 1849, altså under Treårskrigen. Han skal selv have sagt, at han allerede da havde sin kæreste i Hyllerslev, og at han stak af hjemme fra for ikke at risikere at komme til at kæmpe i oprørshæren og dermed eventuelt mod hendes brødre. Han blev almindeligvis kaldt »Ywer Glåser« (glarmester). Parret bosatte sig her i huset, og Karens moder, Appelone Pedersdatter, gik på aftægt hos dem. I 1854 skrev Iver aftægtskontrakt med svigermoderen. Hun skulle have »hjemme i vort Huus og inde hos os selv, alt hvad hun behøver af Føde, Klæder, Huusly, Pleie, Tilsyn og Opvartning«. Iver og Karen fik børnene: Abeline, f. 1852. Hun blev gift med maler Karl Nielsen i Vrøgum, der var far til kunstmaler Lyngbo. Mathilde, f. 1855. Niels, f. 1858, udvandrede til USA. Hans Thomas, f. 1862, der blev skræddermester i Hyllerslev.

1870 døde Ivers kone, Karen. Tre år senere giftede han sig med hendes søster, Ursula Mette Marie Nielsdatter. Den 2/9 1883 døde hans svigermor, Appelone Pedersdatter, 90½ år gl.

Iver J. Iversen ernærede sig som glarmester og gørtler, og han drev lidt landbrug. Hans kone Marie var ligesom søsteren væverske. Ivers barnebarn, den 90'årige Karen Busk i Varde (datter af skrædder Hans Iversen) fortalte i 1969 om bedsteforældrene, som hun udmærket kunne huske. Huset, de boede i (mat. 21), bestod af en enkelt stråttækket længe af røde eller gullige mursten. Desuden var der et »knæhus«. Gulvet i køkkenet var brolagt med marksten (»stenpikket«), og her var den hvælvede bageovn, opsat af mur-

sten, og grubekedlen samt et komfur. Sovekammeret var så langt på det ene led, at der lige netop var plads til en stor seng. Der var to stuer. I den ene stod bedstemoderens »vøwil« (væv), en slagbænk og en armstol med halmsæde. På væggen hang et langt kviksølvbarometer. Den anden stue var deres pæne stue. Den kaldte de »æ dørn«». Her var der hvidskuret bræddegulv, strøet med sand. Væggene var hvidkalkede, og der var ingen gardiner for vinduerne, men der var potteplanter i vindueskarmene: blå Betlehemsstjerne, pelargonium, fuksia og passionsblomst. Fra køkkenet var der en dør direkte ud til husets lille stald. De havde som regel 2 køer, 1 gris, 2 får og nogle høns. Bedstemoderen kærnede selv smør og bryggede øl, samt bagte rugbrød i den murede ovn. Desuden vævede hun for folk på den store væv, der stod i stuen. Bedstefaderen havde et værksted i den østre ende af huset. Her havde han en lille esse med en håndblæsebælg, som han brugte til gørtlerarbejdet (støbning af messing- og tinsager). Karen mener, at hun har set ham arbejde ved essen, men dette arbejde havde han faktisk lagt til side i hendes tid. Derimod arbejdede han konstant som glarmester. Han havde en stor glaskiste til at bære på ryggen. Han gik helt til Esbjerg for at sætte ruder i de mange nye huse dér. Han kunne tage et stort stykke glas over knæene og skære det igennem uden at knække det. Der findes på egnen både lystestager og tinkrus, som Iver Iversen skal have lavet. Han og hans kone kom mest sammen med Niels Hansen Jensen på mat. 12 c, Hyllerslev. Karen kan huske de gamles bordbøn, der lød således: »Lad os aldrig takken glemme, hjælp os, Jesus, at vi må sjælens trang i os fornemme, at den kan sin føde få. Have vi, o Jesus Krist, ikke dig, så dør vi vist. Hjælp os her i nådens dage, dig – du livets brød – at smage«! Skomager Lyngbo i Fredericia har fortalt, at det er blevet sagt, at Iver Iversen i sine unge dage gik rundt og solgte kniplinger.

Omkr. 1902 flyttede de op til sønnen, skrædder Hans Iversen, i »det hvide hus« ved landevejen, og da blev det gamle hus revet ned. Marie døde 1908, Iver i 1909.

1787 boede i Hyllerslev skrædderen *Niels Lassen*, f. 1721, gift 1780 med Mette Nielsdatter af Hyllerslev, f. ca. 1734. Han var da »Huusmand og Skræder«. Denne Niels var en broder til skrædder Knud Lassen, mat. 21, og han var ligesom Knud født på ejendommen mat. 34, Janderup (se den). Niels havde tidligere været gift, nemlig i 1745 med Marie Elisabeth af Janderup, men hun døde. Niels Lassen nævnes 1788 som »jordløs« husmand i Hyllerslev. Måske ejede han da mat. 21 og havde broderen, Knud, boende hos sig. Hvis det var tilfældet, må han senere have afhændet huset, som jo i 1809 tilhørte Knud Lassens sønner. Både Niels og hans kone døde i 1811.

MAT. 25, HYLLERSLEV, UDEN GL. HK. 0022¼ ny HK.

BAUNEHØJVEJ 19, JANDERUP.

Dette sted, der i almindelighed henregnes til Nørhebo, ligger i virkeligheden yderst på den nordvestlige del af det, der engang var Hyllerslev hede. I matriklen 1844 er det da også anført under Hyllerslev, og det nævnes da som »en bebygget Lod i Heden nordvestlig for Byen (Hyllerslev)«. Og videre står der: »Denne Lod har været solgt for over 30 Aar, men fra hvilken Gaard vides ikke«. Som ejer nævnes »Johannis Fisker Skoemager«, men han var død og borte i 1844. Herom senere.

Den første beboer her på stedet var med stor sikkerhed den 56'årige »Selvejer Bondehuus Beboer«, *Mads Sørensen*, der boede i »Nørhebo« i 1801. I 1804 blev enkemand Mads Sørensen gift m. Zidsel Jensdtr. af Hyllerslev. Hun var vistnok fra gården XI, f. 1752. Denne Mads erklærede, at han 1795 havde købt det stykke hedejord, hvorpå han boede, af »Michael Stobberup«, Rosengaard, men det viste sig, at handelen ikke var tinglæst. Sælgeren var bygmester Mikkel Sørensen Stobberup, der døde på Rosengård ved Varde i 1844 (se Varde Bys Historie, 1942, side 201).

1807 solgte Mads Sørensen »en mig (Mads) tilhørende Huus i Nørheboe, som jeg selv haver sat og bygget paa et Stykke dertil hørende Hedejord«, til *Ellen Hansdatter*, »afgangne Povl Andersens Enke fra Janderup«. Hun betalte 50 rdl. for stedet. Mads Sørensen nævner her klart, at han selv havde bygget huset. Stedets nye ejer, Ellen Hansdatter, var født omkr. 1765. Hun var i 1801 g. m. Povl Andersen, og de boede i et hus i Janderup (se kirkehuset). De havde i 1801 to sønner, og i 1803 fik de datteren Ellen Magrethe Povlsdatter. I 1805 døde Povl, og to år efter erhvervede hans enke så huset her på heden. I 1815 giftede Ellen Hansdatter sig med skomager *Johannes Henriksen Fisker*, der således fik adkomst på stedet. Han var født omkr. 1775. 1830 døde Ellen Hansdatter, og 1832 giftede Johannes Fisker, »Mesterskomager i Nørhebo«, sig med Else Kathrine Andersdatter, f. omkr. 1772 i Felding sogn.

1838 solgte Johannes Fisker stedet til sin steddatter, *Ellen Magrethe Povlsdatter*. Det skete nok, fordi han var syg. Køberen skulle betale 80 rdl. for stedet, der nu havde mere jord, idet Johannes Fisker i 1816 havde fæstet en hedelod af Niels Hansen i Janderup og ved arvefæstebrev af 5/2 1831 havde overtaget et stykke hedejord fra Jens Chr. Pedersen i Nørhebo Vestergård. Ellen Magrethe, der i 1834 var tjenestepige hos Jens Chr. Pedersen i Nørhebo, var nu bleven husejer. Samtidig med, at hun overtog stedet, forpligtede hun sig til at yde aftægt til de gamle. Hun skulle give dem »forsvarlig Føde og Klæde«. Og når den ene af dem døde, skulle hun, hvis det forlangtes, indrette et kammer til den længstlevende, og denne havde da ret til at medtage »den nu her i Huset værende Kakkellovn og Klokke«! En klokke (et stueur) var en værdifuld ting, der skabte prestige. Og en jern-kakkellovn var en vidunderlig

varmegiver på en kold vinterdag, langt bedre end en ler-kakkelovn. Af naturalier skulle der leveres rug, byg, malt, boghvede, saltet flæsk, smør, æg, fisk, brændevin, uld, blårlærred, tælle og tran (til belysning), kød og hver dag 1 pot mælk, »dog undtages det i 4 Uger i den Tid, naar Koen intet Mælk giver«. »Og naar den sidste af Stedforældrene ved Døden afgaar, skal ovenskrevne Kakkelovn og Klokke tilfalde Stedets Beboer«! Disse ting betød virkelig noget for skomageren og hans kone. Johannes Fisker nåede ikke at få noget ud af aftægten. Han døde 28/12 1838.

Ellen Magrethe Povlsdatter var ikke husejer ret længe. 1839 solgte hun stedet til »Unge Karl Christen Pedersen fra Baunhøj i Alslev Sogn«.

Den nye ejer, *Christen Pedersen*, kld. Baun, var født 1810 i Alslev sogn. Han var en broder til Jens Pedersen Baun på mat. 12 b, og han var tømrer ligesom denne. 3/11 1839 blev han g. m. Maren Agerholm Boiesdatter, f. 1818 på mat. 2 b, Sdr. Hebo. Christen Baun drev stedet her i 40 år. I al den tid nævnes stedet som et hus. 1845 havde han en 18'årig »Lædreng«, Peder Hansen, f. i Henne sogn. Aftægtskonen, Else Kathrine, døde her 1858. Da arvede Christen Baun sikkert klokken og kakkelovnen! Christen og Maren fik 10 børn, hvoraf kan nævnes: 1840 Kirstine Karoline (g.m. Bennet K. Eskesen, Nørhebo Vestergd.). 1842 Karen (bind II, s. 348). 1844 Boie (drev et sted i Kærup, bind I, s. 280). 1849 Niels Peder (mat. 7, Kærup). 1853 Anthon Marinus.

1880 skøde til sønnen *Anthon Marinus Christensen*. Han var snedker, men drev også lidt landbrug. Ved overtagelsen gik forældrene på aftægt. Anthon var i 1878 blevet gift m. Karen Nielsen, f. 1854 i Billum sogn. De fik 8 børn, hvoraf to døde som små. Nævnes skal: Maren Agerholm Christensen, f. 1881. Christen Pedersen Christensen, f. 1883, kld. »Kræn Baun«, blev bygmester i Janderup. Jens Simon Th. Christensen, f. 1894, kld. »Jens Baun«, blev fisker i Janderup.

I 1920 døde Anthon's kone, Karen. Datteren Maren blev i 1923 g. m. Johannes Simonsen, f. 1886 i Guldager sogn. De overtog derefter stedet her, som Johannes fik skøde på i 1924. Samme år døde hans svigerfar, Anthon M. Christensen. Der var i tidens løb købt så meget jord til ejendommen, at man kunne leve af landbruget alene. Der var opført nye bygninger i 1895. Johannes og Maren adopterede *Finn Ahrens*, f. 1927 i Darum. Han blev i 1950 g.m. Johanne Marie Jessen, f. 1930 i Oksby sogn, og d. 1/11 s.å. overtog han ejendommen her. Maren døde her i 1951. Johannes døde 1969.

Finn driver stedet med landbrug, og han har kørt mælk til mejeriet siden 1962. Han lod ny stald bygge i 1972/73. Der er tre børn i ægteskabet.

MAT. 1 a, HYLLERSLEV, 0130¾ NY HK.

HYLLERSLEV SKOLEVEJ 9, HYLLERSLEV

Mat. 1 nævnes 1844 som tilhørende Janderup kirke. Den første beboer her

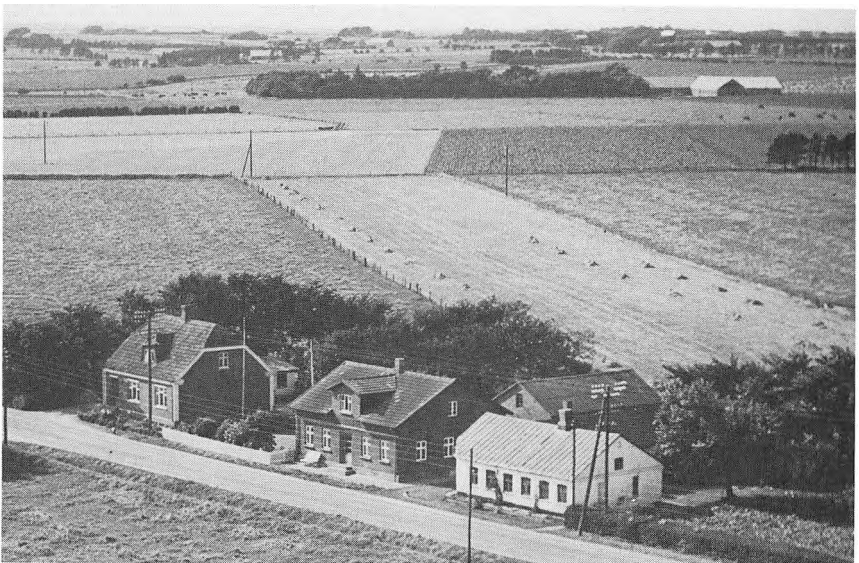
var lærer *Søren Hansen Elbo*, f. 1854, g. 1880 m. *Dorthea Marie Nielsen*, f. 1857 (begge f. i Jerne), der 1891 fik skøde på jorden fra kirkeværgerne. Han lod de nuværende bygninger opføre og drev stedet med landbrug samtidig med, at han passede sin gerning som lærer i den nærliggende skole, der dengang var en gammel stråttækket bygning uden lærerbolig. De fik mange børn. 1899 døde konen, og Elbo flyttede om i aftægtshuset ved gården I. Der var han i 1901, da datteren Valborg var husholderske for ham. Han døde 1935 i Varde.

1899 skøde til *Julius Severin Justesen*, f. 1869 på gården V, g.m. *Karen K. Marie Thomsen*, f. 1875 på mat. 2, Nørhebo. Julius var god til at spille violin og spillede ofte sammen med skrædder Johansen, Janderup, og Johs. Thomsen i Sønderhebo. I ægteskabet var børnene: 1905 *Jes Andreas*. 1912 *Poul Theodor*. 1929 døde konen.

1934 skøde til sønnen *Jes Andreas Justesen*, g.m. *Marie Lorentsen*, f. 1908 i Hørup sogn på Als. Julius døde her i 1938. Jes og Marie har 3 børn. De drev stedet med landbrug. 1969 solgtes ejendommen til *Rotvig Christiansen* (gården X) på betingelse af, at Jes og Marie måtte blive boende her, så længe de ønskede. 1979 flyttede de til Varde.

HUSENE VED LANDEVEJEN I HYLLERSLEV.

Omkring århundredskiftet var der ved at opstå en »stationsby« i Hyllerslev, ved landevejen, skolen og jernbanestationen. Det blev dog kun til 4 huse, hvoraf det sidste blev bygget i 1919. Grunden til, at her ikke blev bygget

Tre af husene ved landevejen i Hyllerslev, 1953. Fra venstre: mat. 9-L, 9-i og 9 g. Set fra syd.

mere, var nok den, at stationsbyen i Janderup, med butikker, håndværkere, mølle, forsamlingshus, lå så tæt ved Hyllerslev, at her ikke var behov for en stationsby.

X, MAT. 9 g, HYLLERSLEV, 0000³/₄ HK.

NEDREVET OG OMBYGGET.

»DET HVIDE HUS«, HYLLERSLEVSKOLEVEJ 1, HYLLERSLEV.

Hans Thomas Iversen, f. 1862 i huset mat. 21, Hyllerslev, var skrædder og havde lært faget hos »Dres skræjer« i mat. 9 f, Grydvadhuse. Han blev gift med *Ane Larsen* (f. 1856 i Nr. Bork) i 1886, og ved den tid lod han »det hvide hus« bygge i Hyllerslev, ved landevejen, der var anlagt her få år i forvejen. Huset blev kaldt »det hvide hus«, fordi det var hvidkalket. Hans Iversen startede her som selvstændig skræddermester med et par medhjælpere på værkstedet. Det blev efterhånden til en ret stor virksomhed, og han syede tøj til folk både i Janderup sogn og i de omliggende sogne. Han havde kunder både i Varde og Esbjerg og bl.a. i Toftnæs i Alslev sogn. Gamle Niels Hansen Jensen (mat. 12 c), sejlede ham mange gange over åen, når han skulle til Toftnæs for at prøve tøj på kunderne. 1895 havde han ladet »det røde hus« bygge umiddelbart vest for det hvide. Peder Lauridsen byggede det. 1901 havde han 3 svende og 3 lærlinge. Blandt disse var Christen P. Christensen, f. 1883 i Janderup sogn. Han er identisk med »Kre Baun«, der senere blev muremester. Han havde stået i lære hos Hans Iversen i 4 år på nær 14 dage, da han en aften kom hjem efter kl. 10. Lærlinge skulle være i seng inden kl. 10, enten det var sommer eller vinter, og da nu Kre Baun havde overtrådt denne regel, fik han besked om, at han kunne rejse næste dag. Han fik således ikke udlært som skrædder. I stedet stak han af til Amerika, og da han endelig kom hjem igen, gik han i murerlære. I 1909 døde Hans Iversens kone. Nogle år efter flyttede han sin virksomhed ind i »det røde hus«. Det skete formentlig samtidig med, at han omkr. 1912 solgte det »hvide« hus til *Mette Mathilde Hansen*, enke efter Chr. J. Hansen, mat. 12 c. Hun drev der lidt handel med brød og andre varer, bl.a. træsko.

Omkr. 1918 flyttede Hans Iversen til Varde. I 1920 giftede han sig med *Mette Mathilde Hansen*. De boede i Skolegade i Varde, og her døde han i 1939. *Mette Mathilde* flyttede til datteren *Meta* i Hjarup ved Kolding. Der døde hun i 1943.

I begyndelsen af 1920'erne boede *Jens Andersen Clausen*, gift med *Berteline Marie Vinther*, her i huset. Han arbejdede på stålværket i Varde, og hun malkede køer på Store Hebo. Derefter boede *Mary Katrine Kvist Jensen*, enke efter Chr. Nielsen Christensen (død 1924) her i huset (se Røgterhuset ved St. Hebo).

Ved årsskiftet 1925/26 købte *Johannes Jens Peder Jakobsen* huset. Han var

født 1895 i Brande sogn, og han var gift med Karen Kirstine Eriksen, f. 1891 på Ærø, som datter af Niels Peder Eriksen, mat. 3 b, Kærup. Johannes arbejdede på stålværket i Varde. Han var kommunist, og ved folketingsvalget 1929 klæbde han valgplakater op på telefonpælene. Han havde i den forbindelse nogen besvær med sognefoged Hans Ulriksen. Johannes og Karen havde fem børn, 4 drenge og 1 pige (Lydia). Forfatteren til disse afsnit kom som barn meget i dette hjem, hvor der absolut ikke var overflod af timelige goder, men hvor der alligevel var en god atmosfære. Karen var en varmhjertet kvinde. Hun bagte en god julekage med kanel og rosiner, og hun læste højt af Familie Journalen for os børn, mens vi sad bænket omkring køkkenbordet og spændt lyttede til beretningerne om Willy på Eventyr. Da den gamle »Marie Eskes«, også kaldet »æ franskvasker«, ikke mere kunne klare sig selv, tog Johannes og Karen sig af hende, og hun kom til at bo hos dem. I første halvdel af 1930'erne flyttede Johannes og Karen til Varde. Han vedblev at arbejde på stålværket til 1939. De flyttede så til Esbjerg, hvor de begge døde omkr. 1960.

Senere boede *Johannes Bertelsen*, f. 1879 i Ho, i »det hvide hus«. Det blev nedbrudt omkr. 1965, og lidt nordligere på grunden blev opført det nuværende hus, der beboes af stålværksarbejder Erik Sørensen.

X, MAT. 9 i, HYLLERSLEV, 0001¼ HK.

OKSBØLVEJ 54, HYLLERSLEV.

Dette hus, kaldet »det røde« til forskel for »det hvide«, ejedes af skrædder Hans Th. Iversen, der 1918 solgte det til forhv. gårdmand *Christen Pedersen* (se gården V). Han drev lidt landbrug og lod en mindre staldbygning opføre ved huset. Hans husholderske var Kirstine Mogensen. Han døde i 1924, og stedet blev da købt af *John Frandsen Johnsen* (se Nørhebo Vestergård). John døde 1926. Enken, Kristense, og sønnen, Søren, boede derefter alene i huset. Sønnen blev adjunkt. Under krigen i 1939-45 spandt Kristense uld på sin spinderok. Hun døde 1950.

Næste beboer var stålværksarbejder *Egon Toft*, f. 1926 i Varde som søn af Anders Toft, mat. 9 l. Han blev i 1950 gift med Eline K. Nielsen, f. 1929 i Thorstrup sogn. De flyttede ind i huset straks efter Kristenses død. Omkr. 1963 erhvervede Egon huset, og han og hans kone bor her stadig. Egon er nu formand for Specialarbejderforbundets afdeling i Varde.

X, MAT. 9 l, HYLLERSLEV. OKSBØLVEJ 56, HYLLERSLEV.

Knud Peter Jensen, f. 1892 på Frederiksberg, var landpostbud i Hyllerslev. Han købte mat. 9 l af gårdejer Ejner Bruun Jørgensen og fik skøde på dette

areal, der lå tæt ved landevejen, d. 15/10 1919. Samme år blev han gift med Ane Marie Jensen, f. 1899 på mat. 111, Janderup.

Den gamle Chr. Werenberg havde ved den tid (omkr. 1919) ladet et hus opføre som aftægts hus ved Grydvad mølle. Det viste sig, at grunden var for lav, og at huset blev fugtigt. Knud Jensen købte dette hus til nedbrydning, hvilket skete i sommeren 1919. Huset blev derefter genopført på mat. 91. Her blev jeg (forfatteren til disse afsnit, Knud Jensen) født i 1920. Et par år i den første tid drev Knuds kone lidt handel med brød og slik fra husets forstue, der fungerede som butik. Men da visse folk kom med bemærkninger om, at slikhandelen gjorde børnene uærlige, ophørte hun med denne handel. Knud Jensen var en dygtig havemand. Især frugtavl havde hans interesse. Han var formand, senere kasserer i sygekassen. Senere igen var han medlem af sognerådet.

I 1925 fik Knud Jensen Janderup postturen, og i 1929 flyttede han til Janderup. Han solgte da huset her til *Anders Andersen Toft*, f. 1894 i Hostrup sogn, gift i 1921 med Poulina Sørine Nielsen, f. 1898 som datter af Niels Laurids Nielsen, Grydvadhuse. Anders arbejdede på stålværket i Varde. Han døde i 1954. Poulina døde i 1967. Derefter blev deres søn, *Egon Toft*, ejer af huset. Det var i en årrække udlejet til en sømand. Hans kone boede her, mens han selv var på langfart. I 1976 blev huset overtaget af Egon Tofts svigersøn, *Willy Bruun*, f. 1953 i Varde, gift med Ina Toft. De solgte i 1978 til den nuværende ejer, *Arne Anthonsen*.

XI A, MAT. 6 h, HYLLERSLEV, 0020 HK.

HYLLERSLEVSKOLEVEJ 2.

Ulrik A. B. Jensen, Hyllerslev Storgård, lod huset her opføre omkr. 1900. Det ejedes 1904 af smed *Rasmus Møller Andreassen*, f. 1884. Næste ejer var vistnok baneformand *Christen Svendsen*, f. 1874 i Brande, g.m. Terkeline Marie Jensen, f. 1878 i Oksby sogn. Hun var »Ekspeditrice« på Hyllerslev station, inden de kom her til huset. 1911 boede de her, og da var Svendsen slagter. Han døde 1912. Næste ejer var *Christen Pedersen* fra gården V. Omkr. 1918 flyttede han til »det røde« hus, og stedet her beboedes derefter af tækkemand og hjemmeslagter, *Hans Peder Nielsen*. 1921 skøde til smed *J. Lauridsen*, der i 1923 flyttede til Oksbøl.

Næste ejer var smed *Jens Ole Mogensen*, f. 1883 i Føvling sogn. Han var gift med Ane Kirstine Christensen. Her drev han smedeforretning og solgte og reparerede cykler. Det var en fornøjelse at se ham lægge nye jernringe på vognhjul og at se ham sko en hest. Han var en stærk mand, og han kunne godt blive gal, hvis en hest ikke kunne stå stille under skoningen.

1945 skøde til sønnen *Hans Mogensen*, f. 1917 i Holsted sogn. Faderen blev boende i huset til sin død i 1964. Hans Mogensen var også smed. Han var gift

med Inge Kirstine Møller, f. 1925 i Lunde sogn. Han drev smedeforretningen videre indtil sin død i 1979. Siden har hans enke haft huset.

XIII, MAT. 11 d, HYLLERSLEV, 0011½ HK.

OKSBØLVEJ 45, HYLLERSLEV

Første beboer her var *Andreas Peder Lauridsen*, f. 1859 i V. Nebel sogn. Han kom her til sognet i 1887 fra Øse sogn, og i 1888 blev han gift med Ane Marie Jensen, f. 1861 som datter af Jens Chr. Jensen Friis. Peder Lauersen, som han kaldtes, var tømrer og murer. Peder og Ane Marie fik 7 børn. Et af disse, datteren Alma, blev gift med arbejdsmand Peder Lassen. I 1903 døde Ane Marie. Peder var enkemand i ca. 2 år og giftede sig så med sin afdøde kones søster, Jensine, f. 1869.

Peder drev noget landbrug, men ernærede sig stadig som murer og tømrer. Desuden var han skorstensfejer, og han bestred det specielle hverv at hvidte Janderup kirke. Han kunne tåle højderne og færdedes uden svimmelhed hen ad rygningen på taget af både kirkeskib og tårn. Med Jensine fik Peder Lauridsen 4 sønner. Jensine døde i 1924, og 1929 døde Peder Lauridsen. Ejendommen blev derefter overtaget af sønnen Arne Lauridsen, f. 1907, gift med Agnes Skak Andreasen, f. 1914 i Ål sogn. 20/7 1929 druknede P. Lauersens søn Harald (f. 1909) i Varde å, neden for kroen i Janderup. I 1935 solgte Arne stedet til *Marius Knudsen*, der i 1939 byttede hus med *Laurids Jensen Godballe*, der ejede et hus i »Venezuela« ved Varde.

I 1945 blev ejendommen solgt til gårdejer *Niels Hansen* gift med Mimmi Jessen, f. i Oksby sogn (hans andet ægteskab). Han havde tidligere haft gården mat. 12 c, Hyllerslev. Niels døde 1962. Derefter skøde til enken. Hun blev boende her, men lejede jorden ud til Chr. Rotvig Christiansen.

I 1972 solgte Mimmi ejendommen til *Poul Erik Stie*, f. 1940 i Haurvig, Holmsland Klit, g. m. Rigmor Thomsen, f. 1938. Han er anlægsgartner.

III, MAT. 16 e, HYLLERSLEV, 0000¾ HK. NEDREVET,

LÅ VED EJENDOMMEN OKSBØLVEJ 40, HYLLERSLEV.

I 1888 solgte *Jens Christian Jensen Friis* ejendommen mat. 2 c, Sdr. Hebo, og han flyttede da til Hyllerslev, til et lille hus, der lå på arealet mat. 16 e. Jens Chr. Jensen Friis var født i 1833 på mat. 8 b (se denne og 2 c, Sdr. Hebo). Han blev i 1860 gift med Kirstine Jacobsen Riber. I 1901 nævnes Jens Chr. Friis som daglejer. Hans kone var kokekone. Jens Chr. Friis havde hvervet som indbyder til gilder, bryllupper, barnedåb, begravelser. Han gik rundt og indbød folk, og han fik en kaffepunch de fleste steder. Når folk spurgte ham: »er du snår færre« (er du snart færdig (med at byde ind)), plejede han at sige: »a mangler li- æ skrop her næjen om«! Ifølge H. F. Feilberg betyder »skrop« et vist stykke vej, forholdsvis langt. I 1920 fejrede Jens Chr. og Kirstine deres diamantbryllup, og da holdt de gilde i deres eget hus. De døde begge i 1924.

Jens Chr. Jensen Friis.

Kort tid efter blev huset revet ned. Det var et lille hus med små rum. I vurderingsprotokollen angives dets areal til at være 44 m². Endnu i 1930'erne blomstrede små martsviolener hvert forår i hegnet ved det sted, hvor huset havde ligget. De var sikkert »efterkommere« af de blomster, der havde prydet Kirstine Friis's have!

VI, MAT. 12 c, HYLLERSLEV, 0210 NY HK.

ADELINGVEJ 25, HYLLERSLEV

Denne ejendom er udstykket fra den nedlagte gård VI, mat. 12 i Hyllerslev by, og ejendommen ligger på et areal, der i 1786 nævnes som Roshede. Den første beboer her var uden tvivl *Niels Hansen Jensen*, f. 1831 i Hemmet sogn. Han tjente på Nørholm. Her tjente også Ane Marie Hansdatter, f. 1832 i Varde som datter af værtshusholder Hans Jensen Friis. Hun blev Niels's kæreste, og 1860 blev de gift i Thorstrup kirke. Niels erhvervede mat. 12 c i 1861. Formentlig blev huset bygget på det dengang øde sted i løbet af sommeren det år. Jorden, de overtog, var sandet og gav ikke meget i udbytte. De første år skal de ikke have avlet mere korn, end at de selv kunne køre det hjem på trillebør. Niels var med i krigen 1864. Han stillede som frivillig for en gårdmandssøn. Han var på Dybbøl, da prøjserne stormede d. 18. april. Han kom uskadt hjem og forlangte den lovede betaling af gårdmandssønnen. Denne mente, at beløbet vel godt kunne nedsættes noget, da Niels var

sluppet uskadt gennem krigen! Men omsider fik han pengene, og for dette beløb købte han jord til ejendommen. Niels passede nu sit landbrug, men desuden fiskede han, og han var en ivrig jæger. Han havde en båd liggende ved åen. Den brugte han til fiskeriet, og sommetider færgede han folk over åen. Niels var »synsk«. Han havde set lys ved træbroen over bækken, og han advarede sine børn og børnebørn mod at komme der. Han havde også set »forbrand«. Vest for hans hus lå et andet hus, der beboedes af enken Marie Hansdatter og hendes børn (se mat. 12 d). En mørk aften, da han var på vej hjem, så han, at Maries hus brændte. Han gik derhen, men så forsvandt synet pludseligt, og huset var uskadt. Senere brændte huset imidlertid, og Marie og børnene reddede sig ud i sidste øjeblik, efter hvad der fortælles.

Niels fik medalje for sin deltagelse i krigen, og han rejste så til København for at takke kongen (Chr. IX). Han fik foretræde for majestæten, der talte venligt til ham og gav ham 5 kroner med hjem til konen. I disse år gik den indremissionske bevægelse over egnen, og Niels og flere andre sluttede sig til den. En gang kom han hjem fra en togrejse, og han fortalte da sin kone, at han havde siddet i toget sammen med en mand, og til ham havde han sagt: »Elsker du Jesus, for æjsen er a et den mand, der snakker mæ dej.« Ane Marie pillede ham hurtigt ned på jorden med ordene: »Å, Niels, tråwer du et, te han wår li-glåe mæj, om du vil snak mæ ham«! Da kanalen blev gravet i 1870'erne, var Ane Marie med til at beklæde dens sider med »sajer« (græstørv). Parret fik tre børn. 1861 Jens Friis. 1863 Mette Mathilde og 1866 Hans Jensen. Niels havde en særlig evne. Han kunne suge bryster ud! På en nabogård (det skal have været Hyllerslev Storgård) havde en ung kone fået et barn, og kort tid efter fødselen fik hun mælkefeber, og det var til stor pine for hende. Flere råd blev prøvet uden resultat. Så gik Niels Hansen over til dem og »pattede« hendes bryster ud, og det gav hende stor lindring. I midten af 1880'erne blev Niels's nabo, Jes Chr. Justesen (mat. 13), syg af tyfus og døde. Da han lå på det sidste, sagde den tilkaldte læge, at han ville skaffe et fattiglem til at passe den døende, da sygdommen var smittefarlig. Niels sagde, at Jes Just havde været ham en god nabo, og han skulle ikke passes af et fattiglem. Niels plejede ham så, til han døde, lagde ham i kiste og brændte hans sengetøj og sengehalm. Jes Chr. Justesen døde d. 29/7 1886.

Niels's søn, Hans Jensen, blev i 1888 gift med Elle Marie Pedersen, f. 1866 på mat. 11 l, Janderup Mark. I 1890 fik *Hans Jensen* skøde på ejendommen. Der blev ved den lejlighed bygget en lille »aftægt« til stuehuset, og stenene hertil blev hentet fra brandtomten af Maries hus. Hendes jord, mat. 12 d, købtes af Hans Jensen og blev lagt til ejendommen her.

Imidlertid ønskede Hans Jensens kone, at de skulle overtage hendes fødehjem, mat. 11 l, Janderup Mark, og det gjorde de i 1895. Samtidig kom Hans Jensens søster, Mette Mathilde, og hendes mand, *Christen Jacobsen Hansen*, f. 1855 i Ballum, hjem og overtog stedet. De var bleven gift i Ballum i 1884,

Ejendommen mat. 12 c, set fra syd, omkr. 1905. Yderst til venstre Niels Hansen, f. 1887. Stående i midten, aftægtskonen, Ane Marie Hansdatter. Siddende med barn, konen Mathilde. Dernæst stedets ejer, Chr. J. Hansen. Yderst til højre, aftægtsmanden, Niels Hansen Jensen.

og de havde 5 børn – alle født i Ballum – med sig. Christen var skomager, men drev desuden ejendommen med landbrug. Han og Mathilde fik ialt 11 børn. De gamle forblev på ejendommen i aftægt, nu hos Christen og Mathilde. Niels var landpostbud i 1901, men dette embede blev snart overtaget af Claus C. Schlytter. I 1906 nævnes Niels som »Fisker«. Han gik også stadig på jagt. En dag lagde han sig på lur i et lyngareal østen for gården. Det lykkedes da for ham at skyde en ræv, og ret ophidset råbte han til »æ knæjt« (børnebørnene): »Kom mæ æ støwt, a hår skøt æ røw«! Drengene morede sig lidt over dette, for de mente, at den gamle overdrev sagen lidt, når han nu ville have en trillebør til at transportere ræven på.

Niels døde her 1910. I 1911 døde hans svigersøn, Chr. Jacobsen Hansen. Datteren Mathilde, der nu var enke, drev i kort tid ejendommen videre, men så blev den solgt til *Hans Jacob Martinsen*, der fik skøde på den i 1913. Mathildes mor døde 1916. Mathilde flyttede ned til landevejen, til det »hvide hus« (se mat. 9 g). Af hendes 11 børn rejste de 9 til USA og slog sig ned i Californien, hvor det gik dem godt.

I 1918 fik den ældste søn, *Niels Hansen*, f. 1887 i Ballum, skøde på ejendommen. Niels havde tidligere drevet ejendommen mat. 30 b, Hyllerslev Nørre-mark. Han var gift med Mette Jessine Kristine Mortensen, f. 1886 i Skyhede, Outrup sogn. Niels og Mette havde børnene, Mary, f. 1913, og Kristian Jacob Hansen, f. 1914.

I 1941 døde Mette. Samme år afstod Niels Hansen gården til sønnen *Kristian Jacob Hansen*. Niels giftede sig igen og bosatte sig i huset mat. 11 d (se dette). Kristian blev i 1943 gift med Esther Dagny Jessen, f. 1917 i Oksby sogn. De

har 8 børn. Ejendommen drives med landbrug. Kristian har arvet sin oldefaders lyst til fiskeri og jagt.

VI, MAT. 12 d, HYLLERSLEV, 0431¾ NY HK.

ET HUS, DER ER NEDBRUDT.

Dette sted var udskiftet fra gården VI, mat. 12, Hyllerslev by. Ejeren af denne gård var i 1850 gårdmanden Jakob Christensen.

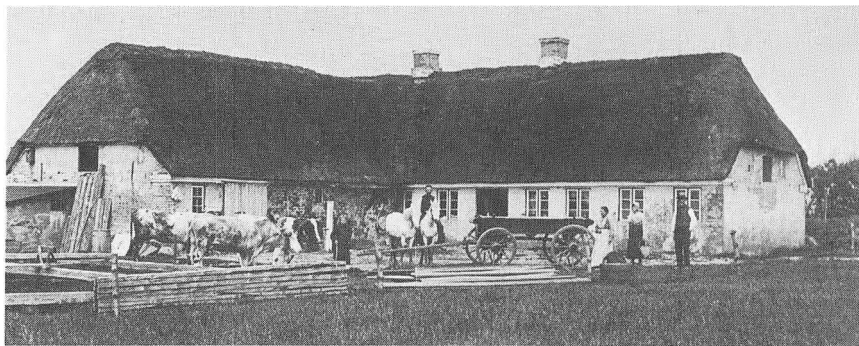
1852 meldte *Michael Carl Christensen Lønborg*, f. 1818 i Varde, sammen med sin kone og 3 sønner tilgang til Janderup sogn fra Fanø. Han var håndværker, nærmest bygmester, men han nævnes både som murer, tømrer, snedker og hjuler. Hans kone var Ane Amalie Eriksdatter, f. omkr. 1812 i Folding sogn. Omkr. 1845 havde de boet i Ribe, hvor den ældste søn var født. Derefter havde de boet på Fanø, hvor sønnerne Hans og Johannes var født i henhv. 1848 og 1851. M. Carl C. Lønborg købte mat. 12 d af Jakob Christensen. I 1853 fik han skøde på dette areal, der ligger sydøst for Mariebæk på den lave bakke, der hæver sig over de omliggende engarealer, og som i 1786 nævnes som Roshede. Her opførtes et hus, der i hvert fald var bygget i 1855, og som lå ca. 400 meter sydvest for den gård, der nu beboes af Kristian J. Hansen. I 1854 fødtes deres fjerde søn, Søren Peder. I 1855 nævnes Carl Lønborg som hjuler, og han havde da 2 lærlinge hos sig. I 1868 fik sønnen Hans Erik Christensen Lønborg skøde på mat. 13 c på Hyllerslev Nørremark, og hele familien flyttede derhen. Om deres videre skæbne, se mat. 13 c, Lønborggård.

1869 fik N. P. Haahr skøde på 12 d fra auktionsretten, men han var sikkert kun en mellemmand, for han solgte samme år stedet til enken *Marie Hansdatter*, f. ca. 1826. Hun havde været gift m. gårdmand Tøste Jensen, der døde 1863, kun 39 år gl. (se gården IV). I 1870 og 1880 boede Marie her, og det nævnes, at hun »lever af sin Jordlod«. I 1870 havde hun fire børn i aldrene 7-14 år hjemme hos sig. I følge traditionen brændte huset en nat, og Marie og hendes børn skal med nød og næppe være nået ud, inden taget skred (se mat. 12 c). I 1888 solgte hun stedet til Hans Jensen på 12 c. Marie flyttede til Varde Søndermark. Hun »ernærede sig ved Haandarbejde«, formentlig vævning eller spinding. Hun døde 1910 i Varde.

VIII, MAT. 8 b, HYLLERSLEV, 1111 GL. HK.

SDR. HEBOVEJ 19, JANDERUP

Denne ejendom ligger på jord, der er udstykket fra VIII, mat. 8, Hyllerslev Storgård. I matriklen 1844 nævnes det, at stedet består af »en bebygget Lod i Marken sydvestlig for Byen, en Lod i Engene ligeledes sydvestlig for Byen, og en Lod i Heden norden for Byen«.

Ejendommen mat. 8 b omkr. 1907, set fra sydøst. Manden på hesten er stedets ejer, Søren Riber. Til højre for vognen, hans kone Karen. Yderst til højre, Chr. Riber Sørensen, møllebyggeren.

Den første beboer var *Jens Just Severin Andersen Friis*, f. 1788 på Hyllerslev Storgård som søn af Anders H. Friis. Mod en betaling af 100 rdl. fik han 1821 skøde på stedet her fra sin broder, Hans A. Friis, der da ejede Storgården. Men da havde han sikkert boet her et par år, for i skødet nævnes det, at stedet skal tilhøre ham, »saaledes som han allerede har taget det i besiddelse«. Det skete sikkert i 1818, for det år blev han gift m. Ane Marie Jensdr., f. ca. 1792 i Lunde sogn. Jens J. S. A. Friis kaldtes til daglig Jens Friis. Han og Ane Marie fik børnene: 1819 Anders Friis. 1824 Hans (gmd. i Mosevrå). 1830 Inger Birgitte Dorthea (g.m. Anders Nielsen, mat. 8b, Kærup, kld. »Gitte i æ mues«). 1833 Jens Christian Jensen. I 1855 havde de hos sig den 12'årige Hansine Hansen, der var »almisselem«. Hun var født »uægte« i 1844. Modernen var Ane Hansdr. i Grærup, der udlagde Mads Rygaard Christensen som barnefader, men han nægtede faderskabet ved ed. Barnet var under fattigvæsenet og var vel liciteret ud til den lavestbydende.

1857 overlod Jens Friis stedet til sønnen *Anders Friis Jensen*. Han flyttede 1858 til Varde landsogn, og i 1859 overtog broderen *Jens Christian Jensen Friis* ejendommen. Han blev 1860 gift m. Kirstine Jacobsen Riber, f. 1838 på Sønderhebogård. 1861 døde hans mor, og d. 24/2 1864 døde hans far. Han druknede i åen. Mon han var gået vild i mørke eller snefog? Jens Christian og Kirstine fik børnene: 1861 Ane Marie. 1866 Barbara. 1869 Jensine.

I 1879 mageskiftede Jens Chr. Jensen Friis med Chr. R. Sørensen på mat. 2c, Sønderhebo, og sidstnævnte flyttede her til 8b. Om J. C. Jensen Friis, se mat. 2c, Sønderhebo.

Christen Riber Sørensen, som nu havde overtaget 8b, var f. 1832 på Sønderhebogård. Han var g.m. Ane Kirstine Andresen, f. 1834 i Skærbæk. Han var møllebygger (se mat. 2c, Sønderhebo), og i 1880 var hans 22'årige, ugifte søn, Andreas Marinus Riber, møllebyggerensvend og boede hos ham. Han havde en søn mere, Søren Riber, f. 1866. 1892 døde konen, Ane Kirstine, og samme år

fik sønnen, *Søren Riber*, skøde på ejendommen. Han blev (1892) gift m. Karen Thuesen, f. 1865 i Ål. Chr. Riber Sørensen døde her i 1908. I 1934 solgte Søren Riber 8 b til *Arne Chr. Thomsen*, f. 1907 i Billum, g. m. Anna Brøndlund, f. 1908 i Holmsland Gamle sogn. Samtidig flyttede Søren Riber og Karen til Janderup stationsby. Arne Chr. Thomsen solgte i 1977 jorden til sin søn, Svend Erik Brøndlund Thomsen på mat. 2 c, Sdr. Hebo. Samtidig flyttede han og konen til Janderup, og han solgte bygningerne til værkfører *Jan Lauge Kristensen*.

VIII, MAT. 8 c, HYLLERSLEV, 0102½ HK.

ELKJÆRDAMVEJ 27, HYLLERSLEV ØSTERMARK.

Denne ejendom er udstykket fra Hyllerslev Storgård. I 1875 boede *Peder Christian Hansen* her. Han var født 1845 i Orten. Han blev kaldt »Peder Bå-l«, vistnok fordi faderen havde boet i Bahl i Outrup sogn. I 1871 blev han gift med Ane Kirstine Jensen, f. 1844 i Nørhebo som datter af husmand Jens Pedersen »Baun« og Johanne Jensdatter. I 1880 og 1890 nævnes stedet blot som et hus og Peder som »Huseier«, der »nærer sig paa sin Jordlod«. Ane Kirstine (Peder Chr. Hansens kone) kunne godt være lidt »vringel« (tvær). En gang havde Peder gjort en eller anden handel, som ikke passede hende, og hun gik da hele dagen omkring, sagde ikke et ord og var sur. De havde da en tjenestepige, den lille Mette Mathilde fra mat. 12 c. Hun var ked af dette, og til sidst kunne hun ikke holde tavsheden ud og begyndte at græde. Peder spurgte hende, hvad der var i vejen, og hun sagde: »A er så kyw aw, te An Kjæsti'n et snakker.« Hertil svarede Peder: »Det ska du såmænd et græd øwer, mi pig. Hun kommer nok te o snak igjen,« og det gjorde hun! Ane Kirstine kunne på den anden side også være indladende. En gang havde de besøg af en lille nabodreng, og ham ville hun gerne have til at lave et eller andet. Hun stillede ham da i udsigt, at »hvis du ret er granner, ska du fo en kågmældmad«!

1899 skøde til sønnen *Hans Thomas Jens Hansen*, f. 1875 her på stedet, gift med Anne Cecilie Østergaard, f. 1872 i Mollerup sogn, Thisted amt. Samtidig kom hans forældre på aftægt hos dem, og i 1901 boede endog Hans's mors mor, den gamle Johanne Jensdatter, f. 1812, hos dem som aftægtskone. Hans fik faderens tilnavn, »Bå-l«, og det var han ikke så glad for. Han ville gerne have været snedker, men han måtte ikke lære faget for forældrene. I 1902 fødtes deres datter, Kirstine Marie og i 1905 sønnen Peder Østergaard Hansen, der i adskillige år drev malerforretning i Janderup stationsby. I sine unge år opholdt Peder sig en tid i Schweiz. Han maler fortræffelige, meget efterspurgte billeder, hvoraf mange findes i hjemmene på egnen.

I 1913 købte Hans Th. J. Hansen gården III, Hyllerslev (se denne), og han afhændede da 8 c til *Carsten Elius Petersen*. Han var sønderjyde og udpræget

dansksindet. Han var født 1876 i Toftum på Rømø, på den gård, der nu er Nationalmuseets kommandørgård. En broder til Carsten var den kendte historiker, journalist og senere frimenighedspræst i Haderslev, Thade Petersen (se Th. Petersen, »Rømø«, Åbenrå 1979, hvori er et billede af Carsten ved side 176).

Carsten var gift med Ane Sophie Jeppeline Kirstine Simonsen, f. 1871 i Ål sogn, som datter af Hans Simonsen og Hansine Christine Berg. Hun var et barnebarn af jordemoder Ane Sophie Berg (se jordemodervæsenet). Disse to mennesker, hver især med sin interessante baggrund, førte en stille tilværelse her i sognet. De havde 5 børn. Da krigen udbrød i 1914, skal Carsten sammen med bager Petersen i Janderup (også sønderjyde) have gemt sig i klitterne ved Vesterhavet af frygt for, at de danske myndigheder skulle efterkomme prøjsernes krav om udlevering af dem som værnepligtige til den tyske armé. I 1941 solgte Carsten Petersen ejendommen, og han og konen flyttede til Bramminge. Her døde konen i 1951, Carsten i 1961.

1941 skøde til *Mary Madsen*, f. Hansen, f. 1913 på Hyllerslev Nørremark som datter af Niels Hansen, mat. 12 c, Hyllerslev. Mary blev i 1943 gift med Jens Peder Johannes Jensen, f. på Varde Søndermark. Han kunne lave lidt af hvert. Han konstruerede selv en mølle, der blev anbragt på taget af avlsbygningerne, og som forsynede huset med elektrisk lys i nogle år, indtil et lynnedslag ødelagde anlægget. I 1960 blev stedet overtaget af Marys søn af tidl. ægteskab, *Verner Madsen*, f. 1937 i Varde Landsogn. Han solgte i 1962 stedet til *Richard Skytte Hansen*, f. 1940 i Årre sogn. Han har lejet jorden bort, og på ejendommen bor nu hans forældre.

VIII, MAT. 8 d, HYLLERSLEV, 0132 NY HK.

ELKJÆRDAMVEJ 21, HYLLERSLEV ØSTERMARK.

1868 fik *Christen Riber Nielsen* skøde på stedet her fra Ulrik A. B. Jensen, gården VIII, Hyllerslev Storgård. Omkring den tid blev huset her sikkert bygget. Christen var født 1833 på gården VII, Hyllerslev. Han var i 1867 blevet g.m. Kirsten Marie Christensen, f. 1841 i Ål sogn. 1870, 1880 og 1890 nævnes stedet som et hus og Christen som »Daglejer, Arbejdsmand, Husmand«.

1898 skøde til *Carsten Pedersen*, f. 1868 i Kvang. Han blev 1898 – mens han tjente i Janderup præstegård – gift m. Hansine Marie Kathrine Christensen Storgaard, f. 1868 i Mammen sogn. Hun var husholderske i Bandsbjerg. Carsten ernærede sig som husmand og daglejer. Chr. Riber Nielsen og hans kone gik på aftægt hos dem. Christen døde her i 1901. Konen døde 1927 på Varde Mark. 1902 solgtes ejendommen til *Christen Hansen Schou*, f. 1863 på mat. 10 a, Janderup, g.m. Thomasine Vestervelling. Schou drev stedet med landbrug. En tid var han mælkekusk.

1926 skøde til *Ole Andreas Madsen*, der 1945 solgte stedet til *Christian Nielsen*. Han var født 1901 i Øster Jølby på Mors som søn af karetmager Niels Chr. Nielsen og Karen Mortensen (fra Outrup) i Snebjerg ved Herning. Som ganske ung mand drog han sammen med to brødre til Canada. Da forholdene dér ikke var efter forventningerne, gik de illegalt over grænsen, ind i USA. Christian fik beskæftigelse som chauffør i New York. En dag lavede han et færdselsuheld i den store by, og da han ikke havde sine papirer i orden, løb han fra stedet ned på havnen, hvor han fik hyre som kullempere på en damper, der sejlede til Australien. Derfra kom han til England, og i midten af 1920'erne var han tilbage i Danmark. En tid var han bestyrer på en ejendom i Outrup sogn. Så havde han selv en ejendom i Ølgod sogn. Under krigen 1939-45 arbejdede han i brunkulslejerne og tjente lidt penge. I 1945 blev han gift med Inger Marie Skov Hansen, f. 1918 i Outrup sogn. Han døde her i 1975. Hans kone, Inger, bor nu i Tarm. Sønnen, *Knud Erik Nielsen*, født her i 1946, overtog ejendommen i 1978. Han driver tømrerforretning. Han er gift med Ellen Inger Vejs, f. 1948 i Ansager sogn. Til ejendommen hører 28 tdr. land, som nu er lejet ud.

XII, MAT. 10 m, HYLLERSLEV, 0102¾ HK.

OKSBØLVEJ 25, HYLLERSLEV.

Marius Knudsen, f. 1866 i Billum, g.m. Karen Hansen, f. 1867 i Tjæreborg, byggede huset her i 1933. Konen var en søster til »Frelser Maren« (se mat. 18). 1937 skøde til Emil Oskar Leonhart Jensen. 1957 til Ejler Hansen. 1960 til Jens Alfred Christensen og 1961 til Tage Linding Nielsen. De arbejdede alle på Varde stålværk. 1964 til Villy Jensen, f. 1932 i Ølst sogn, g.m. Ruth Kirsten Vilhjelm, f. 1934 i Kbh. Han er mekaniker i Varde.

XII, MAT 10 n, HYLLERSLEV, 0012¾ HK.

OKSBØLVEJ 23, HYLLERSLEV.

Ifølge vurderingen 1922 skal huset her være bygget med grundmur og stråtag i 1893.

1895 skøde til Joachim Hansen, 1896 til Niels P. Hansen, 1897 til Jens P. H. Nielsen. 1900 skøde til *Christen Andersen*, kld. »Kre Tovel«, f. 1843 i Guldager sogn, gift 1870 med Kirstine, f. 1835 i Henne sogn. De ernærede sig ved landbrug. 1916 skøde til *Poulin Christian Laursen*, der arbejdede på Varde stålværk. 1919 skøde til *Jens Marinus Sørensen*, der kom hertil fra Vejle og arbejdede på Varde stålværk.

1927 skøde til *Kirsten Marie Sørensen*, f. Jensen, f. 1886 i Sdr. Omme. Hun var gift med Søren Kristian Sørensen, f. 1881 i Ansager sogn. Der var oprettet ægtepagt mellem dem. Huset var da tækket med bølgeblik. Det blev derfor i folkemunde kaldt »æ blikhus« og S. K. Sørensen følgelig kaldt »Søren

blikhus«. For at drøje lidt på de små indtægter ved landbruget cyklede han rundt og solgte fisk, som han medbragte i en trækasse. Søren og Kirsten Marie havde 4-5 børn. I 1939 døde Kirsten Marie. Søren døde i 1949.

1941 skøde til *Matinus Christensen*, der i 1949 solgte til *Viktor Christensen*. De arbejdede begge på stålværket i Varde. 1960 til *Hans Kjær Jessen* og 1966 til *Poul Edvard Poulsen*. 1972 skøde til hotelejer *Chr. A. Kruse*, Hotel Varde. Han byggede et nyt hus øst for det gamle, som han derefter lod nedrive. 1981 skøde til *Leif Jensen*.

X, MAT. 9 a, HYLLERSLEV, 0330 NY HK.

HEBOVEJ 94, GRYDVADHUSE.

Dette areal er udstykket fra gården X, Hyllerslev, og blev i 1855 købt af *Jacob Nissen Hougaard*, f. omkr. 1818 i Øster Linnet sogn, Sønderjylland. Hougaard var tømrer og snedker – nævnes også som »Muurmester« – og det er sandsynligt, at han selv har bygget sit hus, formentlig den første beboelse på stedet. Han var gift med Maren Johannesdatter, f. 1821 i Kjelst. 1855 havde de 2 børn. Den 9'årige Nis var født i Øster Linnet, og den 4'årige Johanne var født i Billum sogn. Altså havde de tidligere boet i disse to sogne. Da datteren Johanne blev født, boede de på »Holm, Tarp Mark«, Billum sogn, og Jacob var da »Huusmand og Muurmester«. I løbet af 1850'erne fik de barn hvert andet år. I 1857 fødtes Caroline Christiane Hougaard, formentlig identisk med den syerske, Kristiane Hougaard, der i 1891 syede en ligkappe til et fattiglem på fattiggården (bind II, s. 52).

1863 skøde til *Søren Christensen*, gift med Kirstine Olesen. 1871 skøde til *Johannes Nielsen*, f. 1842 i Lunde, g. m. Ingeborg Kristine Andresen, f. 1835 i Ladelund, Sydslesvig, død her 1887. Se også mat. 19 og 22d.

1895 skøde til *Jørgen Hansen*, f. 1870 i Lintrup sogn, Sønderjylland, g. 1895 m. Karoline Amalie Eskesen, f. 1869 i Nr. Hebo. Jørgen Hansen købte ca. 26 tdr. land, beliggende nord for den gamle landevej, af Klaus Klausen i Hyllerslev. Da de havde handlet, undskyldte Jørgen sig med, at han ikke havde pengene på sig, men de ville blive betalt i »overmorgen«. Han gik så til Ribe, hvor han havde pengene stående i en bank, og derpå fik Klaus beløbet til den aftalte tid. Jørgen Hansen lod opføre ny stald og lade i 1925.

Jørgen og Karoline havde en søn, Peder Hallum Hansen, f. 1896. Han giftede sig i 1926 med Kirstine Due Thomsen, f. 1900 på Søvigmark. De var karl og pige på ejendommen, men Peder arbejdede også som murerarbejdsmand. De fik 6 børn og boede hos hans forældre.

Den 22/2 1940 brændte ejendommen. Jørgen Hansen og Peder var på snekastning, da ilden opstod, og hjemme på ejendommen var kun den ældre Karoline og svigerdatteren samt nogle af børnene. Ilden bredte sig hurtigt til hele stuehuset, der var stråttækket. Brandvæsenet fra Varde havde besvær

med at nå frem på grund af den megen sne, og da man endelig kom til stede, var stuehuset totalt nedbrændt.

1945 skøde til *Peder Hallum Hansen*. Hans forældre blev i nogle år boende på ejendommen, men flyttede så ind på alderdomshjemmet i Janderup. Her døde de begge i 1951. I 1946 døde Peder Hallum Hansens kone. Han giftede sig i 1950 med sin husbestyrerinde, Mary Nissen. 1962 skøde til Peders søn, *Jørgen Kristian Hallum Hansen*, f. 1933, g. m. Birgit Hansen, f. 1938 i Øse sogn.

X, MAT. 9f, HYLLERSLEV, 0102½ HK.

HEBOVEJ 90, GRYDVADHUSE.

Dette hus ligger ved den gamle landevej, tæt ved Mariebæk, på jord, der er udstykket og solgt fra gården X i Hyllerslev. I 1860'erne ejedes arealet af S. M. Sørensen, St. Hebo, der 1868 solgte mat. 9f til *Peder Nielsen »Borre«*, f. 1803 i Billum, gift 1838 i Janderup m. Ane Jensdtr., f. ca. 1810 i Jerne. De havde forinden begge tjent i Ballum. De byggede sikkert huset her omkr. 1868. I 1870 boede de her. Da opholdt den 24'årige datter, Nielsine, f. i Outrup, sig hos dem som »væverske«. Peders far, Niels Pedersen Borre, boede i Kærup.

1874 skøde til *Andreas Pedersen*, f. 1845 på gården III, Hyllerslev. Han var i 1873 blevet gift m. Nielsine Pedersen, f. 1845. Hun var den datter af P. N. Borre, der var hjemme i 1870. Samtidig med, at Andreas overtog huset, gik hans svigerforældre på aftægt hos ham. Andreas og Nielsine fik 5 børn. På et tidspunkt var forældrene, disse 5 børn, aftægtsfolkene og en skræddersvend, altså 10 mennesker, under samme tag i dette hus. Andreas Pedersen var skrædder. Han kaldtes »Dres skræjer« eller »æ skræjer i æ wål« (skrædderen i hullet). Det kom af, at huset lå lidt lavt. I 1880 var Hans Th. Iversen, senere skræddermester i Hyllerslev, lærling hos Andreas. Da var der ingen varme i værkstedet, undtagen den smule varme, der kom fra pressejernet. I 1901 var sønnen, Peder Pedersen, f. 1877, skræddersvend, og datteren Ane Petrea, f. 1881, var syerske, og de boede begge hjemme. Peder overtog efterhånden skræddervirksomheden, som han drev i 1906 og 1911. Han var da ugift. De gamle aftægtsfolk, P. N. Borre, og hans kone, døde begge i 1891. Andreas Pedersen skal have tilbragt sine sidste dage hos datteren Ane Petrea i Varde. 1915 skøde til *Anders Peder Andersen*, g. m. Kirstine Nielsen. 1919 skøde til *Niels Bakkensen Jørgensen*, g. m. Kathrine Nielsen. 1921 til *Christian Feldskov*, g. m. Karen Marie Christensen. 1929 skøde til *Peder Christian Holm*, f. 1890 i Bramminge sogn, gift m. Karen Mathilde Knudsen, f. 1880 i Vonsild. Med hende havde han 6 børn. I sit tidligere ægteskab med Dagmar Olsen havde han sønnen Laurids Holm, der nu driver en gård i Årre sogn. Mens de boede her, væltede Karen Mathilde med sin cykel og fik åbent benbrud.

Ejendommen mat. 9 f, 1929. Stedets ejer, P. C. Holm og hans kone Karen Mathilde, samt deres børn, Hans, Olga, Anne, Dagmar og Laurids.

Benet måtte sættes af, og hun kunne ikke gå uden krykker. Ved siden af at drive stedet med landbrug gravede P. C. Holm sand i en sandgrav lidt øst for huset, og sandet solgte han. Siden arbejdede han på Varde stålværk, og i 1943 flyttede han til Varde. Han døde i 1961.

1943 til *Arne Hansen*, f. 1913 i Ølgod, g.m. Ragnhild Rechnagel. Da de overtog ejendommen, var den uden besætning og forfalden. De arbejdede den op med en lille god besætning. Arne har arbejdet på Varde stålværk i 42 år.

X, MAT. 22 AF HYLLERSLEV, 0210 $\frac{3}{4}$ GL. HK.
HEBOVEJ 100, GRYDVADHUSE.

Denne ejendom er udstykket fra X (mat. 9), Hyllerslev. 1814 solgte ejeren af mat. 9, Carsten Sørensen, til *Niels Jensen* »i Langhorn paa Hyllerslef Mark, det Sted samme beboer«, og som »bestaaer af Ager og Hede, saaledes som nu er inddolet, hvilken Pacel No 1, Langhorn kaldet, med Bygning og Eiendom saaledes som nu befindes, herved bliver afhændet til Kiøberen Niels Jensen og hans Arvinger«. Salgssummen var 50 rdl., og det bemærkes i skødet, at »Kiøberen og Arvinger har Rettighed til en Dags Klynekastning aarlig i min (sælgerens) Gaards Kiærskifte, og denne Ret forbliver bestandig Stedet tilhørende, uden derfor at svare nogen Betaling. Dog udvises Stedet hvert Aar af mig eller Gaardens Beboere i betimelig Tid, hvor denne Kastning skal skee, som maae hverken blive i det ringeste, ej heller i det bedste«! Det ses, at Niels

Jensen havde boet på stedet, inden han købte det. Han var sikkert den første beboer her.

Niels Jensen var g.m. Cecilie Lorensdatter, f. ca. 1782 i Outrup sogn. I 1822 fødtes datteren Katrine Marie og 1824 sønnen Iver (død 1825). 1832 døde Niels Jensen, 50 år gl. Ved hans død viste det sig, at han havde pantsat ejendommen til Peder Thomsen i Sønderho på Fanø for et lån på 300 rdl. Thomsens arving, skipper Peder Sonnichsen i Sønderho, lod ejendommen gå på auktion i 1833. I første omgang købte Sonnichsen selv ejendommen, men i november 1833 solgte han den til *Thomas Mortensen* »fra Billumtarp«. Ti gårdmænd i Billum kautionerede for ham. Cecilie (Cille, Sille) Lorensdatter måtte forlade stedet. I 1834 boede hun og datteren hos Jens Kaas's enke, mat. 20, Hyllerslev. Om hendes videre skæbne, se bind II, s. 33.

Th. Mortensen var f. 1803 i Billum og g.m. Marie Kirstine Poulsdatter Krarup, f. 1801 i Spandet. De første år af deres ægteskab boede de i Billum, hvortil de kom i 1826 fra Nr. Løgum i Sønderjylland. 1834 nævnes Thomas som »Husmand, lever af sin Jordlod«, men i 1840 var han »Daglejer«. Parret fik i hvert fald 5 børn, hvoraf Morten og Poul vil blive omtalt senere.

1861 overdrog Thomas stedet til sin søn, *Morten Thomsen*, f. 1831 i Billum, g.m. Ane Kathrine Olling, f. ca. 1834 i Ødis sogn. Morten var her allerede i 1860, og da boede hos ham rokkedrejeren *Johann Adam Klapp*, f. 1821 i Sachsenhausen, fyrstendømmet Waldeck, Tyskland, hans kone Mette Marie Pedersdatter, f. 1821 i Lintrup, Sønderjylland, og deres fire børn, hvoraf det ældste var født 1852 i Lindknud. De øvrige børn var født i Varde. Det var spinderokker, manden lavede. I 1870 synes familien at være borte fra sognet. Klapp døde 1905 på Varde Søndermark.

Vistnok omkr. 1870 forlod Morten Thomsen stedet her, der i 1880 var beboet af hans broder, *Poul Thomsen Falk*, f. 1838 her på ejendommen. Han var skrædder, og han var i 1864 blevet g.m. Nielsine Metthine Jørgensen, f. 1836 på gården mat. 11, Janderup. Hos sig havde Poul sin far, Thomas Mortensen, som aftægtsmand. Moderen var død 1874 på Varde Mark. Den gamle Thomas døde her i 1880. Han var ikke den eneste af familien, der døde i disse år. Næsten alle Pouls børn døde bort i årene fra 1878 til 1886. De var vel underernærede.

1881 fik *Niels Sørensen*, f. ca. 1823 i Hemmet sogn, skøde på stedet fra auktionsretten. Han var g.m. Gunnil Kjerstine Bramming, f. ca. 1834 i Nr. Nebel. Niels Sørensen ombyggede huset i 1889. I 1890 boede ovennævnte Poul Thomsen Falk og hans kone hos dem. Poul var da »Indsidder og Husflidsarbejder«. I løbet af de følgende 10 år flyttede dette par fra mat. 22. Om deres videre skæbne, se mat. 22d.

1897 fik *Johan Diedrich Paulsen* skøde på stedet. Han var f. 1831 i Højer og havde tidl. været møller i Janderup (se bind II, s. 356). Han kom hertil fra Outrup. Hans kone døde i 1900. I 1901 havde han en tjenestedreng og

Ejendommen mat. 22 i Grydvadhuse. 1917. Manden i hvid trøje er stedets ejer, Niels Laurids Nielsen. Til højre for ham, hans kone Kirsten Marie. Set fra sydøst.

husbestyrerinden Maren Hansen, f. 1871 i Tjæreborg. Hun var den »Frelser Maren«, der senere boede i huset mat. 18, Hyllerslev. 1901 skøde til *Niels Laurids Nielsen*, f. 1864 i Ribe, g.m. Kirsten Marie Christensen, f. 1868 i Jerne. Parret havde flere børn, blandt hvilke kan nævnes Poulina Sørine, f. i Esbjerg, der blev gift m. Anders Toft i Hyllerslev. Niels L. Nielsen arbejdede som murer i Esbjerg og drev ejendommen her med landbrug. Han opførte selv ny stald i 1924. Han døde i 1934, hans kone i 1946.

1936 skøde til sønnen *Søren Hansen Nielsen*, f. her i 1904. Han blev i 1938 g.m. Kirstine Louise Jessen, f. 1912 på mat. 23. Foruden at drive ejendommen kørte han mælk til Varde mejeri og arbejdede som murer. Han solgte i 1966 jorden til ejerne af mat. 23 og 24.

X, 22 b AF HYLLERSLEV. BUTIKSBYGNINGEN VED »TÆNDPIBE«.

VESTRE LANDEVEJ 201, GRYDVADHUSE. 0000 $\frac{3}{4}$ NY HK.

Stedet købtes i 1934 af skræddermester J. P. Johansen, Janderup, der lod huset opføre samme år. Byggeriet blev finansieret gennem »JAK« (Jord Arbejde Kapital), en organisation, der fik en vis indflydelse her på egnen i 1930'erne. Huset blev indrettet med to butikslokaler og tre lejligheder. Tanken var, at der her skulle være et »nærbutikcenter«, til dækning af det lokale behov. Foretagendet blev aldrig den store succes, og kun den ene butik kom til at fungere.

Skrædder Johansen udlejede denne butik til sin søn, *Carl Henry Johansen*, f. 1913 i Janderup. Han drev stedet som købmandsforretning i ca. 2 år, til omkr. 1937, da faderen solgte huset til en anden søn, Charles Johansen, der var brugsuddeler i nærheden af Ribe. Sidstnævnte udlejede butikken og lej-

ligheden til *Johan Hvid*, f. 1866 på Als, gift i USA med Karen Hansen, f. 1875 på mat. 24. De drev købmandshandel her indtil 1938.

Derefter blev huset udlejet til *Gotfred Simonsen* og hans kone Erna, der passede købmandshandelen. De næste lejere af stedet var Stinne og *Jens Peder Bonde*. Det var Stinne, der tog sig af butikshandelen. I 1944 blev huset solgt til *Hakon Ejner Gjellerup Uhd*, f. 1904 i Varde. Han var gift med Jenny Sofie Klemmensen, f. 1901 i Ål sogn. Hun drev selv forretningen indtil 1970, da hun og manden nedlagde købmandshandelen og begyndte at handle med antikviteter. Hakon Uhd arbejdede en tid ved Ribe Amts vejbæsen. 1979 blev huset solgt til *Bent Skårup*, som i 1981 solgte til *Niels Christiansen*, der tidstypisk driver selskabet Dansk Sommerhusudlejning.

X, MAT. 22 c AF HYLLERSLEV, 0012½ HK.

VESTRE LANDEVEJ 197, »TÆNDPIBE«.

Mat. 22c ligger ved Varde-Oksbøl vejen, ind til Varde skel. Formentlig var den første beboer her den *Peder Chr. Jensen*, der 1881 fik skøde fra auktionsretten, som solgte ham stedet »til Bebyggelse«. 11/3 1885 skøde til J. A. Klapp, der samme dag overlod skødet til *M. Damkjær*. 1888 skifteretsattest som adkomst for Damkjærs enke, Kirstine Johansen. 1895 skøde til *Johannes Thorbøl*, der vistnok var drejer. I 1901 udlejede han huset til Jørgen Chr. Jensen, f. 1855 i Ølgod, g.m. Ane, f. 1851 i Kvong. De kom hertil 1899 fra Horne. Han var daglejer. I 1906 boede her *Niels Jørgensen*, f. 1847 på Søvigmark som »uægte« søn af »Cilles« datter (se mat. 22 og bind II, s. 33). Han var g.m. Else Kirstine Hansen, f. 1853 på Søvigmark, datter af Hans Nielsen Birk. De fik fattighjælp. 1909 skøde til *Simon Jørgensen Overgaard*, f. 1854 i Handbjerg, Ringkøbing amt. Han kom hertil fra Møn, og han nævnes i 1911 som »separeret, skrædder, døvstum«. Han kaldtes »æ døv skræjer«. Foruden at sy tøj kørte han rundt og solgte fisk. På disse ture kunne han passende tage mål af tøj hos kunderne. 1923 skøde til *Hans Chr. Alicie Bott*, f. 1897 i Fredericia, der arbejdede på Varde stålværk. Han døde i 1932, og hans enke, Klara Hansen, f. 1899 i Ål, overtog stedet.

1934 skøde til *Johannes Marinus Thøstesen* (1885-1972), g.m. Ingeborg Christensen (1886-1955).

1950 til *Josef Matras*, f. 1925 i Resen sogn, g.m. Marie Elvira Møller, f. 1927 i Lunde. Han arbejdede på stålværket i Varde. 1959 skøde til *Jens Chr. Christensen* fra Alslev sogn, g.m. Maren. De drev frilandsgartneri på jorden. Jens døde i 1969. Samme år solgtes stedet til vinduesdekoratør *Jørn Uhre Schmidt*, f. 1940 i Kvong, g.m. Mona Langkilde Larsen, f. 1950 i Tønder. Kort tid efter overtagelsen nedbrød de det gamle hus og opførte det nuværende.

X, MAT. 22 d, HYLLERSLEV, 000¼ HK. NU NEDBRUDT.

Mat. 22d er et lille areal, nærmest af form som en trekant, og det ligger syd for Varde-Oksbøl vejen, ved den nordlige udløber af Grøndal. Her på dette jordstykke var der omkr. århundredeskiftet et lille hus med have. Det lå ved den gamle vej, der førte fra Hyllerslev til »Tændpibe«. Det blev sikkert opført efter 1870, for det er ikke indtegnet på kort fra dette år.

Den første beboer her var formentlig *Christen Høj Lauridsen*, f. 1808 på Grydvad mølle (se denne). Den 1/2 1870 boede Christen ikke her, da var han »paa ubestemt tid fraværende i Slesvig«. Hans kone, Margrethe Elisabeth Hein, f. ca. 1820 i Løgumkloster, opholdt sig da hos Johannes Nielsen og hans kone, der boede i et hus i »Grydvad«, sikkert mat. 9a (se også mat. 19, Hyllerslev). Derefter må Christen Høj Lauridsen og hans kone være flyttet til 22d, hvor de sikkert boede i 1880. Han nævnes da som »husejer og daglejer«. Det var gået tilbage for ham. Han var en søn af mølleren i Grydvad, og hans morfar var proprietær Schmidt på Frøstrupgård! Christen døde 1882. Hans kone døde 1898 hos Johannes Thomsen i Sønderhebo, og det var ikke så mærkeligt, for hun var Johannes's svigermor.

1899 adkomst på 22d til *Johannes Thomsen* på egne og hustrus vegne som universalarving fra skifteretten. Johannes solgte straks stedet til *Poul Thomsen Falk*, g.m. Nielsine Metthine Jørgensen (se mat. 22). I 1901 var Poul »Husmand og Husflidsarbejder«. Han havde tidl. været skrædder. 1906 nævnes det, at han »syer Tøjsko«. Det var formentlig også den slags husflid, han udøvede i 1901.

Poul og hans kone var vist ikke særlig ansete blandt den velbjergede del af sognet beboere. Man brugte øgenavnet »Kneppels« om dem. Væver Mads Jensen på Janderup Mark var gift med en søster til Nielsine Metthine og var altså svoger til Poul Falk. Mads var nok lidt slem til at drikke, og han ville ikke gerne mangle brændevin i huset. Når han havde været i Varde efter et anker brændevin, var han sommetider på hjemvejen inde hos »Povl Kneppels ved Tænspi-f«, og så kunne det godt vare længe, inden han kom hjem. Jens Charles Christensen, f. 1892 på Janderup Mark, har som dreng været med væverens barnebarn, Mads Post, ude ved Povl og Metthine for at finde ud af, om Mads Jensen var der. Drengene gik derud ved aftenstid, når han ikke var kommet hjem efter en tur til Varde. De skulle usest gå hen til Poul Falks vinduer og kigge ind i stuen. Hvis de kunne se Mads Jensen derinde, skulle de ikke foretage sig videre. Så vidste de i hvert fald, at han var i live! Nielsine Metthine døde i 1907. Poul solgte i 1908 stedet til Jørgen Hansen, mat. 9a, men han blev boende her til sin død. Han døde i 1911 og blev begravet på Janderup kirkegård juleaftensdag, tre dage efter sin død! Kort tid efter blev huset sikkert revet ned.

I, MAT. 23 AF HYLLERSLEV, 0420²/₃ GL. HK.

HEBOVEJ 97, GRYDVADHUSE.

Dette sted er udstykket fra gården I, Hyllerslev. I matriklen 1844 nævnes det som »en bebygget Lod nordøstlig for Byen (Hyllerslev), en Lod i Elkjær og en Lod i Heden nordøst for Byen«.

Den første kendte beboer her var *Søren Sørensen Thorup*, f. ca. 1742, g.m. Mette Madsdatter, f. ca. 1740. Han nævnes 1787 om »Husmand og Tømmermand«. Hos sig havde han sønnerne Søren, Mads og Benned. Stedet ejedes dengang af Jes Jensen, gården I, Hyllerslev, og han solgte det i 1795 til Søren S. Thorup. 1801 var han (S. S. Thorup) flyttet til Janderup, og der døde han 1811, konen 1812.

Næste ejer af stedet var *Hans Hansen jun.*, f. 1765, søn af H. Hansen sen., gården XIII, Hyllerslev. Han købte det i 1800 af Søren S. Thorup, som han betalte 698 rdl., men så fik han også stedets »bohavede og besætning, bygning og den lagde efteraarssæd og isæden til foraaret«. 1801 blev han g.m. sin tjenestepige, Mette Anne Kjerstine Povlsdatter, f. ca. 1780 i Øse sogn. Parret fik 6 børn, det første, Maren, i 1802. Det sidste i 1815.

1837 solgte Hans stedet til *Erik Mikkelsen*, f. ca. 1810 i Sdr. Felding, g.m. Kirsten Madsdatter, f. ca. 1815 i Outrup. Hans og konen gik på aftægt hos den nye ejer. Her døde Hans i 1839, konen i 1853. I 1840 og 1845 nævnes Erik Mikkelsen som »Husmand og Daglejer«. I juli 1844 døde konen af »svindsot«. Allerede 9/11 1844 blev Erik g.m. Kirsten Nielsdatter, f. 1813 på gården XII, Hyllerslev, dtr. af Niels Bondesen. En lettelse må det have været for Erik, at også den nye kone hed Kirsten. Der var børn i begge ægteskaber.

1868 fik sønnen *Mikkel Eriksen*, f. 1837 i Outrup, skøde på ejendommen. Han var g.m. Caroline Christine Madsen, f. ca. 1835 i Øse sogn. Mikkel drev stedet med landbrug, men han gik også ud som daglejer. 1882 døde konen. 1884 giftede Mikkel sig m. Mette Marie Mathiesen, f. 1851 i Hunderup sogn. Mikkel døde 1899, men enken drev ejendommen videre ved bestyrer, nemlig den ugifte Peder Nielsen, f. 1877 i Janderup. Han var her endnu i 1906. 1910 skøde til *Mads Nielsen Jessen*, f. 1882 i Outrup sogn, g.m. Karen Eskesen, f. 1883 i Varde. Mads byggede ny stald i 1926. Han var medlem af sognerådet og formand for Vestjysk Plantningsforening. Omkr. 1936 flyttede han til Varde. 1936 skøde til *Uddeler Jensen*, Janderup, der drev stedet ved bestyrer, Frands Madsen, fra gården V, Janderup.

1939 til *Peder Pedersen*, der snart flyttede til Næsbjerg. Han solgte 1940 stedet til *Magnus Nielsen*, f. 1907 i Janderup, g.m. Dagmar Sørensen, f. 1909 i Hyllerslev. 1957 skøde til *Børge Jubl Hansen*, f. 1928 i Outrup sogn, g.m. Gudrun Jørgensen, f. 1939 i Skads sogn. Der er nu 48 tdr. land til stedet.

I, MAT. 24, HYLLERSLEV, 0400 GL. HK.

NYMINDEGABVEJ 9, GRYDVADHUSE.

Denne ejendom er udstykket fra I (mat. 15), Hyllerslev. Den 22/6 1795 solgte ejeren af I, Jes Jensen, »Parcellen No 3, Nord Langhorn kaldet« til »Muurmester« Laust Hansen for 330 rdl. Stedet bestod da af »det nu afpælede Agerjord og Hede, Grydvad Hauge Eng og det halve af Nørkjær samt Bygning«. For at kunne betale måtte Laurids (Laust) en tur hen til Store Hebo, hvor han lånte 200 rdl. af Byrge Qvist.

Navnet Langhorn er interessant. På udskiftningskortet 1786 over Hyllerslev er der indtegnet to agerstykker, betegnet som henhv. Norder- og Sønder Langhorn, beliggende på hver sin side af »Adelvejen«, den gamle landevej mellem Varde og Blåvand. De to markstykker er placeret østligst på Hyllerslev jorderne, i det nuværende Grydvadhuse. Dette stednavn (Langhorn) er ikke nævnt i bind I, side 184 ff, hvor sognets stednavne er beskrevet. Ordets endelse, »horn«, kunne tyde på en opfattelse af et krumt areal, men det synes ikke her at være tilfældet. De to agerstykker indeholder tægter, der alle er helt lige. Identiske stednavne findes sydpå, i Sønderjylland. Således i Hoptrup sogn, hvor der er en bebyggelse med navnet Langhorn. Og i det frisiske område i Sydslesvig, tæt ved Bredsted, findes Langhorn sogn med bebyggelserne Øster og Vester Langhorn samt Langhorn hede.

Den første ejer af mat. 24 var altså *Laurids Hansen*, f. ca. 1757, g. 1794 m. Maren Andersdatter »af Hyllerslev«. Han var som nævnt murer og klarede sig vel derfor nogenlunde på den magre jord. 1797 døbt hans søn Anders og 1799 datteren Maren. 1829 blev sidstnævnte, da »Væverske i Grydvadhuse«, g.m. *Henrik Olesen*, »Murersvend af Kjerup«, f. ca. 1800 i Outrup sogn, søn af brøndgraver Ole Henriksen i Kærup. Henrik fik skøde på stedet 1829, og Laurids og hans kone gik på aftægt hos ham. Aftægtskonden døde 1830. I febr. 1833 fik Henrik og Maren datteren Marie Hansine, men barnet nåede næppe at kende sin mor, for i juli 1834 døde Maren Lauridsdatter, Henriks kone. Inden da havde hendes gamle far giftet sig igen. Han var da 72 år. 15/3 1834 blev han (Laurids) gift m. Mette Marie Eskesdatter »i Hyllerslev, 54 år«. Det var skrædderen Jens Kaas's enke, han »arvede«, og hun var vant til at omgås gamle mænd, for Jens Kaas var 80 år, da han døde i marts 1833 (se mat. 20). Laurids Hansens ægteskab varede ikke længe. Han døde i 1836, sikkert i Kaas's hus, mat. 20, Hyllerslev.

Men nu tilbage til Henrik Olesen, der blev enkemand i 1834. Han giftede sig 1835 med Maren Hansdatter, f. 1802 på naboejendommen, mat. 23. I 1859 meldte deres søn, Ole Henriksen Olesen, da 14 år, afgang til Ribe som bagerlærling. Der var nok tradition for, at disse folk skulle være håndværkere! Henrik Olesen var murermester og drev landbrug på stedet her. Han døde i 1871.

I 1876 fik *Rasmus Hansen* skøde på stedet. Han var født 1840 i Hillerslev sogn, Svendborg amt. I 1864 var han med i krigen som dragon. Han kom til Janderup sogn i 1871, efter at han vistnok i 1870 var blevet gift med Kjesten Nielsen, født 1841 på Tarp Mark. Hun havde i 1864 tjent på Ølufvad kro, og

da var hun med til at grave kromandens sølvtøj ned i heden. De var jo bange for, at fjenden ville stjæle det. Rasmus Hansen drev stedet med landbrug. I 1880 nævnes det, at han »nærer sig af sin Jordlod«. Han og Kjesten fik børnene Oskild, Karen, Nikoline og Hans Kristian. På aftægt havde de Henrik Olesens enke, Maren Hansdatter. Hun døde her i 1883. Som det dengang var almindeligt på landet, plejede Rasmus Hansen at forrette sin nødtørft i grebningen i stalden. Under et sådant »nødvendigt ærinde« blev han sparket af sin hest, så hans lårben brækkede. Efter denne tildragelse genvandt han ikke sin tidligere førlighed. To af hans døtre, Oskild og Karen, rejste til Amerika omkr. 1892. Her blev Karen gift m. Johan Hvid (se 22b). I 1914 fik Rasmus Hansens søn *Hans Christian Hansen*, født 1880, skøde på ejendommen. Han ernærede sig af landbruget og lod ny stald og lade bygge i 1925. Han var ugift. Rasmus Hansen døde i 1915. Hans kone døde i 1925. 1941 skøde til *Frode Nielsen*, f. 1915 i Spørring sogn, Århus A., g. m. Betty Jepsen, f. 1916 i Hostrup sogn. Ejendommen blev delvis raseret ved lynnedslag i 1953, men den blev derefter genopbygget. 1963 skøde til *Svend Åge Jensen*, f. 1937 i Horne sogn, g. m. Elly Koch Nielsen, f. 1938 i Espe sogn, Fyn. 1968 skøde til entreprenør *Knud B. S. Jensen*, f. 1921 i Fåborg sogn.

Hebo sø.

Denne kunstige sø, der ligger i engarealerne langs Mariebæk, tæt ved den gamle landevej (Hebovej), har ændret landskabet i en sådan grad, at det føles næsten ubehageligt for ældre sogneboere.

I 1970 bortforpagtede ejeren af gården mat. 12 b, Gustav Arnum Pedersen, 5 tdr. land eng ved bækken til bager *Kurt Brun* i Nordenskov og til dambruger *Herluf Holm* i Ansager. De lejede arealet for en periode af 10 år og med forkøbsret. Snart efter anlagde de søen og satte fisk ud med den hensigt mod betaling at leje fiskeretten ud til turister. Sådanne indfandt sig da også ret hurtigt, og ikke mindst de tyske lystfiskere har fundet vejen hertil.

Gustav Arnum Pedersen solgte i 1977 gården og dermed »søen« til Poul Flemming Hansen. Han solgte i 1980 søen til ejendomshandler *Svend Juncker*, Varde.

Elkjærdam.

Kunstig sø på jorderne mat. 8, 22 og 24, Hyllerslev. Huset ved søen ligger på Elkjærdamvej 11, Hyllerslev.

Elkjærdam ligger i Janderup sogn, på skellet til Varde Vestermark. Terrænet her var for 100 år siden øde og bart, mest bevokset med lyng. Gennem arealet, fra Tænspibe til engene mod syd, strakte sig et smalt sumpet område, kaldet Grøndal. Det er anført med dette navn på udskiftningskortet 1786, og af kort-signaturerne ses det, at hele Grøndal da blev brugt til tørvegrovning. Stedet burde således egentlig hedde Grøndaldam!

I 1902 købte den velhavende farvehandler *Theodor Hansen*, Varde, et areal på dette sted af husmændene Johannes Thorbøl (mat. 22 c), Chr. H. Schou (mat. 8 d) og Rasmus Hansen (mat. 24), ialt ca. 14 tdr. land. Th. Hansen lod arealet pløje og plantede gran og fyr som læ mod vestenvinden, og derefter anlagde han en frugtplantage, hvor han især dyrkede Bramley Seedling æblet, der på grund af hans held med denne sort også kaldes Vardeæblet. Gennem Grøndal sivede et lille vandløb, kaldet Grøndalgrøft. Det lod Th. Hansen opstemme, og på den måde dannedes den kunstige sø, Elkjærdam. I den sydlige ende af søen lod han strandsand tilføre, og stedet her blev snart et yndet badested for ungdom fra omegnen og fra Varde. Når søen om vinteren var frosset til, blev den benyttet som skøjtebane. I 1923 lod Th. Hansen et hus opføre ved søens nordlige ende, og i dette hus boede et bestyrerpar, som passede anlægget for ham. Viggo Nielsen, der er et barnebarn af Chr. Riber Nielsen (mat. 8 d), og hans kone bestyrede Elkjærdam. Th. Hansen boede i Varde sammen med sin søster Karen. De var begge ugifte, men de adopterede et søskendepar, Johanne og Viggo Rødgaard Jessen, født på Fanø. Th. Hansen døde i 1944. I 1945 fik *Johanne* og *Viggo Rødgaard Jessen* adkomst på Elkjærdam fra skifteretten. 1951 til *Gudmund Rebjerg* og 1958 til arkitekt *Jens Klok*. Han udstykkede 2 grunde på den vestlige side af søen og solgte disse i 1967 til henhv. skotøjshandler Gerald Langgaard, Varde, og læge Johan Hansen, Varde. I 1978 fik repræsentant *Flemming Bech Pedersen* skøde på Elkjærdam.

VI, MAT. 12 a, HYLLERSLEV, 0512³/₄ NY HK.

LØNBORGGÅRDVEJ 11, HYLLERSLEV.

Denne ejendom er udstykket fra den nedlagte gård mat. 12, Hyllerslev, og den ligger på Hyllerslev Nørremark. 1851 fik *Rasmus Larsen*, f. ca. 1810 i Horne sogn, skøde på stedet fra gårdmand Jakob Christensen, Hyllerslev, og i løbet af det år blev det første hus her sikkert opført. Rasmus var gift m. Ane Kirstine Vesteddatter, f. ca. 1815 i Ølgod sogn. 1855-1870 nævnes stedet som et hus og Rasmus som husmand og arbejdsmand.

I 1874 døde Rasmus Larsen. Enken blev boende her, men hun solgte stedet, som *Christian Nielsen Andersen*, f. ca. 1852 i Guldager, fik skøde på i 1876. Han var g.m. Kirsten Madsen, f. ca. 1850 i Brøndum sogn. Deres søn, Hans Madsen Andersen, f. her 1877, blev stationsforstander i Janderup, senere i Outrup.

Chr. N. Andersen blev her kun i 8 år. I 1884 fik *Christen Peder Pedersen*, f. 1858 i Høstrup sogn, skøde på stedet. Han var samme år blevet gift med Ane Karoline Hansen, f. 1856 i Ål sogn. Han kaldtes »Kræn Pejsen«. Den gamle Ane Kirstine Vesteddatter blev boende i huset hos de nye folk. Hun døde her 1890. Christen og Karoline fik 3 børn: Søren Peder, f. 1887, Annine Hansine, f. 1889, og Hans Nielsen Pedersen, f. 1892. Datteren blev gift med

Ejendommen mat. 12 a, set fra øst, omkr. 1906. Fra venstre: Konen Karoline. Søn Hans. Jakob Frandsen, Hallumvad. Stedets ejer, Chr. P. Pedersen.

bygmester Marinus Hansen, Janderup. Hans blev gårdmand i Outrup sogn. I 1890 blev huset bygget om og indrettet med udhuse som en lille gård, men i 1890, 1901 og 1906 nævnes Christen stadig som husmand.

I 1917 flyttede Christen og Karoline ned til Janderup stationsby. Samtidig overdrog de ejendommen til den ældste søn Søren Peder Pedersen, gift med Ane Kirstine Andersen, f. 1895 i Thorup sogn, Viborg amt.

I 1951 flyttede Søren Peder og Kirstine til Janderup stationsby. Kirstine var af og til kogekone ved fester og sammenkomster, en beskæftigelse hun passede, indtil hun blev 70 år gammel.

Sønnen *Hartvig Jakob Pedersen*, f. 1921, fik skøde på ejendommen i 1951. Han er gift med Nanny Riber Iversen, f. 1927 i Janderup som datter af bygmester H. A. Iversen.

VI, MAT. 12 b, HYLLERSLEV, 0502½ NY HK.

HEBOVEJ 71, HYLLERSLEV.

Den 8/3 1837 fødte pigene Johanne Jensdatter »af Nørheboe« et drengbarn, der blev kaldt Peder Christensen Jensen, og i overværelse af gårdmændene Peder Hansen og Hans Eskesen (hendes svoger) i Nørhebo, udlagde hun som barnefader sin kæreste, »Soldat Jens Christensen fra Baun i Alslev Sogn«. Der var altså sket et uheld. De unge var kærestefolk, men han var indkaldt som soldat, og de nåede ikke at blive gift, inden barnet fødtes. Den uheldige Johanne blev da også gift med sin kæreste, der rettelig hed *Jens Pedersen*. Han var født omkr. 1812 på Baunhøj i Alslev sogn, og derfor fik han tilnavnet »Baun«. Han var snedker og var broder til Chr. Pedersen Baun (se mat. 25). Jens og Johanne blev gift d. 28/12 1839 i Janderup kirke. Johanne var født i 1812 som datter af gårdmand Jens Olesen i Nørhebo (mat. 2).

I folketællingslisterne nævnes det, at Jens og Johanne de følgende år boede i

»et Huus i Nørhebo«. Huset var Jens Kaas's hus fra Hyllerslev, som i 1839 blev flyttet hertil i hel tilstand på to vogne, forspændt med 8 stude (se mat. 20, årbøger Ribe Amt 1911, s. 26, og bind II, s. 29f). Jens Pedersen »Baun« betalte 50 rdl. for huset, der vel var af lerklinet bindingsværk, og som sikkert blev anbragt på den lejevold, som Jens derefter anskaffede sig. 9/11 1840 lejede Jens Pedersen for en periode af 99 år et stykke »Agerland paa 3 á 4 Tdr. Land« af gårdmand Hans Eskesen, mat. 2, Nørhebo. Hans Eskesen var gift med Johannes søster, og de drev hendes fødehjem. Jens fik ret til én dags »Tørvegrøft« årlig på »det Sted af Gaardens Hede, som Eieren udviser«. Det var lyngtørv til brændsel, han således sikrede sig. Til gengæld skulle Jens i lejeafgift betale Hans Eskesen 2 rdl., 2 mark og $6\frac{2}{5}$ sk. rede sølv årlig, med den ene halvdel »om Maidag« og den anden halvdel »om Mortensdag«, dog således at afgiftsbeløbet steg til til 4 rdl., 4 mark og $12\frac{4}{5}$ sk. årlig, når »Aftægtsfolkene Jens Olesen og Hustrue ved Døden afgaaer«. I 1840'erne og 1850'erne nævnes Jens både som snedker og »Tømmermand«. I 1844 fødtes deres datter Ane Kirstine, der blev gift med Peder Chr. Hansen, mat. 8 c. 1851 erhvervede Jens Pedersen »Baun« mat. 12 b, som han købte af gårdmand Jakob Christensen, Hyllerslev. Han ejede nu et forholdsvis stort stykke jord og kunne drive rigtig landbrug. På dette areal byggede han et lille kroghus med plads til et par husdyr. Dette hus blev sikkert bygget omkr. 1870.

I 1866 blev sønnen Peder Chr. Jensen, kld. Peder Baun, gift med Sophie Marie Berg, f. 1836 i Vejen som datter af Peter Berg og jordemoder Ane Sophie Berg i Billum. I febr. 1867 meldte de nygifte afgang til Fanø, men allerede i oktober 1867 var de tilbage i Janderup sogn. En tid var de »indsidere« på St. Hebo. 1867 fødtes datteren Johanne, 1869 sønnen Jens Peder. I 1870 boede de hjemme hos hans forældre på 12 b. Peder var snedker og tømmer ligesom faderen og bedstefaderen. I 1873 betalte sognerådet ham 1 rdl. og 2 mark for at lægge »ny Dæk paa Grydvadbroe«. Det var sikkert ny træbelægning, han havde lagt på broen.

1874 fik han, *Peder Christensen Jensen*, skøde på ejendommen fra sin far. Det, han erhvervede, var mat. 12 b med »Sæd, Avl og Afgrøde samt paastaaende Bygninger« og retten til at benytte lejevolden under mat. 2, Nørhebo. Peder skulle give forældrene aftægt. Faderen (Jens Pedersen) døde her i 1877. I nogen tid havde Peder også sin svigermoder, jordemoderen Ane Sophie Berg, boende hos sig. Hun døde her i 1876.

Peders og Sophie Maries datter *Johanne* blev gift med *Jens Jensen*, kld. Lindvig, f. 1866 i Outrup sogn, og 1889 fik han skøde på stedet her fra sin svigerfar. Han skulle betale svigerfaderen 1800 kr., overtage aftægten for Peders mor og svare aftægt til Peder og Sophie Marie (svigerforældrene). Dette ejerforhold varede imidlertid ikke længe, for i 1890 købte Jens Lindvig

gården mat. 2 b, Sdr. Hebo (se denne), og ejendommen her gik tilbage til *Peder Christensen Jensen* ved skøde af 11/6 1890.

1897 solgte Peder Chr. Jensen ejendommen til Jakob L. Sørensen »af Kjærup«. Det, han købte, var mat. 12b, mat. 7n, som Peder havde erhvervet i 1895, og fortsat ret til at benytte lejevjorden. Jakob skulle betale 3.600 kr. for ejendommen og 1.250 kr. for »Besætning og Løsøre«, og så skulle han overtage den på ejendommen hæftende aftægt til den gamle Johanne Jensdatter (Peders mor). En betingelse for handelen var det, at Peder og hans kone fik ret til i »deres Livstid« at bruge lejevjorden »til fri Afbenyttelse og ret til samme at bebygge«, og at de af besætningen måtte beholde en ko og et får! Til gengæld ville Peder så betale aftægten til sin mor i de følgende 5 år. Moderen døde 1903 på mat. 8c. Peder lod derefter et lille hus opføre på lejevjorden, inde på marken mellem de to gårde, der nu ejes af Ejner Thomsen og Niels Broeng. Her boede Peder og hans kone alene i 1901. Det nævnes da, at han var »alderdomsunderstøttet«. Den daværende ejer af mat. 2, Nørhebo – på hvis arealer de jo boede – var Povl Thomsen. Han tilplantede ejendommens hedearealer, også det stykke, hvor Peder i h. t. kontrakten af 1840 havde ret til at grave lyngtørv. Peder spurgte ham da, hvor han nu kunne grave tørv, og dertil skal Povl have svaret: »Du ka graw op i æ rew!«. Revlerne var de smalle strimler af oprindelig hedejord, der var mellem rækkerne af plantede træer, og dér var der næppe meget at hente. I august 1903 døde Peders kone. Kort tid efter måtte han overlade huset og lejevjorden til Jakob L. Sørensen, og så drog han til Outrup sogn, hvor han arbejdede som tømrersvend. Sønnen Jens Peder Jensen havde i 1900 erhvervet gården mat. 2 b, Sdr. Hebo, og da han i 1907 byggede nyt stuehus, var Peder (hans far) der og lavede tømrer- og snedkerarbejdet. Og så blev han der resten af sin tid. Han døde i 1923.

I 1897 blev ejendommen altså overtaget af *Jakob Laurids Sørensen*, f. 1868 i Guldager sogn, gift med Eline Andersen, f. 1874 i Kærup. Jakob købte jord til ejendommen, og han lod stald opføre i 1898. I 1905 byggede han nyt stuehus. Han nedrev samtidig Peder Bauns hus på lejevjorden og brugte vinduerne og dørene til det nye hus. Jakob var en driftig landmand, og han var god til at handle. I løbet af de følgende år købte han yderligere jord, således mat. 6-L, 10 d og det ret store 16 g. Han var samtidig sparsommelig. Han havde som nævnt overtaget lejevjorden og svarede som følge deraf fæsteafgiften til ejeren af mat. 2, Nørhebo. Denne afgift var da kun 9 kr. og 90 øre årlig, men Jakob betalte ikke en øre mere end dette beløb. Hvis han kun havde en tikroneseddel at betale med, sørgede han altid for at få ti ører tilbage!

Jakob og Eline fik 4 sønner og 5 døtre. Jakob døde i 1934, men hans enke drev gården videre ved bestyrer.

Enken Eline Sørensen solgte i 1941 gården til sin svigersøn, *Hans Gustav Arnum Pedersen*, f. 1909 i Outrup sogn, gift med Ragna Sørensen, f. 1913. I

denne ejers tid blev der yderligere købt jord til gården, og dens bygninger blev delvis fornyede. Gården var på 82 tdr. land, da den i 1977 blev solgt til *Poul Flemming Hansen*, f. 1945 i Hellested, Stevns. Han er g.m. Karen Margrethe Thaisen Andersen, f. 1950 i Starup sogn, Haderslev amt. Foruden at hjælpe ved gårdens drift arbejder hun som reservelandpostbud.

III, MAT. 16 g, HYLLERSLEV, 1712 $\frac{3}{4}$ NY HK.
HEBOVEJ 85, HYLLERSLEV.

Jakob Laurids Sørensen på gården mat. 12 b købte i 1913 arealet mat. 16 g af gårdejer Jens Vestergaard, mat. 16, Hyllerslev. I 1934 døde Jacob, og enken overdrog 1936 mat. 16 g til sønnen *Alfred Thorvald Sørensen*, f. 1904, gift med Margrethe Andersen, f. 1906 i Oksby sogn. Alfred lod opføre en ny gård på det erhvervede jordstykke. I 1973 flyttede Alfred og hans kone til Varde. Samtidig overdrog han gården til sønnen *Flemming Ove Sørensen*, f. 1943, gift med Inger Marie Laursen, f. 1948 i Skive. Hun er ansat ved Varde kommune.

V, MAT. 13 c, HYLLERSLEV, 0310 $\frac{1}{4}$ HK.

»LØNBORGGÅRD«, LØNBORGGÅRDVEJ 8, HYLLERSLEV.

Denne ejendom er udstykket fra gården mat. 13 i Hyllerslev by, og den ligger i et område, der tidligere nævntes som Hyllerslev Nørreemark. Arealet blev købt i 1868 af den ugifte *Hans Erik Christensen Lønborg*, f. 1848 i Nordby på Fanø. Han var søn af bygmester Michael Carl Christensen Lønborg og Ane Amalie Eriksdatter. Indtil da havde de boet i huset mat. 12 d, Hyllerslev (se dette), men nu flyttede hele familien, altså både forældrene og deres børn (incl. ejeren af det nye sted) her ud på Nørreemarken. Disse folk byggede det første hus her på stedet, og det var nok ikke vanskeligt for dem, for de var alle håndværkere. Den gamle Michael Carl var både murer, tømrer og snedker, sønnen Hans Erik (ejeren af stedet) var murer og tømrer. Sønnen Johannes, f. omkr. 1851 på Fanø, var snedkersvend, og sønnen Søren Peder, f. 1854 i Hyllerslev, var »Malerdreng«. Alle disse »mandfolk« og den aldrende Ane Amalie boede under samme tag. 1870 blev Hans Erik gift i Janderup kirke med pigen Mette Marie Knudsen »af Hyllerslev«, f. 1843 i Al sogn. De fik 7 børn. I 1879 døde Ane Amalie Eriksdatter, bedstemoderen til disse børn. Hendes mand, Michael Carl C. Lønborg, gik i aftægt hos de unge. I 1870, 1880 og 1890 angives stedet her at være et hus, men i 1901 nævnes Hans Erik C. Lønborg som »Gaardejer, Tømrer og Muurmester«. Der må da være købt jord til ejendommen. I 1898 opførte han stald og nyt stuehus. Tilsyneladende tegnede fremtiden sig forholdsvis lys for denne familie, hvis eksistens jo var ret godt sikret med både håndværk og landbrug. Men så kom ulykken. I 1904 døde både far og søn. Enken, Mette Marie, drev et par år ejendommen alene. I 1906 var hun her, og da havde hun sønnen Johannes, 14 år, og datteren

Eline, 24 år, hjemme hos sig. 1907 solgte hun ejendommen. Hun døde i 1909. 1907 skøde på 13 c til *Søren Hansen Elbo* fra »Lønborgs Enke«. S. H. Elbo var lærer i Hyllerslev, men han drev også landbrug (se mat. 1 a, Hyllerslev, og bind I). 1915 solgte S. H. Elbo til *Niels Christian Nielsen*. Han var gift med Sofie Marie Jensen, en datter af Jens Jensen »Lindvig« og Johanne Jensen (se mat. 12 b, Hyll.). Mens de var her, fik de juleaftensdag 1915 datteren Jenny og i juli 1917 datteren Janette, to navne, der dengang ikke var almindelige for bondebørn. Måske var forældrene inspireret af avisernes føljetoner og de Allieredes soldatersange under verdenskrigen!

1918 skøde til *Peder Christian Pedersen*. Han, der i daglig tale kaldtes »Peder Lønborg«, var født 1889 i Orten og var gift med Agnes Gammelgaard, f. 1891 i Tinghøj. I ægteskabet var der kun et barn, datteren Nielsine Gammelgaard Pedersen, f. 1921. Hun blev gift med *Peder Ejner Pedersen*, f. 1920 i Grimstrup sogn, og han overtog ejendommen i 1946.

IV, MAT. 14 c, HYLLERSLEV, 0312 HK. NEDBRUDT I 1920'ERNE. Dette sted var udstykket fra gården IV, Hyllerslev. I 1875 solgte den daværende ejer, J. A. Jacobsen, arealet til *Peder Johansen Burkal*, der sikkert lod huset her opføre. P. J. Burkal var født ca. 1840 i Skodborg, Haderslev amt. Han var g.m. Ida Kirstine Karoline Sørensen, f. ca. 1832 i Varde. Inden de kom til Hyllerslev, havde de boet i Outrup sogn, og det var vist ikke så mærkeligt, for konens forældre, Søren P. Fuuslev og Johanne C. Vishof, boede på Søvig hede. Hendes broder, Chr. Julius Fuuslev, der ellers boede i Oksby sogn, opholdt sig i 1890 som møllersvend i Kærup. 1882 døde P. J. Burkal. Enken blev boende i huset. 1890 nævnes hun som »jordbruger«. Hendes søn, skomager *Søren Pedersen Burkal*, f. ca. 1864 i Outrup sogn, giftede sig med Abelone Katrine Marie Klagenberg, f. 1861 på Varde Mark. 1888 fik de datteren Petrea Johanne og 1889 sønnen Jens Peder Fridel. 1893 fik Søren skøde på stedet fra sin mor, men han døde samme år, kun 29 år gl. Nu var der to enker i huset. 1895 døde den ældre enke, Ida K. K. Sørensen. Ved skifteretten fik S. P. Burkals enke, *Abelone K. M. Klagenberg*, skøde på stedet. Hun boede her sammen med sine to børn. I 1901 nævnes det, at hun ernærede sig ved »Husgjerning og Høstarbejde paa Dagleie«. Året efter forlod hun stedet her. Hun døde 1904 i Hyllerslev »By«.

Da havde 14 c skiftet ejer. 1902 fik *Peter Johannes Rødtness* skøde på stedet. Han var født i 1866, men det vides ikke hvor. I 1890 var han i Ødis kirke blevet gift med Ane Marie Hansen, f. 1866 i Rosmos, Randers amt (?), og derfra skal de være kommet til Hyllerslev i 1901. Rødtness var arbejdsformand ved et entreprenørfirma, der anlagde jernbaner, og han kom hertil i forbindelse med anlæggelsen af Nebelbanen. Han skulle forestå arbejdet med gennemgravningen af Hyllerslev Banke og banken øst for Billum. Forinden

havde han arbejdet ved Æbeltoft-Trustrup banen. Han rejste efter arbejdet, hvor det var at finde, og hvor hans firma havde brug for ham. De havde børnene Johannes, f. 1890 i Nyborg, Meta, f. 1893, og Emilie, f. 1900, begge i Rosmos sogn. I 1902 fødtes datteren Ingrid her.

Sønnen Johannes Rødtness, der blev smed i Billum, fortalte mig i 1974 om forholdene i barndomshjemmet i Hyllerslev (14 c). Huset var ikke særlig stort, det var gammeldags og stråtækket. Det lå ikke ret langt fra Hallumvad og næsten ret øst for Lønborggård. Faderen tjente en efter forholdene ret god løn, og de kunne nok klare sig. Han havde et sjak af faste »banebørster«, der var indlogerede hos folk på egnen. Arbejdet blev udført med skovl og trillebør. Faderen gik til sin arbejdsplads, og han havde en taske med, hvori var hans mad og kaffe i en flaske med en avis om, for at kaffen kunne holde sig varm. De havde en hund, »Faks«, og den fulgte gerne med faderen på arbejde. En dag, mens han arbejdede i Billum, holdt moderen hunden tilbage i hjemmet. Hun bandt så flasken med kaffen om dens hals, og hunden løb til Billum med kaffen, der nåede frem til faderen i god behold. I 1903 blev banen indviet, og på indvielsesdagen fik Johannes lov til – sammen med sin far – at køre med toget helt til Nr. Nebel. Det var en stor oplevelse. Derefter rejste faderen uden sin familie til et arbejde på Thisted-Fjerritslev banen, så til et arbejde ved Skjern å, og da det var overstået, rejste han til Sverige. Derefter så de ham aldrig mere! Men familien blev boende her. Moderen klarede sig nogenlunde. Der var 6 tdr. land jord til huset, og når hun købte noget kløverhø, kunne hun holde 3 køer, 3 ungdreure, som blev solgt, og 3 svin. En af naboerne, Kræn Pæjsen, lavede markarbejdet for hende. Det var jo et arbejderhjem, og forældrene stammede ikke fra egnen. Derfor var forholdene i Johannes's hjem også anderledes end hos naboerne, f. eks. var kostvarerne ikke de samme. Egnens faste beboere spiste megen grød. Det gjorde de ikke i Johannes's hjem. Det var slet ikke så let for ham, da han begyndte at gå i skole i Hyllerslev. Han snakkede »fin« og blev derfor drillet af de andre børn. Det var Søren Hansen Elbo, der var lærer, og han var en rar mand. Den gamle skole benyttedes dengang endnu, men den var da i meget ringe stand. Der var bræddegulv i skolestuen, men der var huller i gulvet. Om lørdagen efter skoletid skulle et par af de ældste skolepiger feje gulvet og derefter strø det med sand. Der var ingen lys i skolen. Den var stråtækket. Søren H. Elbo havde karduskrå stående på katedret. Han skræede hele tiden og spyttede overalt. Også skoledrengene skræede. Når Johannes var med nabodrengen, Johannes Lønborg, i engen, havde de karduskrå med i lommen. Så stegte de kartofler i tørret kogedning. På skolens legeplads spillede de pind med to mursten og en lille og en stor pind, eller de legede »slå kåk a æ hø-n«.

1913 overdrog P. J. Rødtness stedet til *Søren Hansen Elbo* og *Jacob L. Sørensen*, Hyllerslev, hver med sin halvdel. I 1916 solgte de to ovennævnte

14 c til *Hans Th. J. Hansen* (gården III, Hyllerslev). Han lagde jorden under sin gård og nedrev bygningerne.

HALLUMVAD, MAT. 27 e AF HYLLERSLEV

(0101½) + 27 f (0000¾) + 27 h (0000½). HALLUMVADVEJ 85.

Arealet mat. 27e ligger i det område, der kaldes Hallumvad. På udskiftningskortet 1786 nævnes det som »Halmvad«. I matriklen 1844 er det anført som »en bebygget Lod i Heden norden for Byen (Hyllerslev), henhørende til gaarden Sønder Heboe«.

Første beboer her var sikkert *Frands Jacobsen*, f. 1782 på gården II B, Janderup, g.m. Ane Marie Christensdr., f. ca. 1780. Frands var en broder til Chr. Ribers kone på Sønderhebogård, og det var vel på grund af dette slægtskab, at han i 1810 fik fæstebrev på mat. 27e fra sin svoger, der jo da ejede dette areal, der som overfor antydet mest var åben, »sort« hede. Frands's kone døde 24/8 1816 i »Barselsseng, en time efter at hun havde født Tvillinger«. Han må have haft behov for en ny kone, for allerede 20/10 1816 giftede han sig med Dorteia Sørensdatter, døbt nytårsdag 1784, datter af Søren Hansen i Kjelst. Dorteia havde en søn, Simon, f. 1809. Med Frands fik hun børnene: 1817 Ane Marie. 1820 Jacob (efterfølger her). 1823 Maren og 1828 Søren. Stedet her var uden tvivl ringe, og beboerne her blev på ingen måde forfaldne til vellevned. 1831 var Frands i pengenød, og han lånte 40 rdl. af svogeren på Sønderhebogård. Som pant for dette beløb stillede han »en sortbroget Ko samt en kalv, en jern Bilægger Kakkelovn og et ege Chartol«, tilsyneladende de eneste værdier, han havde. Ifølge traditionen skal han have virket som »klog« mand. Han skal en gang have kureret en mand i Horne, der som betaling gav ham et lille fyrretræs bord, som Frands selv bar hjem på ryggen. 1841 døde konen, Dorteia, men året efter giftede Frands sig med Kirsten Abrahamsdatter, f. 1799 i Mosevrå. Forinden måtte han skifte boet med sine børn. Blandt andet blev da registreret: en trillebør, en jerngreb, en skovl, en fork, 2 køer, 7 får og 3 lam. Der var hverken hest, vogn, plov eller harve. Formentlig pløjede Chr. J. Riber det lille stykke agerjord for Frands! Det oplyses, at huset her var Chr. J. Ribers ejendom, men at Frands selv havde tilbygget 3 fag. Han underskrev skiftedokumentet med pæn skrift. På dialekt blev hans navn udtalt som »Frå·ns«. I februar 1845 boede kun Frands, hans kone og hans 28-årige, ugifte datter Ane Marie, der var væverske, her i huset.

Sønnen *Jacob Frandsen*, f. 1820, blev konfirmeret 1834. Han tjente derefter på Hyllerslev Storgård, senere i Alslev, Billum og Møgeltønder, hvor han var fra »midsommer« til september 1846 hos S. Holm, der gav ham skudsmålet: »Han har opført sig som en skikkelig karl og i enhver henseende været til min tilfredshed«. Af lægdsrullen fremgår det, at han var 6¼ tomme høj, og at han i 1845 var dragon ved 3. regiment, 1. eskadron i Århus.

Under Treårskrigen var Jacob Frandsen indkaldt som soldat, som dragon fra Århus. Han har ført korte dagbogsnotater om sin tjeneste under krigen, og af disse fremgår det, at han var i felten i hvert fald i 1849 og 1850. Under juni 1849 skriver han i dagbogen: »Den 8. om Natten Kl. 3 blev vi udporret og marserede gennem Silkeborg og efter Nørre Snede ind mellem Fjenderne og tog 64 Mand og 67 Heste, Kurhesiske Husarer, tilfange«! Om begivenhederne i 1850 skriver han: »Onsdagen d. 22. Mai reiste jeg fra Hjemmet og kom til Aarhuus og meldte mig Fredagen d. 24., og lagte i Garnisonen til videre.« Og om tiden før og efter Istedslaget: »Onsdagen d. 17 (juli) reiste vi til Hellevad, omtrent 4 Miil Nordøst for Tønder og holdte paa (?) den Nat hos en Enkekone vesten i Byen. Torsdagen d. 18. reiste vi til Tinglev Sogn og blev indkvarteret hos Jakob Pedersen i Broderup Bye. Lørdagen d. 20. lagte vi rolig til om Eftermiddagen. Da kom vi hastig ud og kom om Natten i Qvarteer i Frøslev. Søndag d. 21. kom vi ud Kl. 2 om Morgenen til Rekognosering ud paa Schauseen efter Slesvig og kom tilbage igjen om Eftermiddagen til Frøslev. Torsdagen d. 25. brød vi op Kl. 2 om Morgen og rykte sønderpaa imod Fjenderne og kom op til Sjuby og holdte paa Feltvagt den Nat der. Fredagen d. 26. rykte vi tilbage paa Marken ved Lyerskou, omtrent 1 Miil Nordvest for Slesvig. Søndagen d. 28. reiste vi til Huusby sydvest for Slesvig og lagte paa Marken sønden for Byen. Da fik jeg Brev«! Jacob var med, hvor der skete noget. Stederne »Sjuby« (Skovby) og Husby ligger ved Danevirke. August 1850 skriver han: »Lørdagen d. 10. paa Feltvagt sønden for Danevirke. Søndagen d. 11. rekognoserede vi ud efter Rensborg og drev deres Forposter tilbage saa vi kom Rensborg paa 1¼ Miil nær«. I løbet af 1850 blev han hjemsendt.

Men inden alt dette hændte, havde Jacob overtaget fødehjemmet. Det skete i februar 1850, mens der var våbenhvile, og han var hjemme i Hallumvad. Ved »Leiecontract« af 18/2 1850 overdrog Jacob Chr. Riber (Sønderhebo) ejendommen til ham »og hans Arvinger« i 50 år. Det nævnes, at stedet bestod af et hus på 6 fag med opdyrket agerland og hede, og det bemærkes, at hus og jord hører under Sønderhebogård og denne gårds hartkorn. Jacob skulle én gang for alle betale 50 rdl. cour., og derefter hvert år en afgift på 4 rdl. cour. til Jacob Chr. Riber. Faderen (Frands Jacobsen) døde 28/3 1850 af »tæring«. Han var altså død, da Jacob igen meldte sig til krigstjeneste.

1852 blev Jacob Frandsen gift med Sidsel Marie Pedersdatter, f. 1828 i Dyreby, Henne sogn. Ovenfor er det antydnet, at Jacob ikke var nogen hjemmefødning, og det var hans kone nok heller ikke. Hun havde tjent i Juvre på Rømhø, i Korning ved Horsens, i Skads, i Tved ved Tønder og i Mellerup, Bjolderup sogn, Sønderjylland. Men tilsyneladende havde hun også været »e-s«pige. I hendes skudsmålsbog nævnes det, at hun i foråret 1850 var ved Havfiskeriet i Strandby« (nu Esbjerg), og at hun i foråret 1852

Jacob Frandsen, Hallumvad, f. 1820, død 1898.

var »ved Fiskeriet i Nymindegab« og »har her ført et ordentligt og sædeligt Levned«.

Det er givet, at der ikke herskede overflod på den lille ejendom, og det vides, at Jacob havde flere »jern i ilden« for at bøde på de ringe indtægter. Han fuskede i træarbejde og nævnes i 1853 som »Husfæster og Tømmermand« og i 1855 som »Snedker«. Og han lavede mursten. I 1860 og 1870 omtales han som teglbrænder. Endvidere bandt han halmkurve.

Jacobs stedmoder, den aldrende Kirsten Abrahamsdatter, blev boende hos det unge par som aftægtskone. Hun døde 1887.

Jacob og Sidsel fik børnene: 1853 Frands Christian. 1857 Peder Anton (efterfølger her). 1862 Dorthea Kirstine. 1865 Andreas Marinus og 1868 Christian. I 1878 blev Sidsel Marie syg. De lokale læger kunne nok ikke hjælpe hende, for hun blev bragt til lægen »Doctor Boje i Haughus« ved Jelling. Men heller ikke han kunne hjælpe hende. Hun døde i Jelling d. 1/7 1878. Sagen blev ikke billig for Jacob. Det var jo før sygekassernes tid, og han kunne ikke selv klare udgifterne. Den 1/8 1878 betalte sognet »Læge Boje i Haughus for Jacob Frandsens Kone« 128 kr., og 3/8 betalte sognet »Sørensen (St. Hebo), som havde udlagt til at betale for Jacob Frandsens Kone til Doctor Boje« 100 kr. 19/11 1878 fik »Gaardejer Haas (Hyllerslev) for at kjøre Jacob Frandsens syge Kone (på hestevogn) til Haughus« 25 kr. Om det lykkedes for Jacob at betale disse efter datidens forhold uhyre summer tilbage, vides ikke!

1881 overtog Jacob stedet som ejendom. Han købte mat. 27e (hvor han boede) »tilligemed paastaaende Bygning« af Jacob Riber i Sønderhebo for 1200 kr.

Det gamle Hallumvad, set fra nord. Omkr. 1914. Foran huset P. A. Frandsen og hans kone.

I 1890 overdrog Jacob ejendommen til sønnen, *Peder Anton Frandsen*, der skulle betale 1500 kr. for den faste ejendom og 300 kr. for løvsøre og besætning. Samtidig skulle han svare aftægt til Jacob, der »for Livstid« skulle have rådighed over »de tre vestligste Fag af Stedets nordre Huuslænge«, og beholde sit »Værksted og Haandværkstøi«. I 1974 fortalte Hans Pedersen i Outrup (se mat. 12 a), at gamle Jacob Frandsen var den første her på egnen, der spiste hestekød!

Peder Anton Frandsen blev i 1890 gift med Ane Katrine Madsen, f. 1862 i Kjelst. Det blev selv efter datidens forhold ret trange kår, det unge par gik ind til. Ejendommen var jo kun et hus på heden med lidt opdyrket jord, og der var ikke andet læ, end »en hyldebærbusk på kålgårdsdiget«. Jorden var så tør og fattig på gødning, at der det første år på en halv tønde land kun voksede én trave havre. De havde ingen hest, og i de første år bar Peder og Ane kornet hjem fra marken på bærestænger. Af samme grund gravede Peder flere agre med spade. Han fik efterhånden jorden merglet og fik nåletrær plantet som læ mod vestenvinden.

I 1898 døde den gamle veteran Jacob Frandsen. Hans efterladte papirer viser, at han var god til at skrive, nok bedre end flertallet af hans samtidige i bondebefolkningen. Peder Anton Frandsen blev kaldt »Peder Gartner«, og i 1890 og 1906 nævnes han i folketællingen som gartner. Han var næppe faguddannet, men han var en dygtig havemand. Han opdyrkede hede og anlagde plantage, og han og hans kone er nævnt som hedeopdyrkere på en af stenene i Kongenshus mindepark.

I dette ægteskab var sønnerne Jakob, f. 1892, og Mads Thuesen Frandsen, f. 1894. Mads blev gartner. Fra begyndelsen af 1930'erne drev han gartnerivirksomhed i Janderup stationsby.

Sønnen *Jakob Frandsen* blev i 1927 g.m. Edomine Johanne Sørensen, f. 1899

i Øse. Jakob deltog som ung i gymnastik, og han var altid til stede ved kulturelle arrangementer på Janderup højskole. Indtil 1927 havde folkene her i Hallumvad boet i det gamle hus, der var primitivt indrettet, og hvor der endnu dengang var en bilæggeovn. Men i 1927 blev den nuværende gård bygget på den nordlige side af vejen, over for det gamle hus, der dog blev stående indtil 1943. Jakob fik skøde på ejendommen i 1929. Han og Edomine fik børnene: 1929 Peder Anton. 1936 Eduard. Gamle P. A. Frandsen døde i 1931, hans kone 1943.

I 1976 døde Edomine. Samme år overdrog Jakob gården til de to sønner. Jakob døde i 1979. Gården drives nu af *Peder og Eduard Frandsen*.

HALLUMVAD, MAT. 1-d, HYLLERSLEV, ET HUS UDEN HARTKORN, HALLUMVADVEJ 81.

Stedet omtales 1860 som »Janderup Kirkehede«, og ifølge matriklen 1844 var mat. 1 underlagt Janderup kirke og bestod af »en Lod i Marken nord for Byen (Hyllerslev) og en Lod i Heden nordøst for Byen«.

Den første beboer, som er fundet her, er *Henrik Peder Kjelstrøm*, f. ca. 1815 i København, gift 1848 m. væversken Karen Nielsdatter, f. 1819 på matr. 4, Nørhebo. Kjelstrøm var drejelsvæver. I febr. 1850 boede de i Karens hjem i Nørhebo, i novbr. s. å. sad de til leje i Kjelst, og i 1855 boede de i Hyllerslev. Derfra må de være flyttet her til 1-d, hvor de med sikkerhed var i 1858, da sønnen Andreas blev født på »Kirkens Hede«. Stedet var dengang absolut ikke så idyllisk som nu. Man må forestille sig et åbent terræn, bevokset med lyng, og der lå huset, som formentlig var opført omkr. 1855. Kjelstrøm ejede ikke stedet. Han sad til leje. Det lader ikke til, at han »spandt« guld ved sin virksomhed, men han havde jo også konkurrenter. I Janderup boede Eske P. Hallum, der var drejelsvæver. Desuden fik de efterhånden 6 børn, så der var mange munde at mætte, og tilsyneladende var Kjelstrøms helbred ikke særlig godt. Resultatet var, at han kom under fattigvæsenet. Allerede i 1855 fik han »Kornhjælp«, og i juni 1860 blev han »understøttet med Tvist« for 7 rdl. og 8 sk. Det var naturligvis råmaterialer til vævningen, han havde fået. Den 4/2 1861 fik han 5 rdl. til »Afdrag paa sin Kjøbmandsregning«, og 6/12 1862 betalte sognet 3 rdl. og 3 mark for »et Brokbaand til Kjelstrøm«. Samme år betalte fattigvæsenet hans »Husleieafgift til Janderup Kirke« for 4 år. Kjelstrøm døde 1887.

Den næste beboer var vistnok *Hans Adolf Sirick*, født 1838 i Outrup sogn (se mat. 3, Nørhebo). H. A. Sirick døde i 1894, og enken tog derefter ophold hos sønnen Kasper Nielsen Sirick på mat. 3, Nørhebo.

Næste beboer var *Niels Jensen Christensen*, kld. »Niels Fanniker«. Han var født 24/5 1822 i Vimmersbøl, Sdr. Løgum sogn, Sydslesvig, og han havde en tid opholdt sig på Fanø. I 1851 var han bleven gift med Ingeborg Marie Jeppesdatter, født omkring 1820 på Fanø. I 1860 boede han i Vesterballe, Ho

sogn, på en gård, og da var han »Skibstømmermand«. Inden han kom hertil, havde han haft gården mat. 10b, Janderup, og vistnok 30b, Hyllerslev. 1891 døde hans kone. 1895 købte han stedet her af kirkeværgerne. 1901 boede han her sammen med sin datter Karen, f. 1862 i Ho. 1904 fik Karen skøde på stedet. 1905 døde Niels. 1910 skøde til enken Gjertrud Marie Høeg, f. 1881 i Kærup. Hun blev 1921 g.m. Niels Thomsen i Kærup. 1921 skøde til Carl F. Schlytter. 1927 til August Sørensen. 1931 til *Theodor M. Thomsen*, f. 1900 på mat. 2, Nørhebo, g.m. Anne Kristensen. Hun døde i 1966 og han i 1967. Samme år købte Lambert Hansen, St. Hebo, stedet. 1970 skøde til blikkenslager Per Jack Kristensen, f. 1946 i Varde.

MAT. 26 b – 0201 HK. – NYMINDEGABVEJ 69, HYLLERSLEV.

I 1898 ejedes arealet af Christian Andersen, født 1843 i Guldager sogn, kld. »Kre Tovel«, som det år solgte til sin søn, *Anders Peder Andersen*, født 1876 i Hodde sogn, gift med Ane Marie Jakobsen, født 1879. A. P. Andersen gik i gang med at opdyrke heden og lod opføre bygninger, som han flyttede ind i 1901. 1913 solgte han stedet til *Niels Thomsen*, der byggede stald og lade i 1915. Han købte en ejendom i Kærup i 1917 og solgte samme år stedet her til *Christen Madsen*, født 1890 i He sogn, der 1917 blev gift med Kirstine Marie Jakobsen, født 1890 i Hyllerslev. Hun er identisk med »Kat Mari« (se mat. 2-l, Sdr. Hebo). Dette ægteskab varede kun nogle måneder, så blev de skilt. 1918 solgtes ejendommen til *Jens Christian Hansen*, der var skomager. I 1926 måtte uddeler Jensen, Janderup, overtage stedet. Han solgte det til *Kristen Nielsen Knudsen*, der indtil da havde ejet mat. 30 b (se denne). Han døde i 1959. Enken, Nielssine Jesmine Guldager, drev ejendommen videre med sønnen *Jens V. Knudsen*, født 1916, som bestyrer. Moderen døde i 1974, og Jens overtog derefter stedet.

MAT. 28 b, HYLLERSLEV. NEDBRUDT

Ved Hebovejs udmunding i Hallumvadvej ligger arealet mat. 28b. Her skal der have ligget et hus. Hvis det er tilfældet, var det endnu ikke bygget i 1870 og allerede nedbrudt i 1910. Der er nemlig ikke indtegnet et hus her på kort fra disse to årstal. I slutningen af 1800'tallet skal »lille Iver« have boet her. Han er identisk med *Iver Hansen Friis*, født 1848 i Karlsgårde, Øse sogn. Han var en broder til Niels Hansen Jensens kone (mat. 12c). Han var håndværker, vistnok nærmest snedker, og han var fordrunken. En aften, da han kom fuld hjem, faldt han om ved døren til sit hus. Længere nåede han ikke i dette liv. Kirkebogen nævner, at han døde 16/2 1900, »frosset ihjel i Beruselse«.

I 1901 beboedes stedet af enkemanden *Hans Nielsen*, født 1845 i Vejby sogn, Vejle amt. Hos ham boede da Ane Marie Nielsen, f. 1853 i Gram sogn. Hun blev enke i 1881 og var »Husholderske og Dagleierske ved Agerbruget«.

I 1920 (vurderingen) ejedes mat. 28b, på 0001¾ hk., af Peder K. Thomsen på gården mat. 2, Nørhebo. Da var huset sikkert nedbrudt.

MAT. 30b, HYLLERSLEV. 0002¼ HK.

HALLUMVADVEJ 73, HYLLERSLEV.

Denne ejendom ligger i et område, der oprindelig var lyngklædt, og som var Hyllerslev gårdenes hede. I matriklen 1844 nævnes det, at mat. 30 »henhører til gaarden mat. 2, Nørhebo«.

1890 solgte Povl Thomsen, ejeren af mat. 2, Nørhebo, mat. 30b til *Niels Jensen Christensen*, kaldet »Niels Fanniker« (om ham se mat. 1d). Han var den første ejer af 30b, men der må forinden have været et hus og boet folk her, for vurderingsprotokollen nævner senere, at ejendommens stuehus, der havde stråtag, var opført i 1876. Til at begynde med var her kun et hus, der lå midt i den åbne hede, og i folkemunde kaldtes stedet Sibirien.

1895 købte N. J. Christensen huset mat. 1d og flyttede dertil. Samme år fik *Niels Thomsen* skøde på stedet her. Han solgte i 1900 til *Niels Andersen Hansen*, f. 1879 i Outrup, g.m. Karoline Jensen, f. 1874 i Lønne. De havde forinden boet i Kærup. I 1905 blev der i h.t. vurderingsbogen bygget stald og lade med tjærepaptag. 1912 skøde til *Niels Hansen*, g.m. Mette J. K. Mortensen (se mat. 12c og 11d). Deres børn, Mary og Kristian, blev født her. Niels overtog i 1918 sit barndomshjem, mat. 12c, og solgte stedet her til *Kristian Nielsen Knudsen*, f. i Janderup sogn, g.m. Nielsine Jesmine Guldager, f. 1889 i V. Nebel sogn. I 1926 købte K. N. Knudsen mat. 26b og solgte stedet her til *Theodor Marinus Thomsen*, f. 1900 på mat. 2, Nørhebo. 1931 overdrog han ejendommen til uddeler Jensen, Janderup, og flyttede selv til huset mat. 1-d. Samme år solgte uddeleren stedet til *Ole Finsen Nielsen*, f. 1910 i Brøndum sogn, g.m. Metha Marie Nielsen, f. 1909 i Aggersborg sogn, Thisted amt. Besætningen af husdyr er nu solgt, og jorden er lejet ud til andre.

III MAT. 16h, HYLLERSLEV. 0122¼ HK.

NYMINDEGABVEJ 16, HYLLERSLEV.

Jordstykket, der er på 24 tdr. land, tilhørte Mads Jessen i Grydvadhuse (mat. 23). I 1936 blev denne ejendom overtaget af uddeler Jensen, Janderup, der i 1939 solgte 16 h til *Jens Kristian Kjærgaard*, født 1915 på Janderup Mark som søn af Diedrik S. Kjærgaard. Jens lod bygninger opføre her ved bygmester J. C. Christensen, Janderup Mark. Han (Jens) er gift med Eleonore Kirstine Nielsen, født 1915 i Aarre sogn. Ejendommens jord er nu lejet ud.

Grydvad mølle

HARTKORN: MØLLESKYLD 5630. AGER OG ENG 2620.

IALT 8510. NYMINDEGABVEJ 26, HYLLERSLEV.

Første gang stedsnavnet Grydvad er fundet nævnt, 1544, skrives det Grydway. »Gryd« er her ens med det gamle ord »gryt«, der betyder sten, grus. Man må forestille sig, at der her har været et fast gruset vadested gennem Mariebæk. Fra gammel tid var der en vandmølle her. I begyndelsen af 1600'tallet oplyste et tingsvidne, at Grydvad mølle var ældre end Varde vandmølle, der blev taget i brug 1537. Landevejen fra Varde krydsede Mariebæk her, og tidligere gik vejen – som det var almindelig ved de gamle møller – ind igennem møllegården, fortsatte mod nord langs bredden af mølledammen, til dennes nordende, hvor vejen derefter drejede mod nordvest i retning af Nybro. Grydvad mølle havde en ret stor møllesø, der fik sit vand fra bækken, der udsprang ved foden af Isbjerg.

I 1610 var *Mikkel Thuesen* møller her, og endnu i 1622 nævnes han i forbindelse med møllen. 1635 ejede Christian Lange på Hesselmed Grydvad mølle. Under krige kunne det være ubehageligt at have landevejen og dens færdsel så tæt på livet. Antagelig var det en medvirkende årsag til, at mølleren *Laurids Nielsen* efter Wallensteinkrigen (1625-29) var sunket så dybt i gæld, at han blev udpantet. Viffert Christensen i Rærup fik for sit tilgodehavende tildelt »1 liden skive (bord), 1 kedelskede (jernredskab til at hæve og sænke kedler og gryder over skorstensilden med) og en gammel stol«, samt afgrøden af 3 rugagre.

Laurids møller blev formentlig afløst af *Niels Jepsen*. 1643 fik hans søn Jep fæste på Varde vandmølle. Niels Jepsen blev henrettet under Torstensonkrigen. I 1644 kom en svensk rytter til ham og forlangte hans datter og 300 rdl. I selvforsvar slog mølleren ham ihjel. Besættelsesmagten forlangte ham retsforfulgt, og hans egne landsmænd – bl.a. Mads Rask fra Hyllerslev – dømte ham fra livet (se bind I, s. 138 f.).

Den næste møller var sikkert den *Mathis Christensen*, hvis »nafnløse (udøbte) pigebarne« blev »jordet« d. 20/9 1648. Allerede 24. november samme år blev Mathis Christensen, »Møller af Grydvad Mølle« selv begravet. Hans

efterfølger var uden tvivl *Hans Rask*, der 1650 var med til at syne Varde mølle. 15/7 1655 døbttes »Hans Raskis Datter i Grydvad Mølle« med navnet Elle. 18/9 1659 blev »Hans Raskes Konemoder« begravet. Det var under pesten i forbindelse med krigen. Den døde må have været hans svigermoder. Hans Rask forsøgte 1655 at få afgiften af mølleriet nedsat. Han fik tre mænd til at vidne, at han kun havde ringe næring, for »om Sommerdagene maler han lidet, fordi han ikke haver Vand, og om Vinterdagene maler han og en ringe ting, for der løber hverken Aær eller store Bække til Møllen«. Udsæden var 1661 1¼ td. rug, 8 skp. byg, 2 skp. boghvede, og der kunne avles 16 læs hø. 1663 døde Hans Rask, og 13. juli det år blev der foretaget skifte registrering af boet. På dette tidspunkt – så kort tid efter Carl Gustav-krigen – synes boet at have været overraskende velforsynet. Besætningen bestod af 4 heste, 2 føl og 1 plag, 1 svin, 2 stude, 4 køer, 1 kalv, 10 får, 3 »ronnevæddere« og 8 lam. yderligere 9 gamle »bistokke«, 9 unge og 8 helt nye bisværme. Blandt avlsredskaberne fandtes bl. a. 1 »Kirkevogn« (stadsvogn), en hakkelsekiste, 2 høleer med »Hårtøj«, en sadel og bidsel. Af bohaver var der flere egekister, brændevinstøj, 1 kakkellovn, 1 bordkrans med en kerte, 8 tinfade, 1 »pindkrus« af tin, og flere senge. I »Dørnset« (dagligstuen) var 1 bord, 1 skab, 2 bænke, 2 pistoler, 1 »rapiler« (lang kårde). Både i dette rum og i storstuen var væggene for en stor del beklædt med træpaneler, et fænomen, der sjældent forekom i bondehuse. I storstuen stod endnu et skab, og det var af egetræ. Her var også 1 fyrrekandeskab, 1 kiste, 1 sengested, velforsynet med sengetøj, 2 borde, 1 »røgskammel« (skammel med ryglæn), 1 gavlbænk og 2 andre bænke. I køkkenet var bl. a. 2 senge med udstyr. I kælderen var der adskillige tønder. Formuen var 419 sdlr. og gælden 94 sdlr. Der var altså overskud. Velstanden skyldtes sikkert ikke blot mølleriet. Her var sikkert også krohold dengang. Det var der senere.

Hans Rasks efterfølger som møller var sikkert *Niels Madsen*. Inden han kom her, havde han været møller på Henne mølle. Det gik tilsyneladende ikke så godt for ham. 1674 blev der taget syn over bygningerne. Laden var brøstfældig på lægter. En reparation ville koste 6 rdl. og 2 mark. På vognhustaget måtte der ofres 1 rdl., og på »Salshuset« (stuehuset) 7 rdl. Nogle uger efter denne vurdering af bygningernes tilstand var der igen syn. Man havde nemlig glemt kværnværket. Det blev da konstateret, at den nederste møllesten var »udygtig og gammel«, men mølleren havde to halve sten, som kunne erstatte denne opslidte sten i nogle år. Overstenen var så tyndslidt, at den kun kunne bruges et år eller to. Herremanden på Hesselmed tog dom over ham for resterende mølleskyld, og da han ikke formåede at betale, dømtes han fra fæstet, og han skulle gøre møllen »ryddelig«!

På tinget fremlagde rådmand Jens Rask, Varde, 1675 købebrev og skøde på Grydvad mølle. Han havde købt stedet af Chr. Langes forarmede arvinger (Hesselmed).

1681 og 1688 nævnes *Peder Hansen* som møller. Møllen havde et godt opland med 110 gårde og 30 huse. Desuden lod folk fra Varde ofte deres korn male her. I skattelisten 1692 nævnes »Grydvad Møll«, men *Peder Hansen* nævnes da ikke som beboer her. Det gør derimod *Helvig Pedersdatter* med »sin broder«. *Helvig* var vel *Peder Hansens* datter. 1693 blev »*Peder Christensen af Hilderslef*« gift med *Helvig Pedersdatter*. (Se gården VII, Hyllerslev). I mellemtiden havde møllen skiftet ejer. 1689 døde rådmand *Jens Rask*, og købmand *Laurids Lunde*, Varde, overtog *Grydvad mølle*, som han ejede 1699, da en ny »*Kopskat*« blev udskrevet. Det nævnes da, at møllen »baade om Vinteren udi frost og om Sommeren i Tørke fattes Vand«, og »derpaa findes *Jørgen Frederiksen* og *Hustrue*« og »en Tjeneste *Karl Hans Vilacksen*«. *Laurids Lunde* ejede altså møllen, og *Jørgen Frederiksen* drev den for ham. *Jørgens* kone hed *Mette*. I 1701 fik Varde en vejmølle, og derefter kom *Vardefolkene* ikke mere til *Grydvad* med deres korn. Det betød så meget for mølleren her, at han fik skatnedsættelse.

1710 brændte møllen, og mølleren klagede over, at der var 10-12 mil til nærmeste skov, og at han i de urolige tider (Store Nordiske krig) ikke kunne få tømmer sejlet hjem fra Norge. Han bad om fritagelse for landgilde i 4 år. Senest 1712 var *Christen Knudsen* møller her. Hans kone hed *Maren*. *Laurids Lunde* havde vistnok solgt møllen til præsten *Hans Vinther*, *Janderup*, der i 1718 ejede »*Grydvad Mølle*, som beboes af *Christen Knudsen*«. 1723 erkendte præstens enke, at hun »for nogen tid siden« havde pantsat *Grydvad mølle* til biskop *Thura* i Ribe, og møllegården til *Simon Christensen*, *Store Hebo*, hvorefter hun solgte det hele på auktion samme år (1723) til *Simon Christensen* for 500 rdl. Mølleren, *Christen Knudsen*, skulle svare 15 tdr. tør rug i afgift og male »husbondens« (godsejerens) korn »toldfrit«. Mølleren og hans kone fik flere børn. Tre var dødfødte. 15. januar 1730 blev der »læst over *Christen Møllers* barn *Iver af Grydvad mølle*, som blev hjemdøbt af mig (præsten) paa Hellig tre Kongers Aften«! Konen må være død kort tid efter, for 6/3 1732 blev »*Christen Knudsen Grydvadmøller*« trolovet med *Karen Andersdatter*. I januar 1754 døde »*Christen Knudsen*, forrige Møller af *Grydvad Mølle*, 79 Aar 6 mdr. gl.«! Hans enke, der var velhavende, flyttede til en svoger, *Boj Sørensen* i *Borre*, *Ål sogn*, hvor hun døde 1755. En af hendes brødre drev *Isbjerg mølle*. En anden broder var for 36 år siden (altså omkring 1719) rejst til *Amsterdam*, var blevet gift og havde fået 13 børn.

Der kan næppe være nogen tvivl om, at *Christen Knudsens* afløser som møller her var *Seboe Christian Sørensen*, født 1714 på gården I (mat. 15) *Hyllerslev*. Det mærkelige navn *Seboe*, *Seeboe*, *Sæboe*, *Zeeboe*, har sikkert sin oprindelse i det gamle navn *Sebbi* (måske oprindelig *Sæbjørn*). *Seboe* var her allerede i 1746. Det vides med sikkerhed, for 9/12 1768 erklærede *Jens Justesen*, *Mads Pedersen* og *Niels Christensen*, alle af *Hyllerslev*, samt *Christen Sørensen af Sønderhebo*, at »*Sæboe Sørensen* i 22 aar har havt sin

bestandige Bopæl i Grydvad Mølle, hvor hand endnu boer«! (Vester herreds tingbog). Seboes kone hed Anne Marie Christensdatter. Hvor og hvornår de blev gift, ved jeg ikke. Ægteskabet var tilsyneladende barnløst. På møllen opholdt sig pigen Malene Rebecca Christensdatter, f. ca. 1748. Hun synes at have indtaget en særlig stilling og var formentlig ikke almindelig tjenestepige. Ofte var hun fadder ved barnedåb og nævnes da som »Malene i møllen«. Men datter af huset var hun næppe, for hun findes ikke blandt arvingerne efter møllerkonen. 1775 blev hun gift m. Jes Jensen, gården I, Hyllerslev.

Men nu tilbage til forholdene på møllen. 3. pinsedag 1757, da præstens barn blev døbt, ofrede »Seboe Møller« 4 mark, og det var det største beløb, der blev givet i den anledning. 11. september samme år måtte »Kirsten Jensdatter af Varde« stå åbenbar skrifte for »Skjørlevned«. Hun var »besvangret under sin Tjeneste i Grydvad Mølle og udlagde til Barnefader Thomas Christensen, en dreng af Henne Sogn paa 16 a 17 aar, som da tjente med hende!« Det blev der sikkert snakket meget om den vinter. 1761 havde møllen 1 kværn i god stand. Der var »maadelig Vand, men god Maling, saa meget som med Vandet kan bestrides«. Mølledammen var tildels eftergroet. På det tidspunkt ejede byskriver Rasmus Ølgaard i Varde møllen. Seboe Sørensen var tilsyneladende ret velhavende. Ved auktionen efter Ingeborg Margrethe Termansdatter (byskriver Ølgaards enke), der døde 4/2 1775, købte han møllen for 1200 rdl. Han var så selvejer. Men det varede ikke længe, for han døde i september 1775. Hans kone døde i februar 1778, 83 år gammel. Skiftet efter hende viser udpræget velstand. Blandt meget andet blev registreret 12 sølvspiseskeer, 3 sølvbægre og »en rund kikkert«. Præsten, Hr. Sehested, fik af skifteretten (af boets midler) tildelt 6 rdl. »for Ligprædiken over den afdøde«, og det var ikke så lidt, for ved skiftet blev en god ko vurderet til samme beløb!

1778 nævnes præsten Abraham Jessen i Alslev som ejer, og hans søn *Hans Friis Jessen*, f. ca. 1752, som bruger af Grydvad Mølle. Hans F. Jessen var sikkert flyttet ind på møllen straks efter Seboe Sørensens kones død. Han blev gift 1778 med »Jomfru Marianne Jessen i Grydvad Mølle« (nævnes 1787 som Marianne Pedersdatter, 27. år gl.). Parret fik flere børn, hvoraf nogle døde som spæde. Børnene havde ikke almindelige bondenavne, men navne som Abraham Severin og Mette Helene Catharina. I april 1793 døde Hans Friis Jessens »Madame«, 38 år gl. På det tidspunkt var Hans Friis Jessen flyttet fra Grydvad. Han skal efter oplysninger i O. Nielsen, »Skadst Herred«, 1862, side 203, være flyttet til Janderup. 19/10 1793 blev han gift med »Jomfru« Johanne Hedvig Lemvig. 1796 blev han degn i Guldager.

Men inden dette skete, havde Grydvad mølle skiftet ejer to, ja faktisk tre gange. 1785 købte præsten Abraham Jessens svigersøn, Mads Rygaard på St. Hebo, møllen. Han døde 1791, og ved skøde af af 15/12 1791 overdrog enken møllen til Byrge Qvist, med hvem hun giftede sig 10/2 1792. Byrge Qvist var således ejer af Grydvad mølle. 2/5 1792 solgte han møllen til »Seignr. Nicolaj

Rattenborg af Bedsted« for 2820 rdl., og det nævnes da i skødet, at køberen overtager »den erhvervede Kongl. Bevilling af 10. Decbr. 1788 (til) at maae forandre bemeldte Grydvad Mølle til en Veirmølle med tillige Grubeværks Indretning«! Denne bevilling var givet af Rentekammeret efter at det var undersøgt, hvorvidt opførelsen af en vejmølle her ville skade nabomøllerne i deres næring. Vejmøllen blev bygget, men vandmøllen blev ikke nedlagt af den grund!

Den nye ejer, *Nicolaj Ratenborg*, var født 10/4 1768 i Bedsted sogn, Åbenrå amt, som søn af sognefoged og gårdmand Nicolaj Ratenborg og hustru Helena Nielsdatter. Han var gift med Anna Sophia Smidt, en datter af birkedommer Hans Smidt og hustru Karen Sofie Fogh, Frøstrupgård, Lunde sogn. De fik nogle børn, mens de var her. Blandt fadderne var hver gang folk fra Frøstrupgård og nogle af hans familie, f. eks. »jomfru Abigael Rattenborg og Sr. Rattenborg af Beedstedt«. Efter begæring af Nicolaj Ratenborg blev der d. 6/2 1800 holdt auktion over Grydvad mølle, og som højstbydende fik »Sgnr. Laurids Skaarup af Bekhuse« da møllen »tilslagen« for 4268 rdl. Det nævnes, at køberen overtager »Bemeldte Mølle samt Gaarden og Stampemøllen«. Hvad der blev af Ratenborg og hans familie, ved jeg ikke.

Den nye ejer, *Laurids Pedersen Skaarup* havde tidligere boet i Bækhuse, Outrup sogn. Han var født omkring 1765, og han var gift med Gertrud Marie Smidt, født ca. 1766 som datter af birkedommer Smidt, Frøstrupgård. Laurids var altså svoger til Ratenborg. Da han kom hertil, havde de børnene: Peder, født ca. 1791. Bodil, født ca. 1794. Hans, født ca. 1797 og Niels Hansen Lauridsen født ca. 1799. Laurids Skaarup og hans kone fik flere børn: 1803 Anne Caroline. 1806 Hans Fogh. 1808 Christen Høj.

1826 solgte Laust Skaarup møllen, men inden jeg går videre med den nye ejer, vil jeg, for at lette oversigten for læseren, meddele det, jeg har fundet om Skaarup familiens videre skæbne. Ved salget flyttede Laurids Skaarup og hans kone som aftægtsfolk ind i et »Huus« ved Grydvad mølle, måske et aftægtshus, der var bygget til dem. 1840 boede hos dem sønnerne Hans Schmidt Skaarup, 44 år, enkemand og »Møllebygger«, og Hans Fogh Skaarup, 34 år, ugift »Daglejer«. 22/10 1840 døde den tidl. møller Laurids Pedersen Skaarup. 1841 døde sønnen Hans Fogh Lauridsen Skaarup. Sønnen Christen Høj, f. her 1808, var bleven gift med en pige fra Sønderjylland, Margrethe Elisabeth Hein. De opholdt sig i Grydvad i 1841. 1865 betalte fattigvæsenet næsten 30 rdl. for »Christen Høi Lauridsens Søn Peders Forpleining paa Varde Sygehuus«, og samme år 3 mark for »Samme at kopsætte«! Om Christen Høj se mat. 22d, Hyllerslev. 1842 døde Laurids Skaarups enke, Gertrud Marie Smidt.

Men nu tilbage til den næste ejer af møllen. 10/8 1826 solgte »Laust Skaarup« møllen til »Knud Andersen af Jandrup« for 4000 rdl. rede sølv. I købekontrakten nævnes det, at det købte omfattede: »a) Grydvad Vindmølle, samt

Møllens Inventarium. b) De til Grydvad Mølle hørende Bygninger og Eien-
domme, hvorfra er solgt Elkier Eng, Forte og Knoldforten. c) Grydvad
Mølles Andeel af Jandrup Sogns Konge-, Korn- og Qvæg Tiende. d) Gryd-
vad Vandmølle forflyttet fra Isbjerg Mølle, med Inventarium af løst og fast. e)
En Parcel, Svinehauge kaldet. f) Den paa Gaarden værende besætning, Ind-
og Udboe, som af Kiøberen er modtaget«. *Knud Andersen* var født 1795 på
gården mat. 29, Janderup. 1824 blev han g.m. Ane Marie Hansdtr., f. 1794
på mat. 1, Nørhebo. De fik børnene: 1826 Kirstine Marie Knudsatter (g.m.
Teilmann, St. Hebo). 1828 Hans Christian Knudsen (gårdm. i Fåborg, Skads
hrd., far til Ane M. H. Margrethe Andersen, plejedatter på St. Hebo). 1831
Ane Kathrine Margrethe Agerholm Knudsen (g.m. S. M. Sørensen, St.
Hebo). I februar 1834 var der 5 tjenestefolk på møllen, nemlig 3 karle og 2
piger. Desuden var der 2 »Betjente ved Møllen«, sikkert møllersvende. Uden
tvivl var Knud Andersen en velhavende mand. Sammen med sin broder Hans
Andersen og Ole Sørensen i Hyllerslev ejede han Janderup kirke. Han tjente
ganske givet også gode penge som »kromand«. Jesper Madsen skrev 1911, at
der for et halvt århundrede siden endnu fandtes »Krohold i Grydvad Mølle,
skønt den ingen Privilegium havde. Før Landevejen til Nymindegab blev
anlagt, gik Vejen gennem Grydvad Møllegaard, saa man har maattet benytte
Møllebroen som Landevejsbro. Af den Grund har man vel også været nødt til
at se gennem Fingre med det ulovlige Krohold. Paa Markedsdage i Varde
kunne Møllegaarden være aldeles overfyldt med Vogne, især paa de tre store,
Midsommers-, Mikkels- og Jule-Markedet«! (årbøger Ribe Amt, 1911, s.
43). I matriklen 1844 oplyses det, at »Møllen har foruden Rug-qværns-Vær-
ket tillige Grube-, Stampe- og Valkeværker, der alt drives ved Underfalds
vand. Besidderen er berettiget til uindskrænket Brug af Vandet til alle Aarets
Tider. Foruden Vandmøllen er tillige en Stub-Veirmølle til Grovmaling,
opført østlig for Gaarden«! Om denne mølle skrev ovennævnte Jesper Mad-
sen i 1911: »Denne sidste var en firkantet Stubmølle med en meget stor
Arbejdsevne; paa den Tid (omkr. 1865) blev den flyttet til Aalbækmølle og
opstillet paa Banken ved Sneumbro; siden flyttedes den til Brørup, hvor den
endnu staar« (i 1911)!

1847 døde konen, Ane Marie Hansdatter, af »Vattersot«. Knud Andersen
blev et par år på Grydvad mølle, men senest i 1851 må han have afstået den,
for da var her en anden møller. Knud Andersen overtog formentlig i 1852
Store Hebo efter svigersønnen, Th. R. Teilmann's død (se St. Hebo).
Den nye møller i Grydvad var *Peder Jensen Jepsen*, kld. Kjær, f. ca. 1820,
vistnok i Vilslev sogn, g. 1845 i Vilslev m. Marie Kirstine Otzen, f. 1824 i
Arrild sogn. Peder var gårdmand i Hillerup ved Ribe, og der fødtes børnene
Ane Marie og Cathrine Marie i henhv. 1845 og 1850. Han meldte tilgang til
Janderup sogn som »møller« i 1851. Han var her endnu i efteråret 1853, men
derefter solgte han møllen. En kort tid drev han Frøstrupgård. 1857 købte

Møller Magnus Philipp Adolph Werenberg
og hans hustru,
Martha Kirstine Christiansdatter.
Formentlig omkr. 1870.
Fotografen ukendt.
Hos Ester E. M. Jansen, f. Werenberg,
Odense.

han Lindbjerggård i Ølgod sogn og nævnes som proprietær. Der døde han 1858 (se H. K. Kristensen »Øster Horne Herred«, 1944, s. 337).

Den næste ejer af møllen var *Christen Duer*, f. 1818 i Skodborg (søn af gdr. og grænsetoldbetjent Jens Duer), g.m. Botilla Lovisa Clausen, f. 1817 i Harreslev, Hanved sogn, ved Flensborg. De havde tidligere boet i Skodborg, hvor 4 børn var født. 25/7 1854 fødtes her deres søn Jesper Clausen Duer. Blandt fadderne ved barnets dåb var købmand Duer i Varde, sikkert en slægting til mølleren. Han, Hans Marcus Duer, var i 1864 medlem af borgerrepræsentationen i Varde, og han blev da, sammen med de øvrige medlemmer, af fjenden ført til Rendsborg (se Lindberg Nielsen, »Varde Bys Historie«, 1942, s. 150). 1857 var Duer her endnu. Det år fødtes her hans søn, Christian.

1858 ejedes møllen af *Magnus Philipp Adolph Werenberg*, f. 1822 i Ottern-dorf ved Hannover, Tyskland, g. 1843 i Lejrskov m. Martha Kirstine Christiansdatter, f. 1821 i Lejrskov sogn. De kom hertil i 1858 fra Alslev sogn. Tidligere havde de boet i Ødsted, Vejle amt. De fik mange børn. Nævnes kan: 1843 Magnus Christian (møller i Outrup). 1847 Christian (efterfølger her). 1852 Vilhelm. 1856 Martha Amalie (g.m. P. Kjær, Arrild). 1859 Adolf (død 1922 i Odense). Familietraditionen siger, at Werenberg løb hjemmefra, stak til søs og kom til Danmark. Til stadighed var her en møllersvend, fra 1860 til 1890. Andreas Andersen, f. i Døstrup sogn, var tjenestekarl her i 1870. Han blev 1872 g.m. Ane Kathrine Jensen fra Nørhebo Vestergård. 1891 døde mølleren. Hans kone døde 1901 i Varde.

Grydvad mølle omkr. 1905. Set fra sydøst. Til højre mølledammen. Alle bygninger er stråttækte. Personerne fra venstre: Mølleren, Christian Werenberg. Møllersvend (navn?). Møllers søn, Adolf, f. 1882. Tjenestekarl (navn?). Fotograf ukendt. Hos S. A. Werenberg, Hyllerslev.

Møllen blev overtaget af sønnen *Christian Werenberg*, f. 1847 i Alslev sogn, g. 1877 m. *Andrea Christiane Gram*, f. 1846 på Endrup mølle. De boede først i Arrild, Sønderjylland, og der fødtes deres børn: 1878 *Martha Christine* (g.m. *Klaus J. Klausen*, gården I, Hyll.). 1882 *Adolf* (gården V, Hyll.). 1899 betalte Chr. Werenberg 107 kr. i skat. Til sammenligning kan oplyses, at *Carsten Clausen* (gården I, Hyll.) betalte 260 kr. og *Johannes Thomsen*, Sønderhebo, 31 kr.

Fra omkr. 1913 til omkr. 1915 drev sønnen *Adolf Werenberg*, f. 1882, møllen som forpagter. Hans far døde 1922 i Varde. Moderen døde 1932 i V. Nykirke sogn. 1915 overtog *Adolf* gården V, Hyllerslev, og møllen blev solgt til *Valdemar Axel Jørgensen*, som 1917 solgte til *Bonde Jensen Christensen*, f. 1873 i Billum sogn, g. 1901 i Alslev m. *Ingeborg Boysen*, f. 1879 i Nordby, Fanø. Hun havde været lærerinde i Kærup skole. Det var under første verdenskrig, de kom hertil, og da var der vældig gang i mølletiet, ofte fra kl. 6 morgen til kl. 2 nat. 1920 blev boghvedegrynskværnen fjernet. De fik mange børn, hvis navne alle endte på y. De hed *Mary*, *Ketty*, *Henry*, *Benny*, *Elly*, *Freddy*, *Dagny*. Der var det særlige ved børnene fra Grydvad, at de sagde »jæ« om sig selv, mens de i øvrigt talte dialekt. De havde ret lang vej til skolen i Hyllerslev, og når sneen om vinteren stoppede vejene, gik de tværs over markerne. Så havde de et par svære, hjemmestrikkede strømper trukket uden over træskoene, således at disse ikke blev fyldt med sne. Det var jo inden gummistøvler blev almindelige. 1939 solgte *Bonde* møllen. Konen og han

flyttede til Varde, hvor de døde i henhv. 1956 og 1963. Deres datter, Ketty, f. 1907, er g.m. maler P. Ø. Hansen (se mat. 8c, Hyllerslev).

Den næste ejer var *Hans Martin Lauridsen*, f. 1913 i V. Nebel sogn, gift med Erna Madsen, f. 1919 i Billum sogn. De nedlagde mølleriet, men brugte vandmøllen til kraft og elektrisk lys, indtil de i 1943 blev tilsluttet det almindelige el-net. Hans havde en fin besætning af sortbrogede køer, der fik præmier på dyrskuerne, men hans største interesse var oldenborgheste. Han var den første i Janderup sogn, der havde en større besætning af sortbrogede svin.

1974 flyttede han til Varde og overdrog samme år stedet her til sin søn, *Laurids Madsen Lauridsen*, f. 1946, gift med Gudrun Pedersen, f. 1948 i Hodde sogn.

LITTERATUR OG HENVISNINGER

H. K. Kristensen, »Varde Vandmølle«, årbøger Ribe Amt 1942, side 510 ff.

N. M. Kromann, »Af Varde Vejmølles Historie«, årbøger Ribe Amt, 1943, side 616 ff.

Steen B. Bøcher, »Vandmøller og anden Vandkraftudnyttelse i Ribe Amt«, Kbh. 1944, side 43 ff.

Ribe Amtstidende 1899 (om skatteligningen).

Vester Horne Herreds tingbog, 1768, i landsarkivet, Viborg.

Skifteprotokol B 9, 1220 (1778) i landsarkivet, Viborg.

Hebo

I forstavelsen til stednavnet *Hebo* ligger sikkert oprindelig betydningen *hede*, og i ordets sidste stavelse betydningen *bod*, egentlig et mindre hus, et opholdssted af midlertidig karakter. Ordet *bod* findes i sammensatte ord som *toldbod*, *vejerbod*, *fiskebod*, ord der nu næsten er gået af brug. Stednavne med endelsen *bod*, hvor d'et i tidens løb er faldet bort, kendes der flere eksempler på. Således *Munkebo*, *Karlebo*, *Falsterbo*. *Hebo* er altså ens med *Hedebod*. Man må vel forestille sig, at en udflytter en gang i middelalderen byggede sig en simpel bolig – en *bod* – på heden nord for *Hyllerslev* og *Janderup*, og at dette sted – efterhånden som jorden blev opdyrket, og flere mennesker kunne leve der – gav navn til de tre gårde, *Store Hebo*, *Sønderhebo* og *Nørrehebo*, som må have været her allerede ved middelalderens slutning og i hvert fald i begyndelsen af 1600'tallet. I sin indberetning til *Ole Worm* 1638 nævner præsten *Hans Pedersen* bl.a.: »Fra *Strudvad* thil nord-nordøst endnu en eenistegaard, *Nørhebo*, som norden sig haffuer en stor høy, kaldis *Stiffshøy*. Fra for:ne gaard thil sønden ligger 2 eenistegaarde, kaldis *Sønderhebo*! De to enestegårde – som præsten kalder *Sønderhebo* – var rettelig *Store Hebo* og *Sønderhebogård*. I 1638 var »boden« altså blevet til tre store gårde. Inden 1688 var *Nørhebo*(gård) delt i to gårde, senere i 4 gårde og to husmandssteder, således at *Nørhebo* var blevet til en lille landsby. Langt senere blev der fra *Sønderhebogård* udstykket nogle parceller, hvorpå der blev bygget selvstændige ejendomme, som dog kom til at ligge ret spredt. *Boden* på heden var i århundredernes løb blevet til ret mange bosterder!

STORE HEBO

MAT. NR. 1 AF STORE- OG SØNDER HEBO. HARTKORN: 5322,
SAMT RIBE GILDES ENG OG STUF 0610½, IALT 6132½
ST. HEBOVEJ 17, PR. JANDERUP

I en periode ejede besidderen af denne gård så store jordarealer, at gården var nær ved at blive en komplet herregård. Derfor, og fordi her næsten hele tiden

boede betydningsfulde folk, indtager Store Hebo en særlig position i de to sogne. Det er rimeligt at antage, at den *Simon Johansen* i »Hiebo«, der 1503 mageskiftede med domkapitlet i Ribe, var ejer af Store Hebo. Han gav en toft og en ager i Kærup og fik derfor 2 læs eng i »Ævi« (Øve?) ved præstegårdens eng. I 1545 tog *Severin Simonsen* i Hebo tingsvidne for sognepræsten. *Jørgen Sørensen* eller *Severinsen* (som navnet oftest skrives) var da herredsfoged. Han var sikkert en søn af *Severin Simonsen* og boede vel på Store Hebo. Han fiskede med »hammer« (ruse) i Varde å. 1570 fik *Jørgen Severinsen* kongebrev på, at når han »for Alderdom og Skrøbelighed« ikke mere kan være herredsfoged, må han indtil videre være fri for »Sandemandstov, Nævn og alle andre Tov«.*) 1575 bekostede han nogle stolestader i Janderup kirke. På en af stolene står hans navn »*Jørgen Søvreus* i Hebo« (bind I, s. 44f). 1579 fik hans sikkert meget yngre kone, *Maren Iversdatter*, kongebrev på, at såfremt hun overlevede sin mand, måtte hun få de enge og korntiender, han havde i brug, for en rimelig indfæstning og mod at svare samme afgift deraf som han. 1585 svarede *Jørgen Sørensen* i »Hiedbou« 2 mark af »stuf« i Kjelst.**) Kort tid efter døde han, og hans energiske enke, *Maren* eller *Marine Iversdatter*, giftede sig igen.

På den store gård Astrupgård i Brøns sogn sad der en storbondeslægt, der førte adeligt våben med to korslagte fisk. Flere af disse bønder var herredsfogeder. 1542-78 ejedes Astrup af *Niels Pedersen*. Han var gift med *Ingeborg* fra Toftum (adeligt gods syd for Tønder) i Viding herred, og han var en temmelig stridbar mand. Deres ældste søn var *Anders Nielsen*, f. omkr. 1543, der »udi sin faders velmagt var uddragen og omsider kommen til Hedbo, liggende ved Varde«! Han blev nu gift med enken *Marine* (*Maren*) *Iversdatter*. *Anders Nielsen* drev Store Hebo, der som ovenfor antydnet hørte til Ribe Domkapitels gods, og en halv gård af Kronens gods i »Hebo« (*Sønderhebo*gård). Desuden var han borger i Varde by og drev købmandshandel dér, bl. a. opkøbte han fisk på de store vestjyske fiskerlejer. Det kunne til tider være ret besværligt. For året 1597 havde han således købt og betalt to fiskeres »somerfisk«, hvad han i retten beviste med brev og segl i sin regnskabsbog, og dog havde andre taget eller fået fisken. Da han en gang gjorde udlæg hos *Rasmus Nielsen* i Sønderside, var der inde i huset ikke effekter nok til at

*) *Tov*: Udsagn afgivet af gruppe nævninger, især om sandemænds (og ridemænds) kendelser, vidnesbyrd i skeltrætter, rans- og drabssager. Også om sådanne nævningers forretning, bestilling og embedsudøvelse. *Sandemænd* var nævninger, der udnævntes af kongen for livstid. Der var 8 i hvert herred, og de svor i visse større straffesager og enkelte borgerlige sager. *Ridemænd* beskikkedes til »at ride markskel eller herredsskel«, dvs. på stedet fastsætte skel mellem forskellige arealer.

**) *Stuf* (stuv): Jordparcel, der fremkom ved, at en bonde frasolgte en eller flere enkelte agre af sin jord. En sådan parcel var altså skilt ud fra den gård, den oprindeligt tilhørte. Stufjord var uden for landsbyfællesskabet.

dække gælden. Pantemændene lagde så beslag på to stykker »esketræ«, der lå uden for huset. Da Anders Nielsen hentede træet, blev han beskyldt for at have stjålet det! Anders Nielsen døde i 1602 og blev begravet i Janderup kirke. Inden for kordøren stod der en gravsten, hvis inskription præsten J. C. Hammer læste således: »Her hviler i Herren ærlig Mand Anders Nielsen Heeboe, som døde 30. november 1602 i hans Alders 59'de Aar, med sin kære Hustru Marine Iversdatter, som døde den 5. Oktober 1629 udi hendes Alders 73'de Aar. Og levede de sammen udi Ægteskab 20 aar. Gud gav dem en Søn og en Datter. Gud give dem en glædelig Opstandelse. Bekostede deres salig Søn Niels Andersens Hustru, Anne Nielsdatter i Varde, denne Sten dem til hukommelse.«

Efter mandens død fortsatte enken, Marine Iversdtr., den handel, han havde drevet, men da hun opsagde borgerskabet i Varde og jo boede på Store Hebo, var hendes handel »forprang«, og hun måtte 1606 betale en bøde. Også fiskehandelen fortsatte hun. Det fremgår af en regning, skrevet af degnen i Outrup, Jens Kristensen Snedker. Han stævnedes i 1613 »Maren Anderskone« (Marine Iversdatter) til betaling af arbejde, han havde udført for hende siden 1608. Han var på Store Hebo i 6 uger, »den tid jeg gjorde skodder for alle vinduer i gaarden, et skab der kom til Varde, to porte som hængtes for gaarden og en liden skive (bord)«. Og han fortsætter: »Jeg var ved Søndersiden (fiskerleje i Ho) med hende i 3 dage at tage fisk op, til min løn hver dag 6 skilling. Dernæst var jeg selvanden med hende ved Tudholhaf og Vesterside (fiskerlejer) i 3 dage, til min løn hver dag 2 skilling. Siden var vi hjemme i Hebo i 4 dage, den tid vi gjorde det mælkeskab over den stolbokælder til vor løn om dagen 2 skilling; var der siden i to dage«, da der arbejdedes i »den liden uskestou (udskudsstue) 2 skilling daglig«! På tinget sagde Marens søn Niels Andersen, at det var »aabenbarlig løgn«, at arbejdet havde stået på siden 1608, hvortil Jens Degn svarede, at Niels selv løj, og han bad sig Gud til hjælp på, at han havde gjort 9 ugers arbejde uden at få betaling for det. Marine Hebo (Iversdatter) havde Janderup kirketiende i fæste, og det tjente hun godt på, da tienden gav det dobbelte af fæsteafgiften. Der havde tidligere været langvarige stridigheder med præsten om denne sag. Det var i 1500'tallet, i herredsfogeden Jørgen Sørensens tid (se bind I, s. 65f.).

Sønnen *Niels Andersen* overtog Store Hebo efter Marines død. Han var ligesom faderen borger i Varde, hvor han blev rådmand og drev betydelig studehandel. Han blev gift med *Anna*, en datter af borgmester Niels Thomsen og Maren Rasmusdatter. En af Niels Andersens døtre, Maren, blev gift m. borgmester Stefan Nielsen, Varde, og en anden datter, Ingeborg, blev gift m. præsten Niels Hansen Arensberg, Jacobi kirke i Varde. En søn, Anders Nielsen Hebo, var rektor i Varde og senere præst i Thisted. Han var kendt for sin stejlehed og stridslyst.

Niels Andersen døde mellem 1623 og 1631 og efterlod sig ikke mindre end 5

gårde i Varde by og desuden Store Hebo, som jo ikke var hans ejendom, men en fæstegård. Enken, *Anna Nielsdatter*, drev Store Hebo videre, og hun beholdt en af gårdene i Varde, mens de øvrige fire blev overdraget til børnene. Hun fæstede halvdelen af Sønderhebo. De store mageskifters tid var nu indtrådt, og tilsyneladende var Anne Nielsdatter blevet bange for, at Store Hebo kunne blive solgt til en af egnens herremænd. Det var sikkert årsagen til, at hun i 1636 fik et kongeligt løfte om, at Store Hebo og den halve Sønderhebo ikke skulle sælges, men at Anna Nielsdatter og hendes børn og arvinger altid måtte beholde disse ejendomme under Kapitlet og Kronen mod at svare den sædvanlige afgift og således slippe for at komme »under daglig trældom« (hoveri). Ved dette løfte kom Store Hebo i virkeligheden til at indtage en særstilling!

I 1641 fæstede *Peder Byrgesen* en halv Krongård i Hebo (Sønderhebogård) og nogle stufenge. Samtidig overtog han vistnok en del af Store Hebo. Han var nemlig gift med Niels Andersens datter (se Hyllerslev Storgård). Under Torstensonkrigen blev Store Hebo plyndret i januar 1644. Det var stadig Anna Nielsdatter (Niels Andersens enke), der drev det meste af Store Hebo. Efter at datteren (Peder Byrgesens kone) var død i 1642, sad hun igen på hele gården. Hendes søn, *Jens Nielsen Hebo*, drev vistnok gården for hende, mens hun selv drev handel og forsøgte at nyttiggøre sine penge. 1654 tog hun dom over Mads Sørensen i Billumtarp, der ikke havde betalt tiende i flere år. Men da Jens Nielsen Hebo sammen med Th. Hansen i Strudvad – der repræsenterede herredsfogeden – og N. Knudsen i Kærup samt Niels Jørgensen i Nørhebo trådte ind i Mads's gård for at gøre udlæg, greb Mads til en økse, og »med vred Hu og med gruelige Eder og Banden« truede og undsagde han dem på livet, hvis de rørte noget af hans ejendom. »Hvorefter vi ere udgangne i Gaarden og ville gaa ind i Fæhuset, da kom forne Mads Sørensen og stod i Døren og sagde med vederstyggelig Blotten og Banden: Hvo her kommer og tager noget, da skal det koste hans liv«. Og videre sagde han til Jens Nielsen, at enten skulle han selv eller Jens Nielsen sætte livet til, hvis de rørte hans kvæg, og i det samme greb han en spade »med vred Hu høvet og truet, uden at Jens Nielsen slog eller saarede ham i nogen Maader«! Fjorten dage efter mødte Mads Sørensen på tinget og fremviste et sår. Han sagde, at Jens Nielsen havde slået ham med næven i hans egen gård.

1656 blev Anna, »Niels Andersens Enke«, dømt fra sit fæste, og 17. januar 1657 blev det hende forbudt at befatte sig mere med Store Hebo, men at gøre gården »ryddelig til førstkommende fardag«! Desværre eksisterer tingbogen for 1656 ikke, så man kan ikke se, af hvilken grund fæstet blev hende fradømt. Trods denne afgørelse blev hun siddende på gården. Hun døde 1659, og hendes søn, *Niels Nielsen Hebo*, overtog fæstet. Han overtog forpagtningen af Janderup kirketiende. 1662 opsgav han den »tingsel« (overenskomst) på kirkens tiende, som Søren Christensen i Jegum, Laurids

Jacobsen i Kærup, Søren Jensen i Hyllerslev og Hans Rask i Grydvad mølle havde haft med ham, og han forbød dem at fjerne kornet fra ageren, før kirkens rettighed (tiendedel) var fratalt. Han ville have tiende i kærven! Store Hebo var stadig kapitelgods, men 1664 hørte gården under Sorø. Niels Nielsen Hebo købte vistnok gården i selveje. Hans broder, Jens Nielsen Hebo, døde før 1666, for det år fremlagde Niels Nielsen Hebo i retten et brev, hvori han protesterede mod, at medarvingerne, Thistedpræsten Anders Nielsen Hebo, og Hr. N. H. Arensberg i Varde, lod sig forlyde med, at han skyldte sin afdøde broder en sum penge. Arveforhold har til alle tider kunnet skabe familiestrid! Selv døde Niels Nielsen Hebo i 1667. Hans efterlevende hustru var *Elisabeth Pedersdatter*, også kaldet Lisbeth. Hun var født 1643 og var datter af præsten Peder Klausen i Ål. Hun og Niels Nielsen Hebo var bleven gift i 1661. Nu sad hun ene tilbage, men trøstede sig med Guds ord. En tid søgte hun til Varde for at høre N. H. Arensbergs prædikener over Højsangen. Efter venners opfordring gav hun sig af med religiøs digtning og gjorde det efter samtidens og nærmeste eftertids opfattelse så godt, at Schönau i sit værk, »Samling af Danske lærde Fruentimmer«, 1753, kaldte hende »en gudelig og skøn Poetinde«! Lisbeths vers er som de fleste fra den tid stive og knortede, langsommelige og fulde af abstraktioner. 1687 kom hendes første bog, »Enckens Suck og Sangoffer, som bestaar Først udi Hiertens inderste Suck, naar Sorrig og Angist er saa stor, at dend Bedrøfvede icke kand græde, osv.«! To år efter kom hendes bog, »Aandelig Brude Harmonie« med digterindens portræt »oc et net Kobber, forestillende Brudgommen og Bruden, der kysse«! Portrættet af Lisbeth viser en yngre kvinde med smal, lige næse, lille gracios mund, store rolige øjne, et mægtigt hovedtøj med kniplinger, tunger og flæser. Hun bærer armbånd og ringe, og om halsen fem rækker perler.

I sit ægteskab havde hun to døtre, den ene (Maren) blev gift med præsten Hans Sørensen Vinther, den anden med præsten Hans Paludan (Kjær) i Ål. Desuden havde hun en søn, Peder Nielsen Hebo, der var student. Han døde 1718. Det blev sagt, at Lisbeth Pedersdatter fik megen hjælp af svigersønnen, hr. Paludan. Da Ål præstegård brændte fem dage efter, at et af Paludans børn var kommet til verden, hentede bedstemoderen (Lisbeth) det spæde barn og opdrog det, til det var 7 år. Barnet, der var født 31. marts 1687, fik navnet Niels Hansen Heboe og blev præst i Bredsten. I 1686 skødede Lisbeth sin arverettighed i Hebo til Hans Paludan.

Den poetiske Lisbeth var dog ikke åndelighed alene. Hun havde også forstand på det materielle. Hun var »benaadet« med den halve Janderup kongetiende og ansøgte »for Guds Skyld« om den anden halvdel. Hun fik den bevilget, »naar den var ledig«, og måtte om muligt fæste den. 1668 stævnedes hun flere Janderupfolk for kirketien den og desuden Mads Jørgensen i Nørhebo for 1½ tønde god sæderug. 1676 stævnedes hun endnu flere for gæld og

arbejde, de skyldte hende. Samme år klagede hun over, at fremmede heste var tøjret i hendes eng i »Flødgaard«, så græsset var opædt. Naturligvis kunne hun ikke undgå en langvarig proces med den førnævnte stridslystne kværlant, Anders Hebo, der som nævnt var rektor i Varde og senere blev præst i Thisted.*) Den ene sag fulgte efter den anden. Han overfusede hende endog privat. Engang i en »hæderlig Forsamling« i Varde, da »mester (magister) Anders« uden årsag »klammerede og udskældte den hederlige Dannekvinde Elisabeth Pedersdatter Hebo for et Skarn at være«, gik Lisbeth »straks ud af Huset med grædendes Taarer og sagde, at ingen erlig godt Folk skulle sige hende nogen Skarnsstykker paa«!

En ubehagelig oplevelse havde Lisbeth under et konegilde i Kærup i 1664. Pludselig kom den Henne præst, Hr. Chr. Poulsen (ordineret som præst i Henne 1663, død 1681) og Peder Jørgensen fra Janderup, begge beskænkede, ind i huset og forlangte brændevin, hvorpå Peder Jørgensen overfusede »Elisabeth Pedersdatter meget grovelig med adskillige spodske Skændsord, som Hr. Poulsen med hannem ikke alene bejaede og samtykte, men og undertiden understøttede med adskillige onde Ubekvemsord«! Konerne var enige om, at de aldrig havde hørt »nogen Mandsperson saa ubeskedet og groveligen sig imod nogen Quindespersion med Ord og Fagter anstillet«! Det kunne have været interessant at vide, hvilke »fagter« præsten og Janderupmanden havde lavet!

Lisbeth Hebo døde i 1703. Kort tid efter må Hr. Paludan i Ål have solgt Store Hebo til *Simon Christensen*, f. omkr. 1645, vistnok i Varde. Med ham fik gården en ejer, der målbevidst stræbte efter at gøre den til en herregård. I en årrække i 1680'erne var han forpagter og fuldmægtig på Visselbjerg. Tidligt begyndte Simon Christensen at samle bøndergods. Han havde således flere ejendomme i Hjerting. 1694 forsøgte han at købe Janderup og Billum kirker, men det lykkedes først i 1699 (se bind I, s. 59). Han vedblev at forøge godset, når lejlighed bød sig. Således ved ryttergodsauktionen 1719. Da skaffede han sig 2 gårde i Hyllerslev samt Nørhebo Øster- og Vestergård, to gårde i Kjelst og et øde bol og to huse i Tobøl, Guldager sogn. Endvidere skaffede han sig Ål og Lønne sognes kongekvægtiender. 1722 købte han den halve Hesselmed mølle af etatsråd Krabbe, og året efter købte han Grydvad mølle og en gård i Kjelst af præsten Hans Vinthers enke. Trods sin samlerflid nåede Simon Christensen ikke op på de 200 tdr. hartkorn bøndergods, der skulle samles, for at gøre Store Hebo til en »komplet« herregård. Men indflydelsesrig og velhavende var han. Som »patron« ofrede han meget på de to kirker. Han og hans hustru skænkede Janderup kirke en lysekrone til »kordøren« i 1724, og

*) Danske Atlas, Tomus V, 1769, s. 430 (om Thisted by): »1671 maatte Capellanen og Skole Lærerne i Tisted, paa Biskopens Forlangende give skriftlig Attest om Sogneprestens Magister Anders Heeboes Forsømmelse at bede for Kongen i sine Prædikener, og om nogle besønderlige Ord, han i sin Ligprædiken over Kong Friderik III havde talt«.

desuden gav de et »jerntalværk« til at anbringe omkring altergulvet. 1705 købte Simon Christensen engen »Store Munkland« i Hyllerslev enge af Peder Lauridsen i Ribe, der dengang ejede Lunderup. Det var en god og stor eng, han dermed havde erhvervet. Imidlertid blev den snedige Stephan Nielsen til Endrupholm ejer af Lunderup. Han fandt ud af, at Lunderup trods handelen vedblivende havde svaret skat af engen, og i 1718 sendte han sine folk ud at slå engen. Men da det var gjort, kørte Simon Christensen høet hjem, og så var der en proces i gang. Da det viste sig, at Simon Christensens skøde ikke var tinglæst, dømte landstinget, at engen skulle være Stephan Nielsens ejendom. Simon skulle have erstatning fra Peder Lauridsens arvinger.

Simon Christensen var første gang gift med Anne Enevoldsdatter. De havde et barn, Zidse, der døde 1716, 31 år gl. Simon indrettede da en åben begravelse i kirken. Anne Enevoldsdatter døde 1729, 82 år gl. Hun var altså omtrent jævnaldrende med Simon Christensen. Det var hans anden kone ikke! Hun hed *Mette Marie Jonsdatter*, og hun var født 1711 i Varde. Hun var altså 66 år yngre end Simon! Det var næppe kærlighed, der fik den purunge pige til at gifte sig med den rige olding. Ægteskabet varede kort. Simon Christensen døde i 1732 og blev begravet 5. november d. å. Han blev 87 år gl.

Inden der var gået et år, giftede hans unge enke sig igen. Den 24. september 1733 blev hun gift m. *Povl Mortensen Borreby*, residerende kapellan i Varde. Han overtog nu Store Hebo gård og gods samt de underlagte kirker. Men også dette ægteskab blev kort. Allerede i 1734 døde Mette Marie Jonsdatter, og hun, »Madam Borreby«, blev begravet 18. maj. Hun døde i barselseng. Borreby indrettede et fornemt gravkammer i Janderup kirkes tårnrum (se bind I, s. 47f). Han var købmandssøn fra Køge. Han stiftede et legat på 100 rdl. til skolevæsenet i Janderup.

I 1730'erne og 1740'erne blev Store Hebo drevet ved forpagteren *Niels Knudsen*. 1735 fødtes sønnen Peder og 1737 døde datteren Johanne Cathrine. 1742 oprettede han og hans hustru, Anna Catharina Falck, en kontrakt om, at den længstlevende af dem skulle sidde i uskiftet bo.

Povl Mortensen Borreby blev 1744 præst i Gudum sogn, Ringkøbing amt. Der døde han 1748, men han blev begravet i Janderup. Første gang var han gift med Dorothea Bendixdatter. Anden gang med førnævnte Mette Marie Jonsdatter og tredje gang (1738) med Gjertrud Marie Madsdatter, der ved skiftet efter ham (1749) fik Store Hebo med tiender (72 tdr. hartkorn) og bøndergods (60 tdr. hartkorn). 1749 giftede hun sig med Lars Johan Jelstrup, eftermanden i Gudum præsteembede. Han overtog dermed Store Hebo. 1757 købte han Gudumkloster i Gudum sogn. Senere erhvervede han Vorgård i Ålborg amt og senest Kokkedal i Hjørring amt. Han drev formentlig Store Hebo ved forpagter, indtil han solgte gården, antagelig til Hesselmed. 1766 oplyser præsten J. C. Hammer, at Store Hebo ejes af *Søren Rygaard*

(Hesselmed), som har ladet den vel opbygge og holder Tjenestefolk derpaa til Avlingens Drift«. I slutningen af 1760'erne overlod Rygaard ejendommen til sin søn, *Mads Rygaard*, og dermed blev Store Hebo igen beboet af sit eget herskab. 1774 skænkede han et orgel til Janderup kirke. 1775 giftede han sig med *Maren Agerholm Jessen*, født 1756 som datter af præsten Abraham Jessen i Alslev. Mads Rygaard var født på Hesselmed i 1742 som søn af Søren C. Rygaard og Birgitte Johanne Pedersdatter.

Den 28/8 1783 begravedes »en Dreng fra Storheebøe, der tiente fra Henne Sogn, som druknede i Aaen ved Ørve Sand, da den af Fornøvelse ville svømme en Hest, 14 aar gl.«! Hvad drengen hed, meldes der intet om. I 1787 havde Rygaard to drenge, børn af slægtninge, i huset. Den 24'årige Johannes Brinch var huslærer for dem. Det er uden tvivl ham, der senere (allerede 1801) var »skoleholder« i Ho. Der var da (1787) en del tyende på Store Hebo. Der var 3 karle og en tjenestedreng, en kusk, en køkken- og en bryggerspige. Som »opholdende« boede på gården den 15'årige Karen Lauridsdatter. Om hende, se Sønderhebogård. Mads Rygaard døde i marts 1791.

Året efter ægtede Maren Agerholm Jessen *Byrge Qvist*, fuldmægtig på Hesselmed. Han skal have været en dygtig landmand, der nøje fulgte med i gårdens drift. Han blev nu ejer af Store Hebo, og han ombyggede hele gården: laden i 1795, stuehuset i 1798 og de øvrige længer og bygninger i årene derefter. Byrge Qvists smukke stuehus står endnu, stråttækket som det oprindelig var. Byrge Qvist var »Forligs-Commissair« i Vester- og Øster Horne herreder. Han var kirkeejer, og foruden Store Hebo ejede han her i sognet Sønderhebogård og gården XII, Janderup. 1794 solgte han disse to gårde. De penge, der kom ind ved handelen, henlagde han for Sønderhebogårds vedkommende til »Janderup Kirkes Orgelværks Vedligeholdelse og dens Organists Løn« og for den anden gårds vedkommende til »Janderup Sogns Fattige«. Han var en velhavende mand, der lånte penge ud. I 1795 lånte han Jørgen Jensen i Janderup 50 rdl. til hans »tilhørende Fartøj, som han for 3 Aar siden paa Fanøe kjøbt haver og nu ejer og selv fører, Cathrine kaldet, ansadt for at være 2 Commerce Læster«!

I kirkebogen nævnes Qvist som »Signeur« og hans kone som »Madame«. De fik børnene: 1793 Birgitha Dorothea Margrete Qvist. 1797 Ursula Mette Marie Qvist. Fadderne var fra Varde, Søvig, Hennegård og Hesselmed. I 1801 var der 8 tjenestefolk på gården, 5 karle og 3 piger. Foruden deres egne døtre havde Qvist og hans kone hendes (Maren Agerholm Jessens) to forældreløse broderbørn fra Alslev hos sig. De blev opdraget dér. Datteren, Ursula Mette Marie Qvist, blev 1815 g.m. den 33'årige *Christian Westesen* fra Varde. De fik børnene: 1817 Børge Qvist Westesen. 1818 Maren Agerholm Westesen. 1821 Frederik Marinus Westesen.

1825 døde Byrge Qvist, 82 år gl. Hans kone døde 1834 i Varde. Efter Qvists død overtog Christian Westesen Store Hebo. Han havde efter sigende ikke

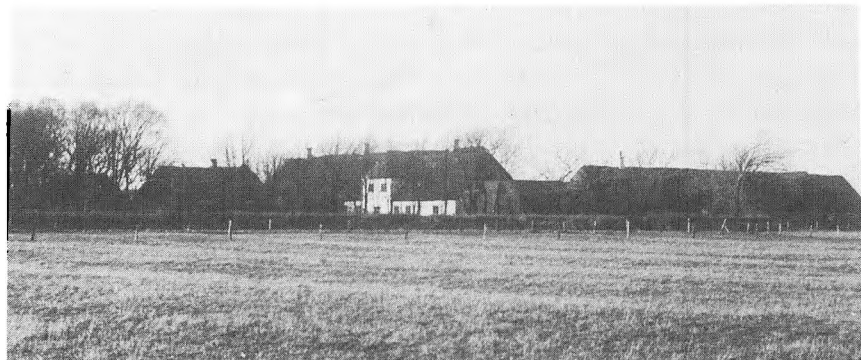
sin svigerfars dygtighed, og det gik vistnok ikke så godt. Formentlig var forholdet mellem ægtefællerne dårligt allerede på det tidspunkt. Godt kan det næppe have været, for i 1827 blev Westesen separeret fra Ursula Mette Marie. Hun erhvervede derefter gården mat. 10, Hyllerslev, hvor hun med sikkerhed boede i 1828. Hvad der blev af børnene, er ikke klart. De nævnes ikke i de efterfølgende Janderup-folketællinger. Forholdet virker lidt mystisk. Man skulle synes, at børnene burde have opholdt sig hos moderen, men da de ikke mere nævnes i forbindelse med hende, har Westesen formentlig fået forældreretten over dem. Måske har han taget dem med sig til sine slægtninge i Varde, hvor han døde i 1841. Efter separationen blev Store Hebo administreret til fordel for de tre børn af købmand Tranberg i Varde og sognepræst Asch. I den tid blev gården drevet ved forpagter Simon Andersen, g. m. Birgitte Kathrine Jørgensen.

1833 solgtes St. Hebo til brødrene Christen og Hans Hansen, der samme år videresolgte gården til kaptajn *Thøger Reenberg Teilmann*, tidl. ejer af Endrupholm, f. 1805 i Vester Nykirke sogn, g. m. Hansine Vistisen, f. 1804. Der var i dette ægteskab mindst 3 børn. I 1839 døde Teilmanns kone, og han var derefter enkemand i nogle år. I 1845 var der en husholderske og 8 tjenestefolk på Store Hebo. Kort tid efter giftede Teilmann sig med den unge *Kirstine Marie Knudsdatter*, f. 1826 som datter af møller Knud Andersen, Grydvad mølle. Hun var nok regnet for et godt parti. I 1847 fik de datteren Sofie Hansine Teilmann, og i 1850 sønnen Thøger Hans Teilmann.

Teilmann døde allerede i 1852, og hans hustru og de to børn flyttede til Varde. I 1890 boede hun i Skovbogade (nu Storegade). Hun døde i Varde i 1917. Af sine pårørende kaldtes hun »tante Stine«. Hun skal have været egenrådige og haft ret stor indflydelse på sine to børn. Datteren Sofie Hansine blev gift med sagfører Niels J. H. Harck, Varde. Sønnen Thøger Hans blev gift med Hertha Othilie Schäff, f. i Holsten. Han blev ejer af Gjellerupholm ved Varde og døde i 1936. Se Carsten Teilmann Hald, »Vestjyske Adelsfolk«, Varde 1966.

Efter Teilmanns død overtog hans svigerfar, møller *Knud Andersen*, Grydvad mølle, Store Hebo. Han var født 1795 i Janderup. Ved overtagelsen var Knud enkemand, og det ser ud til, at hans datter, *Ane Kathr. Magrethe Aggerholm Knudsen*, kaldet Margrethe, f. 1831 på Grydvad mølle, holdt hus for ham. Skolelæreren N. P. Hedeger, Hyllerslev skole, boede i 1855 på Store Hebo. Også i Teilmanns tid havde en lærer fra Hyllerslev, N. P. Haahr, boet her.

Knud Andersen døde pludselig d. 7/7 1862. Formentlig drev datteren Margrethe gården videre ved forpagter. 1865 blev hun gift med *Søren Marinus Sørensen*, f. 1833 på gården XII, Hyllersl. Han var en dattersøn af Byrge Qvist, og han overtog nu Store Hebo. Hans ægteskab med Knud Andersens datter var barnløst, og ægteparret tog et plejebarn, nemlig Margrethes bro-

Store Hebo 1915. Set fra sydøst. Til højre »østerhuset«, hvor det spøgte, fordi én havde hængt sig der!

derdatter, *Ane Marie Helene Margrethe Andersen*, kaldet Grethe, f. 1855 i Fåborg sogn, Ribe amt. Hun blev 1882 g.m. Hans F. Ulriksen fra Storgården, Hyllerslev. På St. Hebo boede enken efter møllebygger Chr. P. O. Hjort, Anna Frederikke Gönner, f. ca. 1815 i Rendsborg (død her 1890), og hendes datter, Mathilde Helene Hjort, f. i Ribe (se årbøger Ribe Amt 1911, s. 57). Også andre folk boede til leje her. 1872 døde Johannes Axelsen Hansen, »Indsiddet paa Store Hebo, 31½ Aar gammel«. Han var tidligere (1870) bestyrer på fattiggården (se bind II, s. 49 og 335).

1901 døde S. M. Sørensens kone, Margrethe. Han fortsatte driften af gården og holdt derefter husjomfru. Den første af disse var sikkert Karoline Hansen fra Hjerting. Senere var Ane Mølby husjomfru på Hebo. S. M. Sørensen var på den tid en af egnens mest velhavende mænd. Han var sognefoged i mange år, og han bestred flere andre tillidsposter, bl.a. var han amtsrådsmedlem. Han skal have været aktionær i Nebelbanen, og en gang skal han have irrettesat én af banens konduktører, fordi denne i sin tjenestetid drak en øl på en beværtning i Varde. Han betragtede vel nærmest denne funktionær som en af sine tjenestekarle. I 1917 fik *Hans Friis Ulriksen* skøde på Store Hebo, og han og Grethe flyttede ind på gården. S. M. Sørensen fungerede som direktør for Varde By og Omegns Sparekasse, og han flyttede til Varde. Her døde han 1926.

1922 flyttede H. F. Ulriksen til den nyopførte »Hebo Nygård«, og samtidig afstod han St. Hebo til sønnen *Søren Marinus Ulriksen*, f. 1892 i Hyllerslev, g.m. Mary Sofie Henningsen, f. 1899 i Farup sogn. Hun har fortalt, hvorledes gården var indrettet, da de flyttede ind. Mod vest var staldlængen, og mod nord var laden med en stor port tværs igennem. Mod øst var »æ østerhus«. Her var der vognport og værksted, hvori der bl.a. var et gammelt drejeværk. I den sydlige ende af denne bygning var der karlekammer. Midt i den store brolagte gårdsplads var der et mægtigt møddingsted, omsat af en

»De store Hyllerslev'er« og omgangskredsen. Fotograferet 1903, sikkert d. 21. marts, da S. M. Sørensen, Store Hebo, blev 70 år. Optaget fra nord, inde i gården i Store Hebo, foran stuehuset. Personerne fra venstre, øverste række: 1) Tøger Hans Teilmann, Gjellerupholm. 2) Provst Helms, Janderup. 3) Provstens kone. 4) John F. Johnsen, Nørhebo. 5) Sofie Harck, f. Teilmann, g.m. sagfører Harck. 6) Sagfører Niels J. H. Harck, Varde. 7) Søren Marinus Sørensen, St. Hebo. 8) Hertha O. Schäff, gift m. T. H. Teilmann. 9) Ikke sikkert identificeret. Måske avlskarlen på St. Hebo, måske kromand Martin Christian Thomsen, Lyne, gift m. S. M. Sørensens søster, Georgine Gjertrude (hendes 2. ægteskab). 10) Andrea Ulriksen fra Hyllerslev Storgård. 11) Hans Friis Ulriksen, Hyllerslev Storgård. 12) Jens J. Ulriksen, Hyllerslev (gården X). Næste række, siddende: 13) Ulrik A. B. Jensen, Hyllerslev Storgård. 14) Husjomfruen på St. Hebo, Caroline Hansen fra Hjerting (søster til John F. Johnsens kone). 15) Birgitte Dorthea Margrethe Johnsen (S. M. Sørensens søster. Anders Johnsens enke i Hyllerslev). 16) Kirstine Marie Teilmann, f. Knudsdatter., Varde (enke efter kapt. Th. R. Teilmann, St. Hebo). 17) Ikke med sikkerhed identificeret. Muligvis Georgine Gjertrude Sørensen fra Lyne kro (jfr. nr. 9), muligvis Ulrik A. B. Jensens kone, men det ligner hende ikke rigtig. 18) Margrethe Ulriksen, f. Andersen, g.m. Hans F. Ulriksen. Nederste række: 19) Sofie Amalie Gersdorf Teilmann, datter fra Gjellerupholm. 20) Anna Elise Harck (datter af sagfører Harck. 21) Edel Margrethe Krag Teilmann, datter fra Gjellerupholm. Til »de store Hyllerslev'er« hørte også Carsten Clausen, gården I, Hyllerslev. Den sociale afstand fra disse folk til »lemmerne« på fattiggården var meget stor! Fotograf Th. Nielsen, Varde. Originalbilledet hos John Bendixen, Vejen.

mur af kampesten. Omkring den – undtagen mod vest – var der plantet hyldebærbuske. Der kom masser af fluer fra møddingen. Alt var stråtagget og gammeldags.

Den 28/11 1931 nedbrændte alle de gamle udhuse på Store Hebo. I løbet af ganske kort tid bredte ilden sig til alle tre længer, og stråtagene var et glødende ildhav. Brandvæsenet kunne intet stille op. Heldigvis blev Byrge Qvists smukke stuehus reddet. Året efter blev udhusene nyopført med et betydeligt mindre areal.

1941 overtog Søren M. Ulriksen »Hebo Nygård«, og han solgte St. Hebo til Magnus Madsen, der 1944 solgte til tørveentreprenørerne Niels H. Nielsen og Johannes O. Christensen fra Vorbasse. De drev gården ved bestyrer, indtil de i 1946 solgte til den nuværende ejer, *Lambert Hansen*, f. 1917, g. m. *Else Kirstine Jensen*, f. 1919, begge født i Darum sogn. Sønnen Hans Hebo Hansen, f. 1954, er nu medejer.

Det er givet, at der til en så gammel og så betydelig gård som Store Hebo knytter sig sagn og overtro. Således fortælles det, at der i porten gennem laden mod nord oprindeligt var en svær portdør. Den blev lukket og stænget om aftenen, men lige meget, hvor forsvarligt dette blev gjort, så stod porten altid åben om morgenen. Man mente, at der var foregået noget slemt på dette sted, og at det var spøgteri. Til sidst fjernede man portdøren. Også i østerhuset spøjte det. Man sagde, at én havde hængt sig der og »gik igen«. »På loftet« skal der være fundet et menneskekranium. Et lignende sagn findes om en gård i Outrup sogn (se H. K. Kristensen, »Outrup Sogn«, Varde 1933-35, s. 445). Endelig skal der have været en hvid dame, der ved nattetid og i mørke aftener spøjte ved indkørslen til gården. I det lave område mellem Store Hebo og Strudvad færdedes »æ lænkmand«, et spøgelse, der slæbte en raslende jernkæde efter sig. Bag dette sagn ligger nok forestillingen om den svigagtige landmåler, der ikke kan få fred i sin grav. (Meddelt af Mads Vesterby, Ane Marie Jensen, Janderup, Ane Thomsen, Strudvad og E. Eriksen, Kærup). [Knud Jensen].

RØGTERHUSET UNDER STORE HEBO.

UDEN SÆRSKILT HK. NEDBRUDT

Dette hus hørte under Store Hebo og tjente som bolig for røgteren på denne gård. Det lå ved den nord-sydgående del af Baunhøjvej.

I h.t. oplysninger i vurderingsbogen skal huset været bygget i 1880. Måske var den første beboer den »Inderste og Dagleier i Agerbruget«, *Bennet Pedersen*, der i 1880 boede i et hus på »Storehebo Mark«. Han var f. 1834 på mat. 3, Nørhebo, og blev 1867 g.m. *Else Marie Pedersen*, f. ca. 1835 i Hostrup. Han døde 1881.

I 1890 boede *Christen Rask Pedersen* her. Han var f. 1835 i Øse, gift 1861 med *Nielsine Christensen*, f. 1837 i Hostrup. Christen var røgter på St. Hebo, og han gik hver dag ad en sti fra huset tværs over markerne til St. Hebo. 1901 nævnes han som røgter med »fast Tjeneste paa St. Hebo«. Konen var da »Vadskekone«. Christen var veteran fra 1864. Han døde 1916. Hans kone døde 1926 i Ål sogn.

Næste beboer af huset var *Christian Nielsen Christensen*, g.m. *Mary Katrine Kvist Jensen*. De havde 9 børn. Christian arbejdede på Varde stålværk. Han døde i 1924, og *Mary* flyttede med børnene til det »hvide hus« ved landevejen

i Hyllerslev. Da ejedes røgterhuset ikke mere af St. Hebo. Anton M. Christensen »Baun« (mat. 25, Hyllersl.) købte det i 1919.

Derefter boede *Jens Clausen* her i et par år. Han var arbejdsmand. Efter ham boede *Hans Pedersen* og Bolette til leje i røgterhuset. Hans gik i dagleje på egnen. Han kunne grave brønde, sætte kornhæsser og nødslagte dyr. Han og Bolette flyttede 1931 til Janderup, og stedets daværende ejer, Johannes Simonsen, lod huset nedrive.

SØNDER HEBO

MAT. NR. 2 AF STORE- OG SØNDER HEBO. HARTKORN 7201.
SØNDERHEBOGÅRD. STORE HEBOVEJ 9, PR. JANDERUP

Denne gård var en af de største i sognet. Første gang stedsnavnet Sønderhebo er fundet anvendt, er 1634, men gården her er helt sikkert meget ældre. Landgildets størrelse viser, at gården var stor. Det var 1½ ørte rug, 1½ ørte byg, 1 svin, 1½ mark 2 skilling 2 album til helmis og volmis, samt 8 hestes gæsteri.

I 1562 hørte gården under Kronen og havde *Jørgen Sørensen* som fæster (se s. 200). I 1593 og 1603 var Peder Pedersen her og i 1625 *Christen Pedersen* og *Jens Pedersen* – altså to fæstere på denne ene gård. Det år (1625) måtte Jens Pedersen bøde 15 dlr. for »en Kvinde, han havde beligget, og havde han selv sin egen Ægtehustru«. Året efter var han i »bordag« (slagsmål) med *Jørgen Rask*. Sidstnævnte er formentlig identisk med den »*Jørgen Rask* i Hillerslef«, der blev begravet på Janderup kirkegård d. 7/6 1657.

Anna Nielsdatter klagede til kongen, da hun, der havde Store Hebo i fæste, var »meget fortrængt af Kronens Gaard, der for liggende, kaldet Sønderhebo, som to Bønder ibor. Den ganske forlukker og hindrer Driften og Græsgangen« til hendes enge, hvorfor hun har været nødt til at købe det halve af denne gård, som hun så begærede i fæste, hvilket bevilgedes. Det var Christen Pedersens del af gården, hun erhvervede. I lang tid blev denne halvdel af Sønderhebo drevet under Store Hebo.

Imidlertid drev Jens Pedersen tilsyneladende sin halvdel af gården videre. Ovenfor er nævnt, at han var sin kone utro. Han og hans folk synes at have været ret letlevende. Det var sikkert hans datter, der også forsyndede sig mod det 6. bud. 5. sept. 1638 døbttes »et slegfred Pigebarn med navn Karina (Karen). Moderen Kirstine (Kirsten) Jensdatter i Sønderhebo. Faderen Hans Simonsen i Misthusum i Skerrebæk Sogn«. Kirsten har tjent i »æ sønden« (her Skærbæk) og var bleven »lokket« der.

Den 4. juni 1648 »jordis Jens Pedersen af Sønderhebo«. Det ser ud til, at hans enke drev gårdsparten videre. Hun må være den »*Karine* (Karen) Jenskone af Synderheboe«, der blev begravet 9/11 1657.

Omkring 1650 boede *Peder Rask* vistnok på Sønderhebogård og havde den ene halvpart i fæste. Han hørte til herredsfogedslægten med samme tilnavn, og han var selv midlertidig dommer i oktober 1644. I 1643 var han gift m. Anna Nielsdatter. 1651 var han synsmand sammen med Mads Pedersen og Peder Hansen (se Nørhebo Østergård). 1659 døde Peder Rask. Hans børn, Jens Pedersen Rask, Maren og Elle, fragik arv og gæld efter begge forældre, og *Jens Pedersen Rask* overtog gårdsparten i Sønderhebo. Han havde arvet slægtens juridiske interesser og var delefoged for Riberhus i Vester herred. I forbindelse med en af sine første sager fik han et brev med følgende ordlyd: »Kiære Jens Pedersen! Gud give Eder en God Dag! Lader jeg Eder herhos vide, at jeg haver bekommet Skrivelse fra Lensherren, Bøndernes Skyld anlangende, at de nu endeligen uden videre Forhaling skal lade den blive ydt på Riberhus«. Brevet er dateret 15. februar 1662 i Varde og underskrevet af Staffen Nielsen. Det var borgmesteren i Varde, der skrev, og han meddelte herved, at bøndernes restancer i den strenge tid efter svenskekrigene skulle inddrives! Tilsyneladende sad Jens Pedersen Rask i ret gode kår. Bl. a. var han i stand til at yde Kristopher Philip Kurtzer på Mølbygård et lån, hvorved han fik pant i en gård i Ho. 1661 og 1664 nævnes »Kongelig Majestæt« (Kronen) som ejer af Sønderhebo og Niels Nielsen (St. Hebo) og Jens Pedersen som brugere (fæstere). Sidstnævnte var Jens Pedersen Rask.

1680 blev gården udlagt som ryttergods. 1686 havde Jens Pedersen Rask 4 heste, 1 plag, 4 køer, 3 stude, 2 ungnød, 16 får og 2 svin. Stuehuset var 18 fag, laden 14, fæhuset 17, stalden 15 fag, og manden »ved magt«. Samtidig drev Elisabeth Pedersdatter (Niels Nielsens enke) sin del af Sønderhebo. Hun boede på St. Hebo, men her havde hun ladet bygge 18 fag hus, og deri havde hun 20 traver rug, 8 traver byg og 10 læs hø. Resten af sin avl havde hun indkørt på St. Hebo. Efter hendes død 1703 overdrog regimentet hendes del til præsten H. S. Vinter.

1703 var »Jens Pedersens (Rask's) fradøde halve ryttergård i Sønderheboe« overdraget til sønnen *Niels Jensen*. Hans kone hed vistnok Kirsten. Hun var datter af skipper Niels Andersen i Ho. 1704 fødtes deres søn Niels, 1705 Lavrs. De fik flere børn. Ved ryttersessionen 17/6 1705 i Varde meddelte præsten H. S. Vinter, at hans gårdspart her »falder ham besværlig at drive«. Han afstod den, og den blev tildelt Niels Jensen, som dermed var enefæster. På grund af sygdom overlod han 1714 fæstet til Niels Gjødese fra Guldager, der havde ret mange husdyr, bl.a. 6 stude og 20 får. Han døde 1724. 1719 var gården her blandt det gods, kaptajn Elbrecht, Høneborg Ladegård, Erritsø ved Fredericia, erhvervede. Senere blev Søvigård ejer af Sønderhebo.

1733 blev *Søren Pedersen* gift m. Maren Nielsdatter af Sønderhebo. Præsten skrev da i kirkebogen: »Guds befordre deres saavel som andres Ægteskab til

hans ære«. Søren kan have været fæster her. Han døde 1738. Enken giftede sig samme år med *Laust Hansen* af Nørhebo. Han overtog vel fæstet. 1746 var fæsteren *Christen Sørensen*, f. 1712 på gården I, Hyllerslev, g.m. Abigael Cathrine Blæhr, f. ca. 1726, datter af provst Peder Ludvigsen Blæhr, Skanderup sogn. De fik børnene: 1746 Peder (efterfølgeren her). 1748 Søren (gården X, Hyllerslev). 1750 Carsten, sikkert den »Sign. Carsten Bruun, forhen Hør Kræmmer i Kiøbenhavn«, der begravdes i Janderup 1799, »ongefæhr 50 aar gl.«. 1761 Seboe Christian (kromand ved åen i Janderup). Ialt fik de 8 børn. Der var to piger, Else Malene, f. 1755, og Pernelle, f. 1758, død s.å. Førstnævnte pige er sikkert den »Elsebeth Malene Christensdatter af Sønderhebo«, der 1/8 1788 blev g.m. Ole Olesen Frøesig af Varde. 1766 nævner præsten Sønderhebo som »en temmelig stor Gaard, og beboes af een Mand«. Kort efter købte Mads Rygaard (St. Hebo) gården. Abigael Cathrine døde i marts 1775, og 21. april s.å. blev Chr. Sørensen begravet. Sønnen *Peder Christensen* blev s.å. gift m. Appelone Jensdatter, f. 1850 på Hyllerslev Storgård. Ved den tid overtog Peder sikkert fæstet. Parret fik 5 børn. Det ældste, Appelone Cathrine, blev født i 1777. Yngste barn var Jens Christian, f. 1787 (Nørhebo Vestergård). 1786 døde to af børnene pludselig. Kirkebogen beretter kort, men dramatisk om denne ulykke: »4. Juli begravdes Peder Christensens, Sønderhebo 2de Døtre: Anne Cathrine, gl. 6 Aar, og den yngste, gl. 3 Aar. Død af Børne Kopper og lagt i een Kiste«!

I februar 1788 blev der begravet »et dødfødt og uægte Barn af Elsbeth Christensdatter af Sønderhebo«. Hun var vel den samme som ovennævnte Elsebeth Malene, der senere på året blev gift med manden fra Varde. Til barnefader blev udlagt Christen Ottesen, Føhr, der havde besvangret hende, da hun tjente hos Otto Grauer i Øvelum. Elsebeth havde altså tjent så langt borte som på den frisiske vesterhavsø Føhr i det sydslesvigske!

I sept. 1791 døde konen, Appelone. Peder Christensen giftede sig 11. novbr. s.å. med Karen Lauridsdatter »af Storehebo«, f. 1773 i Kærup. I sin lille slægtsbog, »Riberslægten fra Sønderhebo«, Lohses forlag 1909, nævner forfatteren, P. Chr. Knudsen, at hun, som han kalder Karen Ruhdal, var opdraget på St. Hebo, hvor hun virkelig også var i 1787. Ifølge Knudsen kom hun fra et fattigt hjem i Kærup, hvor børnene »sad på gulvet og spiste mælk og brød«! Karens far hed Laurids Bertelsen. Han havde vel tilnavnet Ruhdal. Peder Christensen og Karen fik 2 børn. 1792 Appelone (se mat. 21, Hyllerslev). 1796 Karen (g.m. Boie Madsen, mat. 2b).

I 1795 kom der en ny mand på Sønderhebogård. Det gik til på den måde, at Børge Qvist på Store Hebo, der jo nu ejede gården, stillede den på auktion. Salgssummen ville han henlægge til »Janderup Kirkes Orgelværks Vedligeholdelse og dens Organists Løn«! Auktionen blev holdt 17. marts 1794 på Varde rådstue, og »Fæsteren Peder Christensen« blev som højstbydende »i

Commission af Christen Jensen Riber af Janderup tilslagen Sønderheboegaard, staaende for 7 tdr. hartkorn, for den summa 1505 Rdl. «! I august 1794 overdrog P. Christensen gården til Chr. J. Riber, som betalte Qvist de 1505 rdl. Så var gården hans, men han og P. Christensen havde stadig et indbyrdes mellemværende, nemlig overdragelsen af gårdens besætning og løsøre, idet det jo kun var jorden og bygningerne, Chr. J. Riber havde købt. 4/8 1794 blev da tinglæst en aftale, hvori bl.a. følgende punkter er nævnt:

»Jeg Peder Christensen overdrager til bem. Christen Riber den ved Auktionen den 17d Marty d. A. givet Bud og Kiøb paa min boende Sønderheboegaard og ligeledes fra Dato til ham frastaar og overlader Samme i alle Maader og med den Ret, jeg den har købt og i den Stand med Bygning, Eiendom og Avl det nu befindes, saa og dermed overleveres af min derpaa ejende Besætning, nemlig 4 Heste, 11 Køer, 1 Thy, 2 aarings Kalve og 1 Sommerkalv, 29 Faar, Væder og Lamme, 2 Grøise, 1 beslagen Vogn med Tilbehør, 1 do. Vogn med Bag Beslag, 1 do. med Før Beslag, 1 Par Leder Kobler med Lænker, 1 Par do. med Reeb, 1 Tømme, 1 Sæt Hammel, 2 gl. Stierte, 1 do. ny, 1 Huus Stue, 1 Slibesteen, 3 Høeleer med Skaft, 1 Skippe Maal, 1 Pleiel, 1 Skovl, 2 Høefork, 1 Hammelstok uden Svingel, 2 Spader, 1 Vandtrug, 1 Bidsel, 1 Tømme, 1 Par Leder Kobler med Lænker, 1 Par seletræer, 1 Par Puder med Leder, 1 Par Hestedekkener, 2 Par Jern Harver, 1 Plov med Tilbehør, 1 Hakkelse Kiste med Kniv, 1 gl. Bidsel, 1 Jern Harve Dræt, 1 Støft, 1 Svinetrug, 1 Bærebæare, 1 Vognskriin, 1 Spand ved Brønden, 1 Par Heste Puder, Kobler og Tømme, 2 Jerngrebe, 1 Kober Kiedel med andet gl. Kobber af Værdi 18 rdl., desuden følger det over Hiolden findende løse Træ og i Gaarden værende Reebe og Tøjer med slig videre som hører til dens Besætning, samt inden Døre af Bænker og Hylde, som er Muur og Nagelfast og som i alle anførte Deele fra Dato staar for hans egen Regning og Ansvar. Hvorimod ieg Christen Riber lover og herved tilpligter mig:

1) at give bemt. Peder Christensen og Kone og Børn efterskrevne Aftægt og Ophold, nemlig: a) af ny opbygger et Aftægtshuus paa det aftalte og udviste Sted ved den gl. Jordfold af forsvarlig Bønderbygning i mindst 7 fag eller 18 al lang og 9 al vid, og deraf de 4 fag indrettes til en Stue, Sovekammer, Spisekammer og Kiøkken m.v. og dette med de øvrige 3 fag i alle Dele saaledes her i Sognet brugeligt er og ske bør til Fornødenhed, og Samme fremdeles vedligeholder, og derved indretter og fæster behøvende Brønd og Kaalhaug, og det i alle Deele forsvarlig og inden næstk. 1st May eller efter Aarets Leilighed før eller efter saa hastig ske kan.

b) derved henlægges følgende Opholdsjord, som i Dag er udviist og afdolet, af Gaardens Eiendomme, Agerjord fra Markens sønder og Øster Side, de paa Klaumsheden (?) saakaldede stakket Stykker og næst indtil norden for Hyllerslef Kirkevej, 19 heel Agre ialt ansadt for 11 Tdr. Udsæd, Eng i Øve fra Øster Side 2 Dags Slet, lang 545 al, bred i begge Ender 52 al, foruden 1½ alen til Vasegrogen, i Giesten næst norden ind til Klaumbroe (?) 1 Dags Slet og det i Nør ind til næste Klyne Brud og derhos ald den Hede og Grønning som findes og ligger sønden og vesten omkring Agerjorden ind til Nørre-Siden af den gl. Jordfold, hvor Huset sættes, og altsaa imellem Huset og Inklukningen for Øve Bierg, og paa vester Side til den gl. Enggrob, dog Enhvers tilgrænsende Fortog, samt derover gaaende lovlige Veje og Fædrivte med videre Fart uforkrænket; hvilken Opholds-Jord jeg i alle Deele forsvarlig dyrker og driver, dog at Aftægtsbeboeren og Kone selv derved forretter den Haandarbeide deres Leilighed og Helbred og Kræfter tillader, og besørger jeg næste Foraar deraf 10 Skp. Land indtaget, giødet og besaad med Byg og Boghvede saaledes forlanges, og desuden ind til Opholdsjorden er sadt i fuld Drivt, overlader jeg af Gaardens Sæd 10 Skp. af det beste i enhver Rugtægt, hvilken udgaar ligesom Aftægtsjorden indtages og besaaes, samt forsvarlig og i rette Tid dertil skaffer og bierger følgende Ildebrændsel, af Aftægts Husets Giest Eng 3 Dags Klynekasten og af Gaardens Hede 3 Dags Tørvegrøvt og 1 á 2 Læs Lyng, og maa Aftægts Beboeren paa min Bekostning dertil antage de havende Kastere.

c) Jeg betaler Aftægtsmandens og Kones Extra-Skat og Offer, giver dem aarlig til første May til Suur og Salt 2 rdl., og ligesaa 2 rdl. til 1. Novbr., i alt 4 rdl., besørger deres Korn til og fra Møllen, og naar behøves kører dem til og fra Kirken.

e) Ved Indfløtningen i Aftægtshuset medtager Peder Christensen og Hustru deres heele Indboe,

som i Dag mig ikke er overladt, samt 2 af de beste her i Gaarden befindende Køer, og ligesaa 5 Faar med deres Yngel, og af Gaardens Besætning som ikke foran er specificeret og mig overladt 2 gode Kornsåkke, 1 Høle med Skaft og Meiekroge, 1 Sæt Hærde Tøi, 1 Plejel, 1 Spade og 1 Sold.*)«

I løbet af sommeren 1795 må Peder Christensen og hans familie være flyttet til aftægtshuset (mat. 2b). Det nævnes i kontrakten, at huset skulle ligge ved »den gamle Jordfold«. Formentlig havde der her været en rund eller firkantet fårefold, omgivet af et jorddige, og måske var det med velberåd hu, at Peder Christensen valgte dette sted, hvor fårenes bestandige tilstedeværelse havde gødet jorden så godt, at den var særlig egnet til anlæggelse af en kálhave.

Gårdens nye ejer, *Christen Jensen Riber*, var f. 1763 på Ribe Domkirkes gård i Janderup (bind II, s. 297f). Han blev 1795 g.m. Kirsten Jacobsdtr., f. 1774 på gården II-B, Janderup. Af deres børn kan nævnes: 1798 Anna (g.m. C. Simonsen, Billumgrd.). 1800 Jens (kromand i Ølufvad). 1802 Jacob (efterfølger her). 1804 Christen (bind II, s. 36 og s. 168). 1808 Karen (gården VII, Hyll.). 1811 Søren (mat. 2c). 1813 Mads Rygaard (bind II, s. 363).

I 1834 boede tre af sønnerne hjemme på gården, nemlig Jacob og Mads, der var ugifte, samt Søren, der var gift, og hvis kone også opholdt sig på gården. Af tjenestefolk var der kun en pige på 18 år. Det må have været et underligt »hjemmegroet« sted med hele tre fuldvoksne sønner og de aldrende forældre ved samme bord!

1835 blev sønnen *Jacob Christensen Riber* g.m. Barbara Nielsdatter fra Toftnæs i Alslev sogn, der opholdt sig hos »sin Morbroder Hans Friis i Hyllerslev«. De fik børnene: 1836 Christen (efterfølger her). 1838 Kirstine (g.m. J. Chr. Jensen Friis). 1841 Ane Kirstine Marie (g.m. Fr. Bennedsen d. æ.). 1843 Niels Marinus (mat. 18, Hyll.). Jacobs far, Chr. J. Riber, døde 1839, og i 1840 fik Jacob skøde på gården. Det, han erhvervede, var hovedparcellen, benævnt som »Parcel No 1« på 5221³/₄ hk. (mat. 2a). Til Jacobs broder, Søren, blev der udstykket »Parcel No 2« (mat. 2c). Søren skulle have

*) I den ovenfor citerede kontrakt af 4/8 1794 forekommer en del ord, der næppe er forståelige for den moderne læser. Blandt disse kan nævnes følgende: »beslagen Vogn«, dvs. en hestevogn, hvis træhjul var forsynet med jernringe. Ikke nær alle vogne var således udstyret. Nogle kørte på den bare træfælg, og her ser vi, at der på Sønderhebogård var én vogn med »bagbeslag« og én med »forbeslag«, dvs. at på disse vogne var kun det ene sæt hjul forsynet med jernringe eller -skinner. »Leder Kobler«, dvs. remme, hvori hestene bar vognstærten, og disse remme (kobler) var altså her af »leder« (læder), formentlig svineskind. »Skippe Maal«, beholder af en sådan størrelse, at den kunne rumme en skippe korn, oftest udført i bødkerarbejde. »Harve Dræt«. »Dræt« (af drage, trække) betyder her lænken, kæden, rebet, hvori harven slæbtes. »Støft«, sikkert »støwt«, dvs. møgbørre. »Heste Pude«, en »pude«, en regel af siv, der blev lagt på hestens (studens) hals, og hvortil det gammeldags træktøj var befæstet. »Hiold« = »hjold«, loft af løse stænger og brædder over lade og lo. »Hærde Tøj«, redskaber til at hærde leen med. Bestod af en lille jern-ambolt (æ hå rsped) og en hammer. Lebladet blev lagt på ambolten, og så slog man dets æg tynd med hammeren. Ved denne hærkning blev leen skarp.

ret til »2de Dages Klynekastning i Sønderheboe Kjær aarlig, nemlig een Dag i den søndre Side og een Dag midt i Kjæret«. 1845 var der 5 tjenestefolk her på gården. 1846 døde konen, Barbara. 1847 blev Jacob g.m. Anne Nielsdatter, f. 1814 på mat. 21, Hyllerslev (hun var et barnebarn af ovennævnte Peder Christensen). De fik børnene: 1848 Niels. 1850 Bartum (mat. 2e). 1853 Barbara Nielsine (Fr. Bennedsens anden kone). 1855 Niels Hansen (mat. 2c). 1851 døde aftægtskonen, Kirsten Jacobsdatter.

Ved skøde af 20/9 1881 overdrog Jacob Riber gården og dens jorder til sønnerne Christen og Bartum. Til Bartum blev der udstykket et areal på 2630½ ny hk., og her byggede han gården mat. 2e. Christen fik hovedparcelen (2a), hvis areal nu var på 4220½ ny hk. Begge brødre skulle svare aftægt til forældrene, men Christen havde de fleste forpligtelser, og han havde i marts 1881 yderligere skrevet under på, at han »ved Gaarden« ville »opføre og indrette 5 Fag Huus« til beboelse for forældrene. Huset blev vistnok bygget samme år. Dermed var *Christen Riber Jacobsen* ejer af Sønderhebogård, hvis areal – som antydtes ovenfor – var en del reduceret. Han blev 1881 gift med *Johanne Christensen*, f. 1852 i Strudvad.

1884 døde Jacob Riber. Hans enke blev boende i aftægtshuset, hvor hun i 1890 havde en 13'årig tjenestepige. Hun døde i 1904, men da var der sket forandringer på Sønderhebogård.

1895 døde konen, Johanne. 1897 solgte Chr. Riber Jacobsen gården. Han døde 1898 i Hyllerslev. Næste ejer var *Johannes Thomsen*, f. 1858 i Outrup sogn, g. 1884 m. Ane Karoline Christensen, kld. Line, f. 1856 på Varde Vestermark, dtr. af Chr. Høj Lauridsen (se mat. 22d, Hyll.). De havde et barn, Margrethe, f. 1889. Tidl. havde de drevet stedet Ab (mat. 5) Nørhebo. Johannes merglede kun foragrene. Det gav jo mindre vækst længere inde på marken, men Johannes mente, at »det sier så kjøn ud fra æ vej« med en frodig forager! Han var god ved husdyrene, som hver især havde individuelle navne. I 1907 ombyggede han stuehuset. Aftægtshuset brændte ved lynnedslag i 1919.

Johannes Thomsen afstod gården i 1920, og han og Line flyttede til Janderup stationsby, til huset »Granly« ved landevejen.

Line døde i 1936. Da de efter begravelse stod på kirkegården, sagde én af følget: »Hun hår no wan døj en gue kuen, Johannes« (hun har nu været dig en god kone). Hertil svarede Johannes oprigtigt: »Ja, søvrn fo'n«. Det var et udtryk, han tit brugte, når noget virkelig skulle bekræftes. Johannes døde i 1946.

Den næste ejer var *Kristian N. Kristensen*, f. 1891 i Tistrup, gift med Mette Marie, f. 1889 i Sdr. Omme. De havde tre døtre, Agnes, Marie og Vera. 1938 solgte Kristian til *Peder Aggesen Juhl*, f. 1911 i Vojens. I 1941 brændte stalden og laden. Nye bygninger blev opført. I 1948 var gården uden besætning, og Peder A. Juhl solgte til *Søgaard Nielsen*, f. 1919 i Ho, gift 1948 med

Ulla Godballe, f. 1928 i Varde. De drev gården som alsidigt brug indtil begyndelsen af 1970'erne. Nu arbejder de begge uden for hjemmet.

MAT. 2b, SØNDERHEBO, 0612¾ HK. SDR. HEBOVEJ 14
1794 købte Chr. J. Riber Sønderhebogård, og hans forgænger, *Peder Christensen*, f. 1746, blev aftægtsmand og flyttede til mat. 2b, som var udstykket fra Sønderhebogård, og hvor et aftægtshus var opført ved »den gamle Jordfold«. De blev de første beboere her. Stedet tilhørte dog stadig Chr. J. Riber. Det var en god aftægtskontrakt, Peder Christensen havde oprettet med Chr. J. Riber (se Sønderhebogård). Her i aftægts huset, ca. ¼ mil syd for den gamle gård, tilbragte Peder Christensen og hans kone, Karen Lauridsdatter, deres sidste levetid. De havde deres døtre, Appelone, f. 1792, og Karen, f. 1796, hos sig. Karen må altså være født her på 2b. I 1801 opholdt sig hos dem den 32'årige Christen Christensen Sand, der var »Skoleholder«, formentlig i Hyllerslev.

1814 blev datteren Karen g.m. *Boie Madsen*, f. 1783 i Kjelst. Han var da avlskarl på St. Hebo. P. Christensen døde i 1823, og 1824 købte Boie stedet af Chr. J. Riber for 200 rdl., som han lånte hos Byrge Qvist, St. Hebo. 1834 kaldes stedet et »Huus«. Karens mor var på aftægt hos dem. Hun skulle hvert år have visse leveringer, bl.a. 4 pund tælle, ½ skp. salt, 6 pund hør, 3 pund uld og 5 kander (næsten 10 liter) brændevin. Hun døde 1842. 1839 blev datteren Maren Agerholm Boiesdr., f. 1818, g.m. Chr. Pedersen fra Baunhøj, Alslev sogn (mat. 25, Hyllerslev). 1847 blev sønnen *Mads Boisen*, f. 1820, g.m. Jessine Christine Carstensdr., f. 1821 på gården X, Hyllerslev. Han fik skøde på stedet i 1848, og forældrene gik på aftægt. Faderen døde i 1867. Ejendommen blev 1872 solgt til *Jens Chr. Henriksen*, g.m. Mette Sørensdtr. Ved den tid flyttede Mads Boisen om i huset mat. 32b, Janderup. Der boede han og hans kone, kld. Sine, samt Mads's mor, Karen Pedersdr. Hun døde i 1893. Mads døde i 1901, Sine i 1904. Stedet her blev i 1879 købt af *Christen Poulsen*, f. ca. 1828 i Bølling, g.m. Maren Nielsdr., f. ca. 1834 i Outrup. Maren døde i 1889, og i 1890 blev stedet solgt til Ulrik A. B. Jensen, Hyllerslev, og S. M. Sørensen, St. Hebo, der s.å. solgte til *Jens Jensen*, kld. Jens Lindvig, f. 1866 i Outrup sogn, g. 1888 m. Johanne, f. 1867, dr. af Peder C. Jensen »Baun« (12b, Hyll.). Da Ane Thomsen i Strudvad var 10 år (i 1897), fik hun den ide, at hun ville ud at tjene, og hun blev så »bånpig« (barnepig), »o passet åg æ kyer« (og passede også køerne) hos Jens Lindvig. De havde dengang en stue, hvor gulvet kun var af stampet ler. I soveværelset, der samtidig var en slags opholdsstue, var der bræddegulv. Jens Lindvig kørte fragtkørsel til Varde med hestevogn.

I 1900 købte Jens Lindvig en gård i Nybro, Outrup sogn, og han solgte da 2b til sin kones broder, *Jens Peder Jensen*, kld. Baun, f. 1869 i Janderup sogn,

Ejendommen mat. 2b, Sønderhebo, omkr. 1907. Set fra sydøst. Personerne fra venstre: Jens Peder Jensen »Baun«. Søn, Christian. Tjenestepige (navn?). Datter, Sofie. Søn, Niels Peder. Konen, Kirsten.

gift i 1900 med Kirsten Pedersen, f. 1872 i Ølgod sogn. Jens Bauns datter, Sofie Jespersen (12a, Janderup), har fortalt, at da forældrene havde overtaget gården og papirerne var i orden, havde de kun 80 øre i rede penge. Men Jens Baun klarede sig. I 1907 byggede han det meste af gården om, nemlig stuehuset og stalden. Det var Peder Lauridsen i Hyllerslev, der opførte stuehuset. Sofie har fortalt, at hendes far engang solgte en kalv til S. M. Sørensen. De var uenige om prisen, der var 50 øre mellem dem, men omsider gav Jens Baun sig. Han syntes, at det var for ringe af S. M. Sørensen, at denne holdt så stejlt på sit, for han havde tjent som karl på St. Hebo. Denne opfattelse blev dog ændret, da S. M. Sørensen gav Sofies broder, Niels Peder, en guldtikrone i »hålpæng«! Halepenge var normalt et mindre beløb, som køberen gav sælgerens kone eller undtagelsesvis et af børnene. I 1939 flyttede Jens Baun og Kirsten til Janderup stationsby. Samtidig overtog deres søn, *Nikolaj Jensen*, f. 1909, gården. Han var g. m. Astrid Kirstine Kristiansen, f. 1915 i Lydum sogn. I 1970 solgte han det meste af jorden til naboerne Otto Berg Christiansen (2e) og Arne Thomsen (8b, Hyllerslev). I 1979 solgtes bygningerne med det resterende areal til regnskabsfører *Karl Jager Nielsen*, som året efter afhændede stedet til *Folmer Østergaard*, f. 1947 i Rinkenæs.

MAT. 2c, SØNDERHEBO, 0631½ HK. SDR. HEBOVEJ 24
Den første beboer på dette sted var *Søren Christensen Riber*, f. 1811 på

Ejendommen mat. 2c, Sønderhebo, omkr. 1915. Set fra syd.

Sønderhebogård. Han erhvervede 1840 den fra fødehjemmet udstykkede »Parcel No2«, der fik mat. nr. 2c. Han var g.m. Maren Lauridsdtr., f. 1805 i Ål. 1845 nævnes stedet som »et Huus«. Konen var da væverske. de havde sønnerne, Christen, f. 1832, og Laurids, f. 1843. Sønnen, Chr. Riber Sørensen, meldte i 1849 afgang til Nr. Bork som »Møllerlærling. Senere drog han til Sønderjylland, og han blev ikke møller, men møllebygger. Han blev g.m. Ane Kirstine Andresen, f. 1834 i Skærbæk. De boede en tid i Døstrup, og der fødtes 1857 sønnen Andreas Marinus. 1858 kom *Christen Riber Sørensen* tilbage til stedet her, som han overtog 1861. Efter hvad »Kre Riwer« (hans barnebarn) har fortalt, drev han møllebyggeri her. Broderen Laurids var lærling hos ham. De havde en savegrav, hvor de selv savede tømmeret i brædder og planker med en sav, der blev trukket af 2 mand. 1866 fik de sønnen Søren Riber.

1879 magesiftede Christen med *Chr. Jensen Friis* fra mat. 8b, Hyllerslev (nabo). Christens forældre, Maren og Søren, blev boende her. De døde henhv. 1889 og 1892. Jens C. J. Friis, f. 1833 på 8b, var g.m. Christens kusine, Kirstine Jacobsdtr. Riber, f. 1838. Om Jens, se mat. 8b og 16e, Hyll. Om Chr. Riber Sørensen, se også 8b. 1888 fik *Niels Hansen Jacobsen Riber*, kld. Niels Riwer«, f. 1855 på Sønderhebogård, skøde på 2c, og Jens C. J. Friis flyttede til 16e Hyllerslev. Niels var g.m. Karoline Methilde Christensen, f. 1865 i Ål. De fik 7 børn, hvoraf bør nævnes: 1888 Jacobine. 1896 Johanne (g.m. bygmester H. A. Iversen). 1898 Frands Bennedsen Riber. Stedet kaldtes »æ bjerre« (bjerget), sikkert fordi terrænet her er lidt højere end de omgivende arealer. 1937 blev stedet overtaget af Niels Ribers søn, *Frands Bennedsen Riber*. Han var ugift, og søsteren Jacobine holdt hus for ham. Han drev ejendommen og var mælkekusk. Hans mor døde i 1937 og hans far i 1943.

I 1963 solgte Frands Riber jorden fra sin ejendom (2c) til naboen Arne Thomsen på 8b. Bygningerne, der hermed var jordløse, solgte han til Arne Thomsens søn, *Svend Erik Brøndlund Thomsen*, f. 1938, g. m. sygeplejerske Jytte Lings, der er født i Randers. I 1977 købte Svend Erik jorden fra sin fars ejendom, således at han nu har jorderne fra både 2c og 8b. Han driver ejendommen med kvæg og kornavl.

MAT. 2e, SØNDERHEBO, 2630½ NY HK. SDR. HEBOVEJ 6

Denne ejendom blev oprettet i 1881 på jord, der var udstykket fra Sønderhebogård til *Bartum Jacobsen Riber*, f. 1850, fra hans far, Jacob Christensen Riber, der da ejede Sønderhebogård. Bartum lod selv bygninger opføre på arealet. Han blev i 1881 g.m. Gjørthea Sørensen, f. 1858 i Kærup. Sammen med sin broder, Chr. Riber Jacobsen, skulle han yde visse varer i aftægt til forældrene, bl.a. »16 pund Kaffe, 5 pund Kandis, 8 pund Cicorie, 60 potter 7% Kornbrændevin, 5½ pund Rygtobak og ½ pund Skraatobak«! Bartum og Gjørthea fik børnene: 1882 Ane. 1883 Jacob og 1887 Kirstine.

I 1907 blev datteren Ane g.m. *Johan Hansen*, f. 1879 i Næsbjerg. Året efter fik Johan skøde på ejendommen. Han skulle betale 6000 kr. for gården, og desuden skulle han svare aftægt til svigerforældrene og forpligte sig til at opføre en tre-fags aftægtsbolig til dem ved stuehusets østre gavl. Johan og Ane havde tre børn: Anna, f. 1909, Gjørthea og Stinne. Johan Hansen døde i 1924, og enken drev derefter gården videre med Lars Holm fra Hannevang som bestyrer. I 1927 døde Bartum J. Riber. Den 22/1 1932 døde hans datter, Ane (enken efter Johan Hansen), og d. 30/4 1932 døde hans kone, aftægtskone Gjørthea.

Efter Anes død i 1932 blev ejendommen overtaget af hendes svigersøn, *Otto Berg Christiansen* (f. 1910 i Sdr. Bork), gift i maj 1932 med datteren *Anna Hansen*. I 1970 købtes jord til gården fra mat. 2b. Otto Berg Christiansen døde i 1973. Siden har Anna selv drevet ejendommen.

MAT. 2g, SØNDERHEBO, 0521 NY HK. OKSBØLVEJ 74

Dette sted er udstykket fra Sønderhebogård, sikkert i 1897. Jens N. Jacobsen, Bandsbjerg, erhvervede i 1899 arealet, som han i 1914 solgte til præstegårdsforpagter *Jens Søren Bakkensen*, f. 1873, g. 1897 m. Kristine Clemmensen, f. 1871, begge født i Oksby sogn. I 1919-20 lod Jens Søren den stadig eksisterende gård opføre ved landevejen. Han og konen flyttede ind i 1921, da forpagtningen af præstegården ophørte. Kristine og Jens Søren drev gården godt, og de var ret velstillede. De fik ingen børn. Hun døde i 1950. Han, der var blind sine sidste år, døde i 1953. Året efter købtes gården af *Peder Poulsen Pedersen* i Kærup, der døde 1955. Chr. Hansen, senere ejer af mat. 21b, Jand., forpagtede gården. Nu ejes den af Aage Nielsen, f. 1924 i Hostrup. Han driver minkavl.

MAT. 2h OG 2m, SØNDERHEBO
HEBO NYGÅRD, OKSBØLVEJ 68

Stedet er i 1897 udstykket fra Sønderhebogård og solgt til U. A. B. Jensen, Hyllerslev. I 1922 lod hans søn, *Hans Friis Ulriksen*, f. 1857, en gård opføre her. Gården, der blev kaldt Hebo Nygård, var bygget af murer H. A. Iversen, Janderup, af gode materialer for 44.000 kr. Hans F. Ulriksen var sognefoged og sparekassedirektør. Hans kone, Grethe, døde i 1935. Se også gården VIII, Hyll., og St. Hebo. 1941 fik sønnen *Søren M. Ulriksen*, f. 1892, der indtil da havde drevet St. Hebo, skøde på gården. Hans far døde 1946. Søren solgte i 1949 gården til *Edgar Gammeltoft*, som omkr. 1960 solgte til *Sigurd Jepsen Uhd*, f. 1932, g.m. Marie Larsen, f. 1938, begge i Ansager sogn.

MAT. 2-L, SØNDERHEBO (ET HUS). SDR. HEBOVEJ 1

Dette areal blev udstykket fra mat. 2e af Bartum Jacobsen Riber til hans datter Kirstine Sørine, f. 1887, da hun blev gift med bygmester *Hans A. Iversen*, som byggede hus her. Efter Kirstines død i 1912 solgte H. A. Iversen huset til slagter Rode Jensen.

1917 skøde til *Jens Nissen Jacobsen*, der da havde solgt sin gård, mat. 5 Bandsbjerg. Da han døde i 1933, arvede hans datter, *Marie Jacobsen*, huset. Hun var lidt mærkelig, og i modsætning til sin far – der nærmest var gerrig – havde hun et afslappet forhold til penge. Af den grund havde faderen bundet hendes kontante arv på ca. 42.000 kr. i overformynderiet. Det var virkelig mange penge, hun arvede. Man kunne dengang bygge 4 parcelhuse for det beløb! Lærer Poulsen i Hyllerslev blev beskikket som hendes værge.

Marie holdt af dyr, og hun havde på ejendommen både en ko, geder, får, ænder, høns og mange katte. Det var nok af sidstnævnte årsag, at man gav hende øgenavnet »Kat Mari«. Hun kunne godt lide at handle og kørte rundt i en jumbe, trukket af en langhåret islænderhest, og falbød børster og lertøj. Hun spandt ikke guld på sin handel. Lyst og evne fulgtes ikke rigtig ad. Men helt tosset var hun alligevel ikke. De midler af arven, der var til hendes rådighed, var begrænsede, og værgen bestemte, hvor store beløb hun måtte få. Dog havde hun fri rådighed til at købe sine daglige fornødenheder i brugsen. En gang var hendes kontante penge sluppet op, og værgen ville ikke lade hende få nogle. Så købte hun en del margarine i brugsen, og med det kørte hun rundt i sin jumbe i Nørre Hebo, hvor hun solgte det for en lavere pris end den, hun selv havde givet. Så havde hun penge igen!

Hun gik klædt i en brun, fodsid vadmelskjole og med tykke hjemmestrikede strømper i træskoene sommer og vinter. Om hovedet havde hun et tørklæde, hvis snipper hun konstant tyggede på. Hun kørte hvert år til fåremarkedet i Ho, og her blev hun efterhånden en kendt fremtoning på

Marie Jacobsen.
Omkr. 1930.

grund af sin særprægede påklædning og sin meget specielle optræden. I flere år i 1930'erne havde hun en plejedatter, Andrea, hos sig.

Maries fulde navn var Kirstine Marie Jacobsen, og hun var født d. 25/5 1890 i Hyllerslev på mat. 14 som datter af gårdejer Jens Nissen Jacobsen og Andrea Kristine Hansen, der begge var født i Sønderjylland. Som barn skal hun have været svagelig af kirtelsyge, og man skal da have brugt det middel at dyppe hendes hoved ned i en spand med koldt vand. På grund af faderens nærighed fik hun næppe det, hun kunne spise, og hun har fortalt, at hun tog æg fra hønserederne, prikkede hul på disse med en nål og sugede blommen ud! Måske var det ikke så mærkeligt, at hendes væsen efterhånden var blevet lidt underlig. I 1917 blev hun gift med den jævnaldrende Chr. Madsen, og de overtog en ejendom i Stifthøje, men ægteskabet blev opløst (se mat. 26b, Hyllerslev).

Marie Jacobsen var en af sognets særlinge, og hun blev vel derfor latterliggjort noget mere, end hun egentlig havde fortjent. Om dette sårede hende er ikke let at vide, men omkring 1945 forlod hun Janderup sogn og rejste til Sønderjylland, hvor en del af hende slægtninge boede. Hun købte hus i Randerup by, og her boede hun resten af sine dage. Hun besøgte jævnlig sine pårørende i Randerup, Mjolden og Ballum, bl.a. kom hun af og til hos gårdejer Gravers Hansen i Randerup, hvis far var hendes fætter. Her hentede hun også mælk til de mange katte, som hun også her havde hos sig. De kaldte hende »Marie Hyllesle«. Hun døde på sygehuset i Løgumkloster d. 1/1 1947

og blev begravet på Randerup kirkegård. Hun endte sine dage på denne egn, hvor hendes forfædre havde levet!

Da Marie rejste til Randerup, blev huset købt af brøndgraver *Kristian Aage Eskildsen*, f. 1908 i Janderup, gift med Martha Jensen. Han omkom 1955 i Kraunsø, Hostrup sogn, i en brønd, der skred sammen om ham. Enken havde huset et stykke tid og solgte derefter til *Magnus Hansen*. Næste ejer var *Hans Ulrik Hansen*. I 1971 havde korporal *Frede Richard Jensen* huset. Det brændte natten til d. 1/4 d.å., mens F. R. Jensen boede der. Det blev genopført lidt længere inde på grunden. Nuværende ejer er *Niels Bloch Nielsen*, f. 1947 i Billum.

Nørhebo

I det område, der kaldes Nørhebo eller Nørre Hebo, var der oprindelig kun én gård, der da sammen med Store Hebo og Sønderhebogård var de eneste gårde i hele Heboområdet. I 1638 var gården her endnu en »enestegård« (se indledningen til afsnittet om Hebo), men snart efter må den være delt, for med sikkerhed var her 2 gårde i 1661, og i 1688 nævnes disse gårde som »Nørre Heboe« Vestergård og Østergård. Vestergård, der var underlagt domkapitlet, havde det mindste areal. Den blev ved med at være én gård. Østergård ejedes af Kronen. I løbet af 1700'tallet blev den delt i mindre steder, hvoraf tre blev betragtet som gårde.

Der optræder i kirkebogen og i andre arkivalier folk, der sandsynligvis var »indsiddere« på én af de to gårde, men nogle kan have boet i huse. En husbeboer var nok den Kirstine Christensdatter, »Huskone af Nørheboe«, der 1655 måtte stå åbenbar til skrifte i kirken. 1648 havde Karen Christens i Brik, Ål sogn, fået sin søn Christen Christensen i lære hos skrædder Palle Jepsen i Nørhebo, og som »lærepenge« gav hun skrædderen 4 bukkeskind, for 3 mark »tørre geider« (fisk), 1 »kuhall« (en art rokke) til 10 sk., 2 snese »skuller« (rødspætter) til 12 sk., 1 rdl. rede penge samt en »vost« til 8 sk. og 2 »rochel« (rokker) til 6 sk.! Palle Jepsen gik det ikke godt. Det ser ud til, at han og hans familie bortdøde under svenskekrigen det år, »da landet blev øde«! 7/11 1659 blev der »læst over Palle Skræders barn«, der ved dåben fik navnet Jep. 13/11 1659 »begravet Palle Skræders barn«. 17/11 1659 »Begravet Palle Skræders Hustru och barn tillige«. 12. december 1659 »begravet Palle Skræder«. Det år døde folk i et sådant antal af pest, at man knap kunne følge med til at begrave dem (se bind I, s. 149 ff.). I 1674 optrådte endnu en skrædder, nemlig Christen Jensen, der efter det oplyste boede i Nørhebo. Han tog det år stokkenævnt på, at han var bosat i Vester herred, og (at han) ikke andetsteds, hverken i købstæder eller fremmede steder, brugte sit håndværk, »men kun for bønder og almue der i herredet med vadmelsklæder«! Det var sagtens skrædderlauget i Varde, der mistænkte ham for at gå købstadens skræddere i næringsen!

Det er nævnt foran, at både Østergård og Vestergård i matriklen 1688 er anført som hørende til Nørhebo, og i kirkebogen omtales beboerne fra begge

gårde hele tiden som Nørhebofolk. Imidlertid synes Vestergårds jorder ret tidligt at høre under Hyllerslev »ejerlav«. 1794 var dette tilfældet, og i 1844 fik Vestergård, med 2622 hk., mat. nr. 17 af Hyllerslev. Østergård henregnes derimod hele tiden under Nørhebo. Som antydtes foran, blev denne gård ret tidligt delt i 3 gårde, senere yderligere i 2 husmandssteder. Denne sidste deling var med sikkerhed gennemført i 1778. De tre gårde og de to husmandssteder lå ganske tæt ved hinanden og dannede tilsammen »Nørheboe By«. Vestergård lå uden for – vest for – »Byen«. I forbindelse med landboreformerne blev der i 1794 foretaget en lempelig udskiftning af Nørhebo. Jorden blev delt, og nogle gamle veje blev nedlagt, men kun én gård blev udflyttet, det var gården »No 3« (A, mat. 3), der hørte under Hennegård. Den blev udflyttet til marken mod nordøst, der hvor den nu ligger. Det nævnes, at »Udfløtningen bør være fuldført og Pladsen rydelig gjort inden July Maanedes Udgang 1795, hvortil de i Byen tilbageblivende ere Udfløtteren behjælpelig med fornøden Arbeide«! (Se også bind I, s. 220f).

Viggo Mikkelsen, Strudvad, har flittigt indsamlet meddelelser om de seneste beboere i dette område, og historikeren H. Hertzum, Fjaltring, har givet fortræffelige oplysninger, især om rytterbønderne. Jeg er stor tak skyldig for denne gode hjælp (Knud Jensen).

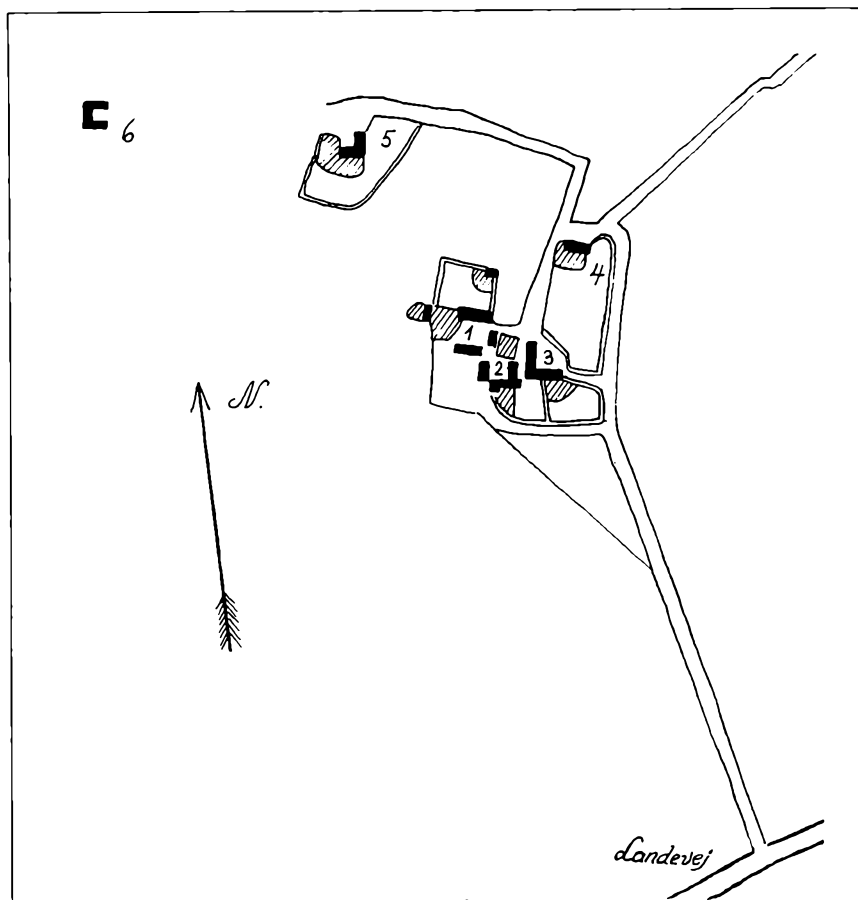
I det følgende vil de enkelte ejendomme blive beskrevet.

NØRHEBOGÅRD, en enestegård, der efter 1638 deltes i Vestergård og Østergård.

I 1562 var her en mand, der hed *Antonis Truelsen*. 1593 var *Hans Thomsen* og *Christen Gregersen* her. 1603 var der tre bønder i gårdfællesskabet, nemlig *Peder Madsen*, *Christen Hansen* og *Hans Pedersen*. 1625 var sidstnævnte fæster afløst af *Peder Hansen* og *Peder Madsen* af *Peder Mattisen* (måske dog en og samme person, da navnene Mads og Mathies har samme oprindelse). 1627 var *Christen Jepsen* her, og i 1630 havde *Jørgen Christensen* en del af gården i fæste. Han var da vidne på tinget. 1632 fæstede *Mads Pedersen* (vel en søn af ovennævnte *Peder Madsen*) en part af gården og gav 5 rdl. i indfæstning. 1638 døbttes hans søn *Peder*. Denne var sikkert den »*Peder Madsen* i Nørheboe«, som *Kirsten Jørgensdatter* i 1662 udlagde som barnefader. 1639 døbttes *Mads Pedersens* søn *Christen* og 1644 datteren *Marine* (Maren). Om *Mads Pedersen*, se senere under Østergård.

Gården blev efter 1638 og inden 1661 delt i de to selvstændige gårde, *Vestergård* og *Østergård*.

NØRHEBO VESTERGÅRD, MAT. 6 NØRHEBO (MAT. 17, HYLLERSLEV), 2622 HK. BAUNEHØJVEJ 23, NØRHEBO
Denne gård, der var blevet en selvstændig ejendom efter 1638 ved delingen af Nørhebogård, var endnu i 1661 og 1664 underlagt Ribe Domkapitel. 1661

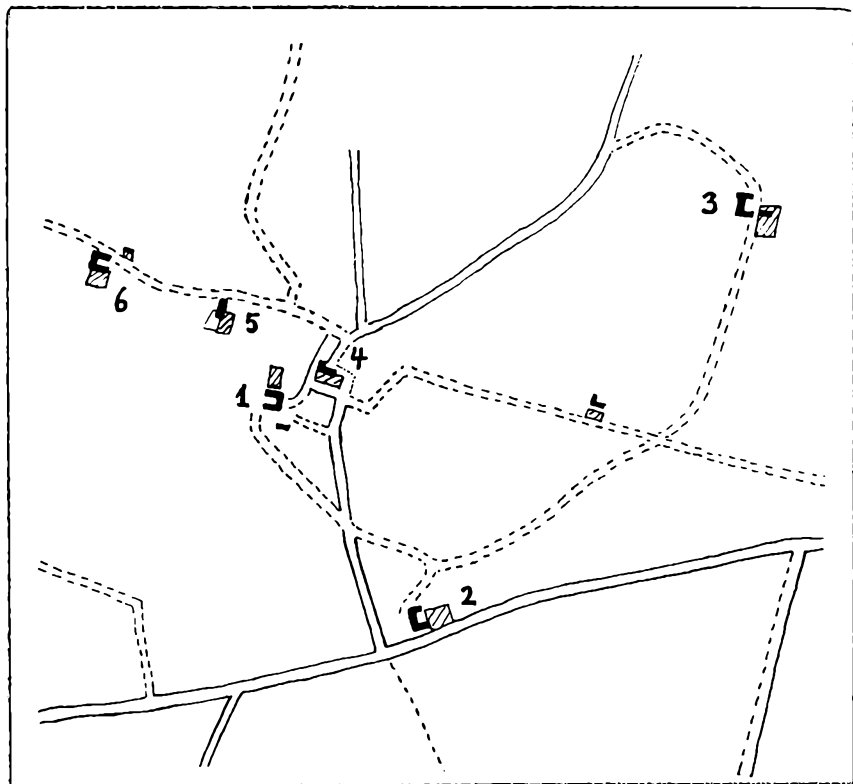

Nørhebo By 1794. Udsnit af udskiftningskort over »Nør Heebo Mark, opmaalt 1793 af Carl Wesenberg, indeelt 1794 af Ludvig Wesenberg«. Tallene ved ejendommene henviser til de senere matrikelnumre. Mat. nr. 6 er ikke indtegnet på det originale kort, da dette sted ikke henregnedes til Nørhebo. På originalkortet er beboerne anført således: Nr. 1: Hans Pedersen. Nr. 2: Olle Jensen. Nr. 3: Niels Christensen. Nr. 4: Christen Pedersen. Nr. 5: Niels Tøgersen. Samtidig er stedernes hartkorn anført på kortet. Det ses, at gårdene nr. 1, 2 og 3 ligger ganske tæt sammen. Her, hvor disse tre gårde lå i 1794, må Østergård have ligget. Måske lå endog den oprindelige Nørhebogård her. Landevejen nederst til højre er den gamle landevej fra Varde til Blåvand (nu Hebovej).

Tegnet af Knud Jensen efter originalkortet i matrikelarkivet.

kaldes stedet et bol. Fæsteren var da *Mads Jørgensen »Rask«*. Landgildet synes at have været for stort til et bol. Gården skulle yde 500 hvilling, 1 skovsvin, 1 får, 1 gås, 2 høns, 1 rdl. gæsteri og 12 skp. arre gæsteri (arre = havre)! 23/8 1663 døbt *Jørgen, »Mads Jørgensens barn af Nørhiebo«*, og 1664 var *Mads Jørgensen Rask* her endnu.

1673 havde *Jacob Nielsen* med tilnavnet »Kimer« en gårdspart. Han nævnes

Nørhebo 1870. Tallene henviser til ejendommenes matrikelnumre. Det ses, at mat. nr. 3 er flyttet ud på marken. Det skete allerede i 1795. Mat. nr. 2 er flyttet ned til landevejen (Hebovej). Det skete omkring 1858. Mat. nr. 1 ligger endnu på sit gamle sted og blev først flyttet lidt sydpå efter branden i 1882. Huset uden nummer, der ligger mellem mat. nr. 2 og 3, er sikkert det hus, Jens Pedesen Baun boede i, og som lå på lejevolden fra mat. nr. 2. Det var vel her, at Jens Kaas's hus kom til at ligge (se mat. nr. 12b, Hyllerslev). Den punkterede linie, der fører fra mat. nr. 2 nedad, er skolestien til Hyllerslev. Nord er opad på kortet. Tegnet af Knud Jensen efter Generalstabens kort 1870.

da blandt tingets »otte mænd«. Hans tilværelse blev dramatisk det følgende efterår, da han efter eget udsagn blev overfaldet to gange. Første gang var en dag i oktober, da han stod i laden og bandt »tag«. Da kom Simon Brandt, hans »gårdmand«, og »hug og slog« ham, så Jakob på tinget kunne fremvise sin blodige halsklud og »en hel hoben hår af hovedet«, fire huller ved højre øje og blå pletter i ansigtet. Kort efter blev han overfaldet, som han lå i sin seng, af korporal Hans Mikkelsen fra Billum (se bind I, s. 162, bind II, s. 110, og gården I, Hyllersl.).

1670 blev gården udlagt til rytteriet. 1681 var fæsterne de ovennævnte *Jacob Nielsen »Kimer«* og *Simon Brandt*. 1686 såede hver af dem 14 skp. rug, 6 skp. byg og 1 skp. boghvede. Rugen gav knap 2 fold, byggen næsten 7 fold. Jakob

havde 1 bæst, 2 køer og 4 får. Simon havde 1 ko færre. Jacob havde 7 fag stuehus, 8 fag lade og et jordhus. Simon havde ialt 20 fag, og de var blæst om i den sidste storm. Han havde fået husene nogenlunde stillet op igen, men selv om han var flittig, sad han i armod. 1696 nævnes »Karen Brandtis« i Nørhebo med en datter »Inger Simensdatter«. De to var sikkert Simon Brandts kone og datter. Da Simon ikke nævnes, må han nu være død. 1688 nævnes den ene fæster da også som *Jacob Brandt*, mens den anden stadig var Jacob Nielsen. 1692 boede *Niels Jacobsen* i Nørhebo. Han var en søn af Jacob »Kimer«, og det følgende handler om ham.

Et brev fra regiments skriver Rasch til sessionen i januar 1694 viser et eksempel på, hvorledes unge mænd søgte til købstæderne for at tjene en skilling, og hvilke metoder en hverver kunne finde på at benytte for at skaffe mandskab til hæren. I brevet står der: »En ung Persohn nafnlig *Niels Jacobsen*, som er Jacob Nielsen Rytter Bundes Søn i Nør Heeboe oc haver en firdpart Ryttergaard i fæste ibm., er for nogen tid siden Ud-Reist at ville forhuerfve noget til hans i fæste havende værings Fortsættelse, hvor hand Underveis til Colding er ankommen, og der begeignet hannem en Borger af Fredericia nafnlig Jørgen Laursen til hvilken Niels Jacobsen for Kost og Løn efter begiering til Paaske indlod sig i tieneste Med, oc derpaa fultes till Fredericia med sin Formodentlig Hosbund, Men da hand der ankom skall hand med bemte Borgers Concontz af en Corporal Naunl. Hans Meier blefuen Antagen og truet til Soldat under Hr. Capitain Elbrechts Compagnie, og som bmte Persohns Fader Jacob Nielsen nogen Tid efter dette var passeret An Drog Mig omrørte omstændigheder, hvorpaa hand fremviste For:nte sin Søns til hannem ergangne Missive. Saa skref Jeg strax Meerbmte Hr. Capitain til derom, oc hannem alt forskrefne Referered. Men icke til Dato ved skrifuelser hoes For:nte Hr. Capitain har Kundet formaae, Ded han omrørte Niels Jacobsen – Der dog er en Rytter oc Fæstebunde – ville lade Ubehindret passere til sin i Fæste havende Gaard igen«. Sessionen bestemte: »Herom skrifues fra Sessionen til Hr. Oberste Lamsdorff, at bemelte Rytterbonde uden videre kunde Løslades«. Og det blev han. Skattelisten 1696 viser, at Niels Jacobsen »Kimer« da var hjemme. Han havde været ude i den »store« verden og var nær blevet »bondefanget«! Omkr. 1697 blev han formentlig fæster på Østergård (se denne). Faderen, Jacob Nielsen Kimer, døde omkr. 1700. En anden søn, *Hans Jacobsen »Kimer«*, overtog 1703 fæstet efter sin moder Maren, der døde 1708. Hans døde samme år. 1709 blev gårdsparten overladt til Laurs Ostesen, »dragon ved major Bormans compagni« (gården X, Hyllerslev). Stedet var da »i slet tilstand«, hvilket kan skyldes misvæksten i 1708-09. Der var »2 bæster, 2 køer, 1 kvie, 7 får og noget gammelt plov- og vognredskab«. 1709 sad *Niels Christensen* på den anden gårdspart. 1719 var *Laurs (Lars) Ostesen* enefæster. Han havde i 1709 giftet sig med Hans Kimers enke, Lisbeth Rasmusdtr., sikkert en dtr. af Rasmus Jørgensen i Strudvad.

Hun nævnes undertiden i kirkebogen som fadder, men også således: Den 2. februar 1729 døbttes »Laust Ostesens Kones Systers slegfredbarn med navn Niels. Samme Qvinde skal være besoved udi Jørgen Bjørns Hus i Varde«. Søsteren hed Anna Rasmusdatter. Lisbeth Rasmusdatter døde 1745. Laurs Ostesens død er ikke fundet.

Både Vestergård og Østergård blev i 1719 købt af Simon Christensen, St. Hebo. Senere ejedes Vestergård af Spangsberg til Sønderris (Guldager sogn). Imidlertid må der være kommet nye fæstere her på Vestergård. I kirkebogen nævnes en *Niels Laustsen*, som måske var en søn af Laust Otesen. 1736 døbttes hans datter Ane og 1738 hans søn Hans. Senere var med ret stor sikkerhed *Thomas Eskesen* eller Eskildsen, fæster her. Han er ikke fundet tidligere end 1741, da hans datter Anne blev konfirmeret. 1749 blev hans søn Eskild (Eske) konfirmeret. 3/8 1759 blev »Thomas Eskesen af Nørheboe« begravet, 74 år gl. Ud over dette har jeg ikke fundet oplysninger om Thomas Eskesen og hans oprindelse. Af det ovennævnte fremgår, at han havde mindst to børn, nemlig Anne og Eske Thomsen; sikkert også en datter Maren, g.m. Thøger Nielsen (A, mat. 3).

Spangsberg på Sønderris døde 1783 og hans enke året efter. Ved auktion d. 10/11 1786 købte Mads Rygaard på St. Hebo »Esche Thomsens paaboende Sted i Nørre Heboe, af Hartk. 2 Td., 6 Skp., 2 Fr., 2 Alb.«. Gården var dermed påny i Store Hebos besiddelse! Den netop nævnte *Eske Thomsen*, f. ca. 1734, blev 1758 gift m. Mette Marie Jørgensdatter af Janderup, f. ca. 1740. Han overtog formentlig fæstet samtidig med, at han blev gift. Eske og Mette Marie fik i hvert fald to børn: 1764 Karen. 1766 Johanne. I 1774 døde konen. 1776 giftede Eske sig med Maren Madsdatter, f. 1744 som dtr. af Mads Knudsen, Strudvad. De fik 1777 datteren Mette Marie (1822 gift m. Jens Kaas, Hyllerslev. Se mat. 20, Hyllerslev). 1780 Johanne. 1785 Maren. 1788 blev datteren Karen, f. 1764, gift m. *Niels Nielsen*, kld. Væfsted, vistnok født 1756 i Janderup. Han overtog sikkert fæstet straks efter. 1794 købte han Vestergård i selveje af B. Qvist på St. Hebo. Niels og Karen fik børnene: 1791 Eske (senere ejer af stedet her). 1793 Niels (XIII, Hyllerslev). 1799 Mette Marie (gift m. senere ejer her). 1805 Thomas. Aftægtsmanden Eske døde 1810. I foråret 1812 døde Niels Nielsen. Enken drev vistnok gården videre. Hun døde 1819. Forinden havde den ugifte søn, *Eske Nielsen*, f. 1791, overtaget gården. Han hængte sig d. 9/11 1820, »men blev efter Bevilling i Stilhed begravet paa Kirkegaarden« d. 17. november. Det må have været en dyster ceremoni! 1821 blev hans søster, Mette Marie Nielsdtr., f. 1799, gift med *Jens Christian Pedersen*, f. 1787 på Sønderhebogård. Han overtog nu ejendommen. Den gamle Maren Madsdatter døde her i 1824. Jens Chr. og Mette Marie fik børnene: 1822: Abelone Kathrine (g.m. efterfølgeren). 1824 Niels Peder. 1827 Eske (XI, mat. 7, Hyllerslev). 1829 Christine. 1835 Niels. 1837 Ane Kathrine.

1848 blev datteren Abelone Kathrine g.m. *Hans Christian Madsen* fra Oustrup, f. ca. 1811, der 1851 fik skøde på gården. De fik 6 børn. 1861 døde konen. 26/4 1863 giftede H. Chr. Madsen sig m. Maren Nielsdtr., f. ca. 1815 i Ål, men han døde allerede 17/7 1863. Enken drev gården videre. 1865 døde aftægtsmanden Jens Chr. Pedersen.

I 1866 oprettede enken kontrakt med *Peder Hallum Eskesen*, f. 1836 på mat. 17, Janderup, gift 1866 med Cecilie Marie Frandsen, f. 1847 på mat. 37, Janderup. I 1870 nævnes Peder som »Teglbrænder«. Han lavede hjemmestrøgne mursten, som blev brændt i en primitiv teglovn. Parret fik børnene: 1868 Andrea Metthea. 1869 Karoline Amalie (g.m. J. Hansen, mat. 9a, Hyllerslev). 1871 Eline. 1874 Frands. 1878 Eske. 1877 fødtes Bertha Katrine Vilhelmine Eskesen. Hun kaldtes Katrine Eskesen. Hun blev aldrig gift. I adskillige år boede hun i Kravense, Hostrup sogn, og var lidt af en original. Hun fortalte mig i 1964, at hendes søskende, da de var små, hjalp faderen med at »kante« de mursten, han lavede. Katrine og hendes søskende lagde sig i »en wål« (et hul) ved landevejen sydøst for »Støwshyw« den dag, der var efterårsmarked i Varde, og når markedsgæsterne på hjemvejen kom kørende forbi, råbte børnene: »mærkensgjaw, gi mærkensgjaw« (markedsgave), og så blev der kastet æbler og andet til dem. De gik ud »o æ røwlinghie« (heden, hvor der voksede rævlinger), og der plukkede de rævlinger, som de spiste hjemme med mælk til. Sommetider fik de rævlingegrød, og den spiste de af et fælles fad. 1879 døde Peder H. Eskesen, kun 43 år gl., og hans enke flyttede til et hus på Janderup Mark (»Kærup«). Hun døde i 1924. Kr. Riber fortalte i 1962, at han som dreng tjente hos N. S. Pedersen i Kærup, og da var den gamle »Marie Hallum« (Cecilie Marie Frandsen) på aftægt. Hun var god til at lave snarer af hestehår, og i sådanne fangede hun fugle og harer!

Da Peder H. Eskesen døde, havde hans broder, *Bennet Knudsen Eskesen*, født 1834, overtaget stedet, som han fik skøde på i 1878. Bennet var i 1862 blevet gift med Kirstine Karoline Christensen, f. 1840 på mat. 25, Hyllerslev (»Nørhebo«). Bennet var skipper. Hans skib var skonnerten »Varde« på 63½ commercelæster, bygget 1866 på Fanø af skibsbygger C. Graff (se Kromann, *Fanøs Historie*, II, s. 309). Efter hvad Kr. Baun har fortalt mig, var skibet hjemmehørende i Hjerting, og Bennet skal have sejlet på Kinakysten. I løbet af 1880'erne udvandrede Bennet og hans familie til Amerika. De må være rejst omkr. 1884, for det år fik *Søren Hansen Pedersen* skøde på gården. 1887 skøde til *Hans Lauritsen Nielsen Kjær*, f. ca. 1857 i »Øster Obeling, Slesvig«, Roager sogn, gift m. Maria Elisabeth Ditlevsen, f. ca. 1866 i »Slesvig«.

1891 skøde til *John Frandsen Johnsen*, f. 1865 i Horne sogn, søn af Anders Johnsen (XII, Hyllerslev), gift 1891 m. Mathilde D. Hansen, f. 1864 i Hjerting. De fik børnene: 1894 Agnes. 1896 Marie. 1901 var konen syg og på hospital. Da havde John 1 karl og husholdersken Mette Kristense Thuesen, f.

Nørhebo Vestergård, mat. 6. Set fra øst. Omkr. 1898. Personerne fra venstre: Gårdmandens svigermor, Sofie M. Hansen, Hjerting. Barnet, Agnes Johnsen. Konen, Mathilde Johnsen, f. Hansen. Manden, John F. Johnsen. Barnet, Marie Johnsen. Tjenestepige, Dorthe Petrea Schmidt. På skødet har konen barnet Margrethe, der døde i 1899. Fot. L. Poulsen, Vejen.

1875 i Oksby sogn. Konen døde 18/1 1915, og 8 novbr. s. å. blev John gift med Mette Kristense. 1916 fik de sønnen Søren Marinus Johnsen. John var medlem af sognerådet, da diskussionen opstod om bygning af en skole i Nørre Billum. Janderup-medlemmerne af sognerådet stemte imod med undtagelse af John, der stemte sammen med Billumfolkene, som var for skolen, og dermed kom i flertal. Skolen blev så bygget, og den blev derefter i folkemunde kaldt »Johns hytte«! (V. Mikkelsen).

1924 solgte John gården og flyttede ned i det »røde« hus ved landevejen i Hyllerslev (se dette).

1924 skøde til *Niels Pedersen Holm*, f. 1897 i Billum sogn. Han blev i 1925 gift m. Dagmar Nielsen, f. 1905 i Al sogn. De fik 5 børn. I 1936 måtte han sælge stedet til uddeler Jensen, Janderup. Han arbejdede derefter som dræningsmester, men døde allerede i 1937.

Uddeleren solgte gården til *Bonde Tobiasen*, f. 1912 på mat. 30, Janderup, g.m. Julie Jensen. I 1972 tilbyggede han en ny staldlænge. 1974 afstod han gården til sønnen *Henning Tobiasen*, f. 1947, g.m. Ruth Jørgensen.

NØRHEBO ØSTERGÅRD, 5002 HK.

(SENERE MAT. 1, 2, 3, 4 OG 5 AF NØRHEBO)

Denne gård, der var bleven selvstændig efter 1638 ved delingen af Nørhebo-

gård, nævnes i 1661 og 1664 som tilhørende »Kongelig Majestæt« (Kronen). 1654 var *Niels Jørgensen* fæster på en gårdspart. 1648 var han blevet gift med Anna Eskesdatter af Mejls. 1655 fødtes hans datter Karine. Han var sikkert den Niels Jørgensen, der 1675 stævnedes for 1 rdl. frihedspenge til Riberhus, dvs. penge, som fæsteren betalte for at blive fri for at drage den lange vej til Ribe for at gøre hoveri. Den Hans Nielsen »af Nørheboe«, der 1657 blev g.m. Gye Jørgensdatter af Hyllerslev, kan have været fæster her. Både han og konen døde i 1659. Da var pesten over landet. 1661 og 1664 var her tre fæstere, *Peder Hansen*, *Niels Jørgensen* og *Mads Pedersen* (se Nørhebogård). Landgildet var 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 1 mark til hel- og volmis, 3 hestes gæsteri, 2½ mark gæsteri. 1668 døde »Peder Hansen af Nørheboe«. Han kan have været en søn af den Hans Pedersen, der 1603 var på Nørhebogård. 1664 døde Mads Pedersen, og 1702 døde »Kirsten Madskone af Nørheboe«, 94 år gl. Mon ikke hun var Mads Pedersens enke? 1680 blev gården ryttergods. 1681 var fæsterne *Niels Jørgensen*, *Christen Madsen* (sikkert f. 1639 på Nørhebogård) og *Jørgen Pedersen*. 1686 var Niels Jørgensen her ikke mere. 1688 var fæsterne Christen Madsen, Jørgen Pedersen og *Povl Andersen*. De var her endnu i 1692.

Jørgen Pedersen havde i 1655 ladet sig leje som soldat for soldaterlægdet i Kærup, men det kneb for ham at få lønnen fra de nærige Kærupfolk. Han måtte have retten til hjælp. 10. marts afsagde fogden følgende dom: »Efterdi for mig bevises med contract ved tingsvidne, at forne mænd, som er lagt i lægd sammen at holde en soldat, og derfor årlig at give den (soldaten) 18 sdl., den som bliver udskreven, og han derimod at holde dem kvit og fri for soldats udskrivning og al anden soldats bekostning i 3 år, da vidste fogden ikke herom andet at kende, end forne mand Niels Knudsen (Kærupfolkenes talsmand) og hans medbrødre, enhver efter sin qvota, bør jo til forne Jørgen Pedersen at betale årligen 18 sdl.«! 1690 døde »Jørgen Pedersens Hustru aff Nørhebo, navnlig Zidsel Jørgens«, og 10/5 1698 blev »Jørgen Pedersen af Nørheboe jordet i Janderup Kirkegård«.

1694 »oplod Christen Madsen i Nørheboe den tredieparts gaard, han haver beboet, til *Knud Nielsen* formedelst alderdom«. I december 1695 boede Chr. Madsen her stadig sammen med sine to søstre, Anne og Maren. Manden, der overtog gårdsparten, er sikkert ens med den »Knud Nielsen af Nørheboe«, der 22/4 1696 blev begravet efter at han »nogen tid tilforn var druknet udi Janderup aae«! Interessant er stednavnet Janderup å. Endnu i 1930'erne blev denne betegnelse brugt om Varde å af de gamle i sognet!

1709 var fæsterne *Niels Kimer*, *Povl Andersen* og *Jørgen Christensen*. Førstnævnte er uden tvivl ens med den Niels Jacobsen, der 1694 blev hvervet som soldat i Fredericia (se Vestergård). Han blev 1697 gift m. Anne Christensdatter »af Nørheboe« (se C, mat. 2).

Povl Andersen nævnes som forarmet i 1692, men det blev værre. I 1710 var

han henvist til tiggerstaven. Det år skrives der om ham, at han især på grund af »sidstleden aars usædvanlige misvækst er blevet befundet i saa slet tilstand, at han ikke ejede uden tvende bæster, hvoraf den ene, som var en udlevet helmis, er død«! Desuden havde han kun én ko og »noget lidet, gammelt vogn- og plovredskab, fast ej tjenlig, og af æde- og sædekorn ejede han ikke et fjerdingkar«. Huset på 8 fag »duede slet ikke, og til heste- og fæstald samt til at lægge hø og korn udi, fandtes intet uden nogle utjenlige jordhytter«! Da Povl naturligvis ikke kunne svare sine afgifter til regimentet, var fæstet frataget ham, og han var »allerede bortgaaet at betle«! Man havde så »overtalt en gadehusmand i Aarre ved navn *Anders Sørensen* til stedet at flytte med hvad han ejede«. Han blev lovet »et plovbæst« og 14 rdl. til genopbygning af huset. Om ham er intet yderligere fundet, hvis det da ikke er ham, der nedenfor nævnes som *Anders Svendsen*.

1726 døde Jørgen Christensen »af Nørheboe, gl. 80 aar 5 dage«, men forinden, nemlig i 1718, oplod han sin gårdspart, »formedelst alderdom og svaghed til en ung Karl af Ryttergodset, Niels Pedersen«, som ægtede datteren (se A, mat. 3).

1719 var fæsterne *Niels Jacobsen Kimer**, *Niels Pedersen* og *Anders Svendsen*. Gården skiftede nu ejer. Ved ryttergodsauktionen 1719 købte Simon Christensen på Store Hebo Nørhebo Vester- og Østergård (se Store Hebo). Østergård gik sikkert efter Simon Christensens død i 1732 i arv til præsten Hr. Borreby. Det var måske ham, der solgte gården til Hesselmed, som senere ejede Østergård eller i hvert fald en del af den. Det kan have været kort tid efter denne handel, at de to trediedele af Østergårds areal blev erhvervet af *Sønderris* i Guldager sogn. Hesselmeds del var derefter på 1511²/₃ hartkorn og var i begyndelsen én gård (A). Resten af Østergårds hartkorn hørte under *Sønderris* og blev delt i 2 gårde (B og C). Tidspunktet for delingen af de 5002 hk. i tre gårde er ikke med sikkerhed fastslået. Udelukkes kan det derfor næppe, at delingen skete allerede ved Simon Christensens køb af Østergård i 1719! Søren Rygaard til Hesselmed købte i 1758 *Hennegård*, og på den måde kom gården A (mat. 3) under dette gods.

A (MAT. 3, NØRHEBO), 1511²/₃ HK.

NUVÆRENDE ADRESSE: LØNBORGGÅRDVEJ 15, NØRHEBO

Denne gård tilhørte som nævnt Hesselmed, senere Hennegård. Ved gårdens oprettelse som selvstændig ejendom var fæsteren uden tvivl den *Niels Pedersen*, »en ung Karl af Ryttergodset«, der i 1718 fik overlådt en gårdspart efter fæsteren Jørgen Christensen og blev gift med hans datter. Hvad hun hed, er

*) I sit værk, »Ordbog over jyske Almuesmål« har Feilberg ordet »*Kimer* = bødker (altså en håndværker), også den, som kimer med klokken, deraf »*Kirsten Kimers*«, et øgenavn til et kvindfolk, som gerne vil skændes«.

ikke oplyst. Niels Pedersen og konen fik børnene: 1718 Peder. 1720 Anders. 1722 Niels. 1725 Hans*). 1728 Tyge (Thøger), senere fæster her. 1731 Jørgen (fæster på Aa, mat. 4). 1732 Anne. 1735 Simon.

28/4 1756 begravedes »Niels Pedersen af Nørheboe, som formedelst en Gevæxt paa sit ene Øjelog i 2 Aar havde liid stor Ælendighed, og tit af samme Tilfælde var bleven blodløs og nær Døden«! Han har ikke haft det godt. (Hans kone døde 1767, 80 år gl.). Fæstet blev overtaget af sønnen *Thøger Nielsen*, f. 1728. Ved fæstebrev, udstedt 4/2 1757 på Hesselmed, overtog han som fæster »den mig (ejereren af godset) tilhørende 3die part Gaard i Nørre Heeboe, Hartkorn efter Matriculen 1 td., 5 skp., 1 fk., $1\frac{2}{3}$ al., samt det derunder brugende Kirke Eng som er hart korn 1 fk. $\frac{2}{3}$ alb.; det hans Fader forhen paaboede og fradøde; hvilken Stæd og Eiendom Tøger Nielsen udi sin livstid maa have, nyde, bruge og beholde med alt hvad der nu tilligger og af Alders tiid med rette tillagt haver; paa de vilkaar, hand deraf svarer og udreder alle Kongelige Skatter, som nu er og efterdags paabuden vorder. Item inden hver Aars Mortensdag betaler i Landgilde 4 rdl. $3\frac{1}{3}$ sk. samt holder Stædens bygning og besætning ved Forbedring i god magt og stand, dets grunde forsvarlig dyrker og driver, og giver sin gamle Moder fornøden føde og klæde, saa længe hun lever; da Lægget til næstforestaaende Session hannem fra Soldat med en Tienestemessig Karl skal udløse.« Thøger havde tilsyneladende været soldat, men var nu, da han overtog fæstet, blevet fritaget. Fæstebrevet underskrev han med »T N S«. Han var sikkert analfabet! 21/11 1755 blev Thøger gift m. Maren Thomasdatter »af Nørhebo«, sikkert en søster til Eske Thomsen på Vestergård. De fik børnene: 1757 Niels (Ab, mat. 5 og Aa, mat. 4). 1759 Anne (Ab, mat. 5). 1761 Thomas. 1763 Anders.

1767 blev Thøger Nielsen stævnet af Søren Rygaard (Hennegård og Hesselmed) for resterende landgilde og skatter. Da Thøger svarede »Nej« til at kunne betale eller stille »Caution«, lod Rygaard boet registrere. Vurderingsmænd var Niels Christensen, Bandsbjerg, og Christen Væring af Vester Vrøgum.**)

De fandt følgende:

»I stuen, 1 liden fyr bord med aaben fod, 1 jern Kakkellovnsplade, 1 liden Ege Kiste med laas og Nøgel, 1 fyhr heng skab med Laas og Nøgel, 1 mindre Dito, 1 Speil med sort Ramme, 2 gamle stole med halm sæde, 1 blik løgter (lygte), 1 liden Ege Kande Skab med løgel og laas, 1 liden Ege bord med skuffe under, 5 hvide og blaae hollandske tallerkener, 1 toe stunds (2 timers) timeglas, 1 Spind Rok, 1 gl. liden fyr Skriin uden laas, 1 gl. jern fyrfad, 1 liden tre benet fyr Skammell, 1 fyr Kierne med behør (smørkærne), 1 gl. Degen Trug (dejtrug), 1 Hesper træ, 1 brun Kruus med Tin log, 1 brun Potte, 2de boutellier (flasker), 1 spids glas.« I et sengested (vel en alkove) var der sædvanligt sengetøj, men desuden var der »1 Sax, 1 Psalmebog, 1 uldsax, 1 Peber Qvern, 1 træ smør brikke, 1 jern Lampe, 1 Hammer«.

Det er lidt svært at forstå, hvad de skulle bruge

*) 1786 døde »Hans Nielsen af Nørheboe, som var vanvittig, gl. 61 aar«.

**) Væring var vinkelskriver. Han skaffede omkr. 1770 Ficken Ottedatter, da i Oksbøl, nogle af de børnepenge, hun havde tilgode (se Husene ved Katreblen, Janderup, og årbøger Ribe Amt 1947).

peberkværnen og smørbrættet til i sengen. Derimod var det vel godt at have lampen og salmebogen her, og hammeren kunne jo bruges, hvis der kom voldsmand ved nattetid! I køkkenet var bl.a. »5 smaa træ tallerkener, 1 jern gryde, 1 dito Rist, 1 Ildklemme, 1 sort Potte, 8 sorte Sætter, 1 gl. Ege Øltønde, 1 gl. Sold, 1 gl. aske trug«. Af »levende Creaturer« var »1 sort Hoppe 4 aar, 1 brun Hest 13 aar«, 2 køer og 6 får. »Salshuset« var 15 fag, deraf 4 fag »ved den Østre ende« og 3 fag »ved den Vestre ende i nogenlunde Stand, medens de øvrige 8 fag var gandske brøstfældig! »Ladehuuset« var 13 fag, »deraf de 7 fag meget brøstfældig paa Taget paa begge Sider«!

Der var ingen rigdom blandt de registrerede sager. Der var således ikke en hel bilæggerovn, men kun en jern kakkellovnsplade, som sikkert var indbygget i en lerovn. Gårdens bygninger må have været elendige. Det regnede og sneede sikkert ind overalt. Thøger havde formentlig ikke midler til at betale sine skatter og landgildet til godsejeren! De ovennævnte oplysninger har jeg fra tingbogen for Vester herred. Jeg har ikke fundet udfaldet af sagen, men formentlig måtte Thøger Nielsen afstå fæstet. Her sidst i 1760'erne må Rygaard have taget 2 skp. hartkorn fra gården (A), og af disse 2 skipper blev der oprettet 2 husmandssteder (Aa og Ab), hver på 1 skp. hartkorn. Thøger Nielsen overtog stedet Ab (mat. 5). Se det.

Næste fæster på A hed *Niels Christensen*, f. 1732 i Tarp, Billum s. I 1760 blev han gift m. Mette Sørensdatter, f. 1734 på Burgård. De fik børnene: 1763 Karen (g.m. efterfølgeren). 1764 Søren. 1766 Christen (alle født i Tarp). 1768 Bakken. 1771 Hans. 1774 Anne Marie. 1776 Johanne (alle født i Nørhebo). 1787 havde Niels og Mette kun børnene Søren og Johanne hjemme. Søren var da »Soldat«. Men hos dem boede også »Maren Degns, Enke og opholdende, 83 aar, lever af Almisse«. 1795 blev gården flyttet ud af »Byen« til marken nordøst for denne (se indledningen). 1796 købte Niels gården i selveje for 284 rdl. af Chr. Stockholm, Hennegård. I maj 1799 døde konen. Niels var ved at være gammel, og 17/8 s. år oprettede han en kontrakt, hvori han meddelte, at han afstod sin gård med besætning og bohave, »mine Klæder, Seng og Kiste undtagen, til min ældste Datter, Karen Nielsdatter, som nu er forlovet og agter med det første og inden dette Aars udgang at indtræde i Egteskab med ungkarl Bennet Jepsen af Hyllerslev«. Til gengæld skulle de unge betale Niels's gæld og udrede mødrearven til de øvrige børn, samt give Niels »i Huuset paa Mad og Maal tilbørlig Ophold af Øl og Mad, Klæde, Pleie og Tilsyn«, og hvis han ikke fandt sig godt behandlet, skulle han overlades et »Opholdshuus«, hvortil der skulle leveres ham adskillige naturalier og tjenester, bl.a. »en af Stedets beste Faar, hvoraf jeg nyder Ulden og Ynglen«, og »til Røgtobak een Rigsdaler«. Det yngste barn, Johanne, var nok hans yndling. Hun skulle ud over arven have »en god halv Seng til mindste Værdi 10 rdl., og en forsvarlig Kiste«, som skulle leveres til »næste Micheli«. *Bennet Jepsen*, f. 1764 på gården VI, Hyllerslev, gift 1/11 1799 med Karen Nielsdatter, f. 1763, overtog så gården. Bedriften kan ikke have været stor. I 1801 var her kun manden, konen og aftægtsmanden. 1804 fødtes sønnen

Niels (blev lærer i Billum, se bind I, s. 105) og 1806 tvillingerne *Karen* og *Mette*. 1816 døde aftægtsmanden, Niels Christensen.

1832 blev datteren *Karen Bennetsdatter*, f. 1806, gift m. *Peder Jensen*, f. 1805 i *Kærup* som søn af *Jens Pedersen Jegum*. *Peder* overtog gården. De fik børnene: 1833 *Jens Bennetsen Pedersen*. 1834 *Bennet Pedersen* (se røgterhuset under *St. Hebo*). 17/6 1839 døde konen, *Karen Bennetsdatter*. Et halvt år senere, juledag 1839, døde hendes mor, *Karen Nielsdatter*. Sidstnævntes mand, aftægtsmanden *Bennet Jepsen*, da 76 år, forlod denne verden på tragisk vis. Han hængte sig d. 15 juni 1841!

I februar 1840 nævnes *Peder Jensen* som »Hjulmand«. Han drev vel lidt håndværk ved siden af landbruget. I 1840 giftede han sig med *Ane Pedersdatter*, f. ca. 1816 i *Lyne sogn*. De fik to børn: 1841 *Karen* og 1843 *Maren Kirstine*. På intet tidspunkt i årene 1834 til 1850 nævnes det, at *Peder Jensen* havde tjenestefolk. Jorden var sandet, og avlen var vel ringe! 1850 solgte *Peder Jensen* gården, og han og *Ane* flyttede i 1851 til *Outrup sogn*. Den nye ejer var *Nicolai Hansen*, f. ca. 1810 i *Varde*, gift m. *Severine Jessen*, f. ca. 1810 i *Alslev sogn*. *Nicolai* var gårdmand og smed, nok mest det sidste, for i 1855 havde han tre tjenestefolk, og de tog sig vel af landbruget!

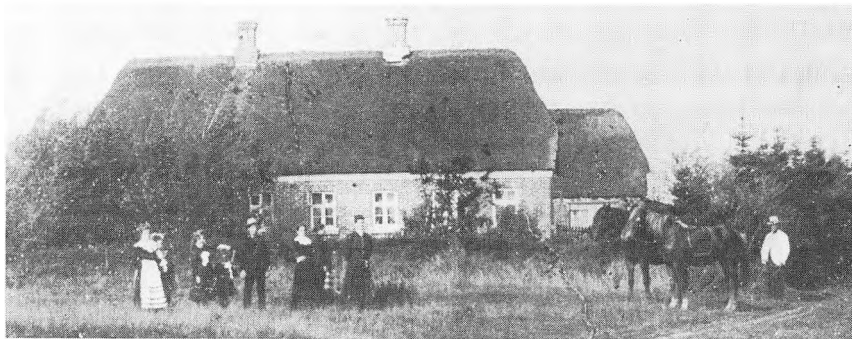
1861 skøde til *Lars Madsen*, f. ca. 1826 i *Vilslev sogn*, gift med *Birgitte Sørensdatter*, f. ca. 1830 i »*Nebel sogn*«. De var her i 4 år og flyttede så til *Kærup* (mat. 4).

1865 skøde til *Hans Adolph Sirich*, f. 1838 i *Outrup sogn*, gift 1860 m. *Kirsten Magrethe Thomasdatter*, f. 1833 i *Outrup sogn*. *H. A. Sirich* nedstammede vel fra løjtnant *Casper Christopher Sirich*, der 1760 købte gården *Baal* i *Outrup sogn* (se *H. K. Kristensen*, »*Outrup Sogn*«, s. 354f).

1886 skøde til sønnen *Kasper Nielsen Sirich*, f. 1861, gift 1886 m. *Johanne Marie Møller*, f. 1864 i *V. Nykirke sogn*. *Kasper* havde forinden været skolelærer i *Hyllerslev*. *Kaspers* forældre flyttede vistnok hen i huset mat. 1d af *Hyllerslev* (*Hallumvad*). Faderen døde i 1894. Moderen tog derefter ophold hos sønnen *Kasper* og døde 1904 her på gården. *Kasper* og *Johanne* fik børnene: 1889 *Hans Adolf*. 1891 *Christiane*. 1895 *Ane Cecilie*. *Kasper* byggede nyt stuehus i 1895. Datteren *Christiane* holdt danseskole for børn og unge folk på egnen, og hendes broder, *Hans*, hjalp hende ved at spille på violin. *Kasper N. Sirich* døde i 1932. *Hans* enke døde 1942 i *Varde*.

1934 skøde til sønnen *Hans Adolf Sirich* (d. yngre), f. 1889, gift 1934 m. *Birthe Kathrine Frandsen*, f. 1899 på mat. 2a, *Janderup*. *Hans* var en dygtig spillemand. Han mestrede både violin og trompet. I 1943 flyttede *Hans Sirich* og *Birthe* til *Varde*, hvor *Hans* døde i 1963.

1943 skøde til *Niels Broeng*, f. 1913 i *Ål sogn*, gift 1943 m. *Kristiane Marie Thomsen*, f. 1920 i *Outrup sogn*, datter af *Jørgen Thomsen* og *Karen Clausen* i *Janderup*. Hun er uddannet sygehjælper. Al jorden blev i 1976-77

Gården mat. nr. 3, Nørhebo. Set fra syd. Omkr. 1910.

solgt fra gården. En søn, Christian Broeng, f. 1949, er tømrer og har værksted i avlsbygningerne.

Aa, MAT. 4, NØRHEBO, 0100 HK.

NR. HEBOVEJ 12, NØRHEBO

Dette husmandssted blev formentlig oprettet i 1760'erne, da ejeren, S. Rygaard til Hesselmed og Hennegård, tog 2 skpr. hartkorn fra gården A (se denne) og oprettede 2 husmandssteder (Aa og Ab).

Den første fæster her var sikkert *Jørgen Nielsen*, f. 1731 på A som søn af Niels Pedersen. Han var dermed broder til Thøger Nielsen. Jørgen var tømrer. 1761 blev han gift med Anne Hansdatter »af Hyllerslef«, sikkert den Anne, Hans Friis's datter i Hyllerslev (gården XI), der blev født i 1732. De fik børnene: 1765 Hans. 1768 Anne. 1771 Ingeborg. Både 1778 og 1788 hørte stedet under Hennegård og er anført med 0100 hk. 1791 døde konen. Jørgen var da 60 år, og han var formentlig gået på aftægt hos den *Christen Pedersen*, der i forbindelse med udskiftningen 1794 nævnes som fæster her.

1795 købte *Niels Thøgersen* på ejendommen Ab stedet her i selveje af kammerråd Stockholm, Hennegård. Stedets hartkorn var da fordoblet til 0200.

Den gamle Jørgen Nielsen, kaldet »Jørgen Nørhebo«, døde i juni 1797. Da boede han vel her hos sin brodersøn, Niels Thøgersen (f. 1757). Han (Niels Thøgersen) blev nu boende her. Han var gift med Karen Nielsdatter, og af første ægteskab havde han en datter, *Karen Nielsdatter*, f. 1788 (se Ab). 1810 blev datteren Karen gift med *Jes Rabæk Pedersen*, f. 1782 som søn af Peder Jessen og Kirsten Jesdatter i Janderup (mat. 30). Hun (Kirsten) var en datter af Jes Rabæk, gården X, Hyllerslev.

1810 solgte Niels Thøgersen stedet her til sin svigersøn for 100 rdl. Stedet var da på 2 skpr. hartkorn, som det »efter Skjøde af 7. Juni 1795 af Hr. Kammerraad Stockholm« er erhvervet, og »ligeledes overdrager jeg (Niels

Thøgersen) til forbeholdt Jes Pedersen omtrent en liden Dags slet Eng, som er uden Hartkorn, beliggende i Adel Eng, som jeg det efter Skjøde af 20. April 1795 af Christen Pedersen, dengang i Nørheboe, er overladt. Ligeledes overlader jeg til Jes Pedersen det mig tilhørende 1¼ Dags slet Eng i Birkebæk (bind I, s. 187 og 202) og et stykke Hede i Kjørup Krog.« Niels Thøgersen stillede som betingelse, at ejendommen ikke mod hans vilje måtte sælges, mens han levede, og de unge skulle give ham og hans kone aftægt. Jes og Karen fik to børn, der begge døde. 1815 døde Jes, kun 33 år gammel. 1816 blev enken Karen, nu 28 år, gift m. *Niels Mortensen*, f. ca. 1780, vistnok i Outrup sogn. Han havde tilnavnet »Dejrup«. Niels og Karen fik 2 børn. 1817 Magdalene. 1819 Karen (g.m. Kjelstrøm, mat. 1-d, Hyll.). 1/7 1822 døde aftægtsmanden Niels Thøgersen. 2/11 1822 døde manden, Niels Mortensen Dejrup, 42 år gl. Inden 3 måneder efter mandens død var Karen gift igen. 19/1 1823 blev hun gift m. *Laurids Mathisen*, »Tjenestekarl i Hyllerslev«, født 1792 i Henne sogn. Han nævnes i flæng som Laurids og Laust. De fik børnene: 1823 Niels Mortensen Lauridsen (efterfølger her). 1827 Mette Katrine. Laurids var en broder til Gunde Mathisen i Hannevang (se bind II, s. 34). 4/2 1830 døde aftægtskonen, Karen Nielsdatter, 85 år gl. Hun blev begravet d. 14. februar og lå således lig i 10 dage. Det kunne nok gå an på den tid af året! I 1834 kunne Laurids ikke leve af sin jord alene. Han var »Dagleier«.

I 1838 fik den ugifte datter, Magdalene, et barn. I kirkebogen er anført, at 15/3 1838 fødtes det »uægte« barn, Christian Ludvig Nielsen, af »Magdalene Nielsdatter af Nørheboe, udlagt Barnefader Niels Pedersen fra Tønder«! Det så altså sammen meget pænt ud. Men i dette tilfælde passede det ikke. Den virkelige barnefader var nemlig krigsråd, distriktskirurg Rudolf Ludvig Murtfeldt i Varde. Han var født i Tyskland og blev sikkert betragtet som en stor mand. Det var ham, der vaccinerede de mange børn i byen og på landet. Magdalene var kun 19 år, da hun blev besøvet af krigsråden. Han var meget ældre, ca. 53 år. Der blev altså lavet svindel med faderskabet. I 1840 opholdt drengen sig hos bedstemoderen og hendes mand som »Pleiesøn«. Senere vedkendte Murtfeldt sig drengen, der ved kongelig bevilling fik tillagt efternavnet Murtfeldt og kom til at bo hos sin rigtige far i Varde. I 1854 var han »Discipel« på Varde apotek. Han er identisk med den lidt originale litterat Ludvig Murtfeldt, der boede i Varde, var ven med kunstmaler Lyngbo og døde i Varde i 1920 (se årbøger Ribe Amt 1966).

Sønnen *Niels Mortensen Lauridsen*, f. 1823, blev i 1854 gift med Helene Dorthea Jepsdatter, f. 1831 i Horne sogn. Han overtog stedet ved den tid. Niels var »Invalid Pensionist«, formentlig såret som soldat under Treårskrigen. Han og Dorthea fik børnene: 1854 Rudolph Ludvig (da var unge Murtfeldt fadder). 1855 Laurids og 1856 Jeppe.

Ejendommen mat. 4, Nørhebo, omkr. 1912. Set fra øst. Personerne fra venstre: Døtrene Agnes og Petrea. På vognen Chr. J. Pedersen og hans kone. Bemærk ovnhuset til venstre. Selve bageovnen er inde under jordvolden yderst til venstre, under skorstenen.

1857 meldte Niels med kone og børn afgang til Kvang. Senere opholdt han sig i Kærup. I 1890'erne boede han og konen i Tarp, Billum sogn. Han døde i 1895. Hun, Dorthea, døde 1912 på fattiggården (bind II, s. 63 og 183).

1857 skøde på stedet her til *Oluf Christensen*, f. 1822 i Hostrup sogn, gift 1851 med Dorthea Hansdatter, f. 1829 i Næsbjerg sogn. De boede først på mat. 40a, Janderup. Oluf eller Ole arbejdede en tid på Varde-Nørre Nebel vejen, da denne landevej blev udvidet og nyanlagt. Laurids Mathiesen og Karen blev boende på aftægt hos dem. Oluf og Dorthea fik børnene: 1852 Christen. 1854 Ane Dorthea. 1856 Hansine Marie (g. m. efterfølgeren). 1862 Hans. De to sønner blev begge bygmestre (se bind II, s. 304). 1860 »lever« Oluf »af sin Jordlod«. I 1870 var han »Teglbrænder«. I 1865 døde aftægtskonden Karen Nielsdatter. 1872 døde hendes mand, Laurids Mathisen.

1884 blev datteren Hansine Marie, f. 1856, gift m. *Christen Jørgensen Pedersen*, f. 1852 i Hunderup sogn. 1889 fik han skøde på stedet her. Christen og Hansine fik børnene: 1884 Ane Petrea. 1886 Oluf Christian. 1888 Theodor. 1891 Jens. 1895 Karen Marie. 1898 Agnete.

Kirstine Madsen, f. 1890 på mat. 4d, Bandsbjerg, fortalte i 1974, at det var meget gammeldags hos Christen Jørgensen Pedersen. Der var røde mursten på gulvet i »æ pæn ståw« (den pæne stue), men brædder i den anden stue, som samtidig var en slags soveværelse, idet der var to alkover i dette rum. Gulvet her var sandstrøet. I køkkenet var der lergulv, og det var der også i »æ forståw« (forstuen). I afstand fra huset, ved siden af haven, var deres bageovn, som var primitiv og uden hus, blot dækket af græstørv, der var »hywet

op« over ovnhvælvingen. Når de skulle bage, tilberedte de dejen i køkkenet og bar brødene ud til ovnen på en løs bordplade. »Wålle Krænsen« (Oluf Christensen) og »Doté« (Dorthea) boede på aftægt i enden af huset. Han gik ved to kæppe – led af gigt. Christen Jørgensen Pedersens søn, Oluf Chr. Pedersen, f. 1886, fortalte i 1974, at det ovnhaus, der ses på fotografiet af hans barndomshjem, blev bygget efter 1906. Moderen bryggede selv øl. Deres brønd var i nærheden af møddingen. I den første del af hans barndom lavede moderen mad på åben skorsten. Hun fyrede med lyng og klyne, som de hentede i Bredmose ved Nybro. Hans »bedstefår«, Oluf Christensen, var på aftægt hos dem, og han fik visse leveringer. Således husker han, at bedstefaderen fik en »skjæggemand« (lerdunk) med brændevin både af ejendommen (hans far) og fra Hans Olufsen, hans morbror. Bedstefaderen flettede halmkurve – »Klynkårrer«. Efter en stormflod samlede hans broder, Theodor, saltvandsdøde gedder på engen ved Janderup. Disse fisk kunne jo godt spises. Theodor flettede sivsko.

Omkr. 1918 blev den gamle ejendom nedbrudt, og en ny blev opført østen for Nr. Hebovej, der hvor den nu ligger. Aftægtsfolkene, Dorthea og Oluf, døde i henhv. 1909 og 1917. 1927 flyttede Chr. J. Pedersen og hans kone til Janderup stationsby, hvor de døde i henhv. 1932 og 1940.

I 1927 blev ejendommen købt af *Peder Christian Jensen* (Thyssen), f. 1904 i Ansager, g.m. Kathrine Marie Pedersen, f. 1903 i Orten. Peder døde i 1958, og enken overdrog stedet til sin eneste søn, *Jens Thyssen Jensen*, f. 1929, g.m. Christiane Harder, f. 1929 i Døstrup. De har 4 børn. Jens har tilkøbt jord fra mat. 1 og 4b.

Aa-a, MAT. 4b, NØRHEBO.

NR. HEBOVEJ 18, NØRHEBO

Ejeren af Aa, mat. 4, Oluf Christensen, udstykkede 1886 dette areal til sønnen, *Hans Olufsen*, f. 1862, der byggede hus her. Hans var g.m. Ane Margrethe Schou, f. 1862 i Janderup. De fik ingen børn selv, men havde plejebørn. Drengen Svend Dalgaard var plejesøn her. Han fik siden en stor gård på Fyn. Pigen Metha Schou, konens broderdatter, var her også. I 1911 havde de plejedatteren Rosa Jensen, f. 1907 i København. Hans Olufsen var vistnok uddannet som snedker. I 1901 nævnes han som »Tømrer og Murer-mester«. Han var i virkeligheden det, man tidligere kaldte bygmester, nemlig en håndværker, der havde forstand på alle enkeltheder ved husbyggeri. Han arbejdede sammen med sin ældre broder, Christen, kld. »Kræn Wollesen«, og de byggede mange huse og gårde i hele omegnen, ja, endog i Esbjerg. Bl.a. byggede de Jens Ulriksens gård i Hyllerslev (gården X). Som de fleste af de gamle håndværkere var de nok blevet noget selvbevidste og stædige. Ligeledes skal de ikke have besmykket deres ord, men sagt tingene rent ud. En præst skal engang have udtrykt sin undren over, at de ingen børn havde, og

da skal Christen Olufsen have sagt: »Det skal a såmænd sæj Dem, hr. pastor, det er kåren pinemæ han-kvindfolk, vi er gywt mæj«! Noget var der måske om det. Margrethe virkede vel noget maskulin, kraftig og stor som hun var og med sin lidt grove stemme. Men hun var en brav kvinde.

I 1926 flyttede Hans og Margrethe til Janderup stationsby og solgte da ejendommen til *Niels Gundersen*, født i Ho sogn, gift med Gunde Marie Nielsen, der var fra Øse. Niels drev landbrug her, og han kørte mælk til mejeriet i Janderup fra ruten Nørhebo, Strudvad, Bandsbjerg.

1940 solgte Niels Gundersen ejendommen til *Arthur Madsen*, f. 1909 i Næsbjerg, gift m. Rigmor Nielsen, f. 1908 i Ål. Deres plejedatter, Christiane Harder, blev gift med Jens Th. Jensen på mat. 4. Arthur var formand for husmændenes kredsforening her i området og vurderingsmand for realkreditforeningen. 1972 flyttede Arthur og Rigmor til Janderup. De solgte da jorden til Jens Th. Jensen (mat. 4) og bygningerne til Max Madsen, som i 1973 solgte til Verner Madsen, f. 1937 i Varde landsogn, gift m. Aase Elisabeth Nielsen, f. 1945 i Nr. Sundby. Han er erhvervschauffør, hun er sygeplejerske.

Ab, MAT. 5, NØRHEBO, 0100 HK.

BAVNEHØJVEJ 28, NØRHEBO

Dette sted blev uden tvivl oprettet samtidig med Aa. Ligesom Aa ejedes stedet her af Hennegård og var i begyndelsen af nøjagtig samme hartkorn som Aa.

Den første fæster her var sikkert *Thøger Nielsen*, f. 1728, g.m. Maren Thomasdr. Han havde været fæster på gården A (mat. 3), men kunne i 1767 ikke betale sine afgifter. Derefter fik han sikkert tildelt dette lille sted som fæster. 1784 døde Thøgers kone, 67 år gl. Fæstet her må ved den tid være overdraget til sønnen, *Niels Thøgersen*, f. 1757 på A. Han blev 1786 g.m. Karen Lauridsdatter »af Nørheboe«. 7/12 1788 døbt deres datter Karen, men konen, kun ca. 28 år gl., klarede ikke fødselen. Hun blev begravet den dag, da barnet blev døbt. 1789 giftede Niels sig m. Karen Nielsdatter af Nørhebo, f. ca. 1755. Aftægtsmanden Thøger Nielsen døde 1790. På udskiftningskortet 1794 er Niels Thøgersen anført som fæster på Ab. 1795 købte han stedet her af Stockholm, Hennegård. Det var blevet mindre og var nu (1795) kun på 0022¹/₁₂ hk. Samtidig købte Niels Thøgersen af samme ejer stedet Aa, hvis hartkorn da var fordoblet, til 0200 hk.

Niels ejede nu to husmandssteder i Nørhebo, men han blev sikkert boende her på Ab, indtil aftægtsmanden på Aa, hans farbroder den gamle Jørgen Nielsen, døde i 1797. Uden tvivl flyttede han det år over på det større Aa (mat. 4), hvor han derefter blev boende. Han afhændede nemlig stedet her, som han 1797 solgte til sin »svoger, Mads Nielsen Skræder fra Kærup« for 150 rdl. Stedets nye ejer, *Mads Nielsen*, med tilnavnet »Tambour«, er helt

sikkert identisk med den Mads, »Kirsten Larsdatters uægte Barn af Janderup«, der blev døbt i Janderup kirke d. 19/11 1755, ved hvilken lejlighed hun som barnefader udlagde »en Tambour i Varde, navnlig Niels Nielsen, en gift Mand«. Øgenavnet bliver således mere forståeligt. Drengens mor, Kirsten, var en datter af Las Madsen Skræder, mat. 34, Janderup, og uden tvivl blev Mads anbragt i pleje der. Som voksen var Mads skrædder, og han lærte sikkert sit fag i morfaderens hus. Mads's mor blev 1762 g.m. Jes Mortensen i Janderup (bind II, s. 292 og 350). 1785 blev Mads gift m. Anna Thøgersdtr., f. 1759 på gården A. De bosatte sig i Kærup og var der i 1787. De fik børnene: 1786 Lars. 1790 Tøger Renberg. 1791 Maren (g.m. efterfølgeren). 1794 Niels Thøgersen. 1798 Knud Lassen. Han, der 1825 meldte afgang til Lydum, døde 1880 som fattiglem (bind II, s. 54). 1802 Thøger. Fra 1797 boede Mads altså i Nørhebo.

1818 blev datteren Maren, f. 1791 g.m. smed *Niels Chr. Sørensen*, f. ca. 1792 i Guldager sogn. Han købte s.å. stedet her af svigerfaderen for 90 rbdl. Det var nu igen en håndværker, der havde overtaget stedet, og uden bierhverv kunne beboerne vel næppe leve af det lille areal. De fik børnene: 1819 Mads. 1822 Ane Lovise. 1823 Ane. 1825 Søren. 1832 tvillingerne Maren Kirstine og Lars. Blandt fadderne var »Madam Vestesen, St. Hebo« og Hans Friis, Hyllerslev! Aftægtsfolkene, Anne og Mads, døde i henhv. 1827 og 1837.

1845 døde Niels af »tæring«. Enken afstod stedet til sønnen *Mads Nielsen*, f. 1819, gift m. Ellen Therkildsdtr., f. ca. 1822 i Ål. 1850 var Mads »husmand og daglejer«. 9/2 d.å. fødtes datteren Karen. 9/5 s.å. døde konen. 1851 blev Mads g.m. Else Marie Jensdtr., f. 1821 i Billum sogn. De fik børnene Niels og Ellen. 1854 døde både konen og barnet Ellen af »tæring«, vel tuberkulose. 1855 blev Mads g.m. den afdøde kones søster, Ellen Jensdtr., f. 1825. De fik 3 børn. 1859 meldte Mads's morbroder, Knud Lassen Madsen, afgang til »det Slesvigske« (bind II, s. 54). 1870 nævnes Mads som teglbrænder. Det år døde hans kone. 1871 blev han g.m. Madsine Hansen, f. 1842 i Hannevang. Hans datter af første ægteskab, Karen, blev g.m. Elias Jacobsen på »æ Wolm« (Holmen). 1883 døde Mads Nielsen. Enken solgte s.å. stedet til *Johannes Thomsen*, f. 1858 i Outrup sogn. 1897 overtog Johannes Sønderhebogård, og han solgte s.å. stedet her til *Gjøde Frandsen*, der s.å. solgte til *Jørgen Chr. Jensen*. 1899 skøde til Niels Clausen Martinsen, f. 1847 på Varde Mark, g.m. Mette Lene Andersen, f. 1840 i Sdr. Hygum. Hun var svagelig og kom ingen steder. Hun døde 1907.

1908 skøde til *Niels Marinus Mathiasen*, f. 1873 i Billum sogn, gift 1899 i Billum kirke med Abelone Marie Pedersen, f. 1873 i Outrup sogn. De havde forinden haft en ejendom i Porskær, Janderup. De fik 5 børn. En søn, Mathias Mathiasen, drev murerforretning i Janderup. Niels Marinus kørte mælketuren Nørhebo, Strudvad, Bandsbjerg til Janderup mejeri og drev stedet her med landbrug. Hans kone døde i 1937. Niels Marinus solgte

ejendommen i 1942 og flyttede til Lønne Hede, hvor han døde i 1950. Stedet blev købt af *Johannes Ivarsen*, f. 1911 i Ansager sogn, gift m. *Thyra Andersen*, f. 1912 i Filskov sogn. De har 5 børn. Johannes kørte mælketuren Stiftshøje, Hallumvad til Janderup mejeri i 23 år, og efter dette mejeris nedlæggelse fortsatte han med at køre mælk til Varde, indtil mælke-tankbilerne blev indført.

B, MAT. 1, NØRHEBO, 1511²/₃ HK.

NR. HEBOVEJ 5, NØRHEBO

Denne gård blev sammen med gårdene A og C udskiftet fra Østergård (se denne) måske allerede i 1719, da Østergård blev købt af Simon Christensen på Store Hebo. Senere blev gården erhvervet af hovedgården Sønderris, som derefter ejede gården og drev den med fæstere, indtil den blev købt i selveje. Ved gårdens oprettelse var fæsteren sikkert den *Hans Nielsen* »af Nørheboe«, der 13/10 1720 blev »indviet udi dend hellig Egteskabs stand med sin trolovede Fæstemø Anne Jensdatter«! Efter den alder, der angives ved hans død, må han være født omkr. 1695. De var som nævnt trolovede, da de blev gift, og det var en formildende omstændighed, da de kort tid efter fik sønnen Laust, der blev døbt 24/11 1720. Hans Nielsen og Anne Jensdatter fik flere børn: 1723 Mette. 1726 Niels. Han er sikkert den »Niels Hansen af Nørheboe«, der 1756 blev gift med Dorthé Knudsdatter »Markskjel« af Billum. 1729 Peder (efterfølgeren her). 1731 Jens, gift 1760 m. Hans Friis's datter, (gården XI, Hyllerslev). 1735 Maren. Hun er nok den »Maren Hansdatter af Nørheboe«, der 1761 blev gift med »Christen Jacobsen af Dyrebye«! Der kan næppe være tvivl om, at Anne Jensdatter var jordemoder. I kirkebogen nævnes det nemlig, at i 1753 døde »Jordemoderen, Hans Nielsens Kone af Nør Heeboe, en gudfrygtig Qvinde og beqvem Jordemoder, gammel 59 aar«. Hun må altså være født omkr. 1694 (bind II, s. 81).

1754 blev sønnen *Peder Hansen*, f. 1729, gift med Mette Hansdatter »af Hyllerslef«. Hun var sikkert Hans Friss's datter, f. 1730 (se XI, Hyllerslev). Peder overtog sikkert fæstet her ved den tid. De fik flere børn: 1755 Anne (gift m. Hans Friis i Orten. Se gården VII, Hyllerslev). 1757 Hans (faderens efterfølger her). 1761 tvillingerne Anne og Ingeborg. 1769 døde aftægtsmanden Hans Nielsen, 74 år gl. Peder Hansen døde 1777. Enken drev gården videre som fæster under Sønderris. 1784 blev sønnen *Hans Pedersen*, f. 1757, g.m. Anne Cathrine Simonsdr., f. 1761 i Bandsbjerg. Han købte gården i selveje, og det skete ved skøde af 13/6 1787 (nævnes 1825), da gården må være købt af dødsboet efter Spangsberg, Sønderris. Hans og Anne Cathrine fik børnene: 1785 Birthe. 1788 Mette. 1791 Peder (efterfølger her). 1794 Anne Marie (g.m. K. Andersen, Grydvad). 1799 Simon. 1803 Jens. Aftægtskone, Mette Hansdr., døde 1799. Hans Pedersen døde 1810. Enken drev gården videre, indtil hun i 1825 overdrog den til sønnen *Peder Hansen*, f. 1791, g.

1825 m. Ane Sørensdtr., f. 1801 i Kærup. De fik 9 børn, nævnes kan: 1833 Søren. 1837 Niels Bertrum. 1839 Jens Simonsen (efterfølger her). 1842 Birgitte Kirstine (g. 1865 m. Ole F. Pedersen, III, Hyllerslev). 1845 Elisabeth. 1/2 1845 var 8 børn hjemme samtidig, men de kom ud at tjene. 1854 drog Niels Bertrum til »det Slesvigske« og 1855 tjente Søren i Daler ved Tønder. I muren på den nuværende gård (fra 1882) er der indmuret to mursten, den ene forsynet med årstallet 1828, den anden med bogstaverne PHS og ASD. Det kan derfor antages, at Peder Hansen i 1828 lod gården eller dele af den ombygge, formentlig fra lerklinet bindingsværk til grundmur. Aftægtskone, Anne Cathrine, døde 1848. Kone, Ane, og manden, Peder, døde i henhv. 1862 og 1869. 1863 skøde til sønnen *Jens Simonsen Pedersen*, f. 1839, g. 1872 m. Dorthe Cathrine Christensen, f. 1841 i Billum sogn. 1882 brændte gården. Den blev genopført ca. 200 meter syd for det gamle sted. Jens S. Pedersen døde 1890. Enken drev gården, indtil hun 1902 overlod den til sønnen *Peder Hansen Pedersen*, f. 1873, g.m. Johanne Marie Sørensen, f. 1872 i Grimstrup. De fik børnene: 1905 Kathrine. 1909 Jens Simonsen. 1910 Hans Ingeman og Kristian. 1912 Ingeborg. 1915 Gerda. 1917 Herma. Aftægtskone, Dorthe Cathrine, døde 1910. Peder Hansen Pedersen døde i 1929, men enken drev gården videre med sønnerne Jens Simonsen Pedersen og Hans I. Pedersen som bestyrere. 1936 blev *Jens Simonsen Pedersen*, f. 1909, gift m. Emilie Sørensen, f. 1911 på Jegindø. Hun blev stationsforstander på Hyllerslev jernbanestation samme år, og de boede på stationen indtil de i 1947 overtog gården her. 1976 solgte Jens jorden, og han og hans kone flyttede til Varde. De overdrog bygningerne til sønnen *Peder Simonsen Pedersen*, f. 1948, g.m. Edith Andersen, f. 1946 i Øse sogn. Han arbejder for Varde kommune. Hun er sygehjælper. 1979 solgte de den nedlagte gårds bygninger til Svend Åge Pedersen, f. 1952 i Grimstrup sogn, g.m. Susan S. Thomsen, f. 1954. Han arbejder som smed i Varde.

C, MAT. 2, NØRHEBO, 1511²/₃ HK.

HEBOVEJ 63, NØRHEBO

Denne gård delte skæbne med gården B, mat. 1, (se den). Den første fæster her var sikkert *Niels Jacobsen »Kimer«*, der var en søn af Jacob Nielsen »Kimer« og Maren, og som vistnok var født på Vestergård. 1697 blev han g.m. Anne Christensdtr. Omkr. den tid blev han sikkert fæster på en part af Østergård (se Vestergård og Østergård). Han og Anne fik børnene: 1702 Jacob. 1704 Christen (efterfølger her). 1709 Maren. Som tidligere nævnt blev Østergård delt i 3 gårde, A, B og C. Fra omkring 1719 var Niels J. Kimer formentlig enefæster her på C, der først ejedes af St. Hebo, senere af Sønderris i Guldager sogn.

13/3 1732 blev »Christen Kimer« troløvet med Kirsten Christensdatter af Kærup, og 18/5 1732 blev »Christen Nielsen af Nørhebo« gift med »lille

Christens datter Kirsten af Kærup«. Det er de samme personer, der blev forlovet og gift. Hendes far hed Chr. Christensen. Denne *Christen Nielsen Kimer* var uden tvivl Niels J. Kimers søn, f. 1704. Samtidig med, at han blev gift, kan han have overtaget fæstet her. Hans far kan være død ved den tid. Hvornår han døde, vides ikke, men det skete før 1742, for det år døde Christens mor, »Anne Kimer«, salig Niels Kimers enke! Christen og Kirsten fik børnene: 1734 Anne. 1738 Niels (?). 1744 Lene Christensdatter. 1771 blev hun g.m. enkemanden *Ole Jensen Harck* fra Varde (f. ca. 1730), der sikkert samtidig overtog fæstet. Hans svigerfar døde 1772 og hans svigermor 1783, 86 år gl. Ole og Lene fik børnene: 1772 Maren. 1774 Marie. 1779 Jens (efterfølger her). 1788 døde »Ole Harcks daarlige og vanvittige datter, 24 aar gl.«, sikkert Ellen Kirstine af hans første ægteskab. Ole købte uden tvivl gården i selveje 1787. Året efter nævnes han som selvejer. Han døde 1795, 65 år gl. Enken drev gården videre ved sønnen Jens's hjælp. 1801 boede de to alene på gården. 1803 blev nævnte søn, *Jens Olesen*, g.m. Anne Sørensdtr., f. 1774 i Billum sogn. De fik børnene: 1804 Ole. 1806 Søren. 1807 Kirstine Marie (g.m. efterfølgeren). 1808 Lene. 1810 Niels Tønnesen. 1812 Johanne (g.m. Jens P. Baun, mat. 12b, Hyll.). 1814 Christen. 1809 fik Jens skøde på gården fra moderen, der døde 1830. Datteren, Kirstine Marie Jensdatter, blev 1831 g.m. *Hans Eskesen*, f. ca. 1802 i Outrup s., der s.å. fik skøde på gården. Han kom hertil fra Rødding. De fik 6 børn. I 1840 udlejede Hans et stykke »agerland« til svogeren, Jens P. Baun. Aftægtsfolkene, Ane og Jens, døde i henhv. 1849 og 1851. Hans Eskesen døde 1852 af »langvarig lamhed«. Enken blev 1853 g.m. enkemanden *Poul Frederik Rich* »i Aal sogn«, f. 1806 i Ådum s. De boede i febr. 1855 her på gården, men fra 1855 til 1858 var de vistnok i Ål sogn. 1860 boede de her. Formentlig flyttede Poul Rich sidst i 1850'erne gården fra det oprindelige sted i »Nørhebo By« til den nuværende plads ved den gamle landevej. Ifølge vurderingen 1922 var stuehuset bygget i 1858. Hans kone, Kirstine Marie, døde i 1882.

1875 skøde til *Poul Thomsen*, f. 1844 i Næsbjerg, g.m. Hansine Semine Marie Dorthea Brink, f. ca. 1842 i Orten. De kom hertil fra Grindsted. De fik 4 børn, bl.a.: 1875 Karen Kjerstine Marie (g.m. Julius Justesen, mat. 1a, Hyll.). 1882 døde konen. Poul giftede sig 1885 m. Mette Marie Pedersen, f. 1857 i Varde landsogn. De fik bl.a. børnene: 1887 Karen. 1891 Peder Kristian (efterfølger her). 1900 Theodor.

Poul boede jo ved den gamle landevej, og »Kræn Baun« har fortalt, at det ikke var helt fri, at han drev lidt smugkro. Man kunne godt få en kaffepuns, hvis man kom forbi. Der var flere sådanne steder langs den gamle landevej, fortalte Kre. Baun. Lige vest for Varde var der et sted, som folk kaldte »Krads ud«. Så fulgte længere vest på »Stop ind« og endelig »Tænd pi'f« (Hvilested kro). Var man stadig trængende for en »puns«, kunne man gå ind til Poul, og

endelig var der jo »Karen Korsvej«, når man kom til Janderup, for ikke at nævne »æ mjødkro« i mat. 19, Janderup!

1910 døde Poul Thomsens kone. I 1914 blev ejendommen overtaget af sønnen *Peder Kristian Thomsen*, f. 1891, gift med *Georgine Sørensen*, f. 1888 i Hostrup sogn. De fik børnene: 1917 Marie. 1919 Gerhard (se mat. 5b, Bandsbjerg). 1920 Ejner (efterfølgeren her). 1923 Rigmor Sophie. 1925 Kitty. Gamle Poul Thomsen døde i 1931 på Varde Søndermark. 1946 byggede Peder Kr. Thomsen et lille hus ved gården til sig og sin kone, og i 1947 blev gården overtaget af sønnen *Ejner Thomsen*, gift med *Olga Simonson*, f. 1921 i Ål sogn. De har fire børn. Peder Kr. Thomsen døde i 1960. Hans kone døde i 1972.

Janderup stationsby

I 1857 kom loven om næringsfrihed, samfundets anerkendelse af ethvert menneskes frie ret til at drive en hvilken som helst næring. Tidligere begrænsedes adgangen til at drive næring af lavenes rettigheder og købstædernes privilegier. Loven indfrieede et løfte givet allerede i grundloven af 1849, men indførte ikke straks fuldstændig næringsfrihed, idet man bevarede de såkaldte læbælter, hvorefter der ikke måtte drives håndværk indenfor en afstand af 1 mil fra købstæderne og ikke handel indenfor en afstand af 1½ mil. Disse læbælter blev afskaffet i 1920, og hele næringsloven blev moderniseret i 1931, hvor bl.a. kvinder ligestilledes med mænd.

I 1879 åbnedes den nye landevej fra Tændpibe til Skråvejens udmunding i Vesterled; før den tid var Hebovej færdselsåre til Varde. Det var faktisk den spæde begyndelse til byens opståen. Før vejen blev anlagt, var der af bygninger kun højskolen, men i 1883 kom mejeriet, i 1896 brugsforeningen og i 1898 forsamlingshuset, en smedie med beboelse og »Granly«, hvor der var en hjulmager. Da så banen kom i 1903, blev der mere interesse for at bygge i Janderup. De første huse blev dog mest bygget af ældre folk, som havde solgt deres gårde, men efterhånden kom der både bager, købmand, slagter og håndværkere, såsom karetmager, smed, skomager, skrædder, cementstøber, maler, tømrer og murer. Men fra banens komme og til afslutningen af 2. verdenskrig voksede byen meget langsomt. Der byggedes kun et hus eller to årligt. Først sidst i 40'erne og 50'erne begyndte der at komme gang i husbyggeriet. Byen fik dog allerede i mellemkrigstiden et vist bymæssigt præg ved, at der blev anlagt fortove og indført gadebelysning.

Under besættelsen fik byen sit første kloakanlæg, men i 1966 var den blevet for stor til anlægget, så der måtte anlægges et nyt med mekanisk rensning. Senere er kravene til rensningen blevet forstærket, så i 1980 blev spildevandet ført fra Billum og Janderup gennem en trykledning til Varde, hvor det kunne blive rensset endnu bedre.

I 1944 fik byen sit første vandværk, der skulle betjene 30 medlemmer. Værket blev udvidet et par gange, men midt i halvfjerserne fik vi nogle tørre år, der bevirkede, at mange landmænd havde for lidt vand. En del gårde på Janderup

Parti fra Janderup by, Vesterled set mod vest.

Mark og i Kærup blev tilsluttet, men det kunne det bestående værk ikke klare. Man besluttede derfor at bygge et helt nyt vandværk nordøst for byen ved Hebovejen, og det forsyner nu byen og gårdene i Nr. Hebo, Stiftshøje, Kærup og på Janderup Mark.

Det offentlige deltog også i byudviklingen. I 1962 købte Janderup-Billum kommune 25 tdr. land nord og øst for byen. Nogle af disse arealer tilhørte Sofie Jespersen og Chr. Berg og udgør i dag »Fuglekvarteret«, medens andre jorder nord for Hebovejen blev afkøbt Ejner Mogensen og nu benyttes dels til beboelse og dels til den i 1970 åbnede centralskole med sportsplads. Senere, efter kommunesammenlægningen i 1970, har Varde kommune købt jord til udstykning og bebyggelse: Ved Hebovej af Chr. Berg og ved Skråvejen og Nybrovej af Børge Østergård.

I 1974 blev der i Janderup bygget en fællesantenne til modtagelse af fjernsyn. I 1977 blev der lagt jordkabel derfra til Billum by.

VESTERLED 14

Grunden udstykket fra 12a af Bertram Madsen til mejerist Christian Bernhard Elmertoft, som byggede huset 1934. Bygm. var I. C. Christensen, Janderup Mark. 1936 solgt til gartner Mads Thuesen Frandsen, f. 1894 i Hallumvad. Prisen var 6000 kr. Han drev planteskole, avlede grøntsager i drivhus og på friland foruden at passe sit egentlige erhverv som anlægsgartner. Han har bl.a. anlagt haven ved alderdomshjemmet. – Han kunne »vise

Parti fra Janderup by, Vesterled set mod øst.

vand« med en pilekvist. Han var desuden lidt af en spåmand og forudsagde f.eks. krigens afslutning i 1945. Han døde 1960, og enken, Laura Frandsen, overtog huset og frøforhandlingen til 1972, hvor hun solgte til værkfører Mikkelsen, som 1975 videresolgte til Anders Toft.

VESTERLED 15 OG 17

På denne dobbeltgrund byggede tømrermester Sejr Hansen, f. 1918, et værksted i 1946, 1954 opførtes beboelseshuset. Han driver en omfattende virksomhed og har bl.a. været med ved opførelsen af Eventyrgården, grovvarer magasinet og brugsen; på sidstnævnte har han tillige været arkitekt. 1974 byggedes nyt hus på Spurvevej, hvor Anne og Sejr Hansen nu har deres hjem. 1979 byggedes nyt værksted på Tinksmelvej, og kompagniskab indledtes med den mangeårige svend i firmaet Gunnar Christensen.

VESTERLED 21, »GRANLY«

Huset blev opført ca. 1890. Ved folketællingen det år boede hjuler Hans Nielsen, 41 år, f. i Nr. Nebel, og tjenestetyende Eline Jensen, 14 år, f. i sognet, her. 1900 solgte han til Kristian Jensen, kaldet Kræn Boel, f. 1839 i Outrup, g.m. Kjerstine Jensen, f. 1855 i Nr. Bork. Han var husmand og partikulier. Der hørte lidt jord til, som kunne føde en gris, en ko og en hest. Han var noget af en slavepisker; når Kjerstine skulle samle kartofler op, gik han ved siden af med en stok, som han brugte, når arbejdet ikke gik hurtigt nok efter hans mening. – 1921 solgtes til Johannes Thomsen, Sdr. Hebo, f. 1858 på Søviggede, g.m. Karoline Christensen, f. 1856 på Varde hede. Han

»Granly«. Personerne er Johannes Thomsen og Karoline.

blev kaldt Johannes Bilidt, dels fordi hans fødested hed Bilidt, dels fordi han var en sprællevende natur. Han havde hest og vogn, så han kunne komme omkring. Det så voldsomt ud, når han agede afsted, vildt gestikulerende med pisken, men nordbakken vidste godt, at han aldrig nænnede at røre den, så den holdt sit eget tempo. Hunden »Polle« sad med på bukken. Det var en sort labradorkrydsning, som aldrig var hjemme søndag formiddag; da var den »omm o sjøng i Hue kjerke«, sagde Johannes. – Da han højt oppe i 80'erne blev syg og sengeliggende, faldt han en nat ud af sengen så uheldigt, at han næsten spærrede døren, men husholdersken kom da ind og fik ham op i sengen igen. Næste dag kom pastor Pedersen på besøg. »Hvordan går det, Thomsen,« spurgte han. »Jow tak, i nat drømt a, te a wår te bal øwer o Faane og føll om midt i æ Sønderhuening,« svarede Johannes. Han døde 1946, og hans mangeårige husbestyrerinde, Margrethe Højbjerg, arvede huset. Da hun døde 1956, købtes huset af Thomas Simonsen, f. 1897 i Tobøl, Guldager. Han havde arbejdet på cementstøberiet hos Jens Kr. Jensen og lærte sig siden at lægge tagsten op. Desuden kalkede han kirkerne i sognene. Han drev også lidt erhvervsfiskeri i åen. Han var en stor børneven og et rart menneske. Hver sommer inviterede han sognets små piger på sejltur med sin lystbåd »Nanna« til Varde med besøg i Arnbjerg anlægget, hvor der var en herlig legeplads. Undtagelsesvis kunne også drenge være med, men de var i reglen for uregerlige. – Juledag var han reservepostbud. Det tog dagen for ham; alle ville have ham ind på et måltid mad eller en kop kaffe. »Du må ett bær æ juel ud, Thomas,« sagde man. – Han døde 1971, og arvingerne solgte til Kathrine

og Søren Kristensen, Søvigmark. – Huset havde 2 lejligheder; den ene har altid været lejet ud.

VESTERLED 25

Opført 1943 af Sejr Hansen, som året efter etablerede sig som tømrermester. De første 2 år havde han værksted hos faderen på Janderup Mark. Hans kone, Anna, havde et tatoludsalg. 1952 solgt til Ruth og Richard Brandt Christensen. Han havde cykel- og knallertværksted, udlejede biler uden fører og var lillebilvognmand, men tiden løb fra den slags forretninger, så Richard gik i lære som autolakerer for siden at åbne egen virksomhed 1973 i Varde. Fra 1966-1979 havde Ruth Brandt mejeriudsalg m.m.

VESTERLED 26

Udstykket 1917 fra 12a og solgt til husmand Kristen Pedersen, kaldet Kræn Pejzen, Hallumvad. Huset blev opført s.å. med svigersønnen, Marinus Hansen, som bygmester. 1935 døde Kristen Pedersens enke, Ane Caroline, og arvingerne solgte til barber og frisør Ejner Christensen og hans kone, Aida. De solgte 1947 til barber Kromann, som igen 1950 solgte til barber og frisør Carl Johan Lorenzen. Han døde 1975, hans enke Gudrun Lorenzen bor stadig i huset.

VESTERLED 27

Udstykket 1910 fra 12a og solgt til husmand Hans Jensen fra 11 l. Han lod huset opføre året efter. Bygm. var Jens Kr. Jensen. Hans Jensen døde kort tid efter, og enken fik skødet. Hun arbejdede på højskolen ved vask og rengøring og hjalp til hos bager Hans Pedersen i bageri og butik. 1919 solgt til bødker Hans Chr. Nielsen. 1923 skøde til Jørgen Lauridsen Thomsen, Outrup. 1926 til bygm. og husmand Hans Olufsen, Nr. Hebo, f. 1862 i J. Han døde 1933, og skødet gik til enken, Margrethe Schou, f. 1862. Hun døde 1937, hvorefter brugsen købte huset med henblik på udvidelser. Huset lejedes ud til vognmand Carl E. Jacobsen, f. 1881 på Janderupholm. Han havde haft vognmandsforretning fra Vesterled 89. 1958 købte han huset af brugsen og byggede ud med lejlighed til datteren, Karen, g.m. vognmand Henry Lauridsen. De overtog forretningen 1962 og drev den med 2 lastbiler til 1972. Det år døde Carl E. Jacobsen, og enken, Kirsten Ebsen, f. 1898 på Langli, overtog skødet.

Carl E. Jacobsen havde under besættelsen køretilladelse, men måtte jo køre med gegas. Det var tidkrævende, besværligt og langt fra driftsikkert. På et tidspunkt ville tyskerne beslaglægge et antal lastbiler, og Carl fik besked om at køre sin bil til Billum forsamlingshus. Han fik da bilen startet, men desværre kom han ikke længere end til Svend Holms gård, da motoren satte

ud. Det var umuligt at få den startet igen. Tyskeren, der sad med i førerhuset, forsøgte sig også, men det lykkedes heller ikke for ham. De gik så hver sin vej, men da alt var roligt igen, vendte Carl tilbage, startede sin bil og kørte den hjem i garagen igen, og der blev den så.

VESTERLED 31

Opført 1903 af bygm. Jens Kr. Jensen og 1904 solgt til skomagerm. Johannes Jensen, f. 1875 i Oksby, g.m. Louise Kirstine, f. 1874 i Hodde. 1. januar 1917 overtog skomagermester Hans Klemmen Petersen, f. 1895 på 8d, hus og værksted. Han havde tidligere haft værksted på 8d sammen med sin fader. Faderen hjalp til på det nye værksted i en årrække, men siden var H. K. ene om arbejdet, hvilket betød en arbejdsdag på 16 timer. Han var tillige sadelmager og fremstillede seletøj o. lign. Fra ca. 1938 kunne han ikke længere konkurrere med de fabriksfremstillede sko og træsko, så tilbage var kun reparationsarbejder og lidt håndarbejde til vanskelige fødder. Han var g.m. Alfrida Puggård, f. 1900 i J. De drev en butik sammen og handlede med tobak og chokolade foruden sko og træsko. De havde også en benzintank. – H. K. var en lun jyde, som kendte og kendtes af hele sognet. Hans værksted, med den varme kakkellovn, var et samlingssted, hvor de sidste nyheder udveksledes, og verdenssituationen ordnedes. De var de første, der fik TV i Janderup, og mange har vel for første gang oplevet dette medium i privaten hos Frida.

– H. K. døde 1967, og Frida overtog skødet. Hun fortsatte med butikken til sin død 1971, hjulpet af sønnen Knud, som er uddannet elektriker. Han drev butikken til 1977, hvor den lukkedes. Dette år overtog Knud Pedersen huset.

VESTERLED 32 (NEDREVET)

1896 skøde fra grovsmed Jacob Nielsen Frausing til skomager Johannes Jensen. Han lod et hus opføre og havde værksted her. Johannes var f. 1875 i Oksby, g.m. Laurine Kirstine, f. 1874 i Hodde. Han var medlem af Frelsens Hær. 1904 solgt til Karl Jacobsen, 21a. Han havde netop bygget Vesterled 31. 1905 til Theodor Clausen, der videresolgte til Hans Andersen Hansen. 1909 til Max Mortensen, der arbejdede på cementstøberiet. 1912 til Poul Hansen, kaldet Poul Korsvej. Han havde ejet gården ved korsvejen, som nu ejes af Børge Østergård Jensen. 1924 solgt til Søren P. Sørensen, 1926 til Hans Chr. Nielsen, kaldet »æ lille post«, f. 1868, g.m. Ane Elisabeth Hansen, f. 1869. Ane kunne godt lide at følge med i ungdommens meriter, så når der var fest i forsamlingshuset, slukkede hun lyset og sad bag gardinet og troede sig velorienteret om de unges tilbøjeligheder for hinanden. Der var blot den hage ved det, at ungdommen vidste besked om Anes tilbøjelighed, så mange rygter sattes bevidst i omløb. – Ane døde 1948, og huset gik til barnebarnet, Elisabeth Olesen, f. Jørgensen, som boede her til 1952, hvor

hun solgte til Niels Mathiesen Andersen, Hannevang. 1963 til Frands Riber, Sdr. Hebo, som boede her til sin død. Huset blev revet ned 1972. Det havde i mange år spærret for oversigten i vejkrydset.

VESTERLED 33

Opført 1935 af mejeribestyrer Slots enke, Kirstine. Bygm. Chr. Baun stod for opførelsen. Datteren Gudrun, f. 1909 i J., havde damefrisørsalon her fra 1935-57. Sønnen Aksel havde radioværksted i kælderen. 1937 blev Gudrun g.m. skomagemester Severin Hovedskou, f. 1910 i København. Han flyttede sit værksted hertil fra Varde i 1939. Under krigen vulkaniserede han dæk og gummistøvler og fortsatte med det et stykke tid efter befrielsen. 1957 lukkedes skomagerværkstedet, og han begyndte som drejer i Varde, hvor han bl. a. lavede landmålerstokke. – Både Gudrun og Aksel Slot var musikalske, Gudrun spillede til damegymnastik og dilettant i mange år, og Aksel til baller o. lign.

VESTERLED 34

1910 frasolgt Vesterled 36 af skrædderm. J. P. Johansen til Karl Holtegård, f. 1881 i Bilstrup ved Skive. Hans forældre var stationsforstandere her. Karl Holtegård lod bygm. Jens Kr. Jensen opføre et beboelseshus og bageri og lærte sig at bage brød. 1912 solgte han til Hans Pedersen, som s.å. videre-solgte til skrædder Johansen. Hans Pedersen fortsatte som bager på lejebasis til 1914, hvor Johansen solgte til sin broder, bager Johansen. 1921 til Th. Christensen, 1924 til Laurits Nielsen, der forpagtede bageriet ud til datteren, Rasmine Kirstine Kristiansen, f. 1889 i Ansager. Hun var kort forinden blevet enke. Hun drev selv bageriet med kun en pige til hjælp. Siden blev der ansat en bagersvend. 1934 døde Laurits Nielsen, og enken Kirstine fik skødet. Datteren fortsatte forpagtningen. 1938 gav sognerådet tilladelse til, at der måtte drives café. 1941 blev Rasmine Kristiansen g.m. cementstøber S. P. Andreasen. Han købte huset og bageriet, og sammen fortsatte de driften. Cafeen blev en stor succes. De unge fandt et samlingssted her, hvor de kunne snakke over en kop kaffe; der måtte rafles og spilles kort, men ikke om penge. Landsbyens ældre havde en nicodemusklub, som spillede her hver eftermiddag, når eftermiddagskaffen var drukket derhjemme. Der spilledes om en cigar eller et stykke chokolade. Janderup skakklub spillede her een gang om ugen i de 25 år, den eksisterede. Mange bestyrelsesmøder afholdtes her, ligesom småforeninger holdt generalforsamling her. 1945 døde Rasmine Andreasen, og året efter S. P. Andreasen. Rasmines søn af 1. ægteskab, bagermester Johannes Christiansen, f. 1922, overtog nu skødet. Han havde fået sin uddannelse her. Han er g.m. Mary Vogt, f. 1926 i Rousthøje. – Som byen voksede, blev der behov for større kapacitet, og Johs. Christiansen lod bageriet bygge om og udstyre med moderne ovne og maskiner. Også butik-

ken måtte udvides, så caféstuen blev inddraget. Johs. Christiansen er en dygtig bager, hvis rundstykker og kranskage er eftertragtede.

VESTERLED 35

Udstykket 1912 fra højskolen til bygm. Chr. Baun Christensen, som lod huset opføre. 1918 solgt til Andreas Mehlsen Laustesen fra 7a. Han havde snedker- og tømrerværksted her og lavede småting og reparationer for folk til sin død 1931. Enken, Andrea Laustesen, døde 1933. – Janderup sognebibliotek havde udlån her i nogle år. – 1933 solgt til malermester Johannes Møller, f. 1892 i J. Huset var forinden blevet udvidet med nok en lejlighed, og her boede Johs. Møller, medens den ældre lejlighed lejedes ud. Han havde værksted her til sin død 1967. Enken, Rigmor Møller, bebor stadig huset. – Lejeren fra 1938-47 var murerm. Mathias Mathiasen, f. 1908 i Nr. Hebo, g.m. Agnes Nielsen, f. 1911 i Borre. Hun havde damefrisørsalon her.

VESTERLED 36

Hus og smedie blev opført 1888 af grovsmed Niels P. Nielsen, f. 1860 i J. 1892 solgt til grovsmed Jacob Nielsen Frausing, hvorefter Niels P. Nielsen rejste til U.S.A. Beboelseshuset nedbrændte 1897, medens smedien står endnu, den er blevet ombygget af den nuv. ejer, Hans Kiholm. Huset blev genopført og 1899 solgt til højskolen. Der var 2 lejligheder i huset, og højskolen har vel brugt det til lærerboliger. Smeden, Jacob Nielsen Frausing, kan måske have boet i den ene lejlighed. 1905 solgt til en smed Jørgen Jensen, Janderup Mark og gdr. Karl Jacobsen, 21a, i sameje (smediens historie: se Vesterled 38). Højskolen solgte huset 1908 til skræddermester Jens Peder Johansen, f. 1873 i Ansager, g.m. Karen Johanne Madsen, f. 1872 i Ansager. Johansen var kommet til sognet 1895 og havde boet til leje i 37a. Han havde værksted her og desuden butik med parfumerivarer etc. Da Ål-Billum-Janderup telefonselskab i 1917 fik central i Janderup, blev den installeret her, og Johansens ansat som bestyrere. Johansen spillede violin og ledede sangkoret i sognet og havde selv en smuk stemme. Der var 8 børn i ægteskabet, som vist alle mestrede et eller andet instrument. Kom man forbi en sommeraften, lød der tit musik og sang ud fra deres åbne vinduer. – 1946 solgte de hus og butik til sønnen, Carl Henry Johansen, f. 1912, og flyttede til et nybygget hus, Vesterled 23. Carl Johansen og hans kone, Rigmor, fortsatte som centralbestyrere til 1954, hvor centralen flyttedes til Vesterled 27. Nu blev der plads til udvidelse af købmandsbutikken, som de drev sammen til 1972, hvor de måtte lukke p.g.a. Carls ledegigt. Han døde 1979. Rigmor Johansen, f. 1915 i Forum, Bryndum, blev boende i huset.

VESTERLED 38

Huset opført 1914 som dobbelthus med nr. 40 af bygm. Jens Kr. Jensen, der

Hans Kiholm og hans far foran smedien. 1951. Fot. Knud Jensen.

s.å. solgte til smedemester Kristian Jørgensen Kiholm, f. 1878 i Gunderup, g.m. Johanne Olesen, f. 1887 i J. Kiholm havde forinden købt smedien af Jørgen Jensen, som han havde arbejdet hos som svend. Jørgen Jensen havde 1905 købt smedien sammen med gdr. Karl Jacobsen, 21a. Der var på dette tidspunkt ingen smed i Janderup by. Det kan have været grunden til, at Karl Jacobsen investerede penge som medejer af smedien. Jørgen Jensen begyndte nyt værksted på Janderup Mark. – Johanne Kiholm havde systue i mange år. – 1958 solgte de hus og værksted til sønnen, smedemester Hans Jørgensen Kiholm, f. 1914, g.m. Ellen Hansen, f. 1921 i Nordenskov.

VESTERLED 40

Opført 1914 som dobbelthus med nr. 38 af bygm. Jens Kr. Jensen, Janderup, og s.å. solgt til handelsmand og slagter Knud Eskesen, som året efter videre-solgte til Johannes A. Johansen. Knud Eskesen fortsatte i mange år som mobil kødhandler med en lille lukket ladvogn forspændt en islænder. På en varm sommerdag kunne det nok knibe at få udsolgt i tide. En sådan dag kom han til Thue Mikkelsen, Strudvad, og ville slå en handel af om restpartiet i vognen – ubeset. Det gik Thue Mikkelsen ind på, hvis der kunne byttes lige over med en kurvfuld asier, der stod i bryggeret – kurven fulgte med. Knud Eskesen slog til og troede at have gjort en god handel. Men asierne havde det som kødet: De var ved at gå i forrådnelse. Begge »handelsmænd« morede sig længe over den handel. – 1917 solgte Johannes A. Johansen videre til Johan-

nes Jokumsen, 1918 til Peter Petersen og Johannes Thomsen. De solgte igen 1921 til N. C. Johansen, broder til skrædderm. Johansen. Han var uddannet slagter og drev desuden lillebilforretning. 1924 til hotelejer Søren Christensen, Varde. Han havde ord for at være »gårdslagter«, så nu sagde man, at han nok ville være rigtig slagter! Han solgte imidlertid videre med det samme til Martin Jessen, som i 1929 solgte til Hans Peder Brun, f. 1902 i Lunde. Slagter Brun fandt det vanskeligt at drive slagterforretning i Janderup. Køleskabet var endnu ikke kommet i brug, og omsætningen var så lille, at det kneb at komme af med kødet i tide. »Jeg brugte alle mine spareskillinger de 5 år i Janderup,« siger Brun, som nu bor i Ansager. 1934 købt af slagtersvend Jens Mettellus Christensen. Han fik forretningen til at gå, dels var byen vokset, køleskabet var kommet til, og krigen kom. Han var en dygtig slagter og havde altid gode varer i sin butik, men rationeringen satte jo en grænse for omsætningen. Han måtte sælge 1953 p.g.a. sygdom. Den nye ejer var Alfred Mathiasen, som også var en dygtig slagter. Han var desuden hjemmeslagter. Men den pågående konkurrence fra brugsen i Oksbøl og butikscentrene i Varde med tilbudskøb o. lign. fik omsætningen til at falde drastisk. Mathiasen valgte at sælge. Næste ejer blev Helge Rasmussen, som drev forretningen til først i 70'erne, hvor den blev nedlagt. Huset solgtes 1974 til Jytte Hansen og Frank Jensen i lige sameje. 1976 til vognmand Svend Anton Testrup. – Bag butikken havde slagteren sit slagtehus. Her slagtedes svin, får og kreaturer, hvis kød solgtes fra butikken. I 50'erne forbød sundhedsmyndighederne disse slagtninger, som var udenfor dyrlægekontrol, og kødet måtte derefter købes fra slagterierne.

VESTERLED 49

Udstykket 1929 fra 17b og solgt til cykelhandler Jes Rasmussen, f. 1883 i Egtved. Han lod året efter huset opføre med værksted og butik i kælderen. Forinden havde han haft værksted hos Chr. Baun, Nybrovej 7, i et par år. Under byggeriet opdagedes en sandforekomst bag huset, som Rasmussen udnyttede med salg til håndværkere o.a. i omegnen. 1934 lejede han sandgraven ud til Severin Sørensen, f. 1909 i J. Han begyndte et cementstøberi i et lille skur med en trillebør og nogle forme som eneste værktøj. Det gik godt, han lod en produktionshal opføre og havde 2 mand i sit brød. 1959 flyttede støberiet til Oksbøl, men i nogle år var der stadig een mand beskæftiget i Janderup. 1954 købte Severin Sørensen huset, men Rasmussen blev boende til leje til sin død 1965. Herefter drev Severin Sørensens søn, Ejner, cykelforretning i et par år. Han var kun 15 år og har nok været landets yngste cykelhandler. 1969 solgtes huset til Jager Andersen fra 29b.

MAT. 40 aa, SKRÅVEJEN 6

1799 solgte C. P. af Janderup en byggegrund ved vejen mellem Janderup og

Akirkevej set fra krydset ved Vesterled.

Strudvad til Ane Andersdatter. Efter hende fik broderen, N. Anderssøn, skøde på huset, som Ane havde ladet opføre. Han solgte 1804 til Maren Jensd. Bloch fra Kjærgård. Prisen var 42 rdl. Hun var syerske og havde en plejedatter, Ane Hansd. Bloch, som syede modepynt. Ane var her endnu 1890, men 1896 boede Mette Nielsen her. Hun var f. 1846 i Ølgod; blikkenslager Jens Rahbæk Theodor Nielsen var logerende hos hende. 1905 skøde til Jens Jensen, kaldet gammel Jens, g.m. Mette. De kom fra et husmandssted på Søvigmark. De havde skolerengøringen og passede gravsteder for folk, og Jens passede desuden engvandingen. Da Mette var død, tog Jens et par søskendebørn i huset, Else og Jens Marinus Sørensen, kaldet ung Jens. Disse mennesker havde et godt forhold til skolebørnene, som jo legede lige udenfor deres vinduer. Det er ikke få »kyskager«, der er båret over vejen som trøst til de små syndere, der var »sat uden for døren«. Søskendeparret arvede huset efter gammel Jens. 1930 solgte de til Hans S. Hansen, Sdr. Vium. Den dag, de rejste, blev alle skolebørn trakteret med et stykke chokolade. – Det gode forhold fortsatte ikke mellem den nye ejer og børnene, hvilket ikke udelukkende behøver at være Hans S. Hansens skyld. Forbløffende mange bolde endte i hans lille have, og stærkt tirret heraf kunne han godt true ad børnene med en økse, hvilket naturligvis blot forøgede antallet af vildfarne bolde. – Huset blev navngivet »Lykkevang«, som blev påmalet gavlen med køkkenblå, ulige store bogstaver. Væggene var indendøre tapetseret med aviser. De sanitære installationer bestod af et hul i jorden i baghaven. – Da pastor Pedersen fejrede 25 års jubilæum med en fest på Billum kro, og lærer Kræn

læste et telegram op fra pastor Riger-Kusk, Oksbøl, råbte Hans S. Hansen fra salen: »Han må da ret ku' kyer æ døwl i stram tøjler.« – Han var en ivrig læserskribent til Vestkysten og underskrev sig »digter og landmand«. 1961 solgte han til arkitekt Klok, Elkjærdam, som restaurerede det forfaldne hus og lejede det ud. 1970 solgt til gartner Lykkebo, der 1975 videresolgte til skotøjshandler Gerald Langgård, Varde.

NYBROVEJ 5

Denne grund var bagerens have, men solgtes til købmand Arne Møller, som 1934 byggede hus med butik her. Han var desuden skatteopkræver og måler aflæser og havde kyllingeopdræt og rugeri. Han var g.m. Ragna Tobiasen fra Borre, Ål. 1. salen var lejet ud til damefrisør Karen Riber, som tidligere havde haft salon på Lønstien 3. Hun blev g.m. vognmand Niels Papuga, Agerbæk, og flyttede dertil. – 1943 solgt til købmand Chr. M. Poulsen, som fortsatte med butikken til 1946, hvor den blev nedlagt. Installatør Carl V. Otto købte huset og havde værksted og butik her til 1976, hvor han solgte huset til Hanna Nicolajsen og forretningen til sønnen, Torben Otto.

ÅKIRKEVEJ 4

Denne grund bestod oprindeligt af Vesterled 31 og 33 samt Åkirkevej 4, 6 og 8 og blev 1902 udstykket fra højskolen til kromand Anton Peder Toxvig Arentsen fra 8a. Hans plan var at flytte kroen op til landevejen for at kunne konkurrere med forsamlingshuset og for at ligge bedre for de vejfarende, men planen blev opgivet, og grunden solgt året efter til bygmester Jens Kr. Jensen, f. 1876 på 35a, g.m. Andrea Højbjerg, f. 1876 i Alslev. Han opførte et lille skur og begyndte at lave mursten af cement. Sandet hertil blev taget på stedet, hvilket terrænet stadig bærer spor af. 1905 opførtes et beboelseshus samt værksted syd for; det blev udvidet 1907. Det er her, andelskassen nu ligger. 1908 lejede Jens Kr. Jensen en grund for 49 år af Peder Haahr, beliggende sydøst for stationen. Hertil flyttedes cementstøberiet. Der blev fremstillet tag- og mursten, brøndrør m.m., som dels brugtes i egen byggerisomhed, dels solgtes. Der var 2 mand ansat; først Max Mortensen og Mads Rygård Sørensen og senere S. P. Andreasen og Thomas Simonsen. – 1914 flyttede Jens Kr. Jensen til Tjæreborg og begyndte et nyt støberi der, men han drev støberiet i Janderup til 1942, hvor det blev solgt til Sigurd Buch, som fortsatte produktionen til 1957, hvor lejemålet for jorden ophørte. Omsætningen havde dog været stagnerende i flere år før, idet Severin Sørensen havde begyndt støberi i den anden ende af byen. – Bygningerne blev revet ned, og grunden leveret tilbage til ejeren, som nu var Jens Baun Christensen.

Huset på Åkirkevej 4 blev 1914 lejet ud til Chr. Baun Christensen og maler

Niels Bondesen Nielsen. Sidstnævnte havde også lejemålet for værkstedet i den nordlige ende. Karen og Chr. Baun passede telefon m.m. for cementstøber Jens Kr. Jensen og havde som vederlag herfor gratis ophold. 1928 flyttede de 2 lejere ud, og Jens Kr. Jensens svoger, karetmager Niels Georg Buch, kom ind. Han havde desuden værksted her og fremstillede bl.a. smørdrøtler til mejeriet. Desuden overtog han telefonpasningen for Jens Kr. Jensen. 1934 købte han huset. 1943 solgte han til H. A. Iversen, der lejede det ud. Værkstedet havde cykelhandler Niels Olsen, f. 1900 i Hyllerslev, i nogle år, indtil det købtes af smedemestrene Mads Jensen og Gunnar Pedersen, hvis værksted på Janderup Mark var nedbrændt. De drev værkstedet sammen til 1960, hvor Mads Jensen købtes ud. Gunnar Pedersen lod en ny værkstedshal opføre, men den var efter nogle år blevet for trang. Et nyt værksted med beboelse blev opført på Tinksmedevej 1-3. Det gamle sted solgtes 1977 til kloakmester William Staun Nielsen..

ÅKIRKEVEJ 8

Grund og værksted solgt til bygm. H. A. Iversen i 1914 af bygm. Jens Kr. Jensen. H. A. Iversen, f. 1883 på 32a, g.m. Johanne Riber, f. 1896 i Sdr. Hebo, lod 1914 opføre et beboelseshus. Han drev en alsidig byggevirksomhed med flere murer-, tømrer- og snedkersvende, som fik kost og logi hos ham. Blandt hans arbejder kan nævnes: Ombygning af mejeriet 1914, bestyrerbolig 1921, brugstilbygning 1925, restaurering af kirken 1936 samt mange gårde og huse på egnen. Han var en habil mester, men selv bedste mand kan fejle, og det var ham en tort, at han fejlbereggede konstruktionen af den store sal i forsamlingshuset og måtte lade opføre støttepiller hele vejen rundt. Ved indvielsesfestens kaffebord rejste gdr. Karl Jacobsen sig og spurgte meget bestemt: »Hva mæ æ peller, hvem ska betål dem?« Iversen røg op og svarede: »Dem ska a fanden gåleme nok sjel betål.« N. A. Madsen kløede sig som sædvanlig lidt i nakken og sagde så: »Det wåer endda råer o foe et skreftle.«

Om vinteren, når der ikke kunne arbejdes udendørs, fremstilledes der ligkister til lager, og H. A. Iversen lod opføre en lille bygning til »Janderup ligkistemagasin«. Han var sognets bedemand. – Han døde 1963, og forretningen ophørte. Enken fik skødet og boede her til sin død 1980, hvorefter arvingerne har overtaget huset.

ÅKIRKEVEJ 12

Maskinsmed Jens Nielsen, f. 1895 i Nr. Hebo opførte et værksted her 1920. Han havde forinden haft værksted på sin fødegård. 1925 blev han g.m. Karen Linding Christensen, f. 1901 i Esbjerg. S.å. blev beboelseshuset opført. Han havde en alsidig forretning med landbrugsmaskiner, biler og husholdningsmaskiner samt reparation af samme. Desuden var han VVS-installatør. Bl.a.

indlagde han sognets første private vandværk hos Chr. Berg Nielsen. Jens Nielsen døde 1953, og enken overtog hus og forretning, som hun forpagtede ud til sønnen, Henning Linding Nielsen, f. 1927. Han udvidede snart efter værkstedet til det dobbelte. 1970 købte han både hus og forretning af sin mor. Han har specialiseret sig i landbrugsmaskiner.

Billum stationsby

Banens anlæggelse med åbning 1903 blev en igangsætter for den bymæssige bebyggelse i Billum. Indtil dette tidspunkt var der kroen, lægeboligen og 4 huse langs landevejen, kroen var bygget på dette sted 1868, lægeboligen 1879 og husene endnu senere.

KROEN

Da gårdmand Jacob Pedersen omkr. 1810 byggede nyt stuehus, blev der indrettet plads til krovirksomhed. 1811 overtog sønnen, den senere så kendte Peder Jacobsen, gården, og ham var det, der begyndte krodrift i Billum (se mat. 3, Billum). 1842 overtog hans søn Jacob Pedersen driften af kroen. Da Chr. Rich 1855 blev gift med Jacob Pedersens enke Christine, overtog han kroen og drev den til 1868, hvor Christine og Jacob Pedersens datter Ellen Cathrine blev gift med Niels Thermansen fra Ål sogn, de overtog en mindre ejendom, mat. 18 i Billum, og byggede ny kro og fik så bevillingen derover. I den gamle kro blev der bl.a. kontor for sparekassen (Bind I, s. 325). 1874 solgte Niels Thermansen kroen for at flytte til Oksbøl og overtage sin fars gård. Interessen for krodrift flyttede med, og de startede Oksbøl kro, som Thermansen drev til 1902. De nye krofolk i Billum var Lars Hansen, født i Lunde, g.m. Maren Kristensen, der var født i Tistrup. Foruden som kromand blev Lars Hansen også kendt for sine heste, som han var meget dygtig til at køre. Der fortælles, at han kunne køre fra Billum til Varde på 13 minutter! Det lyder voldsomt, men skal også udover den sportslige præstation forstås på den måde, at der var brug for læge osv., var Lars Hansen meget tjenstvillig, hvad også sognene vestpå nød godt af. At kroen også gik godt, kan følgende velkendte »slogan« tyde på.

Så kom vi til Billum kro,
der hvor Lars og Maren bo.
Der er liv og lystighed,
her går solen aldrig ned.

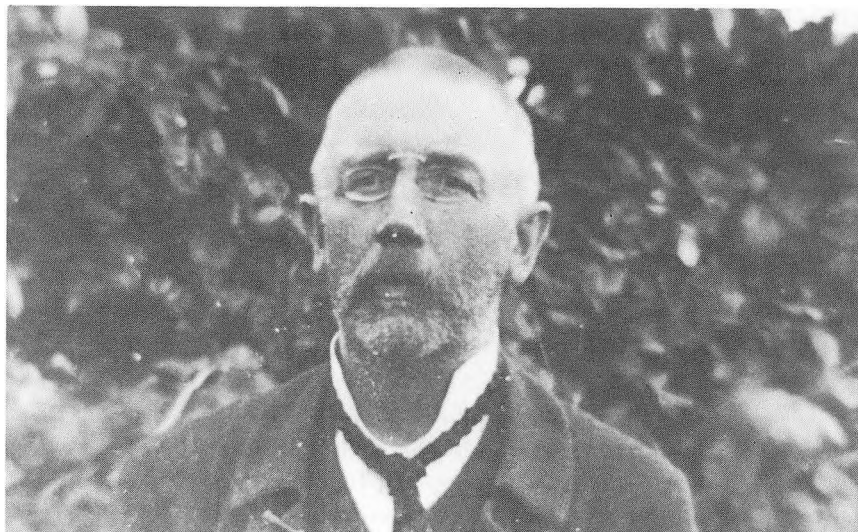
1899 overtog sønnen Kristen Morten Hansen kroen, han var g.m. Ane Margrethe Jørgensen, f. i Burgård. De havde kroen i 45 år. Det var således

dem, der 1912 solgte spiritusbevillingen til sognets befolkning (bind I, s. 317). Kroen blev derefter drevet som afholdshotel og var kendt som et godt spisested. 1944 afstod de kroen til sønnen Lars Hansen, g.m. Anne Bloch Nielsen, f. i Tarp. Kort efter døde Lars Hansen, og Anne solgte 1946 til Anna og Clemmen Lauridsen fra Oksbøl. Efter Clemmen Lauridsens død drev Anna kroen nogle år, til hun 1970 afstod den til sin datter og svigersøn, Kaja og Holger S. Olesen. De har moderniseret og bygget til og har en velrenommeret forretning.

LÆGEBOLIGEN, VESTERHAVSVEJ 19.

Sidst i 1870'erne stiftedes en forening med det formål at få bygget et hus til en fastboende læge, som skulle dække lægebehovet i de omkringliggende sogne. Huset blev efter en del forhandlinger bygget i Billum (bind I, s. 107). Den første læge i huset var Jens Carl Jensen, der var født i Århus. Han og hustruen Anne Petrea deltog i sognets aktiviteter og medvirkede bl.a. med stor succes i bestræbelserne for at få lagt bræddegulv i øvelseshuset.

1883 kom der en ny læge, det var Hans Peder Henrik Stilhoff, han var f. i Ribe. Læge Stilhoff blev en omstridt person, umådeligt afholdt af nogle og ligeså hadet af andre. Han var en dygtig læge og et begavet menneske, men kunne være grov i sin optræden, havde en skarp tunge og en meget spids pen. Han var med i sognets anliggender og var medstifter og den drivende kraft i demokratisk forening og brugsforeningen. 1893 rejste Stilhoff, og læge Offer Pedersen kom, han var f. i Randbøl. Han rejste 1903 og afløstes af læge Møller. Ål og Ho-Oksby kommuner ønskede boligen og dermed lægen flyttet til Oksbøl. Den gamle bolig i Billum skulle så sælges, men man kunne ikke blive enige med Janderup og Billum om prisen, desuden ville man her holde på lægen så længe, det var muligt. 1904 flyttede læge Møller til en ny bolig i Oksbøl, s.å. anmodede læge Stilhoff om at få lægeboligen i Billum igen. Sognerådet meddelte ham, at da man ikke havde opfordret ham til at komme hertil som læge igen, ville man afslå. Det var nov. 1904. Ved et sognerådsmøde i jan. 1905 anmodede 46 beboere i Billum om, at læge Stilhoff måtte få boligen. Man efterkom anmodningen og lod Stilhoff leje boligen for året 1905 til en pris af 170 kr., som skulle betales kvartalsvis forud. Stilhoff flyttede ind, han købte derpå grund af Kr. Hansen, kroen, og byggede eget hus. Til rejsegildet forfattede han en sang, hvori han bl.a. langede ud efter sognerådet. Han var, da han kom anden gang, skilt fra sin første kone og gift igen. Stilhoff døde 1908 i en alder af 53 år. Lægeboligen blev solgt, der var skiftende ejere de første år, indtil landpost Niels Cornelius Juelsen købte den 1912. Hans hustru Marie havde i mange år mælkeudsalg her. 1941 Bertram Hansen. 1953 Hans Kjær Andersen.

Læge Henrik Stilhoff.

ARGENTINA, STILHOFFSVEJ 1

Det er det hus, Stilhoff byggede 1905. Niels Gundesen fra Kjelst købte det 1911, han rejste til Argentina, men beholdt huset i mange år derefter. Niels Gundesens forældre, Anne og Th. Gundesen, boede i en årrække her efter at have afstået gården i Kjelst. Senere var det lejet ud. 1949 solgtes det til Hans O. Hansen, der har indrettet iskiosk og brødudsalg ved huset.

VESTERHAVSVEJ 26

Det første hus på landevejens nordside var bygget 1883 af en mand ved navn Thomas Nielsen. 1885 solgt til Hans Peder Hansen, den gamle blikkenslager, han var f. i Al sogn 1825 og var g.m. Else, der var f. i Alslev. De havde boet på Varde Nørremark, inden de flyttede til Billum. Om Hans P. Hansen fortælles, at han havde boet i en jordhule i Nr. Billum før i tiden. Han var med i begge slesvigske krige, i 1864 som lejet soldat, han var mellem de tilfangede ved Dybbøl 18. april. Han erindres også som en god fortæller af oplevelser fra krigen. Huset ejes nu af cykelhandler Laurids Olesen, der her har beboelse og forretning.

VESTERHAVSVEJ 13

Opført til skrædder Marius Jensen på en grund købt fra kroen omkr. 1890. Han flyttede 1897 til Billumgårdevej og solgte huset til væver Jens Christiansen, g.m. Maren, datter af møller H. P. Frøstrup i Kjelst.

VESTERHAVSVEJ 15

Grunden købt fra kroen, huset opført 1891 af skomager Jens H. Thuesen, søn af Hans Thuesen, Nr. Billum. Jens Thuesen var døvstum. Han havde i mange år skomagerværksted. Han solgte 1914 huset til skrædder Anton Pedersen, derefter havde Jens Thuesen beboelse og værksted på 1. sal, mens Anton Pedersen havde stueetagen til forretning og beboelse.

VESTERHAVSVEJ 17

Opført 1894 af kromand Lars Hansen, som boede her efter at have afstået kroen 1899. Senere købte Hans Chr. Knudsen huset og lod den overgå til et legat (se u. legater).

Banens anlæggelse satte gang i byggeriet, brugsforeningen byggedes 1903 (bind 1, s. 311), overfor byggede Karl Nielsen (købmand) 1904 et hus med en lille butik (Kirkebyvej 12), senere overtog Ingvar Nissen huset, han var sadelmager, og hans hustru Maren havde brødudsalg. 1918 overtog malermester Alfred Jensen det, han og hustruen Anna blev samtidig bestyrer af den nyoprettede telefoncentral, som blev installeret hos dem. 1952 overtog frisørmeester Charles Mortensen og hustru Paula huset og centralen, samtidig drev de begge frisørforretning. Huset ejes nu af Holger Jensen.

Huset ved siden af (Kirkebyvej 14) blev bygget af træskomager Jens Jensen, f. på Tarp Holm, og Mads Johansen, Kjelst. Det var et hus med to lejligheder. En tid havde andelskassen en stue her til kontor. Senere købtes huset af sadelmager Ingvar Nissen. I dag ejes det af Erik Lauridsen.

1904 byggede Hans Sørensen smedeværksted på en grund, han købte af Janus Bloch. Hans Sørensen havde lært smedehåndværket hos Ole N. Andersen i Billumgårde. 1906 overtog han sin hustrus fødehjem (mat. 4, Billum) og solgte smedien til Kr. Andreas Nielsen, søn af smeden i Kjelst. 1918 købte Andreas en gård i Kærup, men flyttede et års tid efter til Oksbøl. Forretningen i Billum købtes af Anton Christensen, som i 1930 solgte til Johannes Rødtness, han var i 30 år smedemester her. 1960 købtes forretningen af Svend Kyndesen.

1904 blev et hus med slagterforretning opført på landevejens nordside (hjørnet Vesterhavsevej/Hannevangsvej), det havde gennem årene flere indehavere, forretningen blev nedlagt omkr. 1960. Få år efter nedbrændte huset og er ikke genopført.

1906 byggede malermester Niels Jensen huset Vesterhavsevej 20, hvorfra han drev forretning. Det blev senere overtaget af sønnen Alfred Jensen. I dag ejes det af lillebilvognmand Anker Madsen.

1908 kom tømrermester Jacob Madsen til Billum, han og en kompagnon Niels Siersbæk byggede værksted sammen, samt et beboelseshus til hver (Kirkebyvej 7 og 9). Niels Siersbæk solgte 1916 sit hus til Peder Jespersen fra

Billum stationsby før 1910.

Billumgård og rejste fra byen. Huset ejes i dag af Ellen Margrethe Hansen, der har trikotageforretning her. Jacob Madsen fortsatte selv tømrerforretningen og var en dygtig og agtet håndværker. 1953 solgte han til sønnen Karl Johan Madsen, som i 1978 afstod forretningen til sin søn Leif Legård Madsen.

1909 opførte murer Stinus Nielsen et hus (Kirkebyvej 22) og nedsatte sig der som murermester, han var søn af murer Niels Nielsen i Kjelst. Han udførte sit arbejde solidt og akkurat og evnede også at give det et personligt arkitektonisk præg. Han var desuden et eksempel på en mand med ægte vestjydsk lune.

1916 købte Jes M. Rasmussen en grund af Janus Bloch (hjørnet Vesterhavsvej/Kirkebyvej) og oprettede cykelforretning, som han drev i nogle år. Han flyttede til Janderup og afstod forretningen til Søren Sørensen, som nu i over 50 år har drevet den.

1931 byggede købmand John Olesen hus og forretning (Vesterhavsvej 24), han drev den til sin død 1970, hans hustru Helvig fortsatte med forretningen til 1977, hvor hun solgte til Birthe og Aksel Hansen.

1934 byggede murer Svend Hansen, født i Janderup, huset Kirkebyvej 3 og nedsatte sig som murermester, hans hustru Stinne, f. i Tarp, begyndte hjemmebageri og havde senere brød- og mælkeudsalg. Efter en del års forløb solgte de huset med forretningen og flyttede til et nybygget hus på Vesterhavsvej. Brød- og mælkeudsalget havde senere flere ejere, sidst Astrid og Chr. Pedersen, der først i 1970'erne nedlagde forretningen. I øvrigt flyttede Svend Hansen endnu et par gange i et nyopført hus og har således på flere måder medvirket til byens udbygning.

1942 nedsatte skrædder Aage H. Jensen sig som mester, han er desuden biavler. 1964 oprettede mekaniker Helge Sørup værksted og servicestation, nuværende ejer er Ole Moberg.

Af håndværksmestre er der 1981 i Billum udover de i det foregående nævnte, malerm. Jens P. Jensen, murerm. Laurids Pedersen, murerm. Bakken Hansen, murerm. Anders Madsen, installatør Jørn Otto, andre erhvervsdrivende er vognmand Hans Møller Hansen, vognmand Svend Aage Jensen og revisor Aksel Bødskov.

Gennem alle årene er der bygget parcelhuse, byen blev efterhånden forsynet med kloakanlæg, gadebelysning og fortove. 1960 opførtes 4 pensionistboliger. Et areal nord for landevejen blev udstykket og bebygget, gaden fik læge Stilhoffs navn. I 1970'erne blev et areal ved Billumgårdsvej udstykket og bebygget.

Omkr. 1950 opførtes og indrettedes 3 fælles frysehuse i Billum sogn, 1 i Hannevang, 1 i Kjelst og 1 i Billum by, kun det i Billum er stadig i funktion (1980). 1953 oprettedes et selvbetjeningsvaskeri i byen, som medlemmerne efter tur benyttede, det er nu nedlagt.

Filmen »Billum sogn« havde premiere 1980. Den er optaget af pedel Kjeld Hassing, Janderup, og produceret i samarbejde med sogneforeningen. Filmen viser et udsnit af livet, aktiviteterne og menneskene i Billum sogn.

KIRKEHUSET I BILLUM, KILDEGÅRDSVEJ 4

Da kirkeværgerne 1881 oprettede lejekontrakt med Anders Petersen Schultz om kirkehuset, blev der for første gang pålagt husets lejere pligter ved kirken. Kirkehuset er dog langt ældre end 1881, her lå skolen før 1836. Hvornår nuværende bygninger er opført, vides ikke. Kirkestuen blev brugt som mødelokale om sognets anliggender, her blev også langt op i vort århundrede fremlagt meddelelser og bekendtgørelser fra sognerådet. Til huset hørte der også stald med et særligt afsnit betegnet præstens stald, det var dengang transportmidlerne var hestetrukne og datidens parkeringspladser var stalde. Der har i tidens løb boet mange lejefolk i huset, de har sikkert haft forpligtelser vedrørende kirkestuen og stalden, men det er først i 1881, det skriftligt bliver præciseret, hvad pligterne er. Kontrakten er på 4 punkter, det hedder i pkt. 1, at lejeren skal holde kirkestuen opvarmet, før gudstjenesten begynder søn- og helligdage, samt når der er kirkelige eller andre forretninger og møder. Brændslet skulle leveres af kirkeværgerne. Blev pladsen for knap, havde »fruentimmerne« ret til at opholde sig i lejefolkenes østre værelse. Det har der sikkert ikke været noget nyt i, det er der derimod i pkt. 2, der står, at lejeren på kirkeværgernes forlangende skal besørge klokkeringningen morgen og aften, samt sørge for lukning af lugerne i glamhullerne. Dette var indtil ca. 1886 degnens arbejde (se bind I, s. 110), man har anet, hvor det bar

hen, og har sikret sig. Derpå forbydes det lejereren på det strengeste at holde udskænkning af nogen slags drikkevarer for betaling. Pkt. 3 giver lejereren ret til græsning på kirkepladsen m.m., dog måtte der ikke græsses på kirkegårdsdiget, holdtes der ko, skulle affaldet fra denne opsamles hver dag. Et stykke jord syd for vejen måtte graves eller pløjes efter eget ønske, men der skulle gødes forsvarligt. Haven skulle holdes smukt, og lejereren skulle i det hele taget holde rent omkring huset og i kirkestuen. Pkt. 4 fastsætter lejermålet for et år ad gangen for en sum af 30 kr., lejereren må ikke fremleje, og opsigelsen er et halvt år for begge parter. Lejemålet blev fornyet hvert år på samme betingelser, 1885 kom tilføjelsen, at lejeafgiften bortfaldt, hvis lejereren de 7 sommermåneder holdt kirkegården ren, samt hvis han skulle holde kirken, skulle gulvet vaskes 4 gange årligt. Dette var indtil 1886 også degnens område. 1886 blev kontrakten forlænget med den bemærkning, at hvis det skulle vise sig, at degnen skulle besørge klokkeringningen, skulle lejen i kirkehuset være 30 kr. årligt.

Anders Petersen Schultz var kirkebetjent i Billum fra 1881 til 1890, han var f. i Sønderjylland, g.m. Maren Andersen, f. i Janderup. De blev afløst af Jens Peder Sørensen (Fuurslev), f. i Outrup, g.m. Elisabeth, f. i Sønderjylland. 1901-1941 Mette Kirstine og Thomas Thuesen, begge f. i Billum. Mette Kirstine var datter af Mette Kathrine og Hans Thuesen, Nr. Billum, Thomas Thuesen var søn af Maren og Søren Thuesen, Kjelst. Hans og Søren Thuesen var brødre.

1941-1945 Jørgen Jørgensen, søn af Kirstine og Kristian Jørgensen, Nr. Billum, g. 1. gang m. Nikoline Junker, datter af Nicolaj Junker, Billum, 2. gang med Marie, datter af Thomas Thuesen. Jørgen Jørgensen var indtil 1941 vært i forsamlingshuset, han døde 1945, og Marie fortsatte i kirkehuset til 1947, hvor hun afløstes af Dorthea og Kristian Thuesen. Dorthea var datter af Kirstine og Jørgen Madsen, Kjelst, Kristian, søn af Kristine og Jens Thuesen, der var skomager i Billum og bror til Mette Kirstine.

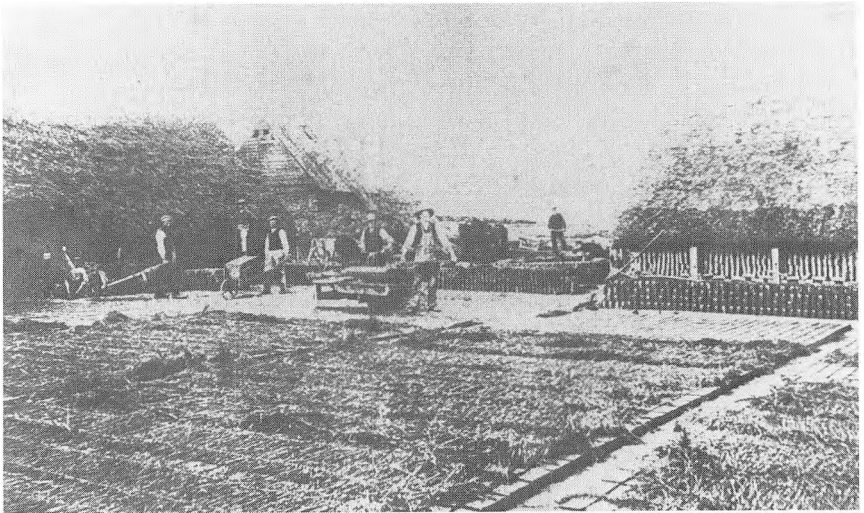
1962-1973 Asta og Viggo Christensen, de var indtil 1962 ejere af mat. 19, Billum.

1974 Lis og Robert D. Jensen.

Teglbrænding og teglværker

Det var pastor J. C. Hammer, der midt i 1700'tallet anlagde de første teglværker i vore sogne (bind I, s. 76). Selv om teglbrændingskunsten kom til landet i 1100'tallet, var det først op gennem 1700'tallet, teglstenen også blev bondens byggemateriale og afløste dermed bindingsværket og de lerklinede vægge, græstørvene m.m.

Der var to slags grundmateriale til teglstensproduktion – markler og klæg. Klægstenene ansås for at være særlig gode, da de kunne tåle at blive brudt ned og brugt igen flere gange. Udviklingen omkring teglbrændingen kom fra syd og bredte sig gennem de træfattige marskegne nordpå. Det bevirkede, at vore landsdele langt før det øvrige land fik grundmurede bygninger. Mange bondeteglværker blev anlagt mere eller mindre primitivt, for ville man bygge, måtte man først indrette teglværk og brænde sten. I begyndelsen blev også brugt en del ubrændte sten, i ældre bygninger kan man stadig træffe på sådanne i indervægge osv. Det var hårdt arbejde, der skulle præsteres for at

Mat. nr. 14, Kjelst. Gårdens teglværk.

Kresten Jacobsen står med teglstensformen, Kjelst teglværk.

lave sten. Ler/klæg skulle graves, det skulle æltes og blandes med sand og vand til en passende blanding, der ikke revnede under tørringen og den efterfølgende brænding. Til at fyre med under brændingen brugtes tørv og lyng, som også krævede arbejde at frembringe.

Det var væsentligt, at grundmaterialet var indenfor rimelig afstand, det var tilfældet i Kjelst, og her blev da også teglværker anlagt. Som nævnt var hr. Hammer igangsat, han lod anlægge teglværk på gården mat. 6a i Kjelst, som han ejede fra 1761, der blev også indrettet teglværk på annexgården. Flere kom til, og der kom så god gang i produktionen, at man foruden til eget forbrug også kunne sælge sten. Det havde betydning for sejladsen på Kjelst, mange Kjelst sten er »eksporteret« ad søvejen, bl.a. var Fanø en god aftager. Men også over land fragtedes sten ud omkring i de nærmeste sogne.

Foruden de nævnte gårde har der i Kjelst været drevet teglværk på gårdene mat. 7, 10, 14, senere på en del af bymændenes arealer mat. 20. Muligvis har der været flere, de her nævnte er dem, hvor man med sikkerhed ved, der har været teglværksdrift. Langt senere i 1870'erne anlagde Kr. Jensen, mat. 14, Tarp, et teglværk nær åen. Det lå meget udsat for stormfloder og måtte hurtigt standse p.g.a. økonomiske vanskeligheder. Efterhånden samlede teglværksdriften sig i Vester Kjelst nedenfor »Højbjerg«. Mange var involveret som ejere, parthavere og lejere, dertil kom ansatte teglbrændere og øvrige teglværksarbejdere.

Niels H. Simonsens teglværk i Kjelst.

Gårdmand og møller Knud Chr. Nielsen i Tarp anlagde teglværk i Kjelst, sønnen Hans Chr. Knudsen ledede og senere ejede teglværket i en lang årrække. Hans K. Thomsen, søn fra mat. 12, drev i mange år et teglværk, han var døvstum og havde også på teglværksområdet samarbejde med døvstummeskolen hos gdm. Gunde Gundesen.

På mat. 14 drev Laurids Johansen, der var født på gården, en tid teglværket hos svogeren Mads Thuesen. Han blev gmd. i Børsmose, derefter drev Mads Thuesens sønner teglværket. På mat. 10 drev gårdens ejer Kr. Jensen teglværket, til han 1886 solgte til Nis Hansen, der et par år efter solgte til førnævnte Hans Chr. Knudsen.

I 1890'erne kom en ny teglfabrikant til Kjelst, det var Niels H. Simonsen, der var født i Billum (mat. 5). Han købte 1889 gården mat. 18 i Kjelst og solgte igen 1899 for helt at gå over i teglværksindustrien. Han samlede efterhånden alt teglværksdrift i Kjelst og havde en betydelig forretning, han citeres for bemærkningen om, at klæg i Ægypten og Kjelst er det bedste til at lave sten af.

Niels H. Simonsen solgte 1921 til Kristian Møbjerg Kristensen. Ejere derefter var Hans Bech Thomsen, Christian Thomsen og 1932 Charles Knudsen, der solgte 1936 og var den sidste, der producerede teglsten i Kjelst. Det billede, som tegnede sig i Billum sogn, går igen i Janderup. Skulle der bygges, gravede man ler/klæg, æltede, strøg og brændte det selv, sandsynligvis i mile, der findes ikke overleveringer om egentlige teglovne, men derfor kan de udmærket have været der. Kun på Stiftshøje og Grydvad fortælles om teglværker (se Stiftshøje og Grydvad). Stiftshøje teglværk ophørte 1916.

Ål-Billum-Janderup Telefonselskab

Så tidligt som i 1889 kom der anmodning fra Ho-Oksby sogneråd til Janderup-Billum sogneråd om at være med til at betale en telefonledning fra Blåvand til Varde, det drejede sig om 25 kr. for Janderup-Billum. Der svarede, at man ville være med, når det kun blev denne ene gang. Det har måske været til statstelefonen, som i mange år havde en ledning og nogle få abonnenter herudad.

Den 30. jan. 1897 havde Ål Telefonselskab (sener Ål-Billum-Janderup telefonselskab) stiftende generalforsamling, hvor det vedtoges, at enhver andelshaver skulle have andelsbrev og betale abonnementskontingent. Derefter vedtoges selskabets vedtægter, og en bestyrelse valgtes. Den første bestyrelse blev Hans Adersen, Borre (formand), købmand A. J. Andersen, Oksbøl (kassierer), og Andreas Mortensen, Billum. Det blev nu overdraget til dem at iværksætte og fremme anlægget på den bedst mulige måde. 16/3 1897 overdroges det til hjuler Thrane af afbarke 58 stk. pæl for 28 øre pr. stk. Prisen for at blive abonnent og andelshaver var på den tid lidt forskellig efter afstand fra centralen (der var kun central i Oksbøl), mejeriet i Oksbøl 45 kr., købmand Jensen i Vrøgum 50 kr. og mejeribestyrer Slot i Janderup 55 kr. årlig.

Ved generalforsamlingen i jan. 1901 foreslog bestyrelsen: At al telefonering af uvedkommende må kun ske fra centralen i Oksbøl, brugsforeningen i Billum, brugsforeningen i Janderup, Hans Iversen, Hyllerslev, J. Grauegård, Vrøgum, smed Chr. Christensen, Ø. Vrøgum, og intet bud må udgå undtagen fra samme, og centralen skal opkalde. Derfor tillægges centralbestyreren en godtgørelse på 50 kr. for resten af kontrakten. 1906 var der 15 andelshavere. Det gav tit vanskeligheder, når der skulle ringes udenfor selskabets område, særlig med Sydjydsk Telefonselskab, som Varde hørte under.

1911 var der 33 andelshavere og 10 abonnenter. Antallet begyndte at stige stærkt i 1916-17, og i 1917 blev det vedtaget, at der skulle være flere centraler. Det blev der nu i Oksbøl, Billum, Janderup, Kærup og Vrøgum. Antal andelshavere ved de forskellige centraler var på et tidspunkt i 1918: Oksbøl

96, Billum 71, Janderup 71, Kærup 37 og Vrøgum 42. 1919 var der 364 andelshavere og 10 abonnenter.

Der var stadig vanskeligheder med de andre telefonselskaber, når der skulle ringes ind på deres område. Man havde en voldgiftsag med Sydjydske Telefonselskab, men vanskelighederne ophørte ikke dermed. De større telefonselskaber var ude efter at overtage de små. I 1922 var der afstemning, om man skulle sluttes sammen med det nye Jydske Telefonselskab, der var 31 stemmer for, 101 imod og 9 blanke.

Efter den store stigning i antallet af andelshavere i 1916 til 20 lå det omtrent fast med omkring 375 andelshavere og 15 abonnenter i resten af tiden selskabet eksisterede. Andelshaverne holdt sammen om selskabet, fordi det var deres eget, men også fordi det var meget billigt at have telefon, det var kun ca. halvt så dyrt som i Jydsk Telefonselskab.

Efter den store stigning i antallet af andelshavere i 1916-20 lå det omtrent fast med omkring 375 andelshavere og 15 abonnenter i resten af tiden selskabet eksisterede. Andelshaverne holdt sammen om selskabet, fordi det var deres eget, men også fordi det var meget billigt at have telefon, det var kun ca. halvt så dyrt som i Jydsk Telefonselskab.

Efterhånden blev det klart, at selskabet ikke kunne få lov til at fortsætte selvstændigt, men også, at det var bedst at afhænde det værende i drift. I året 1939 blev der ført mange forhandlinger og holdt flere generalforsamlinger, og man enedes om at afstå selskabet til Jydsk Telefonselskab til 1. jan. 1940 for en erstatning på 121800 kr. + beholdning af materialer efter vurdering. På grund af, at selskabet var så billigt, var telefontætheden her i sognene meget større end i andre egne af landet, så det var et godt bid for Jydsk Telefon at få. Den sidste bestyrelse var Knud Knudsen, Borre (formand), købmand Bertelsen, Oksbøl (kasserer), N. Bloch-Nielsen, Billumtarp, Hans Larsen, Janderup, og Andreas Simonsen, Vrøgum.

Grovvareforeningen » Vest«

Næsten al handel med korn, foderstoffer, frø og kunstgødning m.m. inden for andelsbevægelsen i Danmark startede i brugsforeningerne landet over. Således har også »Vest« sin oprindelse tilbage i områdets brugsforeninger. Udskillelsen fra brugerne skete først lokalt til små enheder (*lokalforeninger*), som så senere blev sammensluttet til den nuværende grovvareforening. Janderup lokalforening blev oprettet som selvstændig forening i 1957. I januar havde et nedsat udvalg møde med bestyrelsen for brugsforeningen, hvor man gennemarbejdede betingelserne for udskillelsen. Man blev enig om, hvilke varer lokalforeningen skulle overtage forhandlingen af, og det blev følgende: Tilskudsfoder (dog ikke tran), sædekorn, læggekartofler, gødningskalk, gødning, bygningsartikler, brændsel, tørvestrøelse, A. I. V. syre, bindegarn og markfrø. Betingelserne ved udskillelsen var i store træk de samme for alle områdets lokalforeninger.

Den 21. marts 1957 var der stiftende generalforsamling for Janderup lokalforening. Den startede i brugsens lagerlokaler mod en årlig husleje på 2500 kr. aftrappet med 200 kr. årlig i 5 år til 1500 kr. Bestyrelsens første opgave var nu at få ansat en uddeler. Valget faldt på Verner Brun, Agerskov, som skulle tiltræde 1/10 1957, der også var lokalforeningens startdato.

I 1958 drøftede man, om man skulle anskaffe et blandingsanlæg, men på grund af pladmangel enedes man om at se tiden an. 1960 begyndte man at tale om at bygge en ny lagerbygning. Bestyrelsen fik på generalforsamlingen den 18/11 bemyndigelse til at arbejde videre med sagen. 1961 meddelte Verner Brun, at han havde fået plads som uddeler i Skovlund, så man måtte i gang med at finde en ny mand i hans sted. Det blev Verner Juncher, Henne, som tiltrådte 1. april 1961. Samtidig med, at man arbejdede med planerne om bygning af lagerbygningen, havde man drøftelser med Billum, Oksbøl, Kærup og Vrøgum om sammenslutning til een stor enhed, men det kunne man dog ikke blive enige om på daværende tidspunkt. I stedet for sammenlutning købte man en grund af Børge Østergård, hvor man gik i gang med et byggeri, som sammen med maskiner kom til at koste ca. 360.000 kr. De nye lokaler blev indviet 5. august 1962.

Efterhånden som landbrugets krav til lokalforeningen steg, blev der investeret i ny maskiner som pillepresser, korntørreri m.m. Så kom nedfældeudstyr til flydende ammoniak og senere igen gødningspreder, så man kunne tilbyde landmanden gødning udspredd på marken (gødningsprederen kom dog først efter sammenslutningen). Da mejetærskerne begyndte at vinde indpas, steg kravet til kornmodtagelse direkte fra marken hurtigt, og allerede i 1965 måtte man udvide tørrekapaciteten ved at købe et nyt tørreri, samt bygge en plansilo til opbevaring af ca. 20.000 tdr. korn, byggeriet stod færdig inden høst 1965.

Den 1. juni 1966 fik foreningen igen nye uddeler, da Verner Juncher havde fået plads i Brørup. Den nye uddeler Sven Kristensen kom fra Egtved, hvor han var førstemand.

I februar 1967 samledes man igen med bestyrelserne for Oksbøl og Billum lokalforeninger for at drøfte en sammenslutning af de tre foreninger. I april samledes man atter, denne gang var bestyrelsen for Kærup brugsforening også med. Man begyndte nu at udarbejde vedtægter for en eventuelt ny forening. Den 17. maj var der ekstraordinær generalforsamling i alle foreninger (hver for sig) angående sammenslutningen, som blev vedtaget alle steder. Den 7. juni havde de igen generalforsamling, og da blev sammenslutningen endeligt vedtaget.

Oksbøl og omegns lokalforening blev skilt ud fra brugsforeningen til selvstændig forening den 1. oktober 1953. 1967 gik foreningen med i sammenslutningen. N. Chr. Kobbeldgård var uddeler for Oksbøl lokalforening gennem hele foreningens levetid.

Billum Foderstof- og Gødningsforening blev selvstændig forening i 1962. Her skete ikke store ændringer rent arbejdsmæssigt, da man også her lejede lokaler af brugsen og beholdt samme uddeler, fælles med brugsen. Uddeleren var den nuværende uddeler i Billum brugs, Gudmund Brix. Også i Billum skred udviklingen frem, så man i den våde høst i 1965 anskaffede et stort tørreri. I 1966 byggede man en plansilo med plads til ca. 10.000 tdr. korn, og under disse forhold fortsatte man så frem til sammenslutningen i 1967.

Kærup Brugsforenings grovvareafdeling blev først skilt ud fra brugsen ved sammenslutningen.

Den 1. august 1967 var sammenslutningen en realitet, og foreningen fik navnet: »Grovvareforeningen Vest«.

Som øverste leder ansatte man Niels Chr. Kobbeldgård. Sven Kristensen blev ansat som bogholder og daglig leder af Janderup afdeling. Gudmund Brix fortsatte som daglig leder i Billum og Peter Halborg i Kærup.

Formålet med sammenslutningen var, at man nu bedre kunne udnytte de bestående anlæg, så man kunne undgå nyinvesteringer, men dog alligevel leve op til tidens krav om levering af løst foder, samt foder i pilleform, da man i Janderup havde en pillepresser. Endvidere kunne man nu bedre klare modta-

gelsen af korn i høst, som nu kom hurtigere og hurtigere i takt med, at mejetærskerne blev større og flere og samtidig gik over til at være tankmaskiner, så kornet kom løst på vogne og lastbiler.

1/8 1969 rejste Sven Kristensen, der havde fået andet arbejde. I hans sted ansatte man en bogholder på almindelige funktionærbetingelser.

Allerede i 1968 begyndte man at tale om en mere rationel driftsform, som gik ud på, at man helt eller delvis ville lukke afdelingerne i Billum og Kærup og så udvide anlægget i Janderup, men det viste sig at være meget vanskeligt at få gennemført, da der kom mange protester fra medlemmerne i Billum mod en sådan ordning. Man arbejdede dog videre med sagen. Efterhånden fik man udarbejdet skitser, som blev sendt til myndighederne, men de to første gange fik man afslag. Tredje gang var lykkens gang, troede man, der kom da en byggetilladelse til at udvide afdelingen i Janderup, men på grund af klager mod udvidelsen fra naboer til foreningen var tilladelsen behæftet med så mange klausuler, at bestyrelsen besluttede, at under disse vilkår var det umuligt at drive forretning på rimelige betingelser.

Man begyndte så at undersøge muligheden for at bygge et helt nyt sted og fandt ud af, at en placering ved Hannevangvej var nær det bedste, man kunne opnå, når der skulle tages hensyn til veje, elkabler, vand og kloakmuligheder. Man fik en byggetilladelse, så byggeriet kunne påbegyndes i forsommeren 1979, men så kom der også her indsigelser fra naboer, det påvirkede dog ikke tilladelsen, men behandlingen af klagen udsatte påbegyndelsen af byggeriet til efteråret 1979.

Byggeriet var lovet færdigt til høst 1980, det kneb nu på grund af udsættelsen, så det første korn måtte modtages i Janderup. Men da høsten var en uge gammel, kunne kornmodtagelsen og tørreriet køre, og den resterende del af høsten kom ind i det nye anlæg.

Den 15. december 1980 skete den endelige udflytning af hele virksomheden, og hermed var alle foreningens aktiviteter endelig samlet under et tag.

Vagn Fuglebjerg.

Postvæsenet

Af Knud Jensen

I 1624 blev der indført et postvæsen med faste ruter i Danmark. Men dette system dækkede på ingen måde hele riget. Det bestod af en hovedrute gennem landet og et par sideruter, hvoraf den, der kom vor egn nærmest, var den gående post fra Kolding til Ribe. Landpostbude i vor tids forstand var der slet ikke tænkt på, og der skulle gå mere end 250 år, inden faste landpost-ruter blev indført. Vel kom der allerede i slutningen af 1600'tallet et postkontor i Varde, men landbefolkningen måtte selv henvende sig på dette posthus, både når breve skulle afhentes, og når sådanne skulle sendes. Dette system kunne man vel dengang leve med, især fordi de fleste bønder hverken kunne læse eller skrive, og fordi der yderst sjældent var breve til dem. Men de, der havde behov for at bruge postvæsenet, fandt det naturligvis utilfredsstillende at have et brev liggende i længere tid på postkontoret, og de lejede så et bud til at gå til staden for at hente og afsende deres breve. 1661 og 1664 boede Jens Nielsen og Jens Lauridsen i hver sit gadehus i Janderup. Om dem oplyses det i matriklen, at »de løber med breve og bud«! Man havde altså meget tidligt lejede bude her på egnen. Det er næsten sikkert, at disse gik til Varde for at hente og aflevere breve, men også for at foretage indkøb hos købmand og apoteker på bestilling af folk i landsbyerne. Ligeledes kan de have viderebragt mundtlige meddelelser både af privat og officiel karakter på deres rute.

I øvrigt blev meddelelser om offentlige foranstaltninger bekendtgjort i kirken efter gudstjenesten. I kirken kom jo hele sognets befolkning. Sådanne meddelelser blev også bragt ud til sognets fjerneste kroge ved »kimlersedler«, som skolebørnene fik udleveret i skolen og skulle løbe med på bestemte ruter. Kimlersedlen var et almindeligt stykke papir, hvorpå meddelelsen var skrevet. Den skulle forevises for alle beboere på »ruten«. Dette system blev brugt endnu omkr. 1910. Da Marie Jensen i Janderup, født 1899 på mat. 11-l, Janderup Mark, var barn, gik hun til skole i Kærup, og hun skulle da »kiml« hos »Kræn Smed«, Anton Bondesen, Mogens Christensen, Hans Jacob Beck og Jens Knudsen, Stiftshøje. Børnene var ikke kede af dette hverv, for det gav jo ofte et stykke kandis, et par svedsker eller et par småkager!

Efter gennemførelsen af det kommunale selvstyre i midten af forrige århundrede øgedes bondestandens selvbevidsthed og deltagelse i det offentlige liv. Dette skabte endnu større behov for budvirksomhed. Af sognerådsprotokollen kan det ses, at sognerådet til stadighed brugte sognebude til at løbe med breve og bud. Således var der i 1864 en udgift på 6 rdl., 1 mark, 2 sk. til »Postløen« og i 1872 betalte man 5 rdl., 3 mark til »Postbudet«. Disse bude var privatansatte, men deres tilstedeværelse viser, at der var ved at være behov for et organiseret landpostvæsen, og ønsket om oprettelsen af et sådant, der kunne give landbefolkningen lige vilkår med bybefolkningen, blev mere og mere udtalt.

Under behandlingen af forslaget til en ny postlov i 1870 kom spørgsmålet om landpostvæsenets organisation, der tidligere havde været drøftet, påny frem i Rigsdagen, og i foråret 1871 blev der vedtaget en plan for oprettelse af landpostruter med udvekslingssteder. Lidt efter lidt kom der gang i denne plan, og i 1877 blev sognerådet af postvæsenet anmodet om at udarbejde en liste over de steder, »hvor Postsagerne skulle udlægges, da en Landpostrute med gaaende Bud 6 Gange ugentlig skulle oprettes«. 7. juli 1877 var der sognerådsmøde, og listen blev lavet. Den omfattede 25 udvekslingssteder i begge sogne, jævnt fordelt over hele området. Man må straks gøre sig klart, at der fra postvæsenets side var lagt op til kun én rute i begge sogne og kun med udvekslingssteder for posten. Der var altså ikke tale om uddeling af post til alle husstande. I sognerådsprotokollen bemærkes det da også i forbindelse med udfærdigelsen af listen, at »man fandt Anledning til at bemærke, at Stemningen var for at Postruten deltes i 2 Distrikter, fordi man mente, at Postsagerne paa den Maade kunne blive bragt hver Mand i Huset. Og for at faa at vide, om der i den Henseende kunde virkes noget paa Postvæsenet, udnævnte man en Deputation bestaaende af Sognefoged S. M. Sørensen, forhv. Lærer Therkildsen, Billum, Thomas Nielsen i Tarp, U. A. B. Jensen i Hyllerslev og Jager Andersen i Janderup«.

»Deputationen« opnåede intet hos postvæsenet, tværtimod. Man »fik Bud om, at Udlægningsstederne skulle indskrænkes«, og så lavede man følgende liste over postudleveringssteder: »Kristoffer Davidsen (mat. 19, Janderup) til Aflægningsstedet for den kørende Post. For Janderup By: Jager Andersen og Mølleren. Hyllerslev: Anders Johnsen. Grydvad: Andreas Pedersen, med mindre den kan inddrages under Varde Landsogns Posttur. Nørhebo By: B. K. Eskesen, forhv. Skibskaptain. Janderup Mark: Niels A. Bennedsen. Kærup By: Jens Jensen. Billum By: Købmand Posselt. Kjelst: Peder Christensen. For at forbinde Billum By med Billumkjær: Truels Lauridsen. Tarp By: Smed og Hjulmand Hans Hansen. Jægum: Gaardejer Riis«, ialt 12 steder. »Den kørende Post« var dagvognen fra Varde til Blåvand. Den kom jo netop forbi Kristoffer Davidsens gård, der lå ved landevejen. Der skulle posten lægges af, og der skulle postbudet vel starte sin rute.

Derefter blev der sikkert ansat et landpostbud, og han gik så dag efter dag den lange tur, men det var vel overkommeligt, for folk var vant til at gå, og han skulle jo kun besøge de 12 steder. Posten havde ingen uniform. Kun et skilt på remmen af posttasken viste, at han var offentlig ansat!

Inden udgangen af 1883 var det store distrikt delt i to mindre. Det kan ikke ses af postvæsenets arkivalier, hvem der indtil da havde passet den store posttur i begge sogne, men en oplysning i sognerådsprotokollen kan tyde på, at det var Frands Nielsen i Janderup. Han fik nemlig i 1879 udbetalt 20 kr. »for Afleveringssted for Posten«!

9/6 1883 skrev *Frands Nielsen* kontrakt med postvæsenet om ansættelse i »en Landpostbudgang mellem Janderup og Hyllerslev«, som han skulle tiltræde d. 1. juli s.å. Han må være den Frands Nielsen, f. 1820 i Janderup, der var murer og boede i huset mat. 37a i Janderup. Han skulle påtage sig at bære »de fornødne Tasker indtil en samlet Vægt af 25 Pund«, og han skulle forrette »Budtjeneste daglig, Søndagen undtagen, fra 1. Marts til 1. November efter Ankomsten af den kjørende Landpost Varde-Blaavand, Kl. 4 Eftermiddag, og fra 1. November til 1. Marts, Kl. 8 Formiddag«. På sin »Route« skulle han »udvexle Postforsendelser« følgende steder og i den nævnte rækkefølge: I Janderup hos sig selv (der havde dagvognen aflægningssted). Derpå »Præstegaarden. Chr. Christensen, Bandsberg. Hans Jensen, Strudvad. Store Hebo, hos Besidderen. Sønder Hebo. Jes Pedersen, Hyllerslev. Peder Chr. Jensen, Hyllerslev Udflyttere. Bennet K. Eskesen, Nørre Hebo. Jesper J. Kjeldsen, Kiærup. Anders Madsen, Hannevang. Niels A. Bennedsen, Jandrupmark«. Turens længde var udmålt til $2\frac{1}{4}$ mil, og den skulle, »indbefattet Ophold undervejs«, tilbagelægges på $3\frac{1}{2}$ time. Lønnen var 280,80 kr. årlig, udbetalt med 23,40 kr. pr. måned.

21/6 1883 underskrev *Niels Hansen Grunnet* i Billum en næsten enslydende kontrakt angående en posttur »mellem Billumkro og Kjelst«. Hans rute var: »Billumkro, hos Kromanden. Lars Hansen, Billum. Billum Udflyttere mod syd, Skolelæreren og Sognefogden. Ole J. Christensen, Billumkjær. Andreas Nielsen, Kjelst. Niels Mortensen Lauridsen, Tarp. Peder Burgaard i Burgaard. Peder Jespersen, Billumgaard. Billum Udflyttere mod nord, Andreas Mortensen«. Ruten var udmålt til $1\frac{1}{2}$ mil, og lønnen var 187,20 kr. årlig, udbetalt med 15,60 kr. pr. måned. Det nævnes i kontrakten, at »paa ovennævnte Route ere Postbrevkasser ophængte ved følgende Udvexlingssteder: Billumkro, Billum, Kjelst, Tarp«! Jeg har ikke kunnet identificere denne Niels Hansen Grunnet, der var det første landpostbud i Billum. 1883 skrev sognerådet til postmesteren, at »forsaavidt det kunne tillades, at Budturen i de 4 Vintermaaneder kunne udgaa Søndag Morgen istedetfor som nu Mandag Morgen, ville man sætte Pris derpaa«!

Ingen af de to postbude kom til at gå ret længe. 1/11 1884 blev skomager *Georg Henrik Silberg* i Janderup ansat som landpostbud i Billum. Hans

mødetid, udvekslingsstedernes placering og lønnen var den samme som forgængerens. G. H. Silberg (f. 1838 i Ringkøbing) boede i Porskær, Janderup sogn (bind II, s. 296).

Forinden var der også kommet en ny post i Janderup. 1/6 1884 blev *Hans Nielsen Frandsen* i Janderup ansat i dette distrikt. Han var en søn af forgængerens, Frands Nielsen, og han var født 1853 i huset mat. 37a, hvor han nu boede. Det var nok ikke så sært, at der netop nu blev ansat et nyt postbud, og at det netop var Hans, der fik stillingen, for gamle Frands Nielsen døde d. 26. maj 1884. Den nye posts mødetid, rutens længde og lønnen var den samme som forgængerens (faderens). Udvekslingsstederne var også de samme, men det tilføjedes, at »de i Hylderslev og Kjærup anbragte Postbrevkasser tømmes af Budet ved hver Budgang«.

22/7 1887 fik Hans Nielsen Frandsen sin kontrakt med postvæsenet forlænget. Da må den direkte omdeling til alle husstande være begyndt, for det hedder i kontrakten, at ruten skal være således: »Samtlige til Janderup Sogn hørende Landsbyer, Udflyttere fra Byerne, og alle andre enligt beliggende Gaarde og Huse«. Lønnen var nu 400 kr. pr. år. Hans Nielsen Frandsen blev naturligvis kaldet »Hans Post«. Hans datter, Edeline Frandsen, f. 1892, har fortalt, at der i hendes hjem, huset mat. 37a (se billede i bind II, s. 267) var aflægningssted for den post, der blev bragt herud med dagvognen fra Varde. Faderen stod ved det østlige vindue i huset og kiggede efter dagvognen, når denne var i vente, for når posten var ankommet, skulle han hurtigst mulig af sted på postturen. Han gik med tasken på ryggen og en stok i hånden. Om sommeren gik han barfodet, dels for at spare på fodtøjet og dels for at komme hurtigere frem. Han sluttede turen ved Stiftshøje, og om sommeren strøg han da gerne mursten på teglværket dér. Det kunne han jo tjene lidt ekstra ved. Han havde, i hvert fald til at begynde med, ingen uniform. Omkring 1893 købte faderen ejendommen på den modsatte side af landevejen (2a), og et par år efter ophørte han med at være postbud, såvidt Edeline husker. Han døde i 1941.

22/7 1887 fik også *Silberg* sin kontrakt forlænget. Også han skulle tilsyneladende nu foretage direkte ombæring til alle husstande, hvilket synes at fremgå af hans kontrakt, hvori det nævnes, at han skal bringe postsager til »samtlige til Billum sogn hørende Landsbyer, Udflyttere fra Byerne, og alle andre enligt beliggende Gaarde og Huse«. Lønnen var steget til 300 kr. pr. år. I 1894 blev ruten beregnet til at vare 6 timer daglig, og lønnen var da 360 kr. pr. år.

Men i mellemtiden var der sket det, at Janderup-turen var bleven delt i to ruter. Det skete i 1888. Den 22. februar d. å. skrev *Hans Nielsen Frandsen* i Janderup kontrakt med postvæsenet om, at han fremtidig, fra 1. marts at regne, skulle bestride en posttur, der kun omfattede »Janderup By, Kjærup,

Niels Hansen Jensen,
Hyllerslev. Omkr. 1900.

Bemærk, at sølvstriben
på kravekanten
ikke fandtes på denne
første uniform.

Fot.: Th. Nielsen, Varde.

Jandrupmark med samtlige til Byerne hørende Udflyttere samt enlig beliggende Steder og Huse«. Lønnen gik samtidig ned til 200 kr. om året. Samtidig, nemlig ved kontrakt af 22/2 1888 blev husmand *Niels Hansen Jensen* i Hyllerslev ansat til fra 1. marts d.å. at påtage sig en posttur ad følgende rute: »Hylderslev, Grydvadhuse, Nørre Hebo, Sønder Hebo, Store Hebo, Strudvad, Bandsbjerg, Janderup Præstegaard med samtlige til disse Byer hørende Udflyttere samt enligbeliggende Steder og Huse«. Han skulle gå daglig undtagen søndag, og han skulle møde »Kl. 2½ Eftermiddag« og starte fra »Hylderslev Udvexlingssted«. Turen skulle være tilendebragt »Kl. 5½ Eftermiddag«, og lønnen var 200 kr. årlig. Udvekslingsstedet var hos skrædder Hans Iversen i »det hvide hus« ved landevejen i Hyllerslev (se side 154). Niels H. Jensen var født 1831 i Hemmet sogn og boede på mat. 12 c, Hyllerslev (se denne). Han var ligesom Silberg veteran fra 1864. Han gik sin posttur til fods, og det siges, at han af og til fik en puns hos Poul Thomsen i Nørhebo. Postsagerne, der kom med dagvognen, blev som nævnt lagt af hos skrædder Hans Iversen, og her mødte Niels H. Jensen og ordnede posten, inden han gik ud. Han kom der igen om aftenen for at ordne den post, der næste morgen skulle med dagvognen til Varde, og som i løbet af eftermiddagen og aftenen var afleveret hos Hans Iversen. Senere gjorde Hans Iversen dette arbejde for ham. Han syntes, det var urimeligt, at den gamle mand hver aften skulle gå op til landevejen i mørke. Som tak for dette gav Niels ham en

Dagvognen Varde-Janderup-Billum-Aal omkring 1900. Fra »Vestbanen 1903-1978« ved B. Wilcke og O. C. M. Plum, udgivet af Dansk Jernbane-Klub 1978.

vandrefalk, han selv havde skudt og ladet udstoppe! I Hyllerslev skole ophængte han (Niels H. Jensen) en kasse betrukket med sælskind, og deri lagde han postsager, som skolebørnene skulle tage med hjem. (Meddelt af Hans Iversens datter, Karen Busk i Varde). Niels Hansen Jensen nåede at få fuld uniform. I 1891 blev der udleveret uniformshuer til landpostbudene, og i 1893 fik de fuld uniform af mørkeblåt klæde med sølvknapper. Dette snit holdt sig næsten uændret helt til 1968. Niels var post endnu i 1901, men kort tid efter tog han sin afsked. Han døde i 1910.

Hans efterfølger blev *Claus Christian Schlytter* på ejendommen mat. 12 e, Hyllerslev (se denne). Han var født 1869 i Seem sogn. Han var landpost i Hyllerslev indtil udgangen af 1916. Han døde i 1947.

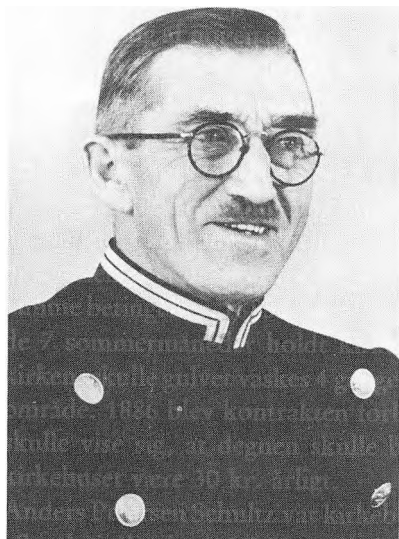
På Janderup-ruten blev Hans Nielsen Frandsen, vistnok i 1897, afløst af *Hans Christian Nielsen*, der drev husmandsstedet mat. 7h, Janderup. Han var født 1868 på Varde Mark. Da han ikke var særlig høj, blev han kaldt »æ lille post«. Det følgende har nok med hans ansættelse at gøre. På et møde d. 23/9 1897 blev sognerådet enig om, at »Aflægningsstedet for Postsager ønskes flyttet fra Hans Nielsen Frandsen til Janderup Brugsforening, og det overdroges til sognerådsformanden at tale med Postmesteren derom«! Det var tilsyneladende kommunen, der betalte for betjeningen af aflægningsstedet. Hans Chr. Nielsen tog sin afsked af helbredsmæssige grunde i 1925. Han døde i 1934.

På sognerådsmøde d. 12/3 1898 forelå der en forespørgsel fra Ål sogneråd, »om man ville være med til at andrage om, at Postturen Varde-Blaavand måtte forandres saadan, at den kom til at køre fra Varde om Morgenen i stedet for om Eftermiddagen. Men Flertallet af Sogneraadet mente ikke, at der var Grund til Forandring, da man mente, at Beboerne var godt tilfreds med den nuværende Ordning«. Det var dagvognen, det drejede sig om. Dens dage var snart talte, for i 1903 kom jernbanen. En af de sidste postkørere var Jens Clausen Jessen fra Vandflod, født 1850 i Oksby sogn. Det var Jacob Sørensen i Blåvand, der lejede ham til at køre turen. Han startede fra Blåvand kro kl. 7 om morgenen og kom hjem sent på aftenen. Dagvognen eller »æ postvuen«, som den også kaldtes, var lukket, så der var plads til et par passagerer. Kusken sad på bukken i al slags vejr. Undervejs optog han bestillinger på ærinder, han skulle forrette i Varde. Hans datter, Ane Mathea Petersen, f. Jessen, født 1883 i Vandflod, boende i Rødding, der har fortalt mig om dette, var selv en gang med faderen på en sådan tur til Varde. De holdt ind hos gæstgiver Jens Jensen, Varde, hvor der var et rum, som faderen måtte benytte.

Da banen kom i 1903, havde aflægningsstederne ved landevejen mistet deres betydning. Nu blev der oprettet »Brevsamlingssteder« på jernbanestationerne, og der blev udfærdiget kontrakter mellem postvæsenet og stationsbestyrerne. Af sådanne findes der ingen bevarede for Billum station, men nok for Hyllerslev og Janderup. Med gyldighed fra 1/4 1903 oprettede postkontoret i Varde kontrakt med »Stationsbestyrer Niels Chr. Christensen Holtegaard som Bestyrer af Brevsamlingsstedet paa Janderup Jernbanestation«. Som løn skulle Holtegaard årlig have 140 kr., der blev udbetalt med 35 kr. »ved Udgangen af ethvert Fjerdingaar«. Fra 1/10 1916 blev brev-samlingsstederne på jernbanestationerne omdannet til postekspeditioner.

Hvor længe *Silberg* var post i Billum, vides ikke med sikkerhed, men i 1908 var her en ny post. Han hed *Thomas Jensen*, og ved kontrakt med postvæsenet forpligtede han sig til fra 1/8 1908 at »udbringe Postsager ved direkte Ombæring til Adressaterne« på ruten »Billum, Kjelst, Tarp og Hannevang«. Stillingen var lønnet med 670 kr. årlig. Hans periode som post i Billum var meget kort. 1/12 1908 var han afløst af *Ole Jensen* »af Oksbøl«, der allerede 1/10 1909 blev afløst af gartner *Arne Jensen*, som vistnok var post i Billum til omkr. 1912. Hans efterfølger var *Niels Cornelius Juulsen*, f. 1856 i Oksby sogn. Han havde tidligere boet i Blåvand. Det fortælles, at Cornelius en dag var på Billum station, da postmesteren kom dertil med to-toget (kl. 14). Postmesteren spurgte ham da, om han var færdig med »sønderturen«, og Cornelius svarede ja! Han sagde intet om, at han i virkeligheden var færdig med hele postturen. Cornelius tog sin afsked i 1918. Han døde 1922.

Stillingen i Hyllerslev blev d. 1/1 1917 besat med *Knud Peter Jensen*, f. 1892 på Frederiksberg. Han skulle møde »Kl. 6½ Formiddag og udgaa Kl. 7 ad

Knud Peter Jensen, Janderup.
Fot.: A. Jensen, Oksbøl. 1950.

Niels Cornelius Juulsen, Billum. 1917.
Fot.: Schuchardt, Varde.

følgende rute: Skolen, Hyllerslev, Sdr. Hedbo, Nr. Hedbo, Hallumvad, Stiftshøje, Lønborggaard, Grydvadhuse, Hyllerslev Mark«. Han skulle tømme brevkassen ved Hvilested kro. Knud Jensen hørte til den generation af landpostbude, der straks fra begyndelsen kørte sin posttur på cykel. Han brugte mærkerne »Dürkop« og »Brennabor«, der var stærke i kranken. I 1925 fik han stillingen som postbud i Janderup, og i 1929 flyttede han til Janderup stationsby.

Med tjenestemandsløven af 1919 blev landpostbudene tjenestemænd med alt, hvad dette indebar af bedre løn og pensionsret. Søndagsombæringen, der havde været indført flere steder, ophørte 1/5 1921, men dette var ikke ensbetydende med, at alt helligdagsarbejde ophørte. Landposten havde aldrig fri mere end én dag ad gangen. Han måtte ud juledag, skærtorsdag og 2. påskedag og havde så fri 2. juledag, langfredag og påskedag. I 1919 fik landpostbudene følgende lønninger pr. år:

Før budgange på:	Begyndelsesløn:	Slutløn:
30 km og derover	1.680 kr.	2.040 kr.
25 km til 30 km	1.500 kr.	1.740 kr.
20 km til 25 km	1.290 kr.	1.410 kr.
15 km til 20 km	1.050 kr.	1.050 kr.
Under 15 km	750 kr.	750 kr.

Vistnok i 1917 blev der, sandsynligvis både af Janderup- og af Hyllerslevruten, udtaget nogle bebyggelser, og af disse blev der oprettet en ny rute, den

så kaldte »lille tur«, bestående af præstegården, Bandsbjerg, Strudvad og vistnok dele af Janderup Mark (Øster Kærup). Denne tur blev overdraget *Mads Jensen*, der blev ansat 1/9 1917 som »gaaende Landpostbud«. Han var født 1890 som søn af smed Jørgen Jensen, Janderup Mark. Mads »Post« var også smed. Han klarede postturen i løbet af formiddagen, og om eftermiddagen arbejdede han så i sin smedje på Janderup Mark. Vistnok i 1925 blev »den lille tur« ophævet og lagt under de andre distrikter. Mads fik i 1925 turen i Hyllerslev, men en kort tid var her et reservepostbud, nemlig *Johan Wesley Lauritzen*, f. 1899 i Holstebro, tidligere gartner. Mads Post tog sin afsked i 1957. Han døde i 1970.

Han efterfulgtes af *Frands Kjeldsen*, f. 1935 i Ål sogn. Han gik ud fra Hyllerslev station, indtil den i 1963 blev nedlagt som postekspeditionssted, og ekspeditionen blev henlagt til Janderup. Han kører nu sin tur i bil. Hans rute består af: Hyllerslev, Hyllerslev Østermark, Elkærdam, Grydvadhuse, Nørhebo, Lønborggård, Hallumvad, Stiftshøje, »Øster Kærup« (som egentlig er Janderup Mark), Vester Kærup og Søvigmark. Når han er færdig med sin faste tur, bringer han pakker ud til hele sognet.

I Janderup var *Knud P. Jensen* post fra 1925. Det år blev ruten kontrolleret. Den var på 27,8 km og varede 7½ time. Der var 92 afleveringssteder for dagblade. Cykelgodtgørelsen (for at bruge egen cykel) var 135 kr. årlig. I 1930'erne blev der indført aftenombæring. Fra 1/10 1935 skulle Knud gå aftentur i Janderup stationsby 4 gange ugentlig og altså møde på tjeneste to gange, om aftenen kl. 17,30. Da kom aviserne med toget, og således kunne folk få de sidste nyheder frisk ind ad døren. Knud fik besværligheder med sine ben. De hårde vintre under anden verdenskrig sled på ham. Han fik tilladelse til at bruge en cykel med hjælpemotor, og det gavnede ham i nogen tid, men i længden kunne han ikke klare den lange posttur. Han fik ledegigt i hoften og måtte tage sin afsked i 1950. Han døde i 1957. Hans efterfølger blev *Carsten Rud Sørensen*, f. 1927 på Sjælland. Han blev allerede i 1951 forflyttet til Varde og er nu postbud i Tistrup. Han efterfulgtes af *Anders Noe*, f. 1928 i Lønborg sogn. Han blev i 1954 forflyttet til Varde som »rød« post.

1954 blev *Aage Pallesen* ansat som postbud her. Han er født 1931 i Horne sogn og gift m. Elna Bruun, f. 1930 i Arrild, Sønderjylland. Aage klarede sin posttur på cykel. 15/8 1965 blev han forflyttet til Billum (se der).

Siden Aage Pallesens forflyttelse har der ikke været fastansat personale i Janderup. Der har været forskellige reservepostbude, blandt hvilke kan nævnes Oluf Pedersen, møller Johannes Christensen, Kristen Jacobsen, Janderup station og Karl Halborg. I 1967 blev *Henning Østergaard Jensen*, f. 1921 i Janderup, ansat som reservepostbud. Han har den store rute, dvs. Bandsbjerg, Strudvad, Store Hebo, Sønderhebo, Vester Janderup, Janderup Mark, de østlige dele af Hannevang og dele af Kærup. Han klarer sin posttur

på knallert. I 1977 blev *Anny Jensen*, f. Nielsen, f. 1935 i København, ansat som reservepostbud. Hun har postturen i Janderup stationsby.

Da N. C. Juulsen tog sin afsked i 1918, blev ruten i Billum overdraget til *Anders Kristian Andersen*, f. 1895 i Rind ved Herning. Han havde postturen her indtil 1939. Hans efterfølger var *Søren Marinus Thøgersen*, f. 1892 i Henne sogn. Marinus havde tidligere haft en postrute i Outrup. I de hårde vintre under krigen skete det, at Jens Peder Jensen, Billumgårde, spændte en hest for kanen og kørte ham rundt på postturen. Fra 1/10 1960 var *Emil Jessen*, f. 1932 i Kvong sogn, post i Billum. 1965 blev han forflyttet til Oksbøl.

Siden 1965 har *Aage Pallesen* (tidl. Janderup) været post i Billum. Hans rute består af: Billum kirkeby, Billumgårde, Tarp, Kjelst, Holmen, Vestager, Nørre Billum, Hannevang. Lige siden sin ansættelse her har han kørt sin rute i bil. Hans kone har postturen i Billum stationsby.

Omkring 1939 blev der oprettet en mindre posttur i Billum-området. Den omfattede bebyggelserne omkring fattiggården, Hannevang og Nørre Billum. Den blev passet af reservebude. Først Metum Mortensen, derefter Jens Pedersen, senere Ejner Gade og til sidst af Viggo Christensen. Turen blev ophævet i 1965 og lagt tilbage til Billumturen.

Landpostbudene kom meget tæt på befolkningen og blev betroet så mange ting, at de vidste besked om de flestes privatliv. De udførte ofte en slags socialforsorg i distriktet. De hentede vand ved pumpen og bar brændsel ind for gamle folk, skrev sommetider deres breve og læste sådanne højt for et gammelt menneske, hvis syn var blevet svagt, ja, ordnede endog regnskaberne for nogle. Til gengæld nød landpostbudene agtelse og tillid hos befolkningen. De fik selv en håndsrækning af og til. Den kunne bestå i, at man om vinteren, når sneen lå højt, spændte en hest for kanen og kørte postbudet rundt, eller at mælkekusken tog postsagerne med til et afsidesliggende sted. Den kunne også bestå i et måltid mad eller blot en kop kaffe, undertiden et hjemmebagt rugbrød, når man havde bagt i den store ovn. Til jul fik posten småkager og hjemmelavet konfekt, og af visse gamle koner, som han i årets løb havde hjulpet, fik han et par hjemmestrikkede strømper eller luffer. En lun og stille sommerdag var det en rar beskæftigelse at være landpostbud, men når det stormede, regnen silede ned og posten måtte stampe sig frem mod vinden de mange kilometer på cykel, var det ikke ligefrem en velsignelse. Og værre endnu var det, når sneen faldt, især når der opstod snestorm. Jeg har selv set, at min far (Knud P. Jensen), når han kom hjem i mørkningen en kold vinterdag, har kunnet stille sine stivfrosne bukser hen på gulvet, hvor de blev stående, indtil varmen i huset tøede dem op!

Viggo Mikkelsen og Gunhild Jeppesen har givet mig gode oplysninger til dette afsnit. Den største tak skylder jeg dog Morell Nielsen, Dansk Post- og Telegrafmuseum, København. Han har

beredvilligt sendt mig vigtige oplysninger og bedst af alt, kopier af de gamle ansættelseskontrakter. Hans hjælp har været til uvurderlig gavn.

Af litteratur har jeg anvendt »Bogen om post og tele«, Politikens Forlag, Kbh. 1974, heri afsnittet om Landpostvæsenet ved kontorchef J. Fuglsang. Endvidere »Det danske Post- og Telegrafvæsen«, Kbh. 1932-33.

Rettelser og tilføjelser

Bind I.

- Side 75: Chr. Sørensen, St. Hebo, skal være Sdr. Hebo.
Side 81: Præsten Jens Peder Lund var gift med Marie Christiane Larsen.
Side 97: Teksten under billedet skal være: Her var skole fra 1835-1893. Billedet er fra ca. 1912, hvor man ser fam. Hans Frandsen.
Side 98: Teksten under billedet skal være: Skole fra 1824-1835. Billedet er fra 1910, personerne er Karen og Niels Chr. Hansen og deres børn.
Side 99: Teksten under billedet skal være: Skole fra 1893-1970, nu missionshus og spejderlokale.
Side 119: Elva og Tage Uhre gift 1942.
Side 162: Kaas kom først til Hyllerslev 1720. Se afsnittet om Hyllerslev.
Side 186/187: Nr. 32 er /E Katrevl. Nr. 85 er vist forkert, Palles Pøt er beliggende vest for mat. 1, Kærup.
Side 230: Drengen på billedet er ikke Paul Tobiassen.
Side 247: Det blev vedtaget 1904, at mejeriet skulle drives som andelsmejeri, men det kom først til at træde i kraft 1912-13.
Side 280: Bernt Pedersen, læs: Bernt Jensen.

Bind II.

- Side 33: Iver døde 1835, skal være 1825.
Side 117: Michael Lund Pedersen Thrane købte ejendommen af lærer Jepsen i 1877, men tinglysningen skete først 1895.
Side 185: Bakken Christensens anden kone hed Ane Kathrine Pedersen.
Side 248: Efter at Janderup højskole var ophørt i 1918 blev den købt af menighedsrådet og indrettet til præstebolig i 1922.
Side 253: Sigurd Hansen er født i Hamborg og Marta Hansen i Skanderborg.
Side 254: Arne Damgård overtog gården 1960.
Side 256: Jens Ullerup er født i Vidstrup, Vrejlev sogn, Vendsyssel.
Side 262: Dalar, skal være Daler.
Side 264: Mat. 12d, skal være 12c, Hyllerslev.
Side 273: Hans Marinus Hansen, skal være Hans M. Iversen.
Side 283 og 297: Ved en fejltagelse er den oprindelige, udelte gård - som H. K. Kristensen har nævnt i sit manuskript - ikke omtalt i bind II. Yderligere er de to gårde (IX-A og IX-B), der blev oprettet, da IX blev delt, utilstrækkelig og dels fejlagtig beskrevet. I det følgende vil disse mangler blive forsøgt rettet.

IX (6701), Ribe domkirkes gård i Janderup, mat. 16 og 17.

Dette sted var måske den gård, dekanen Anders Skeel skænkede Ribe domkirke 1459 (bind II, s. 242). 1661 var landgildet 3 tdr. rug, 1 svin og 1 rdl. gæsteri. 1661 og 1664 var fæster *Mads Hansen* og *Frands Pedersen*, formentlig den Frands, der 1657 blev g.m. Marine (Marren) Pedersdatter. Frands skal have været en broder til Chr. Pedersen på gården VII, Hyllerslev (se s. 111). 1681 og 1688 var Frands her endnu, men da var *Hans Hansen* fæster på den anden gårdspart. 1692 var sidstnævnte og *Peder Jensen* her. Da var Frands vel gået på aftægt. Hans døde 1694. Hans kone døde 1701. Da var gården vistnok delt i to lige store ejendomme.

IX-A (3320°), mat. 17. Nedlagt. Se bind II, s. 297.

Det var den gård, Riberslægten stammer fra. Ved en fejl, som ikke skyldes forfatteren, nævnes gården i bind II, s. 297 som nr. XIII; der rettelig er mat. 34 (bind II, s. 349ff). Her på IX-A fortsatte *Hans Hansen*. En mand med det navn døde 1724. Da må gården have været overtaget af *Hans Gregersen*, f. 1693 som søn af Gregers Christensen, huset XXII (bind II, s. 349). Dette hus beboedes 1688 af Gregers Christensen, og ikke som nævnt af Byrge Christensen. Hans Gregersen blev begravet 4/1 1732, og 1733 oplod »erlig og gudfrygtig danekvinde

Anne Andersdatter, salig Hans Gregersens af Jandrup, sin halve gård, Ribe Domkirke tilhørende«, til sin søn *Jep Hansen*. Han døde 1744 »efter 3 års svaghed«. 1745 blev gården, »som afgangne Jep Hansen sidst beboede«, bortfæstet til *Jens Christensen* fra Ribe (ca. 1714-1777). Tilnavnet »Riber« (nævnes 1773 som »River«) må kunne føres tilbage til ham. 1774 underskrev både Jens Christensen og sønnen Niels sig med tilnavnet »Oldager«. Det kan vel derfor tænkes, at Jens eller hans forfædre oprindeligt stammede fra Oldager i Skern sogn! Jens Christensen var g.m. Karen Nielsdatter. Hun døde 1773, gl. 54 år. Gården bestod da af 13 fag salshus, 9 fag ladehus og 15 fag fæthus. Jens overlod 1767 det halve af sin fæstegård til sønnen *Niels Jensen »Riber«* 1747-1823). Han fik resten af gården i fæste 1775, da faderen »formedelst alderdom og skrøbelighed den ikke længere kan besidde«. 1795 købte Niels Jensen gården i selveje. Efterfølgeren var sønnen *Niels Nielsen Riber*. Da han og det meste af hans familie var død (bind II, s. 299) købtes gården 1817 af skipper Jens Thomsen, Janderup. Han døde 1831 i Varde. 1832 købte hans svigersøn, brændevisbrænder og prokurator *Jens Bjørn Albinus*, Varde, gården, som han lod udstykke i 27 parceller, der igen blev forsynet med 14 matrikelnumre, nemlig 17a, 17f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, s, t. Disse arealer solgte han i årene 1833-40 til forskellige købere (se matriklen 1844) Mat. 171 solgtes til Jens Sørensen på III. På dette areal kom senere børstenbinder Chr. Sørensen Billum til at bo, og endnu senere blev møllen opført her (bind II, s. 37ff og s. 354). Men da var gårdens bygninger revet ned.

IX-B (3320¹/₂, mat. 16. Se bind II, s. 283

Her fortsatte *Peder Jensen*, »Ribe Domkirkes tjener i Janderup BY«, der 1733 oplod fæstet »formedelst alderdom og svaghed til sin eneste søn, *Frands Pedersen*«, og samtidig foreviste sit fæstebrev af 4/2 1787. Frands var g.m. Anna Jørgensdatter, død 1756: hun var sikkert den Anne, datter af Jørgen Frandsen, der blev døbt 1706. Efterfølgeren var *Niels Sørensen* »af Nourup, Jerne sogn«, der 1766 fik fæstebrev på den gård »i Janderup, som Frands Pedersen hidtil har haft i fæste«, af hartk. 3320¹/₂. 1795 købte Niels Sørensen gården i selveje. Se derefter bind II, s. 283f. (Niels Sørensen havde næppe tilnavnet »Riber«, således som nævnt i bind II, og det ses ikke af kirkebogen, at han blev gift i 1767).

Side 305: Mat. 17g blev ikke udstykket i 1822, men i 1833 fra gården IX. Prokurator Albinus, Varde, solgte 1834 arealet til Hans Frandsen Johnsen.

Side 305: Mat. 17i rettes til 17z.

Side 306: Kristen Nielsen død 1901, ikke 1917.

1955 skøde til Oskar Clokrose, s.å. til Katrine og Søren Christensen fra Søvigmark, der drev alsidigt landbrug. De flyttede 1960 til Janderup og solgte ejendommen til kontrolassistent Holger Nielsen, gift med Elna Clausen fra nr. Farup. 1964 Hans Andersen. 1968 til kontrolassistent Vagn Aage Knudsen. Jorden er nu solgt fra.

Side 308: Mat. 38, Karen Mortensdatter var f. 1766 på gården XIV (bind II, s. 299ff), Karens anden mand var Jens Chr. Nielsen, de blev gift 1806, og da har J. C. Nielsen sikkert overtaget gården. Han døde 1820, Karen døde 1837.

Side 318: Stormfloden har været inde i krohuset, det vidner mærket i dørkarmen om.

Side 337: Bogtrykker Jesper Hansen var bror til Andreas Hansen.

Side 342: Barbara Nielsine Riber var født 1853.

Side 348: Enken hed Jessine C. Carstensdatter, hun døde 1904. Se mat. 2b, Sonderhebo.

Nogle ordforklaringer

Afdanket = afskediget, pensioneret.

Bistok = bistade (til honningbier), også om kube af halm. Oprindeligt et stykke udhulet træ, stykke af træstamme.

Brøstfæld, brøstfældig = forfalden, skrøbelig.

Bygfæld, byggefæld = forfald (se brøstfæld).

Børnepenge = umyndiges midler, penge.

Fæmon = ejendom, løsøre. Undertiden også om husdyr.

Gjord kniv = båndkniv, hvormed træjorde (bånd) til tønder og baljer kunne tildannes.

Hakkelseskiste = trækasse, hvori halm med *hakkelseskniven* blev skåret småt, til *hakkelse*, der brugtes til foder til husdyr.

Helmus = gammel, mager, udslidt hest.

Ilding = brændsel.

Inddole = afmærke, sætte doler (grænsemærker mellem marker og andre arealer), oftest af sten eller græstørv.

Kattun = bomuldstøj med påtrykt mønster.

Klyne = tørv fra moser (brændsel).

Kopskat = skat pr. hoved, altså pr. person (af tysk kopf = hoved).

Kærv Kjærv = sammenbundet knippe af kornneg, også om et års afgrøde af en tægt (mark).

Ledder boxser = bukser af skind (læder) til mænd (knæbukser).

Lejle = trædunk i tøndeform, til at have med i marken med øl i.

Losholt = vandret træstykke, som forbinder stængerne i bindingsværk.

Nannest = afgift (f.eks. til degnen).

Pallask = langt ryttersværd med bred, lige kling.

Palm = måleenhed. I Danske Lov, 5-12-3, omtales heste, som er 14 palmer (9¼ kvarter sjællandsk mål) høje.

Publice absolvere = give offentlig syndsforladelse (i kirken); navnlig for utugt, men også for at ligge et barn ihjel.

Pude, hestepude = indretning, oftest af flettet siv, der blev lagt på hestens (studens) hals, og hvortil det gammeldags træktøj var fastgjort.

Ridemænd = folk, der var beskikket til at »ride (fastsætte) markskel og herredsskel«, dvs. skel (grænser) mellem landsbyer og herreder.

Ryttergårde = gårde, der i forbindelse med 1600'tallets militærreformer blev udlagt til de nationale rytterregimenters underhold. Det var især Krongods (kongens, lenets, amtets gårde), der 1670 blev overdraget til de nationale regimenter, men også Ribe Domkapitels gods blev efterhånden lagt under militæret. Ordningen fungerede på den måde, at regimentet indkasserede afgifter (landgildet), som rytterbønderne (fæsterne) skulle yde, og af godset dannedes »lægd« på 8 tdr. hartkorn, hvert omfattende en enkelt større eller flere mindre fæstegårde (ryttergårde), og hvert lægd med pligt til at stille en fuldt udrustet rytter (soldat), enten således at fæsteren selv »red for gården«, eller således at han (de) holdt en rytter for sig. 1680 gik man over til det princip, at rytterne hvervedes og udlagdes hos bønderne, én for hver lægd, og således at bønderne måtte yde dem kvarter og forplejning foruden staldrum og foder til hesten (se dette bind, s. 118) og penge til mundering. 1719 solgtes ryttergårdene her på egnen ved auktion til »private« godsejere. Se bind I, s. 161.

sal. = salig = omtale af en afdød.

Skovvogn eller tømmervogn = vogn af træ 14 alen lang, brugtes til kørsel af træ fra skoven. Kørsel med en skovvogn forekommer som en del af *landgildet*.

Slegfredbarn = barn, født uden for ægteskab.

Spegebor (spigerbor) = bor med sving i drevet, kaldes også vimmelbor.

Stav = stok i bindingsværk.

Stemp = spids stykke stål til at slå huller i jern og blik med.

Sten- (keramik, fad) = keramik (stentøj, lertøj, fajance).

Stervbo = dødsbo, afdødes efterladte gård og ejendele (af tysk sterben = dø).

Svarer = håndværker, der drejer træ.

Sætte = skål (jydepottekeramik).

Tims = sigte (særlig til mel).

Ægtkørsel = pligtkørsel, der af godsejeren blev pålagt fæsteren.

Kilder og henvisninger

Arkivalier:

- Riberhus jordebøger 1608-09 (Z-1, 19, LA., Viborg).
Inddelings jordebog 1684 (RA.). Heri fortegnelse over militært personale, »ryttere«, i bl.a. oberstl. Rabes kompagni.
Ryttergodsets folkeskat 1696 og 1699 (RA.).
Kop- og Ildstedskat 1692 (RA.).
Kopskat 1699 (RA.).
Kopskat 1704 (RA.).
Proprietærernes (jordejernes) jordebøger 1718 (RA.).
Auktion over ryttergods 1719 (B-9, 1194, LA.).
Extra skat 1766 (RA.).
Hartkornspecifikationerne 1778 (både strøgods og proprietærgods) og 1788 (RA.).
Bygningsskatten 1802 (RA.).
Lunderups jordebøger 1691-1747 (G-463, LA.).
Nørholms fæstebreve 1777-1825 (G-463, 24 og 30, LA.).
Skifter, Lunderup og Nørholm, 1720-1787 (G-463, 78 og 80, LA.).
Riberhus Amts skifteprotokoller (B-9, B-82-G og B-83, LA.).
Matriklen 1844 og matrikelekstrakten omkr. 1837. Ældste udskiftningskort, 1786 (Hyllerslev). 1794 (Nørhebo), 1819 (St. Hebo og Sønderhebo samt Grydvad mølle), og senere kort, alt i Matrikel arkivet, København.

Trykte skrifter:

- H. Jensen og E. Thorkelin, Arkivhåndbog for Nørrejylland, Kbh. 1980.
Præsteindberetningerne til Ole Worm, 1625-42, udgivet af Landbohistorisk Selskab, Kbh. 1970 (Janderup sogn i bind 1, s. 216).
Danske Atlas. Her Tomus V, bind 1 og 2, 1769.
G. Begtrup, Agerdyrkningens Tilstand i Danmark, Kbh., 1808. Nørrejylland, bind 1, s. 70 og flere andre afsnit.
C. Dalgas, Ribe Amt, Kbh. 1830.
Chr. Mathiesen, Et Bidrag til Landbrugets Historie i Varde-Eggen, Odense 1881. Her nyudgaven 1982, s. 71f (om Hyllerslev kanal).
Morten Eskesen, Minder og Udsigter, Odense 1881, s. 97ff om Hyllerslev m.m.
J. C. W. og K. Hirsch: Fortegnelse over danske og norske officerer, 1648-1814 (håndskrevet, i Hærens arkiv i RA.).
Th. Thaulow, Den danske Soldat gennem Tiderne, Kbh. 1946, s. 53 om befalingsmændene i den nationale hær.
H. F. Feilberg, Ordbog over Jyske Almuesmål, Kbh. 1886-1914
S. V. Wiberg, En almindelig dansk Præstehistorie, Odense 1870-73.

Slægtsbøger:

- P. Chr. Knudsen, Stamtavle over Riberslægten fra Sønderhebo, O. Lohse 1909.
Slægten Ulriksen fra Hyllerslev, A/S Nordisk Slægtsforskning, Skals 1969.
Slægten fra Baunhøj i Alslev sogn, do. 1971.
Gert Ravn Nørgaard: Gaardejer John Hansen Pedersen og hustru Kirstine Nielsine Jessen i »Hebo-gaard« i Oxby sogn, Aal 1982 (heri oplysninger om sergent Schrader, Hyllerslev, og folkene fra mat. 30 og 34, Janderup, der har slægtsforbindelse til mat. 5, Nørhebo, og mat. 21, Hyllerslev).
Gert Ravn Nørgaard: Gaardejer i »Vigtoft« i Aal sogn, Anders Chr. Pedersen Simonsen, død i Øster Vørum 1918, og hustruer, Aal 1983 (heri oplysninger om Thue Bakkensen, gården V, Hyllerslev, og hans forfædre).

Generalstabens kort, omkr. 1870, og de senere kort fra geodætisk Institut er anvendt til orientering om de forskellige bebyggelsers beliggenhed.

Jager Andersen: Janderup Sogns nyere tids historie.

Personregister

Uddrag af navne. Romertallet henviser til det enkelte bind. Forkortelser: - B - Billum, - J - Janderup, - H - Hyllerslev, - Kæ - Kærup, - T - Tarp, - Kj - Kjelst.

- Adamsen, Andreas - B - I 109, II 106.
Albinus, prokurator, Varde, I 102.
Albrektsen, Claus, til Damgaard, II 244
Anchersen, Ancher, Biskop, I 72.
Andersen, Anders - Kj - II 215.
Andersen, Anders - Kæ - III 43.
Andersen, Anders Kr., landpost, II 110, III 285.
Andersen, Anders, spejlmager, Holland, I 263, II 323, 338.
Andersen, Carl - J - I 251, 258, 276, 297, II 16, 291.

Andersen, Hans, kirkeejer - J - III 195.
Andersen, H. C., digter, III 118.
Andersen, Jens Adam Jager - J - II 290.
Andersen, Jager - J - I 287, 297, II 291, III 256.
Andersen, Jens Just - J - II 255.
Andersen, Jesper - Kæ - I 271, III 54.
Andersen, Knud, Grydvad mølle, III 194f, 207, 243.
Andersen, Kristian, uddeler - Kæ - I 260, 263.
Andersen, Mads Jepsen - J - I 283, II 291, III 21.
Andersen, Marius Jager, Vrøgum, I 128, 287.
Andersen, Niels - Kæ - I 258, 263, 267, 276, III 43.
Andersen, Niels - J - II 273.
Andersen, Ole N., smed, II 109, 140
Andersen, Simon Christensen - II 106, 109.
Andersen, Søren - B - I 317, 320, II 169.
Andersen, Søren, præst, I 65, 67.
Andersen, Søren, skrædder - Kj - II 235.
Andreassen, Anders Kr. M. (Skak) - B - II 107.
Arnfred, J. Th., civilingeniør og forstander, I 257, 313.
Arnsberg, Niels Hansen, præst, Varde, I 70, 72.
Asch, Thøger Kjersgaard, præst, I 77, II 246, III 207.
Assens, provst, I 125.
Astrup, Lorent, landmåler, I 212.

Bagger, kunstmaler, I 44.
Bakkensen, Jens Søren - H - II 247, III 220.
Bakkensen, Niels - T - II 228.
Bang, P. G., dr. jur., I 79.
Bang, Th. B., I 39.
Barslund, Elisabeth - B - I 315.

Barslund, Karl - T - I 307, 309, 312, 320, II 167.
Baun, Anton, tømmer - Kæ - III 51, 64.
Baun, Niels - Kæ - I 231, 234, 245, 259, 281, 267, 280, II 305, III 29, 50, 52.
Baunslægten i Nr. Hebo, III 152.
Baun, Thøste - Kæ - I 263, III 50f, 145.
Bech, Hans Sønnichsen - Kj - II 202.
Bech, Hans J., Stiftshøje - J - III 24f.
Bennetsen, F. kroen - J - I 14, II 318, 322, 330.
Bennetsen, Frans - J - I 93, 233, 251, 258, 261, 275, 279, 282, 288, 313, II 275, 341ff, 364, III 21.
Bennetsen, Gunnar - J - II 340, 343.
Bennetsen, Niels A. - J - I 271, 287, II 276, 315.
Bennedsen, Niels, lærer - B - I 105, III 236.
Bering, Jacob Jensen, degn, I 89, 94, 106, II 302.
Bie, S. L. stiftslandinspektør, I 231, 218, 221.
Billum, Chr. Sørensen, børstenbinder, II 37ff, 354, 363.
Biørn, Jørgen, farver, Varde, II 147.
Bjørnbak, Lars, Århus, I 124
Blinkenberg, Andreas, højskoleforstander, I 127f, 283, 327.
Bloch, biskop, Ribe, I 47.
Bloch, Dorthea - B - I 325.
Bloch, familien fra Kjærgård, II 143.
Bloch, Janus N. - B - I 237, II 125.
Bloch, Jens N. - B - II 119.
Blæhr, Peder Ludvigsen, provst, Skanderup, III 213.
Bondesen, Niels - J - II 15, 252, 272, 322, 330f.
Bork, Anders Thomsen - Kj - II 235.
Borman, kaptajn, I 226, III 124.
Borreby, Poul, præst, kirkens ejer, I 47f, 59, 84, 89, 105, III 205, 233.
Borre, kunstmaler, Århus, I 41, 47
Boysen, Hagbart - J - II 338.
Bramming, Jørgen Jensen, Lydumgård, II 277ff, 284f, 344.
Brandt, Peder - J - II 250.
Bredsdorff, Th. Højskolemand, I 129.
Breum, Anker Jansen, degn, I 89.
Brix, Gudmund, uddeler - B - I 309, 312, 333.
Brink, Hans S. H. - B - II 150.
Brix, Laurids, uddeler - B - I 312.
Broeng, Niels - J - Nr. Hebo III 179, 236.
Brorson, H. A., biskop, Ribe, I 73f, 89, 105, 120.

- Brorson, provst, Gram, II 147.
 Bruhn, Edvard, Jegum, III 72.
 Bruun, Hans Madsen - Kj - I 309, 326, 329, II 107, 207, 193.
 Bruun, Hans Madsen Jacobsen - Kj - II 207.
 Bruun, Jørgen - Kj - II 207, 208
 Bruun, Mads Pedersen - Kj - II 207.
 Bruun, Niels - Kj - II 228.
 Bruun, Peder Madsen, Burgård, II 105, 112, 156.
 Brønsted, ingeniør, I 236.
 Bugge, arkitekt, I 43
 Bukh, Niels, Ollerup, I 331.
 Bundesen, Rasmus, Søvig, I 105, 203f, II 130, 147.
 Burgård, Jørgen, Burgård, I 302, 307, 317, 331, 333, II 157.
 Burgård, Peder, Burgård, I 235, 302, II 157.
 Byrgesen, Peder, slotsskriver på Riberhus, I 41, 44, 47, 58, 70, 139f, 152f, 179, III 35, 116f, 124, 202.
 Bøjlesen, Bøjle, blytækker, Stauning, I 44

 Carstensen, Maturin, Hennegård, II 136, III 14.
 Christensen, Anton - Kj - I 317, 326, II 105, 205.
 Christensen, Bertin Skoven - Kj - II 218.
 Christensen, Bertum - Kæ - I 265.
 Christensen, Bonde Jensen, Grydvad mølle, III 197.
 Christensen, Bøje - Kæ - I 280, 321, III 50.
 Christensen, Carl M. - H - I 262, III 115f.
 Christensen, C. A., historiker, I 130.
 Christensen, Chr., lærer, I 94.
 Christensen, Chr. (Rask) - T - II 172.
 Christensen, Elias - T - I 313, II 181.
 Christensen, Ib, præst - B - I 57, 62, 69, II 222.
 Christensen, Jacob - J - II 79, 254.
 Christensen, J. Chr. - J - I 277.
 Christensen, Jens Chr., lærer, I 124.
 Christensen, Jens L., I 314, II 131.
 Christensen, Johs., møller, II 358f.
 Christensen, Mads (Franskmand) - T - II 115, 167f.
 Christensen, Marie, lærerinde, I 109f.*
 Christensen, Marius - J - I 297, II 11, 16, III 10.
 Christensen, Niels, »stodderkong«, II 304
 Christensen, Niels, Broeng, Ål sogn, I 238f, 329.
 Christensen, Ole J. - Kj - I 238, II 9, 209, 237.
 Christensen, Peder - Kj - II 204f, 232.
 Christensen, Peder - Kæ - I 263, 265.
 Christensen, Peder Pallesen, smed - B - II 121.
 Christensen, R., uddeler - J - I 255.
 Christensen, Simon - B - II 136ff.
 Christensen, Simon, St. Hebo, I 45, 47f, 59, 134, 155f, II 228, 232, 234, III 95, 101, 103, 204f, 229, 223, 243.
 Christensen, Svend - Kæ - I 47.
 Christensen, Søgård - Kæ - I 266.
 Christensen, Søren - B - II 118, 213.
 Christensen, Søren - Kj - II 232.
 Christensen, Søren M., Søvig mark, III 80.
 Christensen, Søren, skomager - Kj - II 229.
 Christensen, Thomas (Bank) - B - I 313, 317. II 108.
 Christensen, Viggo - B - I 322, II 130, 306, III 267, 285.
 Christensen, Ægidius, præst - B - I 61.
 Christiansen, Clara Håhr, Varde, I 25, 31, 33, 35.
 Christiansen, H. P. - J - II 297.
 Christiansen, Jens, væver - Kj - II 235.
 Christiansen, Johannes, bager - J - I 271, 291, III 253.
 Christiansen, Olluf, kleinsmed af Varde, III 99.
 Clausen, Otto, Nørholm, I 201, II 244.
 Claudi, provst, I 87.
 Clausen, Carsten - H - III 97, 197.
 Clausen, Andreas - J - II 270, 309, III 97.
 Clausen, Ane - J - I 45.
 Clausen, Hans Chr. - J - I 291, II 255.
 Clausen, Klaus J. - H - III 97, 146, 166, 197.
 Clemmensen, Peder, Viungård, Lønborggård, Lydumgård, II 343f.
 Collin, Jonas, København, III 118.
 Collinslægten, I 182.
 Conrad, læge, I 107.

 Dalgas, C. I 9, II 125.
 Damgård, Peder - Kæ - I 23, 27, 45, 272, 285, 288, 292, III 53, 56.
 Damgård, Rudolf - Kæ - I 269, III 56.
 Damgård, Søren - J - I 261.
 Daugård, biskop, I 87.
 Dejgård, A. M. N., degn, I 90f,* 97, 251.
 Dejgård, H. lærer - J - I 261, 264.
 Digter og landmand - J - III 257.
 Due, kunstmaler, I 41.
 Duer, Christen, møller i Grydvad, III 196.

 Ehmsen, Harry, lærer - Kj - II 205.
 Elbo, Søren Hansen - H - I 93,* III 153, 181f.
 Elbrecht, kaptajn, Høneborg Ladegård Erritso, III 212, 228.
 Eller, Edvard, præst, I 322, 324.
 Ellekilde, H., III 108.
 Endorph, Niels, Hennegård, III 14.
 Endorph, Peder Nielsen, Hennegård, I 134, II 111, 135.
 Eriksen, Erik, fhv. statsminister, I 276, 320.
 Eriksen, Niels P. - Kæ - III 33.
 Eskesen, Bennet Knudsen, skipper, Nr. Hebo, III 230.

- Eskesen, Johannes, Søvig mark, III 78f.
 Eskesen, Karl, Vrøgum, I 240, III 79.
 Eskesen, Morten, I 77, 94,* 142, II 310, III 115, 121.
 Eskildsen, Terkil, sørlæge, Jedsted, I 107.
 Esman, Caroline Hasle, gift Vandborg, II 282.
- Falk, Poul Thomsen, Grydvadhuse, III 169, 172.
 Fabritius, Albert, I 52, 132.
 Faurby, Kathrine, I 93, II 342.
 Femilung, vejassistent, I 239.
 Fjord, N. J., docent, I 298.
 Fogtmänn, byfoged, Varde, I 19.
 Folkmann, W., redaktør, Stockholm, I 70.
 Fonager, Erik, præst i Nim, I 80.
 Fonager, Jens, præst, I 80,* 328, II 247.
 Frandsen, Bennet - J - II 79, 341, 350.
 Frandsen, Christoffer - H - III 120, 133, 137.
 Frandsen, forstander, I 126, 264f.
 Frandsen, Hans N. - J - I 95, 287, II 266f, 315, III 279.
 Frandsen, Jacob, Hallumvad, I 142, III 144, 183ff.
 Frandsen, N, Chr. - J - II 347.
 Frandsen, Peder Anton, Hallumvad, I 241, III 185.
 Friderik, sognepræst, Gram, II 226, 228.
 Frifelt, Salomon, forfatter, I 126,* 235.
 Friis, Hans Nielsen, borgmester, Ribe, II 223.
 Friis, Anders H. - H - III 121, 140.
 Friis, Jens Chr. Jensen - H - III 157f,* 219.
 Frobenius og Co., orgelbygger, I 45.
 Frøstrup, Hans P. møllebygger - Kj - I 122, II 187, 235.
- Gade, Anton og Marie - Kj - II 230.
 Glamsbek, Niels, til Starup, II 244.
 Glud, Niels, præst, Sortebrødrekerke, I 68.
 Grand, Jens, ærkebiskop, I 131.
 Green, Kristian, lærer, I 127.
 Gregersen, Albert - Kj - II 205.
 Grove, Karl Fr. - B - II 145.
 Grubbe, Anna, III 67.
 Grubbe, Erik, Grubbesholm, II 232.
 Grubbe, Jacob, Grubbesholm, II 231, III 35f.
 Grunnet, Ane Kathrine Nielsdatter - B - I 109.
 Graae, Rolf, arkitekt, Hellerup, I 55.
 Guldberg, Ove Hægh, I 83.
 Guldsmid, Jacob, kannik, I 64.
 Gundesen, Gunde - Kj - I 121, II 213, 235.
 Gundesen, Gunde Thuesen - Kj - I 179, 307, 323, 326, II 213.
 Gundesen, Jens, snedker, II 153.
 Gundesen, Niels, organist, II 35*, 37, 153.
 Gundesen, Peder - Kj - I 320, 332, II 214
 Gyldenfeldt, Søviggård, II 143, 186, 281.
- Gyldenstjerne, Ebbe, Vosnæs, II 231, III 35.
 Gynther, Henning Hermansen, degn, I 89, II 129, III 113.
 Gynther, Herman, Varde, I 89.
- Halborg, Karl - H - II 368, III 135.
 Halborg, Peder, uddeler - Kæ - I 260.
 Hald, Kristian, professor, II 101, 184.
 Hambro, Joseph, storkøbmand og hofråd, II 142, 319.
 Hammer, Jens Chr., præst, I 15, 18, 32, 36, 44, 47, 56, 71, 74ff, 173, 178, 204, II 71f, 81, 209, 245, III 13, 205, 268.
 Hammer, Niels Jensen, præst, I 73.
 Hammer, Ole Faber, I 73, 75.
 Hansen, Adolf - B - I 332f, II 128
 Hansen, Aksel, arkitekt, Vestbirk, I 113.
 Hansen, Anders (Felding) - B - II 150.
 Hansen, Anton - Kæ - I 281, II 262, III 32, 45*, 47.
 Hansen, Chr. A., lærer, I 109.
 Hansen, Chr. - B - II 105.
 Hansen, Ejner - J - I 251, 262, II 339.
 Hansen, Ejner K. - Kj - II 228.
 Hansen, Hans - Kæ - I 263.
 Hansen, Hans Kjær (d. y.) - Kj - II 237.
 Hansen, Hans Kjær (d. æ.) - Kj - II 237.
 Hansen, Hans L., Søvigmark, III 84.
 Hansen, Hans (Mark) - Kj - I 308f, 313, II 210.
 Hansen, Hans, smed - T - II 169, 186.
 Hansen, Hans Marinus - B - II 187, 216.
 Hansen, Hans Marinus - Kj - I 308f, 312, II 225, 230.
 Hansen, Hans Møller, vognmand - B - I 333, III 266.
 Hansen, Hans T. J. (Hans Baal) - H - III 104, 131, 163, 183.
 Hansen, Helga Bloch - B - I 327.
 Hansen, Hugo Smidt, uddeler - J - I 256, 260.
 Hansen, Ingrid - B - I 316.
 Hansen, Jacob - Kj - II 207.
 Hansen, Jens - T - II 237.
 Hansen, Jens Martin - B - I 308, 313, II 106.
 Hansen, Jens - T - II 108.
 Hansen, Johan, læge, Elkjærdam, III 176.
 Hansen, Johannes Axelsen, fattiggårdsbestyrer, II 49, 56, 335, III 208.
 Hansen, Johannes P., mejeribestyrer - B - I 307.
 Hansen, Johannes - Kj - II 202, 210, 233, 234.
 Hansen, Jørgen, Grydvadhuse, III 166.
 Hansen, Karl, snedker - B - I 323*, II 126, 221.
 Hansen, Knud Kr. - J - I 141.
 Hansen, Kristen M., Billum kro, I 317, III 261.
 Hansen, Lambert, St. Hebo, III 188, 210
 Hansen, Lars, Billum kro, I 310, 318, III 261, 264.

- Hansen, Mads, degn, I 104, II 104.
Hansen, N. Chr. - J - II 13, 15*, 339.
Hansen, Niels C. - B - I 317, II 126.
Hansen, Niels - H - I 261, 281, III 157, 160, 164, 189.
Hansen, Nis (d.y.) - B - I 237, II 119.
Hansen, Nis, bødker - B - II 106, 118.
Hansen, Nis - Kj - II 229, 230.
Hansen, Nis A. - B - I 107, 326, II 106, 118.
Hansen, Ole, kromand - J - II 319.
Hansen, Peder Kjær - Kj - I 307, 309, 318, II 236, 237.
Hansen, Peder Østergård, malermester, I 44, 265.
Hansen, Sigurd, lærer - J - I 90*, 92, II 253.
Hansen, Svend, murermester - B - I 327, II 128, III 265.
Hansen, Søren Elbo, lærer - H - I 93*, 274.
Hansen, Søren (slagter) - T - II 182.
Hansen, Søren (o æ mark) - T - I 302, II 188.
Hansen, Theodor, farvehandler, Varde, III 176.
Hansen, Thomas, snedker - B - I 308, 313, II 109, 333.
Hansen, Thorvald - J - II 336.
Hansen, Thue - B - II 115, 212.
Hansen, Thue - Kj - II 218, 219.
Hansen, Verner - Kæ - I 263.
Harborg, brødrene, Esbjerg, II 127.
Harborg, Søren Hansen - B - II 127.
Harch, Niels J. H., sagfører, Varde, III 207.
Hartvig, biskop, II 102.
Hebo, Anne Nielsdatter, gift m. P. Byrgesen, I 41.
Hebo, Lisbeth Pedersdatter, St. Hebo, I 179, III 203f.
Hee, Jens, biskop, Ribe, I 132, II 101, 133, 242.
Hee, Niels, ridder, II 242.
Helle, Aage - B - I 317, II 79, 119.
Helms, Hans Jacob, præst i Mjolden, I 80.
Helms, Jacob, præst, I 39, 49, 51, 55f, 77ff, 78*, 125, 321.
Helms, P. G. provst, I 79*^f, 90f.
Henriksen, N. Chr. - Kj - I 14, 20, II 186, 209.
Hermansen, Ejner Lund, lærer, I 92, 94*.
Holck, Chr., til Bustrup, II 175.
Holm, Bonde Jensen, Hannevang, I 310, II 149.
Holm, Chr. Larsen, Hannevang, skibstømmer, I 110, II 149.
Holm, Hans P. - J - I 271, II 311.
Holm, Lars, Hannevang, I 285, II 181, 342, III 220.
Holm, Niels P. - J - I 291.
Holm, Peder Johansen, fattiggårdsbestyrer, I 274, 316, II 57f, 145, 219, 311.
Holst, P. S., Lydumgård, II 281.
Holten, C., professor, København, I 125.
Hr. Jacob, katolsk præst - B - I 61.
Hvas, Kristoffer, Hennemgård, I 10, 44, 58, 133, 137, II 184, 186, 188, 292, 340, 349, III 41, 48, 76.
Høeg, Hans - Kæ - III 52, 61.
Høeg, Niels - Kæ - I 252, 267, 274.
Højberg, Jens Chr., Hannevang, II 150.
Høj, Sigred, Varde, I 277.
Høst, Chr., præst i Lunde, I 67, 69.
Håhr, Jens P. - J - II 302.
Haas, Peder - H - I 264, II 13f*, III 106, 115, 185.
Ivarsen, Johannes, Nr. Hebo, III 243.
Iversen, Hans Pedersen - T - II 105, 108, 143, 186.
Iversen, Hans, skrædder - H - I 269, III 150, 154.
Iversen, Hans, uddeler - Kæ - I 260.
Iversen, H. M. - J - I 140, 159, II 257, 268, 273, III 17, 98, 108, 116, 121, 124, 148.
Iversen, Iver Jensen, gørtler og glarmester - H - III 148ff*.
Iversen, N. P., lærer, I 121.
Jacobsen, Carl E., vognmænd - J - III 251.
Jacobsen, Christen - Kj - II 225.
Jacobsen, Elias - J - II 329, 353, III 242.
Jacobsen, Jacob Laurids - Kj - I 125.
Jacobsen, Jørgen Poulsen - B - II 113.
Jacobsen, Karl - J - I 251, 258, 297, II 327, III 259.
Jacobsen, Knud, lærer, I 121, II 309f.
Jacobsen, Marie, Sdr. Hebo, III 221f*.
Jacobsen, Morten - J - I 245, 251, 282, II 326f.
Jacobsen, Peder, stænderdeputeret - B - I 20, 179, 231, II 7, 123, 142, 200, 237, 354, III 261.
Jager, Jan - J - II 323.
Jensdatter, Anna, jordemoder, Nr. Hebo, III 243.
Jensen, Andreas Østergård - J - I 103, 251, 279, 288, II 79, 308.
Jensen, Astrid - B - I 332.
Jensen, Baltzer - H - I 226.
Jensen, Bonde, skomager - T - II 149.
Jensen, Chr. Christensen (Bondesen), Bandsbjerg, III 15.
Jensen, Christen, musiker - Kj - II 229, 230.
Jensen, Chr. (Østergård) - B - I 316f, II 144.
Jensen, Claus, skomager - T - II 196.
Jensen, Ejner V., kirkemaler, I 55.
Jensen, Hans - J - I 48, II 299f.
Jensen, Hans Anton, skomager - Kj - II 117, 219, 313f.
Jensen, Hans, husflidsmand - J - I 279.
Jensen, Hans - T - I 301, II 193.
Jensen, Hans N. (Bondesen) - J - II 292.
Jensen, Hans Chr., Strudvad, III 7.
Jensen, Jacob . J - I 60, 236, II 7, 313.
Jensen, Jens B., Bandsbjerg, I 252.

- Jensen, Jens Carl, læge - B - III 262.
 Jensen, Jens Chr. - Kj - II 211, 225.
 Jensen, Jens Hansen, Kildegården - T - II 189, 193f.
 Jensen, Jens - J - I 251.
 Jensen, Jens P. (Baun), Sdr. Hebo, III 217f.
 Jensen, Jens Peder - Kj - II 219, 220.
 Jensen, Jens Peter Georg, præst, I 77.
 Jensen, Jens Peder - B - I 307, 324, 331, II 143.
 Jensen, Jens, træskomager - B - I 321, III 264.
 Jensen, Jep, smed - Kj - II 226.
 Jensen, Johanne - B - I 315, II 143.
 Jensen, Johannes, skomager - J - I 269.
 Jensen, Jørgen, blytækker - B - II 105, 157, 190.
 Jensen, Jørgen (d. æ.), blytækker - Kj - II 232.
 Jensen, Jørgen, Lydumgård, II 245.
 Jensen, Jørgen, smed - J - II 258f, III 255.
 Jensen, Karl, mejeriforpagter - J - I 247.
 Jensen, K. D., uddeler - J - I 253, 261, 292.
 Jensen, Knud, landpost - J - I 270, 281, III 155f, 282f, 284.
 Jensen, Knud B. S., Grydvadhuse, III 175.
 Jensen, L. W. Bøgesvang, uddeler - J - I 253.
 Jensen, Marie F., lærerinde - B - I 116^z, 325.
 Jensen, Marinus, skrædder - B - II 112, 129, III 263.
 Jensen, Niels Chr. - Kj - II 229.
 Jensen, Niels, Sønderbøl, Ål sogn, I 239, 310, 312.
 Jensen, Niels Hansen, landpost - H - III 158ff, 280^z.
 Jensen, N. P., forstander - J - I 128.
 Jensen, N. P., mejeribestyrer - B - I 307, 317, II 119.
 Jensen, Oluf - B - I 314, II 117.
 Jensen, Peder Chr. (Thyssen), Nr. Hebo, III 240.
 Jensen, Peder - B - II 109, 112.
 Jensen, S. C., uddeler - B - I 312.
 Jensen, Søren Christian - Kj - II 227.
 Jensen, Thøste - Kæ - III 50.
 Jensen, U. A. B. - H - I 125, 245, II 346, III 106, 122, 125, 138, 156, 164, 217, 221, 277.
 Jeppesen, Kristen, lærer - J - I 127.
 Jepsen, Anton Grønnet, lærer, Varde, I 109.
 Jepsen, Arne Jacob - B - I 109.
 Jepsen, Jens Christensen, smed - Kj - II 227.
 Jepsen, Jeppe Johannes - B - I 109.
 Jepsen, Mads, degn - B - I 109^z, 309, 329, II 117, 219.
 Jepsen, Mikkel, urmager, Hannevang, II 149.
 Jespersen, Margrethe - B - I 327.
 Jespersen, Peder - B - I 301, 309, 326, 331, II 124, 142.
 Jessen, Abraham, præst i Alslev, III 193, 206.
 Jessen, Laurits, degn, I 87, 89, 94.
 Jessen, L., lærer - Kj - II 208.
 Jessen, Mads Nielsen, Grydvadhuse, III 173.
 Jessen, Marinus - Kæ - I 263.
 Jessen, Niels Henrik, Ovtrup, I 260.
 Jessen, Peder - Kj - II 179, 224.
 Jelstrup, Laurs, konsistorialråd, I 59.
 Johansen, Claus, Vårst, I 273.
 Johansen, J.P. skrædder - J - III 170, 253.
 Johansen, Mads - Kj - I 321, II 210.
 Johansen, Simon, St.Hebo, I 58.
 Johnsen, Anders - H - I 232, III 134.
 Johnsen, Claus - H - I 205, 232, II 270, III 97f, 106.
 Johnsen, John. F., Nr. Hebo, I 264, III 155, 230f^z.
 Johnsen, Jonas, organist - H - III 139f, 143.
 Johnsen, Ole, skipper - Kj - II 206.
 Johnsen, Søren, degn - J - I 89f^z, 95, 251, II 254, 256.
 Johnstrup, F., professor, I 125.
 Joseph, K. St., engelsk arkæolog og luftfotograf, I 35.
 Juel, Henrik, til Lindbjerg, II 343.
 Juel, Jens, Hesselmed, II 216, III 67.
 Juel, Mogens, Juellingsholm, III 67.
 Juel, Palle, Låge, II 244.
 Juel, Th., Estrup, II 208.
 Juel, Vincent, Hesselmed, I 57, II 165.
 Junker, Aron - B - I 332.
 Junker, Nikolaj - B - II 107, 221.
 Justesen, Jes Andreas - H - III 153.
 Justesen, Jes Christian - H - III 109f.
 Juulsen, N. Cornelius, landpost - B - III 282f^z.
 Jørgensen, Chr. - B - I 313, II 119.
 Jørgensen, Ejner Bruun - H - III 126, 155.
 Jørgensen, Hans - B - I 178, 308, 312ff, 322, 323^z, 325, 327, II 158.
 Jørgensen, Jørgen - B - I 314, 333, II 119, III 267.
 Jørgensen, Laurids N. (Burgård) - B - I 316, II 158.
 Jørgensen, Niels, amtsvejmand, Porskær, II 295.
 Jørgensen, Niels R. - B - I 312, II 158.
 Jørgensen, Niels - Kæ - I 251, II 332, III 32, 43.
 Jørgensen, Mads Bruun - Kj - II 228.
 Jørgensen, Niels Bakkensen - Kj - II 228.
 Jørgensen, Peder Rygård, smed - B - II 190f, 197.
 Jørgensen, Sigurd - T - I 333, II 183.
 Kallesen, Karsten - B - II 120, 126.
 Karen Vandflod - J - I 14, II 318, 330.
 Karstoft, Christian, provst i Sydslesvig, I 81.
 Karstoft, Jacob Christian, præst, I 81f^z, 99, 328.
 Kastoft, farver, Varde, I 232.
 Kidholm, K. J., smed - J - I 292, III 144, 255^z.
 Kinch, historiker, II 102.

- Kirk, Ole, Ringkøbing amt, II 124.
- Kier, Hans Nielsen (Paludan), præst i Ål, I 72.
- Kjeldsen, Andreas - Kæ - III 46.
- Kjeldsen, Elias - Kæ - I 232, 267, II 265, III 46.
- Kjeldsen, Frands, landpost - J - III 284.
- Kjeldsen, Ingenius - Kæ - I 263. III 46, 47.
- Kjems, Hans, uddeler - Kæ - I 260, III 40.
- Kjær, Hans, hotelejer, II 123f, 209.
- Kjær, Hans Pedersen - Kj - II 237.
- Kjær, Jacob Jensen - T - II 179f, 211.
- Kjær, Peder Jensen - Kj - II 200, 211, 215, 216, 229.
- Kjær, Peder Martin - B - II 194, 237.
- Kjærgård, Jens Kr. - H - III 189.
- Klapp, Johann Adam, rokkedrejer, III 169, 171.
- Klausen, Klaus Johnsen, møller, I 252, II 356, 358, III 14.
- Klitgård, Anton, lærer - Kæ - I 94f*.
- Klitgård, Gudrun - Kæ - I 93.
- Klok, Jens, arkitekt - H - III 176.
- Knudsen, Fr. - J - I 251, 276. II 11, 340f.
- Knudsen, Hans Chr. - B - I 20, II 192, 231, III 270.
- Knudsen, Hans S., I 333.
- Knudsen, Jens A. V. - H - II 270, III 25.
- Knudsen, Knud Kristian - Kæ - I 241, 242, III 46.
- Knudsen, Kr. Nielsen - H - III 188.
- Knudsen, Marius - B - I 241, II 164, III 157, 165.
- Knudsen, P. Chr., forstander - J - I 126, 269.
- Knudsen, Rasmus, højskoleforstander, I 124.
- Knudsen, Simon H., Stiftshøje, II 270, III 24.
- Knudsen, Tørkel, Vilslev, I 107.
- Knudsen, Thomas A., møller, I 326, II 191, 193.
- Koch, biskop, Ribe, I 273.
- Koefoed, biskop, Ribe, I 107.
- Kolding, lærer, I 129, 322.
- Krabbe, Oluf, I 134, II 107, 130, 162, 175, 177, III 49.
- Kraglund, Peder Jensen, biskop, Ribe, I 70f.
- Krag, Christense, Ølufgård, I 206.
- Krag, Else Kirstine, Hennemgård, I 75.
- Krag, Johan, borgmester, Varde, I 75.
- Kristensen, Evald Tang, I 208.
- Kristensen, Kr. A., lærer - B - I 115*, II 220.
- Kristensen, Mogens, lærer - Kæ - I 92*, 264, 269, II 282f.
- Kristensen, Peder Knudsen (Vestkjær), lærer - B - I 111f*, 329.
- Kristensen, Søren - Kj - II 204.
- Krog, Johannes - B - I 322, II 108.
- Kromayer, Johs, Carl Edv. August, præst, I 81*, 323, II 247f.
- Krummedige, Erik, I 17, III 5.
- Kruse, Otto, til Balle, II 110, 134.
- Kræn, Anne, I 315.
- Kræn, Edel, I 293.
- Kræn, Henry J., lærer - B - I 113*, 324, 329.
- Kurtzer, Kristoffer Philip, Mølbygård, II 284, 343, III 212.
- Kaas, Jens Eriksen, ritm., I 134, 162, III 88, 92, 110, 124, 132, 145.
- Kaas, Jens - H - III 7, 89, 145.
- Kaas, Jens, skrædder - H - III 145f, 178.
- Kaas, Otto - H - III 89, 124.
- Kaas, Ulrik, viceadm., I 134f, III 101.
- Kaas, Mogens, til Frøstrup, II 107.
- Lange, Chr., Hesselmed, I 57, 137, 166, II 114, 223, III 67.
- Lange, Jacob, magister, I 130f, II 242.
- Lange, Kristen, kantor, I 66.
- Lange, Niels, Visselbjerg, I 201, II 244.
- Lange, Th., dekan, I 131ff, II 101, 146, III 28.
- Langgård, Gerald, Varde, III 176.
- Larsen, Hans Chr., smed - Kæ - III 33.
- Larsen, Hans - J - I 45.
- Larsen, Henrik, historiker, I 133.
- Larsen, Ole N., fattiggårdsbestyrer, II 65, 67.
- Lassen, Anders - Kj - II 215.
- Lassen, Hans (d. y.) - J - II 352.
- Lassen, Rasmus, præst i Lunde, I 72.
- Lassen, Søren, markmand, II 364ff.
- Lasson, Fr., kaptajn, Nørholm, II 349.
- Laugesen, Erik, uddeler - Kæ - I 260.
- Lauridsen, Andreas - B - I 326, II 185.
- Lauridsen, Hans M., Grydvad mølle, III 198.
- Lauridsen, Jens B., spækhøker - B - II 197.
- Lauridsen, Jens - Kæ - III 40f.
- Lauridsen, Kristen, skolemester, I 88.
- Lauridsen, Søren M., Jegum, III 73.
- Lauridsen, Truels - B - I 238, 325, 329, II 142, 169, 219.
- Lave, C., lærer, I 119, 325.
- Lavesen, Hans, Lundenæs, I 66f.
- Lindberg, Theodor, Søvigmark, I 272, III 78f.
- Lindholm, kobbersmed - B - II 86f.
- Lind, Nathalie, fhv. minister, I 276.
- Linnau, Chr. Frederik, Borrekær, II 216.
- Lomborg, E., museumsinspektør, I 33.
- Lund, C. L. uddeler - B - I 312.
- Lund, Jens Peder, præst, I 80*.
- Lund, Niels, kunstmaler, I 54.
- Lunde, Laurids, købmand, Varde, III 192.
- Lütsov, Diederich von, Visselbjerg, II 251.
- Lyager, uddeler - B - I 312.
- Lydixen, Henrik, skjold i - B - kirke, I 53, 132.
- Lyhne, Jens, Søviggård, III 86.
- Lykke, Erik, lensmand, I 67.
- Lykke, Jørgen, Overgård, I 67.
- Lyngbo, C., kunstmaler, III 238.

Lønborg, M. Carl Christensen - H - III 161.

Madsen, A. K., uddeler - B - I 312, 322.

Madsen, Arthur, Nr. Hebo, III 241.

Madsen, Bertram - J - I 269, 285, II 268.

Madsen, Christen (Bruun) - Kj - II 204.

Madsen, Hans Peder - Kj - II 202.

Madsen, Ivar - Kj - II 237.

Madsen, Jacob, tømrer - B - I 322, 327, III 264f.

Madsen, Jesper, I 60, 124*, 174, 179, 232, 245, 251, 309, II 29, 121, 244, III 13, 195.

Madsen, Johannes - Kj - II 215, 230.

Madsen, Jørgen - Kj - II 210.

Madsen, Kirstine - J - I 275.

Madsen, Laurits, foged, Hesselmed mølle, I 157.

Madsen, Laurids - B - I 327, II 120.

Madsen, L. P., lærer - B - I 115*, 327, 329, 332.

Madsen, Mads Th. - Kj - I 324, II 229.

Madsen, Mads Thuesen - Kj - II 235.

Madsen, N. A. - J - I 29, 126*, 229, 236, II 288, 316f, III 259.

Madsen, Peder - Kæ - I 263, II 13, 17*, III 31.

Madsen, Peder Jacobsen - B - II 106, 108.

Madsen, P. Møller - B - II 173.

Madsen, Søren - Kj - II 200, 206.

Madsen, Thue H. P. - Kj - II 235.

Mandoe, Hakon Bonde, præst, I 82*.

Markussen, Laurids, slagter - B - II 15, 128.

Mathiassen, Gunde, Hannevang, II 153.

Mathiesen, Chr. - H - I 236.

Mathiasen, Mathias, murer - J - III 242.

Mathiasen, Søren Th. - Kj - I 238, II 218.

Mikkelsen, Ole M. - J - I 274, II 246, 249, 330.

Mikkelsen, Tage, lærer - H - I 94, 102*.

Mikkelsen, Thue - J - II 249, 327.

Milthers, V., statsgeolog, I 11.

Mogensen, Jacob - T - I 142, 329, II 183.

Mogensen, Jens Ole, smed - H - III 156.

Mogensen, Magny, lærerinde - J - I 92f*, 283, 287.

Moltke, stiftamtmand, Ribe, I 227.

Mortensen, Andreas - B - I 302, 310, 312, 319, 326, 329, 331, II 115, III 271.

Mortensen, Niels Chr. - J - II 285f.

Mortensen, Rudolf, barberm., instrumtm. - J - II 252, 359f.

Mouridsen, Aage J., mejeribestyrer - J - I 248f, 262.

Munk, Ivar, biskop, I 133.

Munk, Jørgen, Visselbjerg, I 17, 133, II 146, 170.

Munk, Kaj, præst, I 324.

Munk, Ludvig, Nørlund og Lønborggård, I 201, II 154, 244.

Murtefeldt, Ludvig, litterat, Varde, III 238.

Murtefeldt, Rudolf Ludvig, distriktskirurg, Varde, III 238.

Müller, Chr., mejerist - J - I 245.

Mylford, kaptajn, Søvig, III 76.

Mynster, biskop, I 77.

Møller, Arne, købmand - J - I 291f.

Møller, forstander, I 126.

Møller, Johs., malerm. - J - I 44, 292.

Møller, læge, III 262.

Møller, Niels, Grydvad mølle, I 138.

Nielsen, Anders, Søvig, II 245, 292, 311, 325, III 36, 70.

Nielsen, Anders, degn - B - I 104, II 151.

Nielsen, Andreas, skipper - J - I 251ff, 310, II 271f, 304, 328.

Nielsen, Andreas, smed - Kj - II 208.

Nielsen, Andr. - J - I 234.

Nielsen, Ane Kathrine - Kæ - J 241.

Nielsen, Ankerstjerne, Søvigmark, III 74, 87.

Nielsen, Bakken - T - I 307, 318, 329, 331, II 10, 152, 169, 177, 196.

Nielsen, Bonde - J - II 252.

Nielsen, Carl, købmand - J - II 108, 112, 145.

Nielsen, Carl Bloch - T - I 251, 307, 333, II 164.

Nielsen, Chr. Andreas, smed - B - III 54, 264.

Nielsen, Chr. - H - III 165.

Nielsen, Chr. P. - J - I 251, 262, 287f, II 7, 17*, 283, III 19f.

Nielsen, Edvard - Kæ - I 81, 241, 259, 263, 268, II 174, III 50f, 84.

Nielsen, Frands, landpost - J - III 278.

Nielsen, Gunnar - Kj - I 321, II 225, 236.

Nielsen, Hans Chr., landpost - J - III 281.

Nielsen, Hans - Kj - I 321, II 209, 227.

Nielsen, Hans O., Vesterager, II 106, 110, 116, 129.

Nielsen, Helga Vind, Søvigmark, I 93.

Nielsen, Henrik - Kj - I 163f, II 209.

Nielsen, H. M., præst i Kvong, I 84.

Nielsen, Iver Hansen - H - III 115.

Nielsen, Jacob - J - I 261, 270, II 252f, 254, 328.

Nielsen, Jens, murer - B - I 317, II 183.

Nielsen, Jens, maskinsmed - J - I 238, III 259.

Nielsen, Jens, fattigforstander - B - II 112.

Nielsen, Jens Vind, Søvigmark, I 93, 263, III 86.

Nielsen, Johannes - Kj - I 314, II 235.

Nielsen, Jørgen - Kj - II 109, 112, 202.

Nielsen, Kaj, Jegum, III 75.

Nielsen, Knud Chr., møller - B - II 75, 164, 176, 191, 192, 293, III 270.

Nielsen, Laurids - J - II 79, 157, 345, III 111.

Nielsen, Laurids - J - I 251, II 14, 274.

Nielsen, L. C., konstruktør, Roskilde, I 298.

Nielsen, Mads - T - I 301, 307, 325, II 169f, 186.

- Nielsen, Marie Bloch - T - I 315, 331.
 Nielsen, Marquard, Varde, II 244.
 Nielsen, Martin, Sovigmark, III 85.
 Nielsen, Mette - T - I 316.
 Nielsen, Morten - T - I 234, 268, 307f, 312, 317, II 152, 177, 196.
 Nielsen, Niels A., mejerist - T - I 251, 302ff*, 307, II 166f.
 Nielsen, Niels A. - J - II 273ff.
 Nielsen, N Bakkensen - T - II 174.
 Nielsen, N. Bloch - T - I 283, 308, 313f, 317, 322, 324, II 164, III 272.
 Nielsen, N., forstander, I 126.
 Nielsen, Niels Chr., bager - B - II 112.
 Nielsen, Niels Chr. - J - II 314f, 317.
 Nielsen, Niels Chr., tækkemand, Vesterager, I 314, II 117, 128.
 Nielsen, Niels Chr., lærer - J - I 90f*, 270, 287f, II 302.
 Nielsen, Niels J., Søvigmark, II 74, 86.
 Nielsen, Niels, murer - Kj - II 152, 169, 177, 183, 203, 220.
 Nielsen, N. P., smed - J - I 274.
 Nielsen, Niels P. - Kæ - mølle, III 57.
 Nielsen, Niels P., Vesterager, I 314, II 227.
 Nielsen, Niels P. - Kæ - I 281, III 51.
 Nielsen, Niels P. - J - I 9f, II 317.
 Nielsen, O., historiker, I 36f, II 146, 243, III 13, 66.
 Nielsen, Peder, Lunderup, I 70.
 Nielsen, P. Marinus - B - II 174.
 Nielsen, Rudolf Ludvig - Kj - II 183, 210, III 238.
 Nielsen, Stinus, murerm. - B - I 317, 326, III 265.
 Nielsen, Søren - B - II 117, 127.
 Nielsen, Theodor, Strudvad, I 251, III 8.
 Nielsen, Thomas - T - I 301, 307, II 163*, 328, III 277.
 Nielsen, Thue, sejskipper - J - II 252, 271, 328.
 Nielsen, Aage, Hannevang, I 251, 317, 320, II 152.
 Norfjand, Jens Jeppesen - Kj - II 205.
 Normark, Chr. Christensen - Kj - I 326, 331, II 212.
- Olesen, John, købmand - B - I 326, III 265.
 Olesen, John - Kj - I 21, 301, 303, 307, 331, II 206.
 Olesen, Kristoffer - J - I 262, 287, II 332.
 Olesen, Maren - J - I 47.
 Olesen, Niels B. - J - II 14, 252, 331.
 Olesen, N. L. - Kæ - I 329.
 Olesen, Niels P., Jegum, III 71, 74.
 Olesen, Ole Johnsen - Kj - I 307f, II 206.
 Olesen, Oluf, biskop, Ribe, I 99.
 Olesen, Jens, overlærer, I 37.
- Olufsen, Chr., bygmester - J - II 304, 307, 337, III 10, 240.
 Olufsen, Hans, bygmester - J - III 240, 251.
 Olufsen, Hans, præst, Ribe, I 69.
 Olufsen, Niels, Varde, I 104.
 Opetius, And. Fr., Lydumgård, I 134, II 173, 281, III 7, 14.
 Orm, Margrethe, Hesselmed, II 189f, 226, 236, 270, 276, 284, 289, 343, III 67ff.
 Outrup, Jacob, fourer, I 105.
 Paludan, Hans (Kjær), præst i Ål, III 203f.
 Pallesen, Aage, landpost - B - III 284f.
 Pallesen, Jens, uddeler - J - I 256.
 Palludan-Müller, C., I 136.
 Pedersen, Andreas - B - I 303, II 143.
 Pedersen, Anna, mejerske - B - II 143.
 Pedersen, Birgitte - J - I 45.
 Pedersen, Chr. - Kj - II 201.
 Pedersen, Hans, arkitekt - B - I 235, 245.
 Pedersen, Hans A. - Kæ - I 259, 263, 267f, III 21, 38f.
 Pedersen, Hans Bech - B - I 238, II 196.
 Pedersen, Hans Chr. - J - II 265f.
 Pedersen, Hans Gustav Arnum - H - III 179.
 Pedersen, Hans P. - Kj - II 231.
 Pedersen, Jacob - B - II 107, 122.
 Pedersen, Jacob, kromand - B - II 125, 152, III 261.
 Pedersen, Jens H. - Kj - I 314, II 220.
 Pedersen, Jens (Kjær) - Kj - II 211, 236.
 Pedersen, Jens Simonsen, Nør Hebo, III 244.
 Pedersen, Jesper, fattiggårdsbestyrer, II 129.
 Pedersen, J. Markus, smed - B - I 327, II 194, 196.
 Pedersen, Johan P. - Kj - II 220.
 Pedersen, Jørgen, Burgård, II 105, 145, 157f, 174.
 Pedersen, Laurids Kr. - Kj - II 210.
 Pedersen, lærer - Kæ - I 94.
 Pedersen, Mads - B - II 105, 108, 127.
 Pedersen, Mads (Pallesen), smed - B - I 313, 319, II 115, 121, 143.
 Pedersen, Niels, spillemand, III 15.
 Pedersen, Niels P. (Marbæk) - J - II 253.
 Pedersen, Offer, læge - B - III 262.
 Pedersen, Peder - B - I 55, 331, II 144.
- Pedersen, Peder Jensen, skrædder - Kj - II 221.
 Pedersen, Peder J. (Pe Sme) - B - I 237, II 109, 194, 196.
 Pedersen, Peder Møller, blikkenslager og glarm. - J - II 269.
 Pedersen, Søren - Kj - II 224.
 Pedersen, Søren Alfred, præst, I 81f*, 324, 328, II 249, III 51.
 Pedersen, Søren M. - Kæ - I 263, III 37.
 Pedersen, Søren P. - H - III 177.

- Pedersen, Søren (Vester) - T - I 305, II 105, 189, 194.
- Pedersen, Tage, lærer - Kæ - I 94.
- Petersen, H. K., skomager - J - I 291f, II 284, 322, III 252.
- Petersen, Jørgen Kristian Leonhard, præst, I 79^c.
- Petersen, Peter, ringer v. - J - kirke, II 322.
- Petersen, Valdemar, kunsthandler, II 322.
- Pinholdt, planter, Vejrs, I 276.
- Pouch, Ludvig, medicus, II 110, 147.
- Poulsen, Carsten P., Hannevang, II 153.
- Poulsen, Erik, Jegum, II 72.
- Poulsen, Fr. Th., mejeribestyrer - J - I 245.
- Poulsen, Hans, planter, Bordrup, III 46.
- Poulsen, Helene - H - I 93.
- Poulsen, Karl - Kæ - I 265, III 34.
- Poulsen, Laurids - T - I 142, 231, 301, II 166.
- Poulsen, Paulus Johannes, lærer - H - I 93^c, 281, III 221.
- Poulsen, Poul Lauridsen - T - II 178.
- Puggård, P. N., forsamlingshuset - J - I 264.
- Qvist Byrge, St. Hebo, III 92, 137, 174, 193, 206f, 213, 217, 229.
- Qvist, Ursula Mette Marie - H - III 133f^c, 206.
- Rahbech, Harald - B - I 309, 312, 314, 317, II 115, 297.
- Rankenbergh, Niels Chr., Borrekær, II 216.
- Rantzau, Johan, feltherre, lensmand o. Riberhus, I 57, 136.
- Rasch, Søren, skipper, Ho, II 200.
- Rask, A. H., Visselbjerg, I 72, II 217.
- Rask, Jens, rådmand, Varde, III 191.
- Rask, Lambert, Outrup, II 233.
- Rasmussen, Ane Kirstine, jordemoder - B - II 96.
- Rasmussen, Ingrid, lærer - J - I 93.
- Rasmussen, Rasmus Samuel, lærer - Kæ - I 94.
- Riber, Chr. Jensen, Sdr. Hebo, II 136, 298, III 183, 214f, 217.
- Riber, Chr., møllebygger, I 236.
- Riber, Chr. Sørensen, fisker - J - II 321f^c.
- Riber, Frands Bennetsen, Sdr. Hebo, III 219, 253.
- Riber, Hans Pedersen, præst, I 13, 44f, 62f, 69f.
- Riber, Jacob Chr., Sdr. Hebo, III 184, 215.
- Riber, Niels M. J. - H - III 141^c.
- Riber, Niels Jensen - J - I 102, II 298.
- Rich, Christian, kromand - B - I 325, II 125.
- Rich, Poul Frederik, Nr. Hebo, III 245.
- Richter, Henrik M., kirkeejer, I 59.
- Riis, Hans Chr., Jegum, III 73.
- Riis, C. F., folketingsmand, II 282.
- Rosenberg, Dorthea M., enke, Hesselmed, I 60, 135, II 211.
- Rübner-Petersen, Henrik, Esbjerg, I 79.
- Rygård, Ane Dorthea Pedersdatter, jordemoder, II 105, 190.
- Rygård, Chr., Hennegård, II 136, 273, 281, 345.
- Rygård, Mads, St. Hebo, I 45, 59, II 292, III 193, 206, 213, 229.
- Rygård, Peder, skoleholder - T - I 105, II 190, 273.
- Rygård, Søren, Hesselmed, I 60, 105, 135, 163, 173, 203ff, II 104, 114, 118f, 127, 136, 173, 175, 179, 215, 228, 281, III 14, 205f, 233f.
- Rød, Lars, Brejninggård, II 101.
- Rødtness, Johs., smed - B - III 182, 264.
- Rømer, Ole, astronom, I 223.
- Schmidt, Peder L. - Kæ - I 259, 263, 267, 280, II 10, 14, III 58.
- Schlytter, Claus Chr., landpostbud - H - III 145, 281.
- Schlytter, Thorvald - H - III 145.
- Schou, Hans Jensen - J - II 255f.
- Schrøder, Ludvig, Askov, I 324.
- Schultz, Anders P., kirkehuset - B - III 266.
- Schwanevede, hærfører, III 89.
- Sclanbus, politifuldmægtig, Varde, I 315, 324.
- Sehested, Niels, præst, I 45, 47, 213, 218, 220.
- Sehested, provst, I 227.
- Seidelin, Emanuel Honoratus, præst, I 42, 77, 179, II 246.
- Seidelin, F. E. præst, Holmsland, I 77.
- Sieverts, William, forstander, I 128, 274.
- Sig, Peder, Hannevang, II 152.
- Sigård, J. J. A., uddeler - B - I 312.
- Sigård, Jens, konsulent, Ribe, I 314.
- Silberg, skomager, landpostbud, I 329, II 296, III 278.
- Simonsen, Anders - Kj - II 215, 228.
- Simonsen, Anton Carl - B - II 115.
- Simonsen, Ingvard - Kj - II 216.
- Simonsen, Christen - B - I, 316, 322, II 139.
- Simonsen, Niels Hansen, teglværksejer, II 218, 221, 231, III 270.
- Simonsen, Simon - B - I 321f, II 139.
- Simonsen, Thue - Kj - II 216.
- Sirich, Kasper, Nr. Hebo, I 251, 258, 261, 283f, III 187, 236.
- Skeel, Anders, provst f. Varde syssel, II 242.
- Skeel, Albret, høvedsmand på Riberhus, I 63, 69, 154.
- Skelmoose, Kaj, Esbjerg, I 25, 31, 33, 35.
- Skinkel, Laurits, kancellisekretær, II 110.
- Skårup, Mads, uddeler - Kæ - I, 260.
- Sloth, P. K., mejeribestyrer - B - og - J - I 247, 261, 307.

- Smed, Anders Hansen, præst, I 64.
 Smed, Jens Jensen - B - II 111.
 Smed, Niels Jensen - B - II 111.
 Smidt, Hans, birkedommer, Frøstrupgård, III 194.
 Sostrup, stiftsprovst, Ribe, I 227.
 Spangsbjerg, Sønderris, III 229, 243.
 Stampe, Henrik, Sønderris og Visselbjerg, II 244.
 Staverskov, Hartvig, II 110.
 Staverskov, Oluf, Hennegård, II 134.
 Staverskov, Sofie, Ølufgård, III 30.
 Steffensen, Poul, kunstmaler, I 53.
 Steffens, Henrik, I 77.
 Steg, Ove, adelsmand, II 133.
 Sterm, Peder, Hannevang, II 147f.
 Sterm, Thøger, Søvig, I 135, 218, II 147, 162, 176, 185, 340, III 29, 36, 124, 136.
 Stilhoff, Henrik, læge - B - I 305, 309, 312, 318f, 331, III 262f.
 Stokholm, Gedske, Hennegård, II 186.
 Stokholm, Chr., Hennegård, I 213, 218, 220, II 136, 141, 273, 281, III 77, 235, 237.
 Storgård, Henrik Chr. - B - I 320, 322, II 61, 140.
 Stein, Paul - J - II 269.
 Stygge, Th., Frøstrupgård, I 133.
 Stygge, Movrids, Holbækgård, II 102.
 Stygge, Søren, Frøstrup, II 244.
 Stål, Peder, herredsfoged, I 57, 69.
 Stål, Peder, herredsskriver i Rottarp, II 113.
 Stål, Rasmus Pedersen, herredsfoged, II 113f, 223.
 Svanning, Hans, kgl. historieskriver, I 58.
 Symonsen, Sevren, Hebo, II 102.
 Sørensen, Ane Marie, jordemoder - B - II 91f*.
 Sørensen, Aksel - Kæ - III 40.
 Sørensen, Alfred Th. - H - III 180.
 Sørensen, Arne, gartner - B - II 128.
 Sørensen, Chr., annexgården - Kj - II 224.
 Sørensen, Chr. - Kj - II 224, 232.
 Sørensen, Christian - Kj - II 202, 204.
 Sørensen, Emilie, stationsforstander - H - III 244.
 Sørensen, Gunde M., II 224.
 Sørensen, Hans, sognefoged - B - I 312, II 115, 128, 142, III 264.
 Sørensen, Jacob - H - I 261, III 179, 181.
 Sørensen, Jens, snedker - B - II 121.
 Sørensen, Jens Chr., æ kjærkesme - J - II 367f.
 Sørensen, J. F., mejeribestyrer - B - I 303, 307, 316.
 Sørensen, Jørgen, herredsfoged, St. Hebo, I 65f.
 Sørensen, Jørgen, smed - Kj - I 314, II 227.
 Sørensen, Klara - T - I 315, 322, 331.
 Sørensen, Mads, Hannevang, II 148, III 37.
 Sørensen, Metum - T - I 123, 307, 324, 326, II 180, 233.
 Sørensen, Morten - B - I 309, 319, 326, 329, II 127.
 Sørensen, Niels Chr. - Kj - I 307, 319, 326, 331, II 10, 233.
 Sørensen, Niels S. - Kæ - I 259.
 Sørensen, Ole, kirkeejer - H - III 195.
 Sørensen, Peder, borgmester, Ribe, I 70.
 Sørensen, Severin - J - I 16, 296, III 18, 256.
 Sørensen, Sigurd - J - I 288, II 291.
 Sørensen, Søren, (landevej) - Kj - II 227.
 Sørensen, S. M., St. Hebo, I 45, 251, II 8, 9, 13, 29f, 261, III 106, 133f, 167, 185, 195, 207ff, 217f, 277.
 Sørensen, Søren P. - Kæ - III 61.
 Sørup, Kirstine - B - I 315.
 Sørup, N. A. - B - II 218.
 Sørup, Thomas Chr., sømsmed - B - II 131.
 Tang, Jens, mejeribestyrer - J - I 245.
 Teilman, A. C., Nørholm, I 231, 219, II 81f, III 112.
 Teilman, Thøger Reenberg, St. Hebo, III 194, 207.
 Teilman, Thøger Hans, Gjellerupholm, Varde, III 207.
 Termansen, Jacob, Jegum, III 73ff, 87.
 Termansen, Jacob - Kj - I 238, 307, 326, II 224, 230.
 Termansen, Niels, kroejer - B - II, 121, 125, III 261.
 Therkildsen, Jeppe, degn - B - I 107, 109, II 106, 168, 209, 227, III 277.
 Therkildsen, Peder, lærer, I 107.
 Therkildsen, Valborg, I 94.
 Thesenius, Ingvar - Kj - II 216.
 Thesenius, Jeppe Chr. - T - II 196.
 Thomsen, Arne Chr. . H. III 163.
 Thomsen, Chr. A. - Kj - I 309, II 225.
 Thomsen, Ejner, Nr.Hebo, III 179, 181.
 Thomsen, Hans - Kj - II 207.
 Thomsen, Jens, Holmgård, II 244.
 Thomsen, Jens, skipper og storkøbmand, Varde, I 169, II 301, 303, 307.
 Thomsen, Johannes, Sdr. Hebo, III 216, 242, 249f*.
 Thomsen, Jørgen L. - Kj - II 225, III 251.
 Thomsen, Kr. Anton, Strudvad, III 9.
 Thomsen, Niels - Kj - II 237.
 Thomsen, Peder Chr., Nr.Hebo, III 189, 246.
 Thomsen, Peder, markmand, I 209f*, II 129, 172f, 197.
 Thomsen, Poul, Nr. Hebo, I 252, 276, III 245f.

- Thomsen, Thomas, (Thomas Kjær) - T - I 308, 320, 322, 324, 326, II 180.
- Thomsen, Thue - Kj - II 226.
- Thorsen, P. G., universitetsbibliotekar, I 178, II 224.
- Thott, Aksel, Næsbyholm, II 244.
- Thrane, Hans L. - Kj - II 221.
- Thrane, Kr. Marius - Kj - II 212.
- Thrane, Peder L. - Kj - II 219.
- Thuesen, Ane Marie, jordemoder, II 109.
- Thuesen, Gunde, døvstumlærer - Kj - I 120, II 123, 213, 218.
- Thuesen, Hans - B - II 107ff.
- Thuesen, Jesper - B - II 105, 141, 321.
- Thuesen, Kristian - Kj - II 210, III 267.
- Thuesen, Mads - Kj - II 234, III 270.
- Thuesen, Niels - Kj - II 212.
- Thuesen, Simon - B - II 115, 120.
- Thuesen, Søren - Kj - II 219.
- Thuesen, Thue Jensen - Kj - II 216.
- Thøgersen, S. Marinus, landpostbud - B - III 285.
- Tobiasen, Anton - J - I 261f, 288, II 293.
- Tobiasen, Bonde, Nr. Hebo, III 231.
- Tobiasen, Peder - B - I 112, 308f, 320, II 115, 128.
- Tranberg, købmand, Varde, III 207.
- Trier, Ernst, Vallekilde, I 324.
- Tysker, Christen, mergelarbejder, I 231.
- Tøxen, Peder, præst i Varde, I 72.
- Uhd, Hakon E. G., købmand, III 171.
- Uhd, Søren, fattiggårdsbestyrer, II 61, 181.
- Uhre, Tage, lærer - B - I 118f, 325, 329, II 220.
- Uhre, Thomas Thomsen, lærer - B - I 112f^o, 308, 317, 320, 322, 324f, 329, 332f.
- Ullerup, Jens Korsbæk - J - II 256.
- Ulriksen, Hans Friis - H - II 248, III 122, 155, 208, 221.
- Ulriksen, Jens J. - H - III 122, 126, 135, 240.
- Ulriksen, Søren M., St. Hebo, I 44, III 122, 155, 208, 221.
- Ulriksen, Ulrik - H - III 122, 135.
- Vandal, Hans, Ribe, II 208.
- Vandborg, kammerråd - J - I 60, 141, 179, 217, 329, II 8, 9, 13, 46, 121, 249, 262, 281f, 364.
- Vandborg, Søren Børgesen, præst, I 76, 120.
- Vedsted Hansen, arkitekt, Ølgod, I 113.
- Vendler, Carl Illum, skoleinspektør - B - I 115, 118.
- Vestergård, Mads Kr. M., lærer - B - I 110, 115.
- Vestesen, Christian, St. Hebo, I 59, III 206f.
- Vind, Chr., Lydumgård, I 17, II 200.
- Vindfeld, Hesselmed, I 325, II 118.
- Vind, Chr., Nørholm, II 161, 200.
- Vind, Iver, Nørholm, II 161.
- Vind, Rasmus, lærer - J - I 128, 285.
- Vinstrup, J. Poulsen, forstander, I 125.
- Vinter, Hans Sørensen, præst, I 72f, II 232, III 192, 203f, 212.
- Vinter, Søren Pedersen, præst, I 47, 70f, 139f, 150.
- Vistisen, S., højskoleforstander, I 125.
- Vævster, Chr. - Kæ - III 42, 55, 60.
- Werenberg, Adolf - H - III 110, 197.
- Werenberg, Chr., handelsmand, II 116, 308, III 50.
- Werenberg, Christian, møller, Grydvad, III 156, 196f^o.
- Werenberg, Magnus Ph. Adolph, møller, Grydvad, III 196°.
- Werneche, Leviu A., stadsmedicus, Ribe, II 150.
- Wesenberg, Daniel, landinspektør, I 218, 221.
- Wesenberg, Ludvig, landinspektør, I 220.
- Wiberg, historiker, I 63.
- Wieland, Samuel, herredsfoged, II 114.
- Winstrup, L. A., bygningsinspektør, I 55.
- Winter, Henrik, til Rønhave, II 244.
- Wøldike, Visselbjerg, I 135, 173, 203ff.
- Ægidiussen, Christian, præst i - B - I 61.
- Ørenstrup, Jens, guldsmed i Varde, III 113.
- Østerbøl, A., forstander, I 126.
- Østergård, K. Høgsbro, præst, I 49, 52.
- Østrup, Jacob, præst, I 77, II 354.
- Ås, Ricard, arkitekt, Varde, I 55.

Emneregister

Uddrag af emner. Romertallet henviser til det enkelte bind. Forkortelser: - B - Billum, - J - Janderup, - H - Hyllerslev, - Kæ - Kærup, - T - Tarp, - Kj - Kjelst.

- Aftægtskontrakter II 137ff, 286, 350, 391.
Agerdyrkning I 222.
Alderdomshjem II 11.
Allierede tropper I 150.
Almueskoleloven 1739 I 83.
Alsædsbrug II 134.
Altertavlen i - B - kirke I 53.
Altertavlen i - J - kirke I 41ff.
Andelsbevægelsen 1850 I 244.
Annexgården II 110, 136.
Arvefæsteskode II 131.
Assuranceforeningen (løsørebrandforsikring) I 107.
Bavnehøj III 11.
Beskyttelsesrum I 148.
Billum kirkes alder I 49.
Billum kirkes apsis I 50*.
Billum kro II 121, 123, III 261.
Billum m. fl. sognes spare- og lånekasse I 325, II 125.
Billum mølle II 190f*.
Billum sogns klægflækning I 19ff.
Billum, stednavne II 101.
Billum, udskiftning I 221.
Bispe- og provstevisitats I 87f.
Bondeopstand på Vardeegnen I 135.
Bondeskole i Staby I 123.
Brommekulturen I 24.
Bronzealderen I 31.
Bro ved Tarpbage II 11.
Brydegård II 133f, 325.
Bryllup - for 70 år siden - II 157.
Bryllup i stavnsbåndets tid II 166.
Byggeri (højskolen) I 123f.
Byhyrden I 207.
Bysmeden i Hyllerslev III 143f.
Bysmeden I 207, 210.
Bækkenpenge I 87.
Børnebogsamling I 112.
Bådso I 12, 25.
- Cramers regnebog I 107.
- Dagbog (Mogens Christensen) I 92.
Dagvognens afleveringssted II 266.
Danske Lov I 154.
Davids kilde II 274.
- Degnelæsning I 83.
»De Ammeral«, skib ophængt i - J - kirke I 45.
Den gamle skole (af 1836) II 131.
Den sorte død I 130, 149.
Den spanske syge I 152.
Diamantbryllup i Billum II 121.
Difteritis - kopper I 151.
Dolktiden I 31.
Døvstummeskole I 120.
- F. holm »æ Holm« I 205f.
Flkjærdam III 175.
Engene - høseletten I 234f, II 246.
Engenes udskiftning I 218f.
Enkeltgravskulturen I 28*, 29.
En vestjysk bonde, -kronik . II 124.
Ertebøllekulturen I 27.
Evakueringsudvalget I 147.
Eventyrgården I 98, 265.
- Faddergaver I 75.
Fattigbøsse - J - II 29.
Fattiggården* II 46, 60, 112.
Fattighuse II 197, 362f, 366.
Fattigvæsenet II 7, 10f, 25f.
Fiskeri I 171ff, 179.
Flammekaster I 148.
Floddige i - B - enge I 15.
Floddige i - Kj - I 15.
Folketælling I 181f.
Forsømmelser i skolen I 110.
Friboliger II 11.
Frihedsbudskabet I 148.
Fripas I 163f.
»Frisgård« - H - III 126.
Frugtplantage v. Elkjærdam III 176.
Fund af gl. gravsten på - J - kirkeg. II 313.
Fundatsen f. - J - sogn 1741, I 84ff.
Fædrift I 206 f.
Fællesjord I 211.
Færge v. Tarpbage I 176*.
Fæstere under Hesselmed 1802, II 237f.
Første løsdriftsstand i - J - III 16.
- Gaver til kirken I 131ff.
Gist mølle II 146.
Grandestævne I 210.

- Gravskikke I 33.
 Grydvad Vandmølle I 12.
 Gudenåkulturen I 25.
 Guldager kirkes enge II 102.
 Gymnastikhuset I 110.
 Gymnastik- og forsamlingshus I 127.
 Gårdfællesskab I 200.
 Gårdsæder (husmænd) II 134.
- Hammers gravskrift I 73f.
 Hannevanghuse II 147.
 Hartkorn - beregning - I 240.
 Hebo sø III 175.
 Hedeopdyrkning I 207.
 Hekseforfølgelse I 62, 157ff.
 Heltoft I 220.
 Hennemgårds brand III 66.
 Henrettet for mord III 108.
 Hesselmed planteskole I 125.
 Hjedding andelsmejeri 1882 I 244.
 Hjemmenes indretning i 1800 tallet I 233f.
 Hobodyb I 166.
 Hobugtsagen II 9.
 Hollænderhuset II 323.
 Hostrup kirkes enge II 102.
 Husflidsforeningen II 219f.
 Husmandsliv på heden - Pe Pewer og slægt
 II 261f.
 Hvervede ryttere I 161.
 Hvollebækbro I 217.
 Hyllerslev bro I 145.
 Hyllerslev skoledistrikt 1841 I 87.
 Højremøjeriet i - T - I 304. II 167, 190.
 Højskolen som præstebolig I 129.
 Håndkiler (Oldtid) I 23.
- Isbjerg Vandmølle I 12.
 Istdid - J - B - I 10f.
- Janderup højskole I 123ff, II 269.
 Janderup kirke - overgang til selveje - I 43.
 Janderup kro I 228.
 Janderup missionshus I 98.
 Janderup mølle - branden - II 274, 281.
 Janderup skoledistrikt 1841 I 87.
 Jegum - afståelse - III 11, III 66.
 Jegum - drukneulykke - III 66.
 Jernbanesagen II 9f.
 Jernalderen I 34
 Jordarealets benyttelse I 241ff.
 Jordemoderhuset i - B - II 95*.
 Jordlodden til skolen 1841 I 102.
 Junigrundloven (foreningsfrihed) I 244.
 Jydepotter under gulv II 271, 326.
 Jæger- og fangerkulturen I 25.
- »Kagen« I 153f.
 Kajdiger, landvinding I 20.
 Kaldsbrev (lærer N. C. Nielsen) I 98f.
 Karl Gustavkrigene I 134, 139, 149, 161.
 Killemåde I 165.
 Kirkeordinansen af 1539 I 83.
 Kirkeklokken i - B - I 55.
 Kirken i - B - købes af beboerne I 60.
 Kirken i - J - købes af beboerne I 59.
 Kjelst skole I 110.
 Kjelst skole - lærere og lærerinder I 122f.
 Kjærgård strand - drukneulykke II 310.
 Klingbeutelen (æ klinkpung) I 87.
 Klokkepyt I 55f.
 Klosterlundkulturen I 27.
 Klægflækningen I 12, 17, 21.
 Klægflækningsplantage I 21.
 Knoldene I 17ff, 231.
 Kommuneadskillelsen II 9.
 Kommunesammenlægning II 12.
 Kongenshus Mindepark I 9, 241, III 47, 50, 72,
 87, 186.
 Kongekvægtiende sælges 1719 I 59.
 Kopskatten II 26.
 Kreaturhold I 241f.
 Kreaturtællinger II 9.
 Krigen m. England - 1800 tallet I 141.
 Kristian IV's bibel I 70.
 Kronens gårde II 200.
 Kærgård Birk I 137.
 Kærup skoledistrikt 1841 I 87.
 Køllehuse I 229.
- Ladeplads - Kj - I 231.
 Landbrugsvare - priser i 1700 tallet I 240.
 Landminer I 148.
 Landsbyfællesskab I 191f.
 Landsbyhåndværkers hjem 1742 II 130.
 Landsbylov - Vide - I 191.
 Langeslægten, Lydumgård I 17.
 Langhuse I 35.
 Langlighælveen I 13.
 Legitimationskort I 144*, 147.
 Lerpytterne I 211.
 Liljemesteren (sengotiske kalkmalerier) I 44.
 »Lille Kor« i Ribe Domkirke II 102.
 Lysekrone til - J - kirke III 204.
 Lysepenge - bækkenpenge I 87, 105.
 Lægeboligen I 107, III 262.
 Lærebog for døvstumme I 120f.
 Lærere og lærerinder i - B - skole I 116ff.
 Lærere v. - B - nordre skole I 118f.
 Lærertiløn 1841 I 100f.
 Løbdegene I 104.

- Maglemosekulturen I 24*.
 Mandø I 231.
 Maribo kloster III 35.
 Marie i solgiselen m. Jesusbarnet I 46*, 47f.
 Markbog I 196ff.
 Markfællesskab I 195.
 Markmand I 207ff.
 Marskenge I 199.
 Marskens dannelse I 12.
 Medhjælperinstitution - hos præsten - I 159.
 Mergelbanen fra Blaksmark III 22, 24*.
 Mergling I 231.
 Misvækst I 225ff.
 Mjødækroen II 311.
 Modstandskampen I 145.
 Morgenbryllup II 138.
 Motte, træborg I 38.
 Muslingkalk I 231.
 Møde på Lundenæs I 66.
 Møntfund i - B - kirke I 54.
 Mørklægning I 143.

 Nordisk kirketidende I 77.
 Nybro I 203, II 72f.
 Ny Knolde I 21.
 Ny retskrivning I 111.
 Nr. Hebo udskiftning I 220.
 Nørkær I 206.

 Obrouold, voldsted I 36.
 Oksby kirke II 213.
 Omgangsskoleholder I 84.
 Oplæring af skoleholdere I 86.
 Overdriftsfællesskabet I 199, 206.

 Pastvang I 163.
 Pengerigelighed - rationering I 143f.
 Pengeombytningen I 149.
 Pest og epidemier I 70, 149ff.
 Peståret 1658 I 70.
 »Piraten« I 145f*.
 Plettyfus I 149.
 Polakkerne I 150.
 Porsholm I 206.
 Porskær I 211.
 Provisorieårene II 142.
 Præstegården ombygget I 71, 75.

 Rapport, Varde politi I 147.
 Raskslægten på Sdr. Hebo III 212.
 Reformationen I 133.
 Rekhals, skjolde i - B - kirke I 52, 132.
 Rektoratsgården - Kj - II 203.
 Ribe Amtstidende om krisen i trediverne III 22.
 Ribe Hospital II 122.

 »Ribe oldemor« I 184.
 Riberhus Amt I 17.
 Riberslægten II 298f.
 Rytterbønder I 134, 223.

 Sagn og overtro I 190.
 Sammenlægning af - J - og - B - præstekald I 62.
 Sandbjerg i Hyllerslev III 145.
 Sandemænd I 36 III 200.
 Sct. Nicolaus, helgen I 39.
 Skallingen I 13.
 Skals Højskole I 125.
 Skattefund i Tarp I 139.
 Skifte (Storbondehjem) III 96.
 Skifte efter velhavende sømand II 195.
 Skipperhuset I 215f, II 318.
 Skjoldefrisen i - B - kirke I 52*f.
 Skolebyggeri i - B - I 106, 112f.
 Skolebyggeri i - H - I 97.
 Skolebyggeri i - J - I 95, 97, II 10.
 Skolebyggeri i - Kæ - I 97.
 Skolebygninger i - B - 1910 I 111*.
 Skoleforhold i Jegum I 87 III 74.
 Skolefundatsen i - B - I 105.
 Skolehus i - B - I 105.
 Skolehus i - J - 1695 I 83f.
 Skolelod I 213.
 Skoleloven af 1814 I 105.
 Skoleløn I 84ff.
 Skolen i Tarp I 105, 120.
 Skoler på ryttergodserne I 83.
 Skrumsager I 167.
 Skytte- og gymnastikforening (oprettelse) I 109.
 Skæbneåret 1659 I 151.
 Skøde på halve Billumgård II 141.
 Skånske krig I 162.
 Slegfredbørn I 152.
 Slesvigske krige I 141.
 Slægten Lønborg - H - III 180.
 Slægten Rask fra - H - III 93f.
 Smørpund III 30.
 Sognebibliotek I 77, 112.
 Sogneforstanderskab II 7.
 Sognestykkerne I 17ff.
 Sortebrødrekirke i Ribe I 62.
 Sorø Akademi II 231, III 35.
 Spejderhuset III 138ff.
 Spejlmager I 163, II 338.
 Springflod I 14.
 Spærreballoner I 145.
 Stavnsbånd I 163.
 Storgårde I 130.
 St. Hebo brænder III 209.
 St. Hebestolen I 44.
 St. nordiske krig I 162.

- St. Peders Gilde i Ribe II 102.
 St. Catharine kirke, Ribe I 226, 227.
 Stormfloden 1634 I 13, 17.
 Stormfloden 1825 I 13.
 Stormfloden 1909 I 14.
 Stormfloden 1911 I 15.
 Stormfloden 1923 I 15.
 Stormfloden 1928 I 15.
 Stormfloder I 239.
 Stormflods diger I 238f*.
 Strudvad Hule og Baundal III 10.
 Studehandel 1685 I 171.
 Stænderforsamlingen i Viborg II 123ff.
 Svinekort III 10.
 Sølvbæger II 123*f.
 Sønderside I 136, 154, 166, 171, II 146.
 Søvig's hoverireglement 1773 III 28.
 Sårsalver I 107.
- Tabel - dødsfald 1655-60 I 150.
 Tabel - dødsfald 1772-73 I 151.
 Tabel over uægte fødsler 1655-57 I 153.
 Tankgrave I 148.
 Tarp enge I 199.
 Tarphage I 17.
 Tavlpænge II 28.
 Teglværk i Stiftshøje III 25.
 Teglværker I 204, II 172, 200, 211, 229, 230, III 268ff.
 Telefoncentral i - J - III 254.
 Telefoncentral i - B - III 264.
 Therkildsens Regnebog I 107f*.
 Torstensonkrigen I 137, 153, 160.
 Tragtbægerkulturen I 27.
 Trediveårskrigen II 136.
 Trine og P. Jespersens guldbryllup 1928, - B - II 142.
 Tyskerne i skolen, - B - I 113, 115.
 Tørv byttes med østersskaller hos Fanøskipperne III 9.
- Udskiftningen I 212ff.
 Udskiftning, Kærup I 219.
 Udsæd i 1600 og 1700 tallet I 223f.
 Udvandring I 182.
 Undervisnings- og elevprotokoller I 127f.
 Usædelighed I 152ff.
 Varde bys brand I 57.
 Varde havnevæsen, landvinding I 19, 21.
 Vardehus I 17, 171f.
 Varde syssel I 16, 18, 58.
 Varde vandmølle III 30.
 Vejsand III 77.
 Vejvæsenet II 7.
 Velkom (gilde) I 75.
- Venezuela, Varde I 241.
 Vesterenge I 132.
 V. Herreds tingbog I 138.
 »Vestjydske skoleordning« I 103.
 Vide, Billumtarp I 191ff.
 Vide, Kærup I 195, 203.
 Vide, Strudvad, Bandsbjerg og - J - præstegård I 194.
 Vige (gård) I 10, III 76.
 Vikingetiden I 35.
 Vindmølle i Grydvad III 195.
 Vinterlærere I 123f.
 »Æ swått broj« (Sortebjergsodde) I 22*.
- Østerenge I 132.
 Ålegårde I 173
 Ål marsk, udskiftning I 19.
 Ål m. fl. sognes brandkasse II 125.

Indholdsfortegnelse

<i>H. K. Kristensen og Viggo Mikkelsen: Strudvad</i>	5
<i>H. K. Kristensen og Viggo Mikkelsen: Bandsbjerg</i>	13
<i>Niels Bech og Viggo Mikkelsen: Stiftshøje</i>	21
<i>H. K. Kristensen og Søren M. Pedersen: Kærup</i>	28
<i>H. K. Kristensen og Helga og Jens V. Nielsen: Jegum</i>	66
<i>H. K. Kristensen og Helga og Jens V. Nielsen: Vige og Søvigmark</i>	76
<i>H. K. Kristensen og Knud Jensen: Hyllerslev</i>	88
<i>H. K. Kristensen og Knud Jensen: Grydvad mølle</i>	190
<i>H. K. Kristensen og Knud Jensen: Hebo - St. Hebo</i>	199
<i>H. K. Kristensen og Knud Jensen: Sdr. Hebo</i>	211
<i>H. K. Kristensen og Knud Jensen: Nørhebo</i>	224
<i>Viggo Mikkelsen: Janderup stationsby</i>	247
<i>Gunhild Jeppesen: Billum stationsby</i>	261
<i>Gunhild Jeppesen og Sv. Holm: Teglbæranding og teglværker</i>	268
<i>Chr. Simonsen: Ål-Billum-Janderup Telefonselskab</i>	271
<i>Vagn Fuglebjerg: Grovwareforeningen »Vest«</i>	273
<i>Knud Jensen: Postvæsenet</i>	276
Rettelser og tilføjelser	287
Nogle ordforklaringer	289
Kilder	291
Personregister	292
Emneregister	303

H. K. Kristensen har skrevet gårdhistorien frem til ca. 1787, dog er denne del for Hyllerslev og Nr. Hebos vedkommende revideret og forøget af Knud Jensen.

For økonomisk støtte takker vi Brandkassen for Skadst, Øster og Vester Horne herreders fond, Kreditforeningen Danmark og Jyllands Kreditforening.